

BOZZAY MARGIT

KENYÉR ÉS SZERELEM

REGÉNY

NEGYEDIK KIADÁS

BUDAPEST

SZÉCHENYI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI R. T.
KIADÁSA

Felelős kiadó : Dr. Buzna Pál

Pesti Lloyd-nyomda — (lg. : Ifj. Kertész Árpád.)

I. FEJEZET.

Egyedül.

Az ég olyan döbbenetesen szép volt, hogy a lélek, ez az örökké nyugtalan, rejtelmes valami alig bírta a test börtönét és szinte vágyódott tovalebenni a sötét bársonyszerű valamibe. A nagyváros fényei, csendes lélekezés lármája valahol lent volt a mélyben és az Üllői-úti bérkaszárnya negyedik emeletére nem ért belőle, csak valami sápadt derengés és leheletnyi zaj.

Nyugalom volt. Olyan, hogy majdnem meg lehetett fogódzni benne. És ez jó volt és ez kellett Inkey Máriának, mert az agyonhajszolt, tikkasztóan forró szeptemberi nap után ez a pár éjszakai óra volt az, amit magáénak mondhatott, amelyben eljuthatott önmagához. Nappalai a varrógép mellett teltek el. Reggel nyolctól este hatig dolgozott egyórai ebédszünettel, amikor a Vámház-térről futólépésben szaladt haza, hogy a két gyerekkel legalább ebédnél együtt legyen.

„Salon“ volt a műhely, ahogy mondani szokták,

amelynek állítólag részes társa volt, de amelyben csak ő dolgozott és a szabásznő, mert a társ még tőt sem tudott befűzni igazán. És ez a robotmunka annyit jövedelmezett, hogy a reggeli és az ebéd kitelt belőle, de az is csak úgy, hogy húst csak a két gyerek kapott. A vacsorát és uzsonnát hat óra után kellett megkeresni. Otthoni munkával. Hímzéssel, varrással. Ez már könnyebb volt, bár fájó háttal és sokszor dagadt lábbal ült hozzá, de a hátfájást elfelejtette a két gyerek, aki pillanatra sem hagyta egyedül, és a dagadt bokát jólesően hűsítette a hidegvizes borogatás. Így dolgozott sokszor kilencig, amikor megvacsoráztak s utána lefektette a két gyereket. Megtörtént, hogy ő is lefeküdt velük. Ilyenkor magához ölelte őket, erőt merített meleg, hozzábújó szeretetükből, ráutaltságukból, de éjfél felé összetört tagokkal ébredt. Mégis néha, mint ma is, fennmaradt, hogy beszélgeszen kicsit önmagával. Hogy mi is lesz tulajdonképpen és mit is kellene tennie, hogy életüknek biztosabb alapot adjon.

Mert ettől a gondolattól nem bírt szabadulni. Felébredésének első pillanatától kezdve ez a kérdés égett benne és ez volt az utolsó, ami az álom önfeledtsége előtt magára hagyta. Számolt. Folyton számolt. Egymilliót fizetett az albérleti szobáért és most már — mert minden fillér kiadást jegyzett — tudta, hogy ugyanannyi kell kosztra is. Vagyis, hogy legalább kétmilliót kellene keresnie, hogy a remegve őrzött parányi tőke, a még meglévő hatmillió, — a szép címeres ezüstnek, pár megmentett szőnyegnek az ára, — legalább részben megmaradjon. Ezzel szemben,

ha a végletekig is megerőltette magát, ötszázezer koronát keresett csak.

— Ha nem jön valami csoda, — gondolta és szemét messze elküldte a meleg, kicsit hervadt illatú szeptemberi éjszakába — akkor hiába volt minden. A tizennégy esztendő szörnyű áldozata, az erőfeszítés, hogy megmeneküljünk, és az embertelen munka, napnap után a varrógép és szabóasztal mellett.

Mert mindig a csodára várt. Tudta, csak az mentheti meg, csak az adhat kenyeret a kezébe a milliós városban, ahol egyetlen ember sem volt, aki csak a kisujját is mozdította volna érte.

Megrándult a szája. A bátyja jutott eszébe. Imre, aki itt lakott nagybátyjuknál és aki egyetlen szóval sem kérdezte tőle: mit is akar csinálni, hogy is akar boldogulni tulajdonképpen? Sőt, aki jéghidegen érté-sére adta: ne számíton rá. Vagy a nagybátyja? A szép, ápolt, jószagú úr? Igen, az ült a Múzeum-körúti főúri lakásban és rosszalón, dehogy, elítélően csóválta fejét, amikor elmondta, hogy végérvényesen otthagya az urát.

Ezekről várt volna valamit? Dehogy. Elhatározta, százszor inkább éhenhal, semhogy kérő szándékkal benyissa az ajtajukat. De mert azt hitte három hónap óta mindent megpróbált már, amit csak lehet, — ha tudta volna, mi van előtte még — most már csak a csodába kapaszkodott.

Vagy abba a csodába, hogy végre az egyik szerkesztőség, ha kis fizetéssel is, de leszerződteti, vagy abba, hogy a „Szalon“ váratlanul fellendül. Az első

jobban szeretete volna. Nemcsak, mert a szíve az íróasztal és nem a varróasztal felé húzta, hanem, mert egészsége is nagyon sínylette a szokatlanul nehéz munkát. Szinte légiesen vékony lett és sápadt bőrén, mint az üvegen, ütöttek át a kék erek. Sokszor szédült is. Ilyenkor a szoba lassan hullámozott vele, körülötte, és a varrógép kómikusan, fejfelé állt. Egy ilyen szédülés az utcán érte tegnap. Éppen csak annyi ideje volt, hogy megfogjon egy fát. Igaz, pár pillanatig tartott az egész, de e pár pillanat alatt minden erejére szüksége volt, hogy össze ne essen. A mellette szaladó villamosok valahol a végtelenben száguldoztak és lármájuk az autótülkölésekkel együtt úgy ért hozzá, mint méhdöngicsélés. Halálosan rosszul érezte magát, de ujjai nem eresztették el a körút sovány földjében sínylődő akác vékony törzsét s lábai sem futottak ki alóla. Lassankint azonban magához tért, főként, mikor érezte, hogy valaki támogatva a karja alá nyúl.

Egy gyógyszerárban tért egészen magához. Szeme még le volt csukva, — ez az ájulási roham sokkal jobban kimerítette, mint az eddigiek — amikor kellemes, meleg, résztvevő férfihangot hallott: — nagyon rosszul táplált.

Igen, akkor eszébe jutott, hogy hosszú napok óta csak teán és üres főzeléken élt. És bár szégyelte és tiltakozott ellene, teljes magához térésével együtt valami soha nem érzett húséhség vett rajta erőt. De azután elmúlt. És most már szinte nem is igen kívánja, ha a két gyerek jóétvággal eszi a sűrű, tápláló gu-lyást vagy marhahús-szeletet.

— Csöpp miért eszik mást? — kérdezte egy ilyen alkalommal Cincó, mikor mégis elfogta egy vágyó pillantását.

— Mert Csöppnek ez nehéz, angyalom. Csöpp csak a könnyű dolgokat szereti.

Ette hát a könnyűeket, hogy a két gyereknek a lehetőségekhez képest minden jusson. De nemcsak ő ette azt. Erzsi is, aki még a cukrot is kispórolta a teájából, hogy a negyedkiló fussa két napra is, és meg nem evett volna egy parányi vaját, csakhogy a két gyereknek legyen tízórára.

Már harmadik hónapja nem kap bért — gondolta Mária — és odanézett a két egymás mellett álló ágy előtt nyújtózó kis rövid, szűk pamlagra, ahol a lány aludt. Éppen úgy összekuporodva, mint hónapok előtt a hotelben az ágyszőnyegen.

— Akik így alszanak, — döntötte el — ilyen kicsi helyen, akiknek törzse sohasem nyúlik ki hosszan a takaró alatt, tért foglalva az ágyon, a világban, akiknek gerince mindíg hajlott és feje mindíg hajtott, azok az életben is ilyen parányi helyet igényelnek és azok nem bírják a fejüket magasra emelni soha. S a pamlagról önkénytelenül a két egymás mellett álló ágyra futott a szeme. A két gyerek, karjait, lábait szétdobálva feküdt a lepedő alatt. Tizenkét, tizenhárom évük ellenére megtöltötték a két ágyat és szép, barnára sült arcuk és mellük szinte ragyogott a hálóing kivágásában.

Vajjon ők kivereszkik, ki tudják verekedni majd maguknak a nagyobb helyet? Akkorát amelyen nemcsak megállni, de járni és élni is lehet?

Kell, hogy tudják, döntötte el azután. De addig — és mélyet, hosszút sóhajtott, — reám még nagy feladat vár. Felnevelni őket nagyra, egészségesre, jóra, szépre, okosra, hogy legyen, amivel megkezdjék a harcot.

És ezzel újra ott volt, ahonnan elindult. A számolásnál. Hogy mennyi kell egy napra, egy hétre, hónapra, évre. Kijött 24 millió. Csak lakásra, kenyérre. Vagyis másfélszer ennyi kell, ha az egyebet is hozzászámítja. Ami annyit jelent, hogy háromszázhatvanmilliót kell tíz év alatt megkeresnie, ha azt akarja, hogy a két gyerekből valamennyire ember legyen. **Háromszázhatvan!!!** Szinte megsemmisült a szám nagyságától. És hát mivel akarja megkeresni ezt? Kézzel? Igen, a keze nagyon ügyes. De a háromszázhatvan millió sokkal több, semhogy lehetséges lenne. Fejjel? Mi van az ő fejében, hogy ilyenre mer még csak gondolni is. Te úr Isten! De hát mi lesz akkor?

Az első pillanatban, mikor ez a kérdés a borzalmasan nagy szám mellett felbukkant benne, mellére esett a feje, mert érezte: messze erején, tehetségén túl lévő feladatra vállalkozott. De azután, mert végleg nem az átlagos, síró, eleső asszonyanyagból gyúródott, felemelte újra.

— Ha egyik kevés lesz, — mondta majdnem hangosan és már egészen határozottan, — majd megkeresem kettővel. Kézzel és fejjel. Dolgozom mindent, amit csak lehet és megfizetnek és utána tanulok, megfrok.

Hogy mit ír és mit tanul, nem tudta még, de azt

már tudta, mind a kettőt csinálni fogja. Csinálni, mert kell csinálni, csinálni, mert a két gyerek lába alá földet kell adnia. Meg kell, meg akarja mutatni, hogy minden magárahagyatottság ellenére is boldogul, hiszen törékeny testében, meleg szívében annyi szeretet, akarat, energia, munkavágy van, amennyinek nem lehet ellenállni, csak engedelmeskedni lehet.

Az ég titokzatos, fekete bársonyáról, amelyen mi-riád szikrázó csillag ragyott, hosszan, tüzes csóvát húzva maga után, egy csillag zuhant az űrbe.

Nézett a csillag után. Nézte a villanás után született, még sűrűbb sötétséget és elfelejtette, hogy néz. Csak állt. Sokáig. Nem érzett, nem gondolkozott. Állt tágra nyílt szemmel, mozdulatlanul, úgyhogy szinte részévé vált az éjnek, a csendnek, az élettelen, nyugvó nyugalomnak. Nem is lélezett talán. Isten formálta szobor lett, akinek semmivé vált a teste, s akinek a lelke valami éterien lebegő formát öltött, hogy élő szemmel nézhessen a sötétbe zuhant fény után.

Valahonnan messziről, az éjszaka szárnyán, hangütés lopódzott a szobába. Az elsőket nem hallotta, a következőknél lassan ébredezett, az utolsónál magára eszmélt.

Körülnézett a szobában. Szeme, amely előbb még a végtelen ég csillagos bársonypalastját itta, most az ízléstelen, szecessziós bútorok között keringett és megállt a két alvó gyereken.

— Olyan ez a csöpp szoba, mint dióhéj a végtelen, parttalan óceánon, — gondolta, — amit csak Isten irgalma és egy asszony határtalan hite, szeretete, akarata őriz, hogy el ne merüljön.

II. FEJEZET.

Vacsora.

— Nem fogadok el kifogást. El kell jönnöd.

— Kérlek ne, olyan fáradt vagyok.

— Nálam majd pihensz.

Mária ernyedten ölébe ejtette a kezét.

— Szörnyű, milyen erőszakos vagy.

Presszné nevetett.

— Ha nem vagyok az, nem jössz el, hanem ülsz itthon és tépelődöl. Annak pedig semmi értelme sincs.

— Igaz. De az elmenésnek sincs értelme. Nem vagyok olyan hangulatban, hogy mulatságos legyek és nem is vágyom emberek közé.

— Elég baj, mert az ember végeredményben mégis csak az emberek között felejt el a gondját, baját.

— Tévedsz. A gondot, bajt nem az emberek között felejtjük el, hanem egy ember mellett.

Észre sem vette, mennyi keserűség volt a hangjában, amikor kimondta ezt. Az igazságot, amely igaz, nem minden asszony részére igazság, de amely a hozzá hasonlók részére letagadhatatlan. *Egy ember...* Egy, aki több, mint a sok százmillió. Egy, aki pusztán léteével, lélekzésével többet adhat, mint ezer más, királyi ajándékokkal.

Csőppnyit, alig észrevehetően ingatta a fejét. Az ingatásban az volt: jó, elmegyek és megpróbálom a sok ember között elfelejteni nemcsak a gondjaimat, kilátástalanságaimat, de kárpozlást keresni, találni

azért az egyért is, aki... aki nincs sehol... aki nem is lesz sehol... s nem is volt sehol...

És elment. Egyszerű, fekete ruhájában, nyúlánk alakjával, minden dísz, ékszer nélkül is, — hol voltak már azok akkor — vonzó, dekoratív jelenség volt.

De megbánta, hogy elment. Az otthon, — elemi iskolai osztálytársnőjének otthona — a régi otthon képét vetítette elé. A színt, harmóniát, gondozottságot, ízlést, jólétet, nyugalmat, mindent, amit már olyan nagyon régen nélkülözött.

Leült az egyik sarokpamlagra és alig törődve a vendégekkel, szívta, itta, a lakás, az otthon levegőjét. A furcsa gondolatra, amit a keserőség fakasztott fel benne, — hogy kárpozlást keres — már nem is emlékezett. Nem volt benne más, csak szomorúság. Hogy soha, amíg él — huszonkilencéves volt — nem lesz ilyen otthona. Hogy soha ilyen lány szőnyegek nem símulnak többé a lábához, nem ülhet ilyen puha selyempamlagon, a falakról nem néznek rá ilyen képek és nem öleli körül a jólétnek, biztos nyugalomnak ilyen levegője.

Valaki megállt előtte.

Felnézett rá. Fiatal férfi volt. Bár szeme, mint mindenben, ami eléje került, végigsuhant rajta is, nem látott mást, csak hogy egyenruhát visel. De ez sem mondott semmit, mert még vagy nyolcan voltak, akik szintén azt viseltek.

— Mióta van Pesten? — kérdezte a férfi, mikor helyet intett neki maga mellett.

— Négy hónap óta...

— Mit csinál?

— Dolgozom.

— Bözsitől tudom, hogy szép két fia van.

Az asszony arcára derű futott.

— Igen. — Még a hangja is más volt, mint előbb.

— Két édes, okos fiam.

— — Mennyi idők? — Ez nem konvencionális kérdés volt. A férfi látta a mosolyt az asszony arcán és mert tovább is látni akarta, folytatta a témát.

— Tizenhárom és tizenkét évesek.

— Gyerek fejjel kellett férjhez mennie.

— Igen. Tizenötéves voltam.

A háziasszony lépett hozzájuk.

— Hála Isten, hogy jól érzed magad — mondta, — Tudja, — fordult a főhadnagy felé, — hogy alig tudtam rábírní az eljövételre? Egész nap dolgozik és egész este tanul.

— Mit tanul?

— Mindent, amit eddig elmulasztottam — volt az őszinte felelet. — Sajnos, a megtanulni való nagyon sok, az idő meg nagyon kevés.

— Olyan fiatal még.

— A mulasztások helyrehozására sohasem vagyunk elég fiatalok. Hiszen amíg az egyik mulasztást hozzuk helyre, másikat mulasztunk. Különben a tanulásra egyéb szabály is áll.

És pedig?

— Hogy sajnos nagy átlagban a huszonhat évnél megszűnik az igazi, komoly tanulás lehetősége. Fejlődni, bővíteni, gazdagítani azután is lehet a meglévő anyagot, de alapokat lerakni, új dolgokat magunkévá

tenni, csak nagyon ritka esetben, kivételes agyvelővel, nyugodt körülmények között lehet.

— És maga szeretne új alapokat is rakni?

— Nagyon. De nem hiszem, hogy sikerülni fog.

— Mert túlment már a huszonhaton?

— Azért is, meg mert fáradt is vagyok hozzá.

Csak este jutok tanuláshoz, olvasáshoz és akkor az egész napi erős munka után már alig fog az agyam.

— Mit dolgozik egész nap?

Az asszony most nézett először jobban a férfira. Nem úgy, ahogy azt nézi az ember valakin, kék-e a szeme, vagy fekete, szőke-e a haja, vagy barna, mert ezt most sem vette észre, hanem úgy, ahogy a szavai mögé, a gondolataiba néz az ember valakinek. Ugy, ahogy azt nézi, miért tette fel a kérdést? Sablónos udvariasságból, kíváncsiságból, érdeklődésből, vagy csak azért, mert elvégre valamit beszélni kell, ha társaságban van az ember.

A férfi szürkés-kék szemében érdeklődés volt. Meg valami részvét is. Tudta az asszonyról, hogy az ura bűne miatt került a munka országútjára, mert a pár perc alatt, amíg a szomszéd szobából elmerült gondolkozását figyelte, kikérdezte a háziurat. De azt csak most hallotta, hogy kemény, fárasztó munkát végez. És sajnálta. Hiszen olyan törekeny. A súlya talán annyi csak, mint egy jól fejlett tizennégyéves gyermeké. Dolgozik és tanul. Mikor pedig be kellene takarni és védeni mindentől és körülvenni szép dolgokkal, hogy mosolyogjon kicsit.

Az asszony mindent, vagy nagyon sokat látott ebből a férfi szemében, mégsem akart őszinte lenni.

Nem azért, mintha szégyelte volna a munkát, amit végez, hanem mert tudta: az őszinteség a legnagyobb és legbiztosabb híd két ember között. És ő nem akart hidat. Meg akart maradni ott, ahol van, elzártan a kötelességének, munkájának. És mert — s talán ez volt az erősebb ok — sokkal több önérzet volt benne, sem hogy sajnálni engedte volna magát. Különbö is mi nek? Most látja először a férfit, még a nevét sem jegyezte meg, miért engedjen neki az életébe látni? Ahhoz csak a hozzátartozónak vagy a meghitt barát-nak van joga.

A férfi látta, hogy nem akar felelni. De mert nem óhajtott rossz érzést ébresztetni és rossz emléket hagyni maga után, biztos férfiösztönnel felnyitotta a visszavonulás ajtaját.

— Igaza van. Tapintatlan voltam. És legfőként érdemtelen a bizalmára. Szeretném azonban, ha nem írná rovásomra a dolgot és meghagyná a reményt, ha érdemes leszek rá: jóbarátok lehetünk.

— Szívesen, — mondta az asszony és kezet nyujtott.

— Játsszál valamit, Dezső. — szólt át hozzájuk, egy reménytelen bridzsparti mellől a háziúr.

Az asszony elkapta a kérést.

— Igen, játsszon valamit. Nagyon szeretem a zenét.

— Akkor igyekszem szépen játszani. — És felállt és megindult a másik szoba felé.

Az asszony utána nézett.

Még így is, ahogy háttal volt felé és ment, nyugalom, egészségség, harmónia áradt belőle. Szokatlanul

magas volt, széles vállakkal, jó mozgással. Meglátszott rajta a sok lovaglás, szabad levegő, egészséges élet.

— Rendes ember — állapította meg, és behúzó-
dott a sarokba, hogy kényelmesen élvezhesse a zenét.

A következő pillanatban felhangzott a Paraszt-
becsület.

Mária évek óta nem hallott klasszikus zenét. A vidéki város hoteljében, ahol házassága két utolsó esztendejét élte, kávéház volt a földszinten és onnan a tavaszi, nyári estéken csak operettzenét és duhaj, táncos nótákat hozott fel a szellő. De mert a zenében is, mint a könyvekben, a mély dolgok vonzották és mert zongorája ott nem volt, nyugalmas óráiban sokat ült az asztalra fektetett kották előtt és elmerülten olvasott. — A fordítottja vagyok a vaknak, — állapította meg egy ilyen alkalommal — mert az szem nélkül olvas, én meg kéz nélkül zongorázom. De sokat tanult így. És jól. A kotta beleégett, belegyökerezett az agyába, fülébe úgy, hogy most, mikor az első tak-
tust meghallotta, felőrült, hogy rögtön megismerte.

A férfi a zongora fölött elnézett az asszony felé. Nézte, igazán figyel-e? Meg lehetett elégedve. Kicsit lehajtott fejjel ült, úgy, mint aki nem akar látni a körülötte történekből semmit. Csak hallani akar. Igyekezett hát, hogy legyen mit hallania. Gazdag színnel ömlött ujjai alól a napsugaras, ultramarinkék egű, olajfaillatú, forró, olasz muzsika, amely hűen az olasz lélekhez: egyik pillanatban nevet, a másikban bosszút esküszik.

Az asszony gondolatban szótagolta a szöveget:

„*Santuzza ne haragíts meg, kezdem elünni e balga féltést.*“

A férfi remekül játszott. Kemény akkordjaiban benne volt Turido igaztalan türelmetlensége, szabadulni vágyása, benne volt a hűtlen férfi kapkodó, szégyenkező, bűnön ért haragja.

A közép-rész befejezése után a Mesterdalnokok nyitányába csapott a férfi. Ebbe a sziklálként gördülő, dübörgő muzsikába, amely vagy felrepíti a hallgatót, vagy agyonnyomja.

— Ha Wagner építész, — gondolta Mária valami egészen furcsa eszmetársítással — bizonyos, hogy megépíti a babiloni tornyot.

Megörült ennek a hirtelen támadt gondolatnak, mert sokszor próbált hasonlatot, szemléltető hasonlatot keresni Wagner művészetének nagyságára. És sohasem talált. S most jött ez. A babiloni torony. Igen. Olyan. Néhol szinte az eget súrolja már, és gyökerével mintha a föld középpontjából szökkenne ki.

A háziasszony leült Mária mellé. Arcán leplezetlen bosszankodás látszott.

— Jaj, de buta ez a Gyula. Vacsora előtt ülteti zongorához Dezsőt, mikor tudja, ha leült: se lát, se hall. És a vacsora kész.

Mária békítette.

— Hagyd. Néhány taktus az egész. Addig találhatnak.

A vacsora rendes vacsorahangulatban zajlott le. Abban a vacsorahangulatban, amelyet az egészen sablon emberek árasztanak. Azok akik elég ostobák hozzá, hogy ne legyenek problémáik, de elég okosak,

hogy észrevegyék a problémátlan élet előnyeit. Négy asszony volt és kilenc férfi.

Mikor a sült liba püspökfalatját Mária a tányérjára vette, keserű lett a szájában a nyál. Arra gondolt, hogy a két gyerek, ma délről maradt darástésztát és kávé-t vacsorázik. Az nem jutott eszébe, hogy ő hónapok óta alig evett húst és egyebet is csak keveset, de ez a gyerekei vacsorájára való gondolat legyőzte benne a természetes öröm érzését a régen nem élvezett finom falat láttán.

— Mire gondolt? — kérdezte a mellette ülő főhadnagy.

— Arra, — mondta pillanatnyi gondolkodás után — egész bizonyos, hogy ez a kövér hús meg fog ártani.

Ez a kijelentés, vagyis az iskola, amit a kijelentéssel felállított, később, még évek múlva is mindig ennek az asztalnak és a körülötte ülőknek az arcát hozta eléje. Ezen keresztül tanulta meg ugyanis, hogyan kell féligazságot mondani, sőt hogyan kell az igazság nagyobbik, súlyosabbik felét elhallgatni. Mert azt elhallgatta, azért árt meg: hogy régen nem evett húst. Azt elismerte, hogy meg fog ártani, de a hangsúlyban, amely elismerte, az volt: azért fog megártani, mert gyenge és finnyás a gyomrom.

Olyan jól bent volt ez a hangsúly, hogy a főhadnagy meg is jegyezte:

— Látszik magán, hogy csak egészen könnyű dolgokkal táplálkozik.

Ezen az éjjelen két óra volt, mikor Mária az ágyba került.

Mielőtt a villanyt eloltotta volna, még egyszer

végigfutott a nagybetűs, hibás helyesírással írt levélen, amelyet az éjjeliszekrényen talált.

Csöpp . . . Nagyon rossz volt Emilével egyedüll vacsorázni és mégrosszab egyedüll lefeküdni. Ne tessék ezután este elmenni. Haragszunk Bözsi nénire, hogy elcsábitotta. Imádkoztunk rendesen és evés előtt kezet is mostunk. Igaz ezt én nem akartam, de Erzsi nem engedett. Ha hazajön, el ne tessék felejteni megcsókolni bennünket. Jó éjszakát Csöpp.

Cincó.

III. FEJEZET.

A fekete víz.

Mikor az egyik december eleji estén a szalónból jövet kilépett a bérkaszárnya kapuján, fehér volt az utca és a levegőben nagy, könnyű hólepkék kergetőztek. Mert, ahogy esett, azt nem lehetett hóesésnek mondani. Lány hullással, szinte álmodozva szállt a hó és a Kálvin-tér, közepén a nagy, bedeszkázott szökőkúttal, körül a fehérsüvegű gázlámpákkal és az álmos fehérségben álldogáló cukrozott ágú fákkal, olyan volt, mint elvarázsolt mesebirodalom.

És a levegő is. Szaga, mint a frissen felvágott almáé. Üde, tiszta, telve édes, vidéki naivitással.

Mária a kapuban állt és nézett. Soká. És mikor kerekre nyílt szeme már szinte káprázott a fehér pihék csendes hullásától, kilépett a kapun és észre sem vette, hogy lakásával ellentétes irányban indult. Ment lassú léptekkel a fehér szőnyegen. hótól rojtossá vált, súlyos pillái alól nézte az eléje táruló fehér világot és ki tudná megmondani, hogy a nagy város forgatagá-

ban, tompított lármájában, hogyan, miért, mitől, hirtelen annak a téli estének a képe villant fel benne, amikor a Balaton melletti nagy ház ablakából először néztek Ellával a hóesésbe. Amikor a szürke éggel összeboruló fehér földön a végtelen orosz hósvatagot látták, amelynek egyforma halmai, sablonos fekete fejfalécei, mindkettőjüket árvává tették.

Majdnem tíz éve — gondolta, és a kép, amely azon a novemberi alkonyon az agyamba fotografálódott, ma is olyan éles, mint akkor. Csoda-e, ha ilyenkor, mikor elém villan, még most is, még mindig felsikolt bennem a kérdés: hát nem volt akkor senki a Nagyok között, aki elharangozta volna a tiltakozás szavát? Hát nem volt, aki világosságot nyújtott volna a sötétségben és aki ki tudta volna számítani: száz-
ezrek, milliók életével kövezzük ki az utat, amelyen a két ember, aki a lavinát megindította, már régen célhoz ért? Az egyetlen célhoz, amelyet nem lehet kiját-
szani, lehazudni és amely mindenkire egyformán kö-
telez. Hol aludt a Nagyok, a Vezetők lelkiismerete, hogy nem csaptak az asztalra és nem emeltek vétót? Hiszen volt közöttük, akinek a szava olyan volt a Monarchiában, mint Zeuszé az Olimpuszon. Levették a lábukról? Hazug érvekkkel, bornírt becsület emlegetéssel azok, akik milliókat szereztek a kihulló vér-
cseppekből? Vagy ha ezekkel nem tudtak, nem mer-
tek egyedül szembeállni, miért nem hallgattak Greyre, aki még július huszonkilencedikén, mikor a fegyverek ropogtak és az ágyúk dörögtek, összeülést, megbeszélést sürgetett? Talán nem hittek a megbeszé-
lés őszinteségében? Lehet. De ment olyan nagy tétben a játék, hogy megérdemelte volna az őszinteség kipró-
bálását. Sajnos, azonban, a sok csinált nagyság között egyetlenegy se volt olyan, aki a háborús örjöngésen felülemelkedve, a józan kívülálló és az igazi állam-
férfi kötelező előrelátásával megjövendőlte volna, hogy a háború trónokat dönt össze, koronákat sodor

le, régi határokat robbant fel és új határok vélt építtésével örök sebeket fakaszt és örök elégedetlenségeknek a magvát veti el.

Ilyen államférfi nem volt... Berthold volt, akinek háború kellett, vér kellett, hazug intrika kellett és aki úgy keverte a kártyát, mintha Európa rombadöntésére bérelt ördög lenne. És a többiek. Akiknek állítólag mindig a — Haza — sorsa fáj és akiknek minden gondolata a haza jólétét szolgálja. Tudtak azok aludni a gondolkozás, jobbra vagy balradolás borzalmas éjszakáin? Nem hallották a trónok összedőlésének előrelátható robaját? Nem ment oda hozzájuk az anyjuk, vagy feleségük és nem ordította, üvöltötte, sikoltotta fülükbe, hogy egyetlen szavukkal millió életet küldenek a halálba és óceánnyi könyvet fakasztanak? — Megrázkódott. — Ezerkilencszáztizennégy. Örök szégyene a huszadik századnak...

Igaz, előbb is voltak háborúk. De az előbbieket, ha ilyen hazug okok miatt lettek, menthette az emberi butaság. Ezt azonban semmi sem mentheti. Mindent tudva, nyitott szemmel terveztek és kergették vágóhídra az emberiség legjavát. Hogy maradt belőle valami? Igaz. De ami maradt is, nem az, nem olyan, mint volt, mielőtt oda került. Az mind hozott haza valamit a lelkében, agyában, idegeiben és az mind verekszik, egy életen át verekszik azzal, ami ott a pokol tornácán belégyökerezett. Azoknak az asszonyai sohasem tudhatják igazán, hogy miért rezzen össze a férjük látszólag ártatlan dolog felemlítésénél, miért gerjed ok nélkül haragra és miért olyan nyugtalan néha az éjszakája, mintha sziklák görögnének keresztül rajta. S ez, csak az asszony. De ott van a gyerek is. Aki talán közben, vagy utána született, aki az apja zilált idegeit, megbillent lelkét kapta útravalóul és aki a zilált idegek és megbillent lélek környezetében egész életét megfertőzte.

Ilyenformán két, dehogy, három generáció élete,

jelene, jövője ment tönkre, és tízmillió gyermek lett apátlan azért, hogy a három árva árvaságát megbosszuszulják. De vajjon megbosszulták-e most? S ha meg, könnyebb az árvaságuk? Könnyebben viselik a gyászt, hogy tudják: tízmillió gyerek is gyászt visel? Mert ők, szüleik elvesztésével nem vesztek el mindent. Igaz, a fényből lefakult kicsi, az aranyból letöredezett kicsi, a hazug szeretet, amellyel körülvették őket, megszürcült kissé, de az életnek minden egyéb szépsége, minden boldogsága, lehetősége még mindig az övék maradt. De mi maradt azoknak, akik elvesztették az apjukat? Mert a tízmillióból, ki tudja, hány kallódott el kizárólag anyagiak hiánya miatt? Hány nagy tudós, művész, jogász, orvos nem fejlődött ki, mert nem volt alatta anyagi fundamentum? Hány züllött le a legsötétebb bűnig, mert anyja nem lehetett mellette, hiszen kenyeret kellett keresnie. Hány lány maradt völegény nélkül, asszony férj nélkül, hány gyerek nem született meg?

Csupa tátongó, keserű kérdés, gyilkos tény. És mindez: két emberért. De hát van-e, lehet-e két embernek olyan értékes az élete, hogy millió más életet dobnak kockára érte?

Egyszer... évezredek előtt talán lehetett. Akkor, amikor a fáraók földi istenek voltak, de sokkal hatalmasabbak az égieknél, mert ők itt éltek és egyetlen szemrebbenésüktől milliók hulltak el. De hogy lehetett ez ma? Mikor a bálványok kora már régen lejárt. Vagy nem járt le? Csak úgy hisszük, tévesen, bután, álönérzettel, hogy minden ember annyit ér, amennyire nehezen, vagy könnyen pótolható? Hát még mindig ott tartunk, hogy egy tudós, aki felfedezte a rák szérumát és ezzel felbecsülhetetlen értéket ajánlékozott az emberiségnek, szinte észrevétlenül hullhat ki a sorból és valaki, aki semmit sem tett, csak megszületett: millió halottat vihet magával kísézőnek? Az egyik: talán pór elődök során lett azzá, aki, a má-

siknak: talán rablólovagok voltak az ősei. Hol a mérték? Az igazság?

Átért a hídon. Észre sem vette. Lába, mint felhúzott automata, vitte előre és gondolatban a táviratot olvasta, amely a harctérről jött, amely mindent elvitt tőle és amely miatt most így, egyedül, tenger keserőséggel és halálos kiellenséggel, berekesztett életúttal jár a hóesésben. Egészen addig ment így, amíg a mentőautó sikoltó száguldozással el nem süvített mellette. Akkor felébredt. Körülnézett. Háta mögött a Műgyetem körvonalai veszték bele a hóesésbe és előtte fehér takaróban álltak a fák. A Duna álmos, szürke éhséggel fogyasztotta a mind sűrűbb és nagyobb hópihéket és lustán ment célja: a Végtelen felé.

— Vajjon ki felel rá,— gondolta összeszorult, keserű szívvel, — hogy ilyen sorsok, mint az enyém is, lesznek-e egészek mégegyszer? Hogy lehet-e újra egészséges az az élet, amely évekig agónizált és lehet-e ingó talajra, lápra, szakadéokra szilárd épületet építeni.

Megfordult és lassan visszafelé indult a hídon.

— Lehet, hogy lehet, de én nem kísérlem már meg. Nem, mert halálosan fáradt vagyok és csak egyetlen vágyam van. Lefeküdni és nem kelni fel többé soha.

Megállt. Feje felett ívlámpa világított a szürkeségben. Lassan levelet vett ki retiküljéből. Sűrűbetűs, pársoros levelet. Anyja levelét. Olvasni kezdte.

Kedves Mária!

Nem tehetek eleget kívánságodnak, a gyermekeket illetőleg. Szűkösen élünk és két gyerek még ideiglenesen is sokat jelentene. Különben is, mikor ezt a lépést megtetted, tudnod kellett, mire vállalkozol. Mennyire győződ pénzzel, erővel, mi az, amit dolgozni tudsz és keresni bírsz. Imre azt írja, mindent megmondott annakidején és te ki is jelentetted: semmi támogatásra nem számítasz,

Lili is itthon van, csak tavasszal lesz az esküvője. Pótlásként kell néhány apróság a kelengyéjébe, ami, ha kevés is, mégis sok. Azután Annuska. Őt nem lehet megrövidíteni. De ha nem bírod eltartani a két gyereket, add őket árvaházba. Akkor meglesz mindenük és te is könnyebben dolgozol.

Nem olvasta tovább. Ugy égették a rideg, lélektelen szavak, mint a tüzes vas. Ugy, hogy össze kellett szorítani a száját, fel ne kiáltson és tágra, merevre nyitnia a szemét: el ne öntse a keserű könny. Mert sírni nem akart. Minek? Itt a sírás nem volt megkönnyebbülés. Vigasz mégkevésbé. Sőt, a könny inkább nyomta volna lefelé. Még mélyebbre, mint ahol volt. Pedig mélyen volt. Elseje óta, amikor kifizette a lakbért és megszámolta a pénzét, ami a kopott retikülben maradt, tudta már, hogy nem igen van mit remélnie. Legfeljebb akkor, ha a gyerekek gondjától pár hónapra mentesítheti magát. Azért írt minden jobb meggyőződése ellenére anyjának. Gyötrődve, szegyenkezve. Hogy hát mégis... kérnie kell... De megtette. Többet is tett már a két gyerekért, akiknek, nagyon jól tudta, nincs senkijük rajta kívül. És itt volt a válasz.

Észre sem vette, középen elhasította a levelet. Azután egymásra tette a két egyforma darabot és újra széttépte. Azután ismét. Így, gépiesen. Amikor azt hitte, eléggé széttépte már, kinyújtotta a víz fölé kezét. De hirtelen visszahúzta. Eszébe jutott valami. — Igaz, — gondolta — segítséget kértem, de ha azt nem kaptam, adjon a levél legalább feleletet. Arra a kérdésre, — itt megállt, körülnézett, nem láthatja-e meg valaki a gondolatát — igen, arra a kérdésre, hogy... — nyelt egyet, azután hamar kimondta — hogy meddig élhetünk még...

Nekitámaszkodott a híd pillérjének. Kicsit elszédült, ahogy magában kimondta a gondolatot, de

örült, hogy túl volt rajta. Ma egész nap, míg a varrógép fölé görnyedt, ez a gondolat égette az agyát, de a fűtött szoba elzártóságában, mellette örökösen ürességekkel fecsegő társával nem merete, nem tudta a gondolatot még önmagának sem így szóba önteni. Mintha félt volna, hogy meghallják a falak, az emberek. De itt kinn az estében, a mély szürkességben és sűrű fehérségben, a fekete hídon, alatta az álmos fekete vízzel, más volt. Itt közelebb volt önmagához, közelebb Istenhez. Itt úgy érezte, könnyen, egyszerűen mondhatja Istennek: — Istenem te tudod, mindent megtettem, mindent megpróbáltam. Nem tehetek róla, ha nem sikerült és arról sem tehetek, ha az erőm felmondja a szolgálatot. Tudom, bűn az, amit tenni akarok, de nem tehetek mást. Nem hagyom itt őket éhezni, fázni, szeretetlenül, idegen rokonok kegyelmére. Mi hárman összetartozunk... És ha nem maradhatunk itt együtt, elmegyünk együtt. De el nem hagyjuk egymást.

És nézte a híd alatt örvénylő fekete vizet, amely olyan nagyon sok, az övéhez hasonló problémát oldott már meg és még nagyon sokat fog megoldani. S a víz, mintha hívta volna. Olyan volt, mint óriási puha ágy, amely ringat, altat és amelyből, ha egyszer rászánta magát az ember a belefekvésre, soha, soha sem kell felkelni többé.

Sokáig állt így és nézett le a hídról. Hogy mennyi ideig, nem is tudta. Csak akkor rezzent meg, mikor valaki rátette a vállára a kezét.

Rendőr állt előtte.

— Megfázik a nagyságos asszony — mondta és tisztességtudón sapkájához emelte a kezét. — Már több mint egy órája áll és bizony, nagyon hideg az idő.

— Köszönöm. Nem is vettem észre. ,

És megfordult, hogy haza menjen. Akkor ébredt

rá, hogy még mindig szorongatja az összetépett levelet. Ránézett a rendőrrre.

— Csak egy pillanatig még, — mondta kérőn — azután megyek. — És újra a víz fölé nyújtotta kezét és csendesen fújni kezdte róla a papírdarabokat.

Amikor a papírrongyok lassú, lusta repüléssel szállni kezdtek a hópelyhek között, számolta őket. Egy, kettő, öt, tíz, húsz, huszonöt, harminchárom. Nincs több...

— Tehát harminchárom nap — mondta befelé — ami az életből hátra van még.

A rendőr nem mozdult. Vele együtt nézte az utolsó repülő papírdarabot és amikor Mária hátat fordított a víznek, csöndesen megjegyezte:

— Most már nem féltém a nagyságos asszonyt. De tessék elhinni, kár is volna olyasmit csinálni, — és fejével leintett a vízre — mert bizony egy férfi se ér annyit, amennyit az élet.

— Igaza van — hagyta rá Mária.
És megindult hazafelé.

IV. FEJEZET.

Olajfaág.

Attól a fehér és mégis sötét estétől kezdve nem ment többé Presszékhez sem. Pedig Bözsi majdnem másodnaponként érte ment és mindent elkövetett, hogy magához csalja. Igért jó társaságot, jó vacsorát, jó zenét, elmondta, hogy barátai nem hagynak békét és követelik: hívja újra Máriát. Különösen Dezső, akinek mindig az első kérdése, ha jön: — Itt lesz Inkey Mária is?

Mária hallgatta a végnélküli beszédet, a mindig újra meginduló invitálás-zuhatagot, de alig értett belőle valamit. Végleg nem érdekelte az ügy. Sem a

zene, sem a társaság, sem a vacsora, sem Dezső. Őt csak egy dolog érdekelle volna. A munka. Olyan munka, amellyel biztosítani lehet a holnapot, holnapután. A ma? Jó vacsora? Ugyan. És majdnem felnevetett. Milyen butaság. Menjen, egyék jó vacsorát, mikor tizennyolc nap van még hátra az életükből? Dehogy megy. Ehelyett minden este a hídra megy inkább. Persze, minden este másikra és egyszer a budai, egyszer a pesti partra, nehogy a rendőr újból megszólítsa. Mert oda... kell mennie. Meg kell barátkoznia a hellyel, a körülményekkel, a vízzel, ki kell terveznie mindent és jól kell kiterveznie, nehogy az utolsó pillanatban csődöt mondjon az egész. Hiszen, ha csak róla volna szó, egyszerű volna a dolog. Felülne a hid karjára, lehúyná a szemét, ellökné magát és átsuhanna az arasznyi tért, mely az életet a haláltól, dehogy... a másik élettől elválasztja. Mert mindig jobban hitt és kapaszkodott ebben a másik életben, az elesettek, csalódottak, zátonyrafutottak, kifáradtak egyetlen menedékében és a vallások leg-erősebb pillérében. De a két gyerek... Hogyan fogja velük megcsináltatni ugyanezt? Hogyan, mivel tudja legyőzni egészséges, erős életösztonüket? Hogyan tudja megmagyarázni nekik, hogy amíg ide jutott, mindent, még a lehetetlent is megpróbálta és hogy most már nincsen semmi, amiben bízni, remélni lehet.

Ez a *hogyan* adta most a legnagyobb gondot neki. — Még tizennyolc nap, kalapált az agyában szüntelen. S addig készen kell lenni. Gondolkozott. Ezer terv ötlött az agyába és ezret dobott el. Végre, mert nem talált jobbat, elhatározta, hogy a tizennyolcadik napon sétára indul a két gyerekkel, valamelyik kávéházban megitat velük pár pohárka konyakot és mikor öntudatuk nem lesz már tiszta, lemegy velük a lépcsőkön... a vízbe...

Hogy ebben az időben nem bírt annyit dolgozni, amennyit társnője várt és hogy a munka nem volt

olyan jó, mint azelőtt, igazán természetes. Hiszen elveszett mögüle, belőle az értelem, a tisztítóerő: a feltétlen hit a munka szükségességében és értelmében.

Éppen ezért nem is vette komolyan, amikor Schöner, aki regényét még vidékről olyan kedvezően bírálta meg és akivel itt hamarosan megbarátkozott, egy nap azt mondta neki: menjen el a Budapesti Napló szerkesztőségébe és vigyen fel valami kéziratot.

— Nézze, — próbálta eltávolítani magától a felszólítást — nincs értelme. Nem ismerek ott senkit és anélkül nem megy. Hiszen még azok a lapok is, amelyek vidékről verset, novellát közöltek tőlem, majdnem teljesen elzárkóznak. Azt mondják, bőven el vannak látva és „kívülről“ csak kivételesen vesznek valamit. Miért menjek hát oda? Hogy eggyel több keserű csalódásom legyen?

— Nem, hanem azért, mert minden új szerkesztő részben új emberekkel szervezi meg a redakcióját és így ilyenkor van legtöbb lehetőség a bejutásra. Most itt van ez az alkalom és ha csak kis szerencséje lesz, sikerül a dolog.

— Szerencse? ... nem találkoztam még vele.

És elhatározta, nem megy el és nem visz kéziratot. De másnap, az a furcsa, erős, az utolsó pillanatig legerősebb valami, amit életösztonnek neveznek, feltámadt benne és követelte, hogy a sok közül kikeressen pár verset, novellát és meginduljon vele az ismeretlen szerkesztő felé.

Mikor benyitott a kissé sivár szobába, sűrű, maró szivarfüstben találta magát és a felhöként szálló füstben szélesvállú, ritkás dereshajú férfit látott. Megállott az íróasztalnál.

— Inkey Mária vagyok — mondta csendesen. — Pár verset és novellát hoztam. Kérem a szerkesztő urat, ha ideje lesz rá, nézzen bele kicsit.

És letette az íróasztalra a cigarettacsutkákkal

teleszórta vörös hamutartó mellé a keskenyre hajtott kéziratcsomót.

— Ha időm lesz, mindenesetre, — mondta alig felnézve a szerkesztő és a sűrű füstbe belefújt egy füstkarikát.

Mikor Mária kiért az előszobába, hosszút, mélyet szívott az előszoba kissé füledt levegőjéből. — Olyan vastag volt odabenn a füst, — gondolta — mint apám és a boldogult kegyelmes szobájában. És amikor a lépcsőn lement, már nem gondolt a rövid percre, amit a füstös szobában töltött. A kegyelmest látta. Szikár, magas alakját, bozontos szemöldökök alá ágyazott mély barna szemét és a jóságos, derűs, kedves mosolyt, amely mindig az ajkára szökött, ha szemben állt vele. Ezt a képet vitte magával tovább az ismeretlen utcákon, amelyeken bolyongott, mert félt, nem mert hazamenni. Félt a két gyerek gondtalan, hangos nevetésétől, hívő pillantásától és a négy lágy kartól, amelyek úgy fonódtak a nyakára, mint a vaskapcsok. Félt a hazugságtól, amelyeket mondania kell, a kérdésektől, amelyekre nem tudott feleletet adni és legfőként a mosolytól, amit arcára kell erőltetnie, akár milyen nehezére is esik.

Járt hát. Gépiesen, szinte gondolattalanul. Nem hallotta az utcalármát, nem látta az embereket, sem azt, hogy egészen ismeretlen, kis, zug utcákban jár. Nem érezte, hogy az aszfaltot egyenetlen kockás kövek váltják fel a lába alatt, csak ment, ment úgy, mintha sohasem akarna megállni, vagy mintha az útja végén nagy öröm várna rá.

Nyolc órákor volt a szerkesztőségben, és mikor végtelen, célnélküli, testét, lelkét kimerítő bolyongás után megállott az üllőiúti bércaszárnya előtt, már éjfél felé járt.

Becsengetett.

Mikor keze lehullott a csengő gombjáról, valaki a csuklójára tette a kezét.

— Hol volt? — kérdezte egy komoly férfihang.

Mária felnézett. A sötét kapumélyedésből két sor fényes gomb világított felé és az aranyzsinóros sapka alól szomorúan kérdő szem csillogott elő.

Az első pillanatban megdöbbsentette ez a váratlan találkozás, de azután a halálos elesettségben szinte ájult szíve lassan melegedni kezdett. Melegedni a szomorúságtól, amely a férfi szemeiből áradt, és a szorításától, amely a csuklójára fonódott.

— Sétáltam — adta meg csendesen a választ.

— Télen? Éjjel? Egyedül? — és a szemek mélyén hitetlenség villant.

A házmester kinyitotta a kaput.

Mária maga sem tudta, miért, minek, ismét csendesen mondta:

— Ha ilyen nagyon érdekl, odafönn elmesélem.

És megindultak a lépcsőn a negyedik emeletre.

A szobában meleg csend fogadta őket. Az asszony felgyújtotta az egyik éjjeliszekrény kicsiny villanylámpáját, szeme végigfutott az egymás melletti két ágyban alvó két gyereken, azután a díványon a dunyhájába húzódó Erzsín. Letette kalapját, kabátját, intett a férfinak is, azután az ágytól legávolabbi sarokba két széket tett és leült.

A férfi köpenyét, sapkáját, kardját az asztalon hagyva, halk léptekkel utána ment. Leült mellé és személ kutatóan, kérdezően az asszony arcába fúrta.

A szobában reszketett a csend. A lehúzott redőnyök kizárták az utca tompa, álmos, éjjeli zaját, és a három alvó nyugodt lélekzetvétele, meg a két egymás mellett ülő ember lelki túlfeszültsége egyik oldalon békítőan nyugalmassá, másikon: vibrálón feszültté tették a levegőt.

Mária a férfi arcába nézett. Tulajdonképpen most először igazán, mióta ismerte. És gondolatban végigfutott az estéken, amikor találkoztak. Vagy hatszor. Mindig jól elbeszélgettek. De csak úgy, mint mással.

Mindegy volt, ez ül-e mellé Presszéknél az antik, se-lyemmel burkolt díványra, ahonnan be lehetett látni az egész lakást, — azért választotta mindig azt a helyet — vagy más. Hogyan lehet hát mégis, hogy most itt van? Hogy felhívta ide, ebbe a parányi zugba, amely a nagy városban az volt neki, mint csöpp ro-varnak a falevél a végtelen óceánon, és ahol hat hó-nap óta nem fordult meg senki idegen. Hogy most úgy ül vele szemben éjjélkor a csendben és félhomály-ban, mítha joga lenne ahhoz, hogy itt legyen és mel-lette üljön.

Milyen borzalmasan egyedül kell lennie, milyen reménytelenül elesettnek kell éreznie magát, hogy ez megtörténhetett. Hogy egy vadidegen férfi ilyen közel juthatott hozzá. Ilyen közel, hogy meglássa majdnem koldusszegény, reménytelenül beteg életének kereteit.

De ahogy azt nem tudta, miért adta meg az en-gedélyt a feljövételre, azt sem tudta, miért kezdte a sírás hirtelen a torkát fojtogatni és miért esett a feje, visszafojtott, de a lelke, a szíve legmélyéből feltörő zokogással a férfinak nagy, barna, saját térdén nyugvó kezeire.

A férfi, mikor a sírást látta, és érezte keze-fején végigfolyni a meleg asszonykönynyeket, meg-ijedt. Örök férfi tévedéssel a sírás mögött röglön va-lami jóvátehetetlen lépést, vagy csalódott szerelmet látott. Lassan kihúzta a könnytől ázott arc alól az egyik kezét és a sűrű, sötétarany hajjal borított fejre tette. Az asszony a kéz súlyától még jobban sírni kez-dett. Mély szaggatott sírással, hogy egész teste resz-ketett, vonaglott belé. Szinte feloldódott a fájdalom-ban és törekeny lénye szinte úszott a könnyben.

A férfi tanácstalanul nézte. Szerette volna meg-simogatni, vagy a mellére szorítani a síró fejet, éget-ték a könnyek, végigremegett benne a zokogás, de valami visszatartotta. Azt hitte a félelem, hogy hátha nem úgy fogadja közeledését, ahogy szeretné, de

azután rájött, hogy más. A féltés... Hiszen nem tudta, hol volt és nem tudta, miért sír ilyen lelkevesztetten. De tudni akarta. Kicsit szögletesen, halk csitító, vi-gasztaló szavakat mondott hát neki.

— Mária, — kezdte — szegény kis jószág, ne gyötörje így magát. Nézze, bármi is történt, a sírással már nem segíhet rajta. Nyugodjon meg szépen, azután mondjon el mindent. Talán, ha megbeszéljük, tudunk tenni valamit. Így meg bizonyosan megfájdul a feje, és nem tud aludni a még hátralévő rövid éj-szakában.

Mint lázas betegre a hideg borogatás, úgy hatot-tak az asszonyra a szavak. A keserűség, a sírás fel-hője szakadozni kezdett benne s lassan, lassan a köny-yei is alábbhagytak.

Felemelte a fejét. De nem nézett a férfira. El-nézett a két ágy felé s a férfi csak reszkető állát, ősz-szeszorított száját és magas homlokára tapadó, ned-ves haját látta. Darabig várt.. De mert az asszony továbbra is az ágyakat nézte, gyengéden megfogta az állát és maga felé fordította.

— Tudna hozzám őszinte lenni? Egészen őszinte?

Az asszony nézte a kék szemeket, a belőlük fe-léje sugárzó érdeklődést, sajnálatot, ijedtséget, féltést, féltést és szerelmet. Soká nézte. És miközben arra gondolt, hogy ez a sok mindenből összetevődő meleg fény tíz esztendeje nem sugárzott felé és ő tíz eszten-deig érezte hiányát, csendesesen megadta a választ.

— Tudnék...

És tudott. Halkan beszélni kezdett. Messziről, rég-ről, a gyerekkoráról, házasságáról, szenvedéseiről, küz-delmeiről: hogy mentsen valamit a veszendő va-gyonból, a teljes anyagi lecsúszásról, a nagy lelki ősz-szeomlásról és az új életbe indulásról. Azután a mos-tani életéről. A reménytelen, sivár hat hónapról, a milliók lassú szárnyrakeléséről, a mindinkább fogyó,

mindennap töredező reményekről, a mindenhol, mindent megpróbáltatásról és legutoljára a határozatára, amely szinte megérezt és megkövesedett benne. A hídról... és a tizenöt napról, ami még hátra van...

Amíg beszélt, szemei az ablakon voltak. A rolón, amelyen lassan, de mindig szürkébben, mindig világosabban derengett át a hajnal. A torka száraz volt, de nem akart felkelni és nem akart elmenni az éjjeliszekrényig, ahol az éjszakai víz állt, mert két keze a férfi kezében volt és mert érezte, nem szabad megszakítani a meleg sugárzást, amely a nagy, barna, meleg kezekből az ő jéghideg kezébe árad. Maradt hát és beszélt. Néha összefüggéstelenül, ide-oda ug-rálva, de mindig azokról az eseményekről, amelyek ide hozták. Mert az otthon, ahonnan az életbe indult, volt végeredményben felelős azért, hogy ma éjjel itt ül és egy idegen férfinak borítja ki magából egész élete keserű csalódását, reménytelen magárahagyottságát.

Mikor végzett, a szavai után beállt csend ráfeküdt a dobhártyájukra. A szavak már nem voltak ott, azok már kint úsztak valahol a végtelenben, hogy tovább remegjenek és fájjanak az időtlenségig, de a képek, amelyeket festettek, ott égtek, éltek, remegtek a két ember előtt.

Az asszony mint összemlött ruha ült a kemény, kényelmetlen ebédlőszéken, és a férfi szédülten a hal-lottaktól és szegyenkezve feltevéseitől, bámulta a kes-keny, sápadt asszonyarcot.

Mikor kinyitotta végre a száját, egészen más sza-vak keltek életre belőle, mint amelyeneket az asz-sony várt.

— Meg tud nekem bocsátani, Mária?

Az asszony rácsodálkozott.

— Mit?

— Azt, amit gondoltam magáról.

— Mit gondolt?

A férfi nehezen szűrte a szót.

— Hogy valahol... valakinél volt...

Az asszony szájára kis, keserű mosoly repült.

— Oh... Hát erre kell gondolni rögtön?

— A férfi aljas. Csak erre gondol.

— Szomorú.

— Igen. Ezután sohasem teszem. Sohasem ítélek látszat után.

Az asszony feje kicsit lefelé billent.

— Dehogy nem. Az emberek mindig látszat után ítélnék. Nem keresik a dolgok mögött az igazságot, ami messzi, ködös, a magasban lebegő erkölcsi valami, hanem megelégszenek az előttük fekvő valósággal, sőt annak látszatával is, mert az mindig kézzelfogható realitás.

A férfi nem akart eltávolodni a tárgytól, megszakította hát az asszony gondolatmenetét. Megszorította a két tenyere közt pihenő, két vékony kezét és megkérdezte:

— Megmarad az elhatározása mellett?

Az asszony általánosságban válaszolt.

— Minden elhatározásom mellett megmaradok, mert elhatározásaimat sohasem szeszély vagy unalom, hanem mindig a kényszer vagy meggyőződés diktálja.

— De az nem lehet, hogy meghaljon! — fakadt ki a férfi.

— Hat hónap előtt, amikor a régi utakat felégettem magam mögött, én sem tartottam lehetőnek. Ma azonban az életet nem tartom már lehetőnek. — Kicsit kiegyenesedett tartásából újra egészen összeesett és az arca olyan lett, mint nagyon öreg asszonyoké.

— Ha tudná, mi mindent megpróbáltam. Azonkívül, hogy társamnál egész nap dolgoztam, gyárakban, üzletekben kerestem konfekciós munkát és ha kaptam, fél éjszakákat dolgoztam idehaza is. De ritkán kaptam. A munkavezetők — megrázkódott — csak akkor adtak volna állandó munkát, ha... — Mereven

maga elé nézett és végtelen csendesen, egyszerűen mondta: — és azt nem bírom.

A férfinak megrándult a karja.

— Gazemberek.

— Nem. Csak hímek, kicsit nagyon aljas hímek, akik visszaélnek a helyzettel.

— Dehát miért azokhoz ment? Miért nem az igazgatókhoz?

— Csacsi. Az igazgatók felhők között trónoló olimposzi istenek, akikhez sokkal nehezebb bejutni, mint a mennyországba. Ne higgye azonban, hogy nem próbáltam meg azt is. Két esetben sikerült. A címeres, előneves névjegy kinyitotta az ajtót, de eredmény csak az lett, hogy az igazgató a munkavezetőhöz utasított. S miért is tett volna mást? Én senki se vagyok neki.

— Hát nincs emberség? — vetette ellen a férfi.

— Naiv gyerek. Maga még ott tart? Látja én már régen megtanultam, hogy emberség nincs... És mondja, miért is legyen? Vagy honnan várhatnék emberséget vadidegentől, amikor a vérséggel hozzám kötöttéktől és a gyermekeim apjától sem kaptam? Vég-eredményben az igazgatók semmi rosszat nem tettek. Igaz, jót sem. A hozzám tartozók meg még amellet, hogy nem tettek jót, rosszat is tettek. Csak rosszat tettek. — Kihúzta a férfi kezéből két kezét és ernyedten az ölébe eresztette. — Hát akkor mit lázadozom? Belenyugszom, hogy ez az élet. De mert ezt az életet nem bírom élni, arra meg nincs reményem már, hogy a megálmódott másikat, a hozzám illőt megteremtsem: félreállok.

— De hátha az írásai — csökönyösködött.

— Már azokban sem hiszek. Annyi vereség ért, annyi visszautasítást láttam, hogy már azt gondolom: hátha nem vagyok és sohasem is leszek más, mint ügyes dilettáns.

— És ha mégis?

— Tizenöt nap már nem lesz elég ennek az eldöntésére, ha hat hónap nem volt elég.

Felállt. Az óra ötöt mutatott. Egész teste olyan volt, mintha kerékbetörték volna. Reggel nyolctól este hatig a varrógépet hajtotta és szobaasztal fölé görnyedt, azután éjtéligen a jó Isten tudja, hol, merre róttá az utcákat, éjfél óta meg kemény széken ült és az útról beszélt, amely idáig hozta. És mindezekhez gyengén táplált százhetvennégy magasságához alig ötven kiló volt. Szinte roskadozott, amíg az ablakhoz ért.

A férfi utána sietett. Jóval magasabb volt az asszonytól, lehajtotta hát a fejét, és úgy nézett az arcába.

— És én... én nem tudnám esetleg más belátásra bírni? — kérdezte kicsit remegő hangon. — Arra, hogy ne ejtse el még magát. Hogy küzdjön még, ha már eddig küzdött.

— Nem. A más elhatározást csak valami csoda hozhatná meg. Olyan csoda, amely kenyeret ígér és lehetőséget ad a holnaphoz, a holnaputánhoz. De most menjen. Végzetesen összetört vagyok és kell, hogy aludjam pár órát.

— De este eljöhettek.

Olyan kérő, reménykedő volt a hangja, mintha nem is egyszerű látogatási engedélyt, hanem egész életre kiható dolgot kért volna. De az asszony nem vette észre. Ha tudott még gondolata és vágya lenni, csak az volt, hogy a férfi menjen el gyorsan, mert különben előtte roskad össze a kimerültségtől.

Siettette hát a búcsúzkodást.

— Igen. Eljöhet, — és a kezét nyújtotta.

Mikor félperccel később a férfi után becsukódott a szoba ajtaja, ruhástól roskadt az ágyra és szempillái, mint a vasredőnyök, zuhantak fáradt, égő szemeire.

V. FEJEZET,

Szalmaszál.

A még hátralévő pár napba beleesett a karácsony is. Mária úgy félt tőle, mint a tűztől és úgy várta, mint valami elemi csapást. Nemcsak a hazugság miatt, amivel a karácsonyfa alatt magához öleli majd a két gyereket, akiket két nappal később a Végtelen Útra visz, hanem mert nagyon kevés pénze volt már és tudta: mindegyik gyereknek van valami apró kívánsága. Emil, akiből mind erősebben tört ki a gépmádat és aki a még gyerekcipőben járó rádiótól megittasulva éjjel-nappal rádióval foglalkozott, detektoros rádiót akart. A Kicsi, valószínűleg anyai nagybátyjától örököelve festék- és ecetszeretetét: festékkészletet kívánt.

— Ha meglesz a rádió, — mondta sugárzó arccal és olyan hangon a nagy fiú, mintha azt mondta volna: ha meglesz a Mars, — minden este rádiót hallgatunk.

— De hiszen egy fejhallgatóval csak egy hallgathat, — vetette ellen az anya.

— Dehogy. — És fölényesen fölnevetett. — A hallgatóról leszerelem az egyik kagylót, az jó lesz nekem, a másik meg, amit fejre lehet tenni, jó lesz Csöppnek. Így varrhat, vagy hímezhet is mellette.

És az anyja ölébe fúrta fejét és színes, okos mesebe fogott arról az időről, amikor majd mérnök lesz és folyton új és új dolgokat talál fel a rádióhoz.

— És akkor lesz sok pénzünk és Csöpp nem fog varrni löbbé, hanem csak olvasni fog és szép házban, lakunk és lesz kertünk és Erzsi mindig főzhet húst, annyit, amennyit csak akar.

— És akkor újra hosszú, uszályos, csipkés ruhákat fog viselni, nem ilyen utálatosakat — vette át a

szót a Kicsi és megvetéssel nézett végig az egyszerű, rövid kis angol ruhán, amely anyján volt.

— Miért utálatos? Nézd, milyen kedves rajta a fehér pikégallér.

— Kedves, kedves. De mindenkinek ilyen van. Bözsi néninek, Olga néninek és az iskolában a szolgálányának is.

— Éppen azért kedves, mert soknak tetszik.

— De én nem akarom, hogy Csöpp olyan ruhákat viseljen, mint más. Én azt akarom, hogy olyan senkinek se legyen — mondta kibuggyanó göggel.

— Az az idő elmúlt, szívem. Ma Csöpp, kis varrónő csak, akivel minden vevő békétlenkedhet, ha valami nem tetszik neki.

— Agyon is verem, aki megteszi — és villant a szeme.

Az asszony mosolygott a gyerek lovagias haragján és közben arra gondolt, hogy tegnap délután, amikor hirtelen megint elszédült és a kezéből kieső üveg!ányérkát a gombostükkal a túlságosan jól táplált kereskedőné lábára ejtette, az olyan hangon rivalt rá, ahogy talán csak a kaszárnyában szoktak — Buta jószág! — kiabált, — ha úrinőkkel nem tud bánni, varrjon cselédeknek.

— Levelet hoztak, — nyujtott át Erzsi egy kék borítékot — és választ várnak rá.

A boríték homlokán nagy betűkkel sötétített a lap neve: Budapesti Napló. Az asszonynak megdobbant a szíve. Az első levél volt, amit szerkesztőségtől kapott. Vajjon mi van benne? Jó-e vagy rossz? Nézte az írást. Szétfolyó, vastag nagybetűs férfírás. Forgatta. Soká forgatta. Legszívesebben eltette volna, hogy csak holnap vagy holnapután nyissa fel, de nem lehetett. Választ kellett adni. Feltépte hát.

Ceruzával írt, kicsit ferde, két sor volt az egész.

Nagyságos asszonyom!

*Keressen fel mielőbb, azt hiszem,
lesz mondanivalónk egymásnak.*

Lázár Tibor.

Oh!!! — és sokkal forróbban, mintha szerelmes levél lett volna, a levelet a szívéhez szorította. — Hát mégis!!! mégis!! — és a könny kibuggyant a szemén és a szíve megtelt nagy-nagy hálával az Isten és a szerkesztő iránt, aki érdemesnek tartotta rá, hogy a két sort papírra vesse neki.

Tíz perc alatt rendbehozta magát és másik tíz perc alatt bent volt a szerkesztőségben.

A szobában most is az a keserű, torkát maró füst fogadta, de a szerkesztő most felállt és kezet nyujtott.

Középmagas, nagyon szélesvállú, jó ötvenes férfi volt, nagy, tatár fejjel, kék szemekkel és a szemekben valami különös, meleg szív kifejezéssel. Mária, miközben kezet szorított vele, arra gondolt, hol, mikor, milyen szemben látta már ezt a kifejezést. De nem tudott rájönni.

— Ide üljön, — mondta a szerkesztő és a kopott bőrpamlagon a lámpa éles fénykörében helyet mutatott neki.

Mária, nagy elfogódottsággal leült.

— Így, — kezdte a férfi. — És most tegye le a kalapját. Szeretek szembenézni azzal, akitől kérdezni és akinek mondanivalóm van. És maguknál ezek a buta kalapok lehetlenné teszik ezt.

Az asszonyban erre a jóleső és még ssha nem tapasztalt közvetlenségre feloldódott az elfogódottság. A szíve rendesebben kezdett verni és valami nagy melegség, bizalom terjedt széjjel benne. Levette a fekete kalapot, amely egész arcát és főként szemét árnyékba borította, és nyílt, tiszta, várakozó tekintettel a férfira nézett.

— Azt már tudom, mi a neve, — mondta és ki-fújta egy nagy, lágyan gyűrűző, hullámozó füstkarikát. — De szeretnék többet is tudni. Ki maga? Honnan jött? Mit csinált eddig? Mit tanult? Mit akar itt? És ha majd ezeket mind tudom, beszélünk a verseiről is.

Mária nagyon röviden, de tömören elmondott annyit az életéből, amennyit jónak, szükségesnek tartott. Közben, keresztülvillant rajta a gondolat, hogy egy hét alatt már a második férfinak lebbenti fel az életéről a függönyt. Igaz, annak a másiknak is másért és ennek is.

Amíg beszélt, szembenézett a férfival. És látta, hogy annak egyetlen pillanatra sem aludt ki az érdeklődés a szeméből. Sőt. Mélyült és valami nagy, tiszta, emberi szájalom is keveredett hozzá. S ahogy ez a szájalom erősödött és terjedt, Mária hirtelen, szinte döbbenésszerűen jött rá, hogy a szemszínek erősen eltérő volta ellenére is ugyanez a meleg szeretetnézés áradt mindig felé a boldogult Nagy Pap szeméből is. Hogy ez a szem is, mint az, amíg hallgatja, szinte símogatja és míg ő megmutatja a nagy véres gennyes sebeket neki, amelyeket az élet ütött a lelkén, a nézés már az orvosságot is hozza és szinte fújja, hűsíti a fájó részeket. Úgy fújja és hűsíti, ahogy ő szokta a fiai sebes kezecskéit és olyan jól, olyan gyógyítóan esik neki is, ahogy nekik. Amikor erre rájött, az utolsó hetek irgalmatlan izgalmi, feszültségei elszórtak benne és ha nem félt volna a csodálkozástól vagy esetleges rendreutasítástól, legszívesebben leborul a kopott bőrdívány piszkos, lószőrcafatos könyöklőjére és sírva fakad.

De félt. Sietett hát. Visszaszorított magában minden feltörni készülő ellágyulást és beszélt, beszélt.

Tíz perc alatt készen is volt. Igaz, mostani életéről, kilátástalan harcairól nem sokat mondott, csak azt említette meg, hogy varr és hímez és hogy itt-ott jelennek meg néha írásai.

Mikor befejezte, szorongva és várakozásteljesen a szerkesztőre nézett,

Az hallgatott kicsit, fújta a füstöt, bámulta, hogyan száll a kékesfehérszürkés felhő a mennyezet felé, azután kinyújtotta kezét és az íróasztalról elvette az odakészítet kéziratcsomót.

Mária látta, hogy a hosszú, balladaszerű vers: „*Egy asszony egy másik asszonynak*“ című fekszik legfelül.

— Ez a vers — és a nagy, erős kéz végigsimított a papírlapokon — nagyon jó... Erőtlen, mély, néhol szinte komor, úgyhogy felvillant bennem: hát ha... valaki átjavította. De azután elvettem ezt a gondolatot, mert a mélység ellenére annyi asszonyos finomság, csipkeszerűség, lágy líraság van benne, ami csak asszonytól telik. Hány éves maga, fiam?

— Huszonkilenc.

— Nagyon érett és egyben hamvasan naív. Az érettséget: a szenvedés adta, a naívságot: a lelki elzárttság. Van kedve és akar dolgozni?

Most már előntötte az asszony szemét a könny.

— Egyetlen vágyam.

— Először tanulnia kell. Sokat. Mert a tehetség, ma majdnem semmi. Az író, ma csak az újságíró tarthatja el. De hogy író lehessen, először újságíróvá kell lennie. Nem egyszerű dolog, hiszen a világ, amibe belekerül, teljesen más, mint a maga eddigi világa. De ha van kedve, akarata, kitartása, hite a munkában és a tehetségében: menni fog a dolog. Én tehetségesnek és nagyon rendes embernek vélem magát és mert mindig minden tehetséges és rendes emberért megtettem, amit lehetett, magáért is megteszem. Na, adja a kezét és legyünk jóbarátok.

Mária ült és a két kövér könnycsepp, amely előbb még csak kíváncsian könyökölt a szemszögletében, most ezekre a szeretetteljes, meleg baráti szavakra kibukott a kék tóból és lefutott izgalomtól és

meghatódottságtól izzó arcán. Szeretett volna valami szépet, nagyot mondani. Olyasmit, amiben benne van egész hálája, hite, becsülete, ígérete. De nem tudott. Csak nézte a jóságos, mosolygó kék szemeket az állandóan gomolygó szivarfüst mögött és reszketett a szája, amikor kezét a férfi nagy, barna tenyerébe tette.

A férfi lehajolt, kezetsókölt, azután keményen megrázta a vékony asszonykezet.

— Ezzel a kézfogással eljegyezte magát a mester-ségnek — mondta. — Szeretném és kívánom, hogy becsületet szerezzen neki és önmagának.

Ezekre a szavakra a meghatottságon kívül Máriában hirtelen ismét egy régi jelenet kapott életet. Tizenöt év előtti jelenet, amikor a tavaszi kertben, a tavaszi ég alatt, a Nagy Püspöknek tett ígéretet arra, hogy egész életében minden erejével és minden tehet-ségével, hitével és szeretetével születendő gyermeke jövőjén dolgozik. Most is ígéretet kell tennie. Éppen olyan komolyat, nagyot, egész életre kihatót. És mint akkor, most is egy születendő valami érdekében. Természetes hát, hogy ugyanazok a szavak futottak ajkára és ugyanaz a szent elhatározás lángolt fel benne, mint akkor, ott a tavaszi platánok alatt.

— Isten engem... — mondta nagyon csendesen és lehajtotta a fejét.

Perccel később a szerkesztővel együtt a segéd-szerkesztő íróasztalánál állt.

— Torday Sándor, Inkey Mária, — mutatta be őket egymásnak. — Azután zengő, mély hangján fel-nevetett. — Vele nehezebb dolga lesz, mint velem, mert ki nem állhatja a verseket és a nőírókat tehet-ségtelen, szenvedő kékharisnyásoknak tartja. Legyen rá elkészülve, hogy nyugodtan kötelet ígér egy felesle-ges vagy kifelejtett „a“ betűért, viszont soha a leg-brilliánsabb novelláért, vagy legintelligensebb cikkért sem kap tőle dicséretet.

— Az már igaz — mondta cseppet sem barátságosan. — Nem szeretem a dolgozó nőket. A nő neveljen gyereket, főzzön és stoppolja meg a lyukas harisnyákat.

— Eddig azt tettem — mondta nagyon halkán Mária. — És boldogan tenném ezután is. Hogy nem tehetem, nem az én bűnöm.

Torday kicsit felemelte szép, feketeszakállas Zeus-fejét. Lehet, csak egyszerű szavaktól, de lehet, a hangtól is, amelyben annak, akinek füle volt hozzá, annyi mindent hallhatott.

És előítélete, amely talán különben sem volt meggyőződésből, hanem csak elfogultságból eredő, inogni kezdett. Nem nagyon, csak annyira, hogy legalább figyelmesen nézzen a ránéző komoly kék szemekbe, amelyekben még az egészen váratlan öröm sem tudta a sokéves szomorúságot elhomályosítani.

— No, hiszen nem azért mondtam — próbálta ellensúlyozni magát. — Csak azért, mert olyan sok nő van manapság, aki szórakozásból, meg feltűnési viselkedésből ír. Hogy az a munka olyan is, az természetes. Mert ne feledje, kislány, hogy rendes, igazi munkának csak az számít, amit a megélhetésért végzünk.

— Igen, ezt tudom már Anatole France-tól. De ha valaki, akkor én a megélhetésért akarok dolgozni. És annál inkább jól akarok, mert nemcsak én, hanem a két gyerekem is abból él és nevelődik majd.

— Akkor jó is lesz a munkája. És ha szorgalmas is lesz, meg nem fog sírva fakadni, ha figyelmeztetik valamire, meg nem bújik mindig, minden felelőség elől a saját szoknyája mögé, megdönti a női munkáról való rossz véleményemet és jó barátok leszünk.

— Nagyon igyekszem, szerkesztő úr. És csak kérem, legyen mindig nagyon szigorú. Szigorúbb, mint a férfiakhoz, mert nem akarok nővoltomból előnyt húzni.

— Ez már okos beszéd. — És felállt. — És férfias is. Csak egy a baj.

— Mi?

— Hogy sokkal csinosabb, semhogy nővoltából ne származnának önkéntelen is előnyei.

— Az önkéntelenségről nem tehetek, de igyekszem azokat is csökkenteni.

•

Este Mária bent maradt a szerkesztőségben. Megismerkedett mindenkiel és próbált, nem belenézni, — ehhez évek kellenek — hanem csak valamennyire szembenézni, az ujságírás neki eddig teljesen ismeretlen, bonyolult mesterségével.

Éjfél felé elkészült első szerkesztőségi munkájával: egy „kopf”-fal. Nyolcvan sort kellett írnia, a nyomor és munkanélküliség miatt naponta mind nagyobb arányú dunai öngyilkosságokról.

— Valami érdekes beállítást keressen hozzá, — kapta meg az utasítást. Ellentéteset, hogy a téma jól kidomborodjon.

Milyen furcsa és vajjon véletlen-e, hogy éppen ez a téma az első, amiről írnom kell, — gondolta, mikor leült a tintapecsétes íróasztal mellé. — Ez, amely már hosszú hetek óta foglalkoztat és amely úgy a vérembe ette magát, mint még soha semmi. Ellentét? Igazán nem nehéz. És szinte keresés nélkül bukkant fel benne a szép, régi népdal: — *Tiszapartján megtaláltak egy kis kendőt* ... — Ezen a nyomon azután könnyű volt tovább jutni és megfesteni a két ellentétes képet. Egyiket arról a boldog korról, amikor egy tiszaparti kislány szerelmi bánatában elkövetett öngyilkossága olyan esemény volt, hogy érdemesnek tartották dalt faragni belőle, a másikat a máról, amelyben a felesleges búzamennyiség mellett minden nap több olyan kendőt és kalapot találnak a Dunaparton, amelyet éhezők hagytak ott mementóul:

Krisztus és Sámson — fejezte be a kopfot, — isteni jószág, vagy titáni erő. Csak ezek egyike segíthet, hogy újra eljussunk a boldog korig, a tiszaparti kis piros kendőig.

— Úgyes és ötletes — mondta a szerkesztő, mikor átfutotta. — Mára elég is volt. Menjen haza, fekdüjön le és holnap jöjjön be hat órára.

— Kérem, — kezdte Mária bátortalanul — nem lehetne kicsit később?

— Miért? — és rosszalóan ráncba szaladt a homloka.

— Mert hatig a szalonban dolgozom és akkor szeretnék hazaszaladni kicsit, hogy megnézzem a gyerekeket, egyem valamit és rendbehozzam magam. De hét órára pontosan itt lehetek.

A ráncbaszaladt homlok jószágosra, megértőre símúlt.

— Akkor jöjjön nyolcra. De fiam, hogy bírja majd ezt az iramot? Hiszen olyan vékony és törékeny, hogy nagyobb szél is felkaphatja.

— Ne tessék félteni — és kigyúlt az arca. — Erős vagyok és egészséges és úgy fogok dolgozni, ahogy csak bírok. Minden igyekezetemmel és minden hitemmel.

— Dolgozzon, maradjon mindig ilyen, mint most és én mindig megteszek magáért mindent, amit csak lehet. Megérdemli. — És kezet nyujtott.

— Köszönöm, szerkesztő úr — és áradó hálával nyúlt az erős kéz után — a bizalmat és azt, hogy érdemesnek tartja foglalkozni velem.

*

Az úton szinte szaladt. Az utcák fehérek voltak a hótól és a fák úgy álltak mosolyogva, karjaikat és ujjait felé tárva, mintha örülnének az örömén.

Minden más volt, mint tegnap, mint délelőtt. Eddig a kopott körúti házak és a mellékutcák pisz-

kos kapuboltozatai úgy néztek rá, mint holmi betolakodott idegenre. Mintha számonkérték volna, hogy mit keres itt, miért akar mindenáron darab kenyeret, amikor azoknak sem igen van, akik innen nőttek ki. Innen, ebből a lucskos, sártól nyúlós aszfaltból. Eddig mindig úgy érezte: a város a betolakodót látja benne és mindenáron talpraállni akarásában a vidék erejét, gőgjét érzi. És ezért viselkedik ellenségesen.

Most nem így látta. A csukott szemű nagy házak jóakaratóúen álltak az utcákon és a lámpák fényköre mintha megnőtt, megfényesedett volna az útja nyomán.

Szinte úgy esett be az ajtón. Elfáradva, sietéstől elfúlva, de nevető szívvel és nagy, csillogó könnyekkel a szempilláin.

Mikor kalapját, kabátját ledobta és boldog síró nevetéssel az ágyhoz akart menni, hogy a két alvó gyermeket megcsókolja, halk, meleg hang ért hozzá bátorítalanul.

— Mária.

Az asszonynak amúgyis tele szíve, kicsordulásig lett.

— Mióta vár? — kérdezte visszatarthatatlan örömmel.

— Ügyeletes vagyok. A kaszárnya pár lépés ide és gondoltam, nem haragszik meg, ha felnézek közben. Már másodszor vagyok itt, de feltétlenül találkozni akartam magával. Emil említette, hogy valamelyik szerkesztőségbe ment.

— Igen. — És a szeme mélyén, meg a homloka mögött lámpát gyújtott a valószínűtlen öröm. — A Budapesti Naplónál voltam. És képzelje, — a hangja szinte ujjongott — dolgozhatom!!! A szerkesztő tehetségesnek talált és megígérte, mindent megtesz értem, amit csak tehet. Oh, — és felnézett rá síró-nevetőn — el tudja képzelni, milyen határtalanul boldog vagyok?

A férfi nem tudta. Csak azt tudta, hogy az asszony, akit hetek óta szinte percekre sem tudott elefelejteni, aki mindig előtte van, akinek mindig hallja a halk, meleg, szomorú hangját, most itt áll arasznyira tőle, hogy kék szemei pillantásától gyorsabban, mindig gyorsabban nyargal fiatal ereiben a vér, és hogy valami emeli a karját és húzza le a száját az asszony szája felé.

Pillanatig nézte még a kék szemek könnyes ragyogását, de mert a szíve valami vad indulóba kezdett a feszes zubbony alatt, hirtelen magához kapta és félig szent, félig pogány, kicsit bátortalan, kicsit követelő, forró, szédült, vágyó, soha véget érni nem akaró csókba zuhant vele.

VI. FEJEZET.

Két millió.

Mikor első havi keresményét — nem fizetését, mert addig még nagyon hosszú volt az út — hazavitte, a milliós lakosú városban nem volt boldogabb ember Máriánál. Két novellát, a vasárnapi számokba négy cikket, két verset és öt fejcikket írt ezért a pénzért.

A cikkeket, különösen a vasárnapi nagy cikket, nem könnyen írta. Valahogy az volt az érzése ha cikket írt, mintha inogna alatta a föld és mintha az ingó talajon nemcsak tovább kellene mennie, hanem zsonglőrmutatványokat is kellene végeznie. Mert zsonglőrösködés az, ha az ember feldob egy-egy szót, témát és mint a zászlót, kibontja, ami a szóhoz, a témához tartozik. Sőt nemcsak kibontja, hanem világos érvekkel — hamar megtanulja, hogy megtámadhatatlan érvek nincsenek — úgy alá is támasztja, olyan sokszoros biztosítékkal, szélesen és alaposan,

hogyha itt-ott meg is próbálják szétszedni, megtámadni, a többi szilárdan álljon és az építmény ne dőljön össze, mint a kártyavár.

Mielőtt első vasárnapi cikkébe belekezdett, szerkesztője hosszabb instrukcióval látta el.

— A cikknél a legfontosabb, hogy az ember fejest ugorjon a témába. Vagyis: az első tíz sornál kiderüljön a lényeg. A filozófálás, a magyarázgatás, tanítgatás csak azután jön. Aki fordítva kezdi, rossz úton jár, mert visszaél az olvasó türelmével. A téma a cikknél az: ami a mignonnál a glazúr. A csaloga'ó. És jónak, szépnek, sokatígérőnek kell lennie, különben az író nyakán marad. Azután következ'k a szórakoztatás, ami körülbelül a glazúr alatt levő süteményrétegnek felel meg. Ez már ízelítő is a táplálékon kívül. És végül éppen úgy, mint a süteményben: jön a krém. Az a valami, amiért a téma megszületett, amiért nevet adtak neki, ruhába öltöztették, formába öntötték. Ez a filozófia, a nevelés, tanítás, javítás. Amelyik cikk nem nevel, nem tanít, annak nincs létjogosultsága. Jegyezze meg fiam, az író és az újságíró első kötelessége a nevelés, tanítás, javítás. A betű éltet, de a betű ől is. És szent hitem, hogy betűvel több embert mérgezték már meg, mint méreggel. Vigyázzon hát. Tollat kézbe venni és kiállni a nyilvánosság elé óriási felelősség, és csak annak szabad vállalkozni rá, akinek érzékeny lelkiismerete van. Tudja már, miről ír?

— Igen.

— Mi lesz a cikk címe?

— Uram... férjem...

— Jó. Körülbelül százötven sor legyen. Ha készen lesz, hívjuk Torday szerkesztő urat és kérésünk valami jó rovatcímet. Szeretném ugyanis, ha a cikk, amit így hetenként közlünk, nem lógna a levegőben. Van valami terve, elgondolása ehhez?

— Oh, nagyon sok. Hiszen rengeteget foglalkoztam a kérdéssel. — Zavartan elhallgatott.

— No, csak ki vele.

— Amióta itt dolgozom — kezd'e kicsit akadozva -- tisztába jöttem azzal, hogy utat kell választanom. Nem mehetek egyszer erre, egyszer arra. És nem is írhatok mindenről. Specializálódnom kell, mert akkor meg van rá a lehetőség, hogy jó munkát végzek és boldogulok. Döntöttem hát. Az asszonyok mellett döntöttem. Eddig nagyon kevés kivétellel nekünk csak férfiak írtak, így még legmélyebb n fekvő, legtökösabb dolgainkról is, csak férfíróktól hallhattunk. És ez nem jól van így. Nemcsak mert a férfi, mégha objektív is, a saját szemüvegén néz, hanem mert millió dolog van, amit a férfi nem is tudhat igazán rólunk, csak akkor, ha elmondjuk. De kérdés: elmondjuk-e igazán, vagy jól mondjuk-e el? Elég őszintén vagy elég intelligensen-e. Ha nem, az információ rossz, és rossz a tolmácsolás is. Ez az egyik ok. A másik, hogy nálunk a lapokban az asszonyoknak nincs egy b olvasnivalójuk, mint regény és novella, meg néha egy-egy vers. Ellentétben a férfiakkal, akik a vezércikktől kezdve mindent megtalálnak a lapban. Ez nem igazság. A regény és novella nem minden. Ki kell bővíteni és meg kell tanítani az asszonyokat az újságolvasásra, újságszeretetre. Foglalkozni kell velük minden téren: az érzelmeiktől az egészségig, a kötelességtől a gyermeknevelésig, a divattól konyháig és cselédig és kertig és kézimunkáig mindenről kell írni, beszélni nekik. Ha ez meglesz és úgy lesz meg, ahogy kell, megszerezük, megneveljük magunknak az asszonyokat is.

Elhallgatott, azután piros arccal, zavartan, kicsit ijedten ránézett a szerkesztőre. Szégyelte, hogy ilyen sokat beszélt. Fel is készült hamarosan valami puccerra, mert azt már tudta, hogy a kék szemek vilanni is tudnak és hogy a hang, mely olyan szeretet-

tel tanít, tegnap ugyanebben az időben úgy rádörgölt az egyik fiatal ujságíróra, hogy még az utolsó szobában is hallották. Nem is érti, hogy lehet, hogy ilyen sokat beszélt. Hiába. Az asszony, asszony. Ha csak kis lehetőséget is adnak neki, mindjárt visszaél vele. Állt hát. Megszeppenten szidásra várva.

De a szidás elmaradt. Sőt. A füstgomolyag mögött a fiatalos kék szemekből elismerés villant felé.

— Nagyon jó, fiam. Igaza van. Megcsináljuk a rovatot. Most menjen és dolgozzon.

Ment? Repült. A fantáziája lobogott, tele volt tervvel, akarással, igyekezettel és azt hitte, mindent meg tud tenni, amit akar.

De hamarosan megtorpant és lehült. Nyolcszor kezdte el a cikket... Hétszer rosszul. Nagyon rosszul. Pedig milyen könnyűnek látszott a dolog. Azt hitte félóra alatt készen lesz. És már két órája ült és nem csinált más, mint a papírlapokat cserélgette maga előtt. Nem értette. Hiszen az egész írás végeredményben nem más, mint papíron való gondolkodás. Vagyis: leírja az ember azt, amit mondani akar. Jó. Most erről a témáról az — uram és férjem — témáról elmond mindent, amit gondol.

Megmártotta a tollat. Igen. De mi is a főszempont? Mit is mondott a szerkesztő úr? *Fejest ugrani a témába*. A fejes: tíz sorban elmondani a két fogalom közötti különbséget. Nagyszerű. És a tolla repülni kezdett a papíroson.

A tíz soron már jóval túl volt, mikor két gondolat közötti szünetben, elolvasta, amit írt. Eiképedt... Nagyon. Egyetlen szó sem volt az, legalább is nem úgy festett a papíroson, mint mikor még alaktalan volt. A fejében szép volt, itt meg zavaros, ingadozó sűrű, buta, értelmetlen.

Megijedt. De mert tudta: a feladatot meg kell oldani és tudta azt is: a bizalmatlanság saját magunkban lehúz és munkaképtelenné tesz, nem engedte,

hogy az ijedtség gyökeret verjen benne. Hamar papírt tett maga elé és újra kezdte. Azután ismét újra. Hétszer újra.

Dús, szőke haja alatt szinte izzott a feje és homlokán apró verejtékcseppek ütöttek ki. Már volt egy pillanat, amikor tehetetlenül leeresztette kezét és a feje leesett az íróasztalra, de azután felrázta magát. Hírelen felvillant előtte a Duna. A szürke, nagy víz, amely álmosan megy a két part között és amely egész bizonyosan megoldja majd hármuk életproblémáját, ha ő ezt a cikkét nem tudja megoldani. Mert nem elvégezni valamit, annyit jelent: mint tehetségtelennek, tehetetlennek lenni. A tehetségtelen, tehetetlen embert pedig itt nem lehet használni. Sőt. máshol sem. Mit kell hát tenni? Meg kell írni a cikket és pedig jól kell megírni. Még akkor is, ha összetöri közben a fejét. Vagy oda merne állni a szerkesztő elé és az után a nagy kijelentés után, amit az a tehetségéről tett, be merné vallani neki, hogy nem tud? Butaság. Hát ha verset, novellát tud írni, miért ne tudna cikket? Igaz, a cikk más. A vershez, novellához csak fantázia kell és szív. Ehhez más is. Hogy mi, azt most nem tudja még, de majd meg fogja tudni. És ha tudja, nyert ügye van. Mert, hogy lebírni nem engedi magát, bizonyos. Nem. Meg kell állnia. Boldogulnia kell. És maga elé tette a nyolcadik papírost.

Két nehéz órával később kicsit szédelegve állt fel az asztaltól és emelt fel négy sűrűn beírt papírlapot. Készen volt. És ösztöne szerint jól volt készen.

A szerkesztő meg se nézte.

— Vigye haza — mondta — és holnap egy nyugodt órában javítsa át. Mert, hogy javítani való bőven lesz rajta, nem kétséges. Különbösen is, szokja meg a cikkeket egy-két nappal korábban megírni a szükségnél, hogy ideje legyen többször átolvasni és átjavítani. Ugyanis, ha az ember kihűlt aggyal nézi a munkáját, nem az író, hanem az olvasó szemével

nézi. És az az igazi, mert az az objektív. Már amenynyire az ember egváltalán objektív lehet. — Azután egészen más hangon folytatta. — Remélem megöhetett ebben a nagy munkában?

— Igen, — vallotta be — annál is inkább, mert dél óta nem ettem.

— Megörült? — kiáltott rá komoly haraggal. — Olyan, mint a nádszál és dél óta koplal. No, majd erről az asszonyi bolondériáról is leszokik. Koplalva dolgozni. Hiába, még amelyiknek van esze, annak sincs.

Mária megijedt.

— Ne tessék haragudni, munka közben megfeledkeztem róla.

— Elég baj, — dohogta, — mert az a masina, amelyiket nem fűtik, megáll. Holnap majd eljön velünk vacsorázni, mert beszélni valóm van magával. Van otthon vacsorája?

— Hogyne — felelte sietve. — És ha szabad, most haza is megyek.

— Menjen, menjen és egyék becsületesen.

VII. FEJEZET.

Kenyér és szerelem.

Az addigi szürke, lélektelen vasárnapok. amelyeken Erzsi a két fiúval sétálni ment, és Mária a hosszú alvás után majdnem mindig valami ruhajavítás vagy legjobb esetben könyv mellett ült, Dezső óta teljesen megváltoztak.

Tíz órára már felkelt, egvütt mentek templomba és utána sétálni, meg a kirakatokat nézegetni ebéd-időig.

Mária legszívesebben valamelyik kis templomba ment volna, mert zenés misén, sok ember között,

nem tudott elmélyedve imádkozni, de lemondott róla, mert látta, hogy a férfinak milyen öröm és életszükséglet a zene. Figyelte arcát és kevésbé jó szemmel is észre kellett volna vennie, hogy az egészséges, csinos, de sablonos és zárkózott arc szinte felenged a zene hatása alatt. Először lefoszlott róla a szubordináció, azután a majdnem minden iránt megnyilvánuló közöny és mint lárva alól: kibukott a lelkesedni tudó, érző, a fülével, lelkével, minden pórusával figyelő ember.

— Maga és a zene — kapta egyik vasárnap délután magához az asszonyt. — Ha magával zenét hallgatok, nincs más kívánságom a földön.

Az első ilyen magányos vasárnap délután, kicsit félt az asszony. Igaz, az estéket, ha nem kellett a szerkesztőségben lennie, mindig együtt töltötték, de akkor, ha aludtak is, ott voltak körülöttük a gyerekek és a lány. Most pedig a téli délután meghitt csöndjében, elzártágában, teljesen egyedül voltak.

Szerette a férfit. Lehet, már akkor is, amikor először ült mellette az éjszakai csendességben és mutatta meg neki a szörnyű életsebeket a lelkén. De azóta a mindennél emlékezetesebb éjszaka óta, amikor újraszületve, úgy lépett a szobába, mintha a szerkesztőségéből szívárványhídon jött volna, és amikor a férfi sok hét szerelmét és vágyát csókolta rá: bizonyosan. Mindennap jobban esett neki ragaszkodása, törődése, igyekezete, amellyel az óhaját kutatta, rajongó nézése, nagy, barna kezének gyengéd, ügyetlen, lágy, símogatása, ölelése, amelyben szinte elvesztett, és csókja, amelytől néha lélekzeni is alig tudott.

Felébredt benne az asszony, aki nem is élt tulajdonképpen soha — kivéve azt a könnyekben fogant és gyászba fulladt rövid pár háborús hónapot — és úgy fordult a férfi felé, mint nap felé a virág. Nem volt benne póz és kiszámítottság, csak tisztaság és szerelem.

Ugyanez volt a férfiban is. Valami nagy üdeség és hamvasság, amely fogta, visszatartotta, szinte gúzsbakötötte, hogy a legszedültebb csókok után is megálljon és bár agyonkínzottan, égve, lobogva, vágyva, de ne merjen, sőt ne is akarjon tovább menni.

Mikor az első vasárnap délután egyedül maradtak, valamint vibráló feszültség, viharelőtti, nyomott forróság volt a levegőben. Nem mertek egymásra nézni. De mert beszélni kellett, és mert mégis az asszony volt az, aki jobban kézben tartotta magát, elfogódott hangon elmondta, hogy tegnap délután ismét a Dunánál volt.

A férfi megrezzent.

— De hiszen ... megígérte ...

Az asszony, ugyanolyan mozdulattal, ahogy a fiai arcát szokta megsímogatni, simított végig a férfi forró arcán.

— Ne féljen. Most már ne féljen. Azért ... nem megyek oda többé. Hiszen ... — és nemcsak a szemében, de egész lényében lángot gyújtott az öröm — most már minden jól van. Olyan jól, hogy sokszor nem is hiszem el. Beszélni kell magamnak, meg kell győzni magamat, hogy én vagyok én ... hogy az életem fordulót vett ... hogy a kenyér most már meglesz ... hogy így lesz meg, és hogy ... — két keze közé szorította a nagy férfi kezét — maga velem van.

— Igen. Magával. Egészen magával. És magával leszek mindig, amíg élek. — Átölelte és szemébe kapcsolva szemét, beszélt tovább. — Ha tudná, mennyire szeretem. Milyen határtalanul. És milyen boldog vagyok. Nevetni szeretnék és kiabálni és magamhoz ölelni az egész világot. Egészen megváltoztam. Még a hivatásomban is. Azelőtt mindenért büntett m. Szigorúan. Most nem tudok. Nézem a bakát, aki hibát követ el, vagy mulasztott és arra gondolok, hátha azért: mert szeret. És úgy teszek, mintha haragud-

nék. Kiabálok, leszidom, de meg nem büntetem. Ezenkívül is minden felborult bennem. Sokszor nem tudom mit csinálok. Ma is... Álltam a gyakorlótéren, néztem a sápadt napot, magára gondoltam, magát éreztem és elfelejtettem, hogy előttem áll a század, hogy vezényelnem kellene. Olyan soká tartott ez, hogy egyik barátom odajött hozzám, meg-
rázott és megkérdezte: mi bajom? Semmi... feleltem csak a legboldogabb ember vagyok a világon. És, úgy-e, — és mellére húzta a szőke fejet — az is maradok? Ugy-e, mindig az maradok? — És remegett és könyörögve várta a választ.

Az asszony az övéhez hasonló kék, de most ködös, mély szemekkel nézte, azután határtalan meggyőződéssel mondta:

— Ha tőlem függ... mindig.

— Édes!!! Édes!! — és a szája a mellén fekvő fejből kiparázsló szájra csapott.

Az első csóknál még mindegyikben csak a saját tüze égett. Az a tűz, amely a legtöbbit épített és a legtöbbit rombolt a világon. A másodiknál, tizediknél azonban, amikor a két tűz egymásba olvadt, már a másiknak a tüze is lobogott bennük és izzóra, mindig izzóbbra hevítette őket. Szemük, mint a forró lávába esett gyöngyszem, eltűnt a lüktető szemhéj alatt és ha az egész világot is kínálták volna nekik, nem tudtak volna egymásra nézni. De minnek is... A lezárt szem sokkal jobban lát, mint a nyitott. Látja a szájon a szájat: amelyet a nyitott sohasem láthat, látja a derékon vashéklyókba görbült két kart: amelyre a nyitott sohasem kíváncsi, látja a mindig jobban lüktető ereket a zubbony szűk nyaka felett, a megbomlottan kalapáló szívet az aranyzsinór vagy a fehér p'kégallérú kis angol ruha alatt. Mindent lát és mindent jól lát. A csukott szemet nem lehet becsapni. Annak nem lehet hazudni, magyarázni. Amíg a szemek a szájak találkozásánál, a lélek titkos rúgóinak kény-

szerére lecsukódnak: a két ember között minden rendben van. A rend csak akkor kezd megbomlani, ha az egyik vagy másik szemérről felemelkedik a függöny és az kíváncsian, érdeklődve, lopva kémlelni kezdi a másikat.

Éppen azért, ha ezt csak egyszer is meglátjátok annak az arcán, akivel csókközelségben vagytok, ha sírva is, ha csikorgó fogakkal is, ha átkozódva is, de hagyjátok abba a csókot, különben elkezdődik a hazugság, az aljasság, a komédia. Elkezdődik minden, ami csúf, mert megszűnt az egyetlen, ami a csókot szentté teszi: a fenntartásnélküliség.

Mária már alig állt. Hosszú haja lebomlottan omlott végig a hátán, beleakadt a férfizubbony ujjainak aranygombjaiba, húzta, feszítette hátra fejével együtt a nyakát, egész testét és valami sohasem érzett, édes fájdalmat okozott neki.

A férfi, mintha egy darabba kovácsolták volna őket, hajolt utána, vele. Szája elengedte a száját, hogy a nyakára fusson, a nyakát, hogy a vállá szabadon maradt kis részét vegye birtokába, és utána újra a száját, amely szikkadt volt a forróságtól és dagadt a csóktól.

Olyanok voltak, mint két egymásba sodródott falevél, amelyet a számum szele visz. Tehetetlenek a tüztől, amely bennük lobogott és körü'öttük lángolt.

— Nem!!! Tovább nem!! — susogta végre az asszony, amikor már úgy érezte, sem a gyönyörűséget, sem a fájdalmat nem bírja. De a férfi nem hallotta. Kisiklott alóla a föld és az egyetlen, amit az életből érzett: a karjába szorított asszonytest volt.

Szíve úgy zakatolt, hogy majd a mellét verte szét, a vörös köd elborította agyát, és csókolt, csókolt, szinte még a csókról is megfélekedezett önkívületben.

Künn az előszobában felcsendült a csengő. Élesen, tisztán, követelően. Ez a kis hang, amely pedig minden városi lakás megszokott tartozéka, úgy vá-

gott most a két ember közé, mint a villám. Megrezdültek, szemük felnyílt, a férfi karja leesett az asszonyról és úgy álltak egymás előtt, mintha idegen világrészen, álomból ébredtek volna.

Egymásra néztek. A szemük ködös volt és szinte egyszerre nyílt a szájuk és egyszerre mondták:

— Oh, Istenem!

Azután, mert a csengő hangja újra végigfutott a szobán, leültek a pamlagra és igyekeztek mindennapi arccal valami beszélgetést kezdeni.

De nehezen ment. Nem találtak semmit. Sem témát, sem szavakat. Csak hallgatták a szívük eszeveszett dobogását és a másik kicsit kapkodó lélegzését.

Végre a férfinak eszébe jutott valami.

— Igen... — és a hangja olyan furcsán, ismeretlenül és messziről csengett, mintha kábelben beszélt volna — miért ment a Dunához tegnap?

— A Dunához? — és végigsimított tüzelő homlokán. — Virágot vittem.

— Virágot? — és rácsodálkozott.

— Igen. Nagy csokor virágot. Szép, nagyfejű, fehér krizantémet, széles, fehér selyemszalaggal.

— Miért?

Most már egészen magánál volt az asszony. Két szemében most is valami köd ült, de egészen más köd, mint az előbb. Valami hálaköd, szeretetköd, biztonságköd. És a hangja is remegett. De az is másként, mint az előbb.

— Bedobtam a vízbe. A Ferenc József-hídról. Ott, ahol először álltam az öngyilkosság gondolatával és ahonnan anyám összetépett levelét — az utolsó foszlányt, ami régi életemhez fűzött — levitte tenyereiről a szél. — Kezét összekulcsolta térde felett és messzire néző tekintettel folytatta. Meg kellett tennem. Adósa voltam a Dunának, aki várt bennünket és akit ezzel a csokor virággal akartam kiengesztelni.

Sikerült-e, nem tudom. Nem vár-e ránc, nem tudom. De azt tudom, hogy amikor ott álltam a hídon, éreztem, hogy a csokorral együtt, amely úgy hullott le a kezemről a mélybe, mintha nyitott sírba hullott volna, egészen és végérvényesen elemettem a multat. Éreztem: csak jelenem van és jövőm. És hogy ebben a jelenben és jövőben nincs senki, semmi, csak a két gyerek... maga... és a munka...

— Szülei, testvérei?

Az arca elsötétült.

Nincsenek... Ha olyan súlyosan meg tudtak tagadni életemnek abban a legreménytelenebb szakában, hogy nem láttam, találtam más megoldást, csak a halált, ha tudtak enni, amikor tudták, hogy a két gyermekem éppen, hogy éhen nem halt, ha tudtak aludni, amikor tudták, hogy én a kietlen jövő képeivel viaskodom, és egyik sem jött hozzám, és egyik se mondott egy erősítő szót, és egyik se próbált legalább a szeretetével könnyíteni rajtam, akkor nekem is meg kell tanulni elfelejteni őket. — Kicsit elhallgatott. Szája, mint mindig, ha elhatározta magát valamire, vagy visszavonhatatlan kijelentést tett: vékonyvá vált és lágy nézése kemény lett és hideg. — És mert én megbocsátani megbocsátok ugyan, de nem felejték soha, meg mert kimondott szavaimért mindig, minden körülmények között helytállok, helytállok most is. A fehér csokor behullt a sírba és vele behullt minden, ami volt...

A férfi nézte az asszonyt. Oh, gondolta és kicsit mintha meg is döbbsent volna, milyen más most, mint az előbb. Az előbb csupa lágyság volt, csupa nőiesség, elomló szerelem, most meg kemény, határozott, szinte könyörtelen. Hogyan lehet ez? Hogyan férhet meg ez a két különböző lélek egy testben?

Azt nem tudta, mint ahogy nagyon kevés férfi tudja csak, hogy az emberi határozottság, céltudatosság és önérték nem árt a nőiességnek. Sőt. Hogy

kiemeli, értékesebbé, nagyobbá, színesebbé, szebbé teszi. Mert a nő odaadása, aki ember is: több mint a nőé, aki csak nő.

És valami homályos megérzéssel, tudatalatti döbbenettel gondolt arra, hogy ez a sokrétű, sokszínű emberasszony az övé.

VIII. FEJEZET.

Tanulni kell.

Tavasszal felszámolt a szalon. Mária nem sajnálta. Nem mintha únta volna a varrást, vagy az írás akkora darab kenyeret adott volna már, hogy amazt nélkülözheti, hanem mert a társ tehetetlensége miatt a megfeszített munka mellett is mindig kevesebb lett a jövedelem.

— Nem értelek, — mondta társának, mikor az bejelentette, hogy elsejétől nem dolgoznak tovább. — Miért is fogtál a dologba, ha nem azzal a hittel tetted, hogy boldogulnod kell és akarsz.

— Miért? — és úntottan ásított egyet. — Mert azt hittem, hogy magától is megy majd. Azt hittem, a pénz itt az utcán hever, csak fel kell szedni. Most látom, hogy nem. Sőt látom, még évekig nem keresek annyit, hogy úgy élhessek, ahogy otthon. Minek vesződjem hát? Kis lakásban lakni, kis körülmények között élni otthon is tudok, mert annyit még a tönkremenés után is tudnak adni a szüleim, mint amennyit ez a vacakoskodás hoz. És otthon legalább nem kelek fel hét órakor, hogy nyolcra minden rendben legyen és nem töröm a fejem: meglesz-e a lakkbér elsejére. Ezért nem csinálom tovább.

Okosan teszed.

És szólt néhány kedves vevőjének, hogy ezután a saját otthonában dolgozik majd.

Azok örültek neki, mert szerették és mert a neve akkor már nem volt egészen ismeretlen. A rovat várakozáson felül bevált. Az asszonyok felfigyeltek rá, tetszett nekik a bátor hang, amely bármiről is volt szó, mindig az ő érdekeiket képviselte és sok minden olyan dologról húzta el előttük a függőnyt, amellyel vagy nem foglalkoztak eddig, vagy nem tudtak róla. Természetes hát, hogy mikor rájöttek, ki rejtőzik a derűs mosolyú, csendes szavú asszony mögött, aki a ruháikat próbálja, azonkívül, hogy kicsit csodálkoztak, kicsit irigyelték is, mindenesetre fenn akarták tartani vele az ismeretséget.

Mikor Mária első nap odahaza maradt és a nagy asztalon kiterítette a fekete selymet, amelyből a szabásznővel ki akarta szabatni a megrendelt ruhát, nagyon nyugodtnak, magabiztosnak érezte magát. Kiszámította, ha csak két ruhát varr hetenként, keres annyit, — mert a szabáson kívül a többit egyedül akarta elkészíteni, — mint a közös üzlet idején és mert itthon is van, sokkal több ideje marad írásra, tanulásra és a gyerekekkel való foglalkozásra.

Igaz, varrógépet is kellett vennie, és arra, — pedig csak használtat vett — ráment egyhavi keresete. De legalább megvan. Fűteni nem kell már, így a fűtőanyag ára megmarad. És ebben a hónapban a lap is többet fizet. Három fejcikkkel és egy verssel többje jött le, mint a múlt hónapban.

Elhatározta, hogy nagyon nekifog a tanulásnak. Kikapott a szerkesztőjétől, mert hadilábon áll a nyelvtannal. Örökké összecseréli a végett és a miatt szavakat és folytonos bizonytalanságban él a marasztaló és beható ragok között. Szégyen, de így van. És mint már eddig is olyan sokszor, nagy keserőség futott szét benne a tökéletlen nevelés és nem rendes taníttatás miatt. Oh, ha legalább érettségije volna. Ha érezhetné maga alatt a biztos, kemény bázist, amit a latin iskola ad. Vagy ha legalább rendesen iskolába

járt volna és nem otthon tanul buta tanítóktól és még butább nevelőktől.

És mindennap, amíg a két gyerek délutánonként a feladatát írta, mellettük ült. Emil negyedik reáliskolás könyvében lapozgatott, mindennap leckét adott magának nyelvtan, irodalom, történelem és földrajzból. Gyakorlatot írt és évszámokat vágott be, megvette a szinoním szavak szótárát és forgatta, olvasta, nézegette benne, hogy szókincsét így is gyarapítsa és gyorsan sok kifejezése, sok színes jelzője legyen.

Szerkesztőjétől, aki nagyon szigorú volt hozzá, de nagyon becsülte, megkérdezte, milyen könyveket olvasson, hogy tanuljon, lásson és jó irányba fejlődjön.

— Jó irány — mondta az fejét ingatva és a füst mögül kutató pillantást vetett rá. — Veszi észre, hogy egyáltalában fejlődik valamilyen irányban?

Az asszony meghökkent. De csak pillanatra, mert eszébe jutott, hogy a különös észjárású, nagyon magas műveltségű lexikonagyú embernek a metódusa is különös az emberek nevelésére. És hogy csak azokat neveli, akiket érdemesnek tart rá.

Szembenézett hát vele.

— Igen — mondta nyugodtan. — Mert ha fejlődésképtelen volnék, nem lehetnék itt.

A szerkesztő felnevetett.

— Ebben igaza van. Na, hallgasson hát ide. Olvasson Jókait, Mikszáthot, Gárdonyit, Vas Gerebent, Aranyt, Petőfit, Vajdát. Ezek nemcsak tudtak magyarul, de tökéletesen tudtak. Úgy a vérükben volt a magyar nyelv, mint Beethovennek a zene. És éppen ezért, ki is tudtak belőle hozni mindent, ami benne van. Azonkívül — és ez óriási előny a mai agyonrészletező írókkal szemben — tudtak mesézni. Volt fantáziájuk, nem ragaszkodtak a röghöz, repültek, de magukkal viszik azt is, aki olvassa őket.

— Miért? Rossz a túlságos részletezés? — kérdezte Mária, amíg a szerkesztő a csonkra fagyott szivaron új szivarra gyujtott.

Annak haragosan villant a szeme.

— Hát hogy a fenébe ne volna rossz. Először is a túlrészletezésre nincs szükség. A túlrészletezés csak annak az írónak kell, akinek a témája kicsi és mert nincs fantáziája a téma kibővítésére, két három. öt oldalon keresztül beszél arról, hogy a nap milyen fénycsíkokban táncol a bútorokon, szőnyegeken, milyen a női lábszár bokától térdig, vagy a hős hogyan szorítja össze száját, ha ellenfelével összekerül. Így születnek azok a négy-öt'százoldalos mamut-regények, amlyeken az ember úgy rágja keresztül magát, mint a kínai kásafalon és amelyekkel, ha készen van, előnti a düh, hogy mi a fészkes fenének kellett ennyi hülyeséget elolvasnia,

— De... — próbálta meg az ellenvetést az asszony — vannak dolgok, amelyeket kell részletezni és amelyekről eleget beszélni sohasem lehet.

— Halljuk, — mondta enyhe gúnnyal — melyek azok?

— Például jellemzés. életrajz.

— Na, bölcs, — és nevetett — mi különbség van a kettő között?

— Sok. A jellemzés: lelkitulajdonságoknak, a lélekrajz: lelkiállapotnak a rajza.

— Egyes. Tudna példát is rá?

— Igen. — Elgondolkozott kicsit. — Bováryné. Flaubert először csak a rajzát adja az asszony lelki fejlődésének, amely később megy át jellemzésbe, és ez egyúttal cselekedeteinek a magyarázata is.

— Bravó. Jól olvas. De most kitértünk. Folytassuk a régi témát?

— Folytassuk — könyörgött. — Ebből többet tanulok negyed óra alatt, mintha otthon fél napra könyvbe dugom a fejem.

Lázár akkora füstöt fujt ki, mint egy mozdony. Az asszony, aki szemben ült vele, kis senki volt még, fejlődő emberpalánta, akinek egész agya nem ért fel az ő agyának egyetlen tekervényével, és mégis — hiszen mindenkinek vannak gyengeségei — örült elismerésének. És mert a figyelmen kívül az elismerő hódolat az, amely az előadót legjobban doppingolja és magasabb régiókba kergeti, igazán szívesen és tanítani akarón beszélt tovább.

— A jellemzéshez, lélekrajzhoz még visszatérünk. Most folytassuk ott, ahol abbahagytuk. Tehát: a túlrészletezés, vagy ahogyan magyarul mondják: a kianalizálás, igenis, minden dologban felesleges. Nemcsak, mert legtöbbször unalmas, száraz és nagyképű, hanem mert az írónak törődni kell azzal, hogy az olvasónak is maradjon valami, amin gondolkodik, ami kigyujtja fantáziáját, és ha a könyvet az ölébe ereszti, tovább foglalkoztatja. A jó írónak meg kell tanulni beszélni tudni a sorok között, a sorok mögött is. — Elgondolkozott. — Milyen kevés szóval és milyen megdöbbenően van például elmondva a bibliában Mózes halála. „*És elment Mózes, aki szemtől-szembe látta az Urat.*“ Ha ezt az eseményt egy mai analitikus író írná meg, száz oldalon keresztül beszélne Mózes lélekezéséről és a halálos ágy körül álló fehérszakállú zsidók ráncairól, meg a jó ég tudja miről, de egész bizonyosan nem érné el azt a döbbenetes csendet és félelmetes hatást, amit ez az egyetlen mondat vált ki abból, aki olvasni tud, vagy hogy precíz legyen, aki a sorok mögött is tud olvasni. Ismeri Lear királyt?

— Igen.

— Na látja. Hát lehet-e oldalakon keresztül többet kérdezni, összeomlott lelket jobban megmutatni, állapotot jobban jellemezni, mint amit Shakespeare ebben az egyetlen kérdésben összesűrit: „*Hát neked is voltak leányaid?*“ Vagy hogy egészen közeli pél-

dát adjak, idézem Petőfit: „Reszket a bokor, mert madárka szállott rá, Reszket a szívem, mert eszembe jutottál“. Meg tudja érteni, mennyi minden van itt? A bokor mögött, amelyre madárka szállt és a szív mögött, amelyre gondolat szállt? Milliő kilométer távlat, milliő szín, hangulat, érzés, minden, ami a sok szóba belefullad, vagy elfakul. A nagy dolgokat nem kell magyarázni, fiam. A nagy dolgok azzal, hogy nagyok: hatnak. A Mont-Blanc, a IX. Szimfónia, a Sixtusi kápolna, Michelangelo: Az ember teremtése, a mennvdörgés, a kelő nap, a tenger, a halál, a születés, két ember igazi egymásra találása, minden túlmagyarázgatás nélkül, minden túlcicomázás nélkül is megrázza az embert. Agyonbeszélni csak kis dolgokat kell, mert azokba bele kell beszélni valamit. Azért van ma az irodalomban annyi közhely, annyi henye szó. Mert nagyot nem tudnak mondani. Megértett engem?

— Tökéletesen.

— Nem felejtí el, amit mondtam?

— Nem felejték el soha semmit.

— Ilyen jó a memoriája?

— Ilyen rossz.

— Nem értem.

— Rájöttem, nem szabad sok mindenfélével foglalkoznom, mert sok mindenfélét, különösen ha kevésbé érdeklődő dolgok is vannak közte, nem bírok a magamévá tenni. Elhatároztam hát, hogy szigorú rostálást vézek és csak azokkal a dolgokkal törődöm, amelyek érdekelnek és összefüggnek a mester-ségemmel De ezekkel a lehetőség szerint alaposan.

— Jó elv. Legalább nem forgácsolja széjjel magát.

— Igen. Ez előny. Van viszont hátránya is. Hogy kicsit esetleg egyoldalú leszek. De ez talán kevésbé baj, mintha sok mindenhez kapkodok és nem értek semmihez. Ez döntette el velem azt is, hogy

már amennyire ez lehetséges, specializálódjam főként az asszonytémákra. Ilyenformán lesz időm elmélyedni bennük és kihozni belőlük mindent, amit lehet.

— Szereti a nemét?

— Szeretem és sajnálom.

— Sok a sajnálnivaló rajta?

— Nagyon sok. Minden a férfi kezében van. Minden törvényt a férfi csinál, minden felett a férfi dönt, mindenhol a férfi ül, minden a férfitől függ. Ez magában még nem volna baj, ha annyival különb is volna a nőnél, mint amennyivel annak hiszi magát. De nem különb. Csak erősebb. Ezzel azután visszaél. Alaposan és csúnyán.

— Nincs egészen igaza, de ezt szépen mondta. És főleg meggyőzően. Ez pedig annál, aki író akar lenni, nem utolsó kellék. Mert nem mindig az a fontos, hogy igazunk van-e, hanem az, annak hisszük-e, amit mondunk. Mert, ha igen, küzdeni tudunk érte, és ha jól küzdünk, híveket tudunk szerezni neki. Na, de mára elég. A jellemzésről és a lélekrajzról majd legközelebb.

És felállt.

Az asszony szintén. Az arcán, szemében meghatottság, szeretet, hála ragyogott.

— Megengedné a szerkesztő úr, hogy mondjak valamit? — kérdezte halkán.

— Mindig megengedem, hogy bármit mondjon.

— Köszönöm. Egyszer régen, több mint tíz esztendeje, ismertem valakit, aki korban, társadalmi állásban, észben, nagyon magasan állt fölöttem, akit a jóságért, egészen különleges nagy ember voltáért nagyon szerettem és akit a szívem mélyén a sok és nagy különbség ellenére is barátomnak mertem tartani. Vele beszélgettünk így mindig, de mióta ő meghalt, soha senkivel. És most, mikor a szerkesztő úr ül szemben velem, úgy mint ő tette és hullatja az

ölembe a kincseket, mint a színes üveggolyókat, mindig azt az érzést érzem, amit nála éreztem. Hogy a barátom, mert ha nem volna, nem törődne velem. És ez olyan jól esik és én olyan határtalanul boldog vagyok ezért.

Lázár meglepődve és kicsit meghatottan nézte az asszonyt. Hála? — gondolta — ritka virág. De mert ritka, értékelni, becsülni kell.

— Jól van, kis számár — mondta csendesen. — Elfogadom a szeretetét és viszonzom.

És erős, rövidujjú kezével gyeagéden végigsimított a haján.

IX. FEJEZET.

A mult kísértetei.

A Kicsi nem parirozott. Odahaza jó volt a viselkedése, de az iskolából állandóan érkeztek a panaszok, az intők. Nem múlt el hét, hogy Emil ne hozott volna valamelyik tanártól üzenetet és hónap, hogy Mária ne lett volna kénytelen dobogó szívvel az iskolába menni valamelyik tanárhoz, vagy az osztályfőnökhöz. Pedig rettenetesen nehezen tette. Szégyelte is, az időt is bajjal lopta el hozzá a munkától és elve ellen is volt, hogy örökké a gyerek baszontalanságait magyarázgassa, mentegesse.

Érzi a csirkefogó, hogy gyenge a kezem hozzá és nincs elég időm foglalkozni vele, gondolta most is, amikor a főigazgató szobája felé ment az iskola széles, napsugaras folyosóján. — Hiába! Ennek a fajta gyerekeknek nem elég nevelési eszköz az anyai szív. Ennek apai kéz is kellene. És hang, amely rádörög, ha a szép és csendes figyelmeztetés kevésnek bizonyul.

Ezt később a főigazgató is megerősítette.

— A gyerek jóeszű, — mondta többek között, de

határtalanul hanyag és fegyelmezetlen. Örökösen mulaszt, a tanár urak egyhangú ítélete szerint a lelkéből csak részeket tud, az órák alatt vagy já'szik, vagy unatkozik és minden figyelmeztetés ellenére sem igyekszik megemberelni magát.

— Mulaszt? De hát hogyan? — És úgy nézett a főigazgatóra, mintha nem jól értené.

— Igen. A második félévben három hónap alatt százhusz órát, vagyis egyharmad iskolaidőt mulasztott.

Mária elképedt.

— Nem értem — dadogta. — Hazulról mindig pontosan, a bátyjával megy el.

A kemény arc megenyhült.

— A bátyja? Nagyon rendes fiú. Eszes, szorgalmas, példás viseletű. Mindenki szereti. Annál kevésbé a kisebbet, aki lassanként mumusa lesz az iskolának. Mindíg ilyen nagy volt a különbség közöttük?

— Majdnem mindíg. De azt hittem, idővel ez eltűnik. Hogy az egyforma nevelés, a példa elsimítja.

— A nevelés sok. De sajnos, a diszpozíciókkal szemben sokszor eredménytelen. Arra megtaníthatja: hogyan egyék, köszönjön, hogyan üljön és mikor hallgasson, de a lényét, a temperamentumát, a gondolkodását csak bizonyos mértékben változtathatja meg. Azt is csak akkor, ha a gyerek maga is akarja. És a gyerekekben ilyen irányban nem igen van akarat. Hogy meg tudja-e nevelni erre is, nem tudom, mert ez a legnehezebb dolog a nevelés minden nehézsége között. Hiszen önmagával fordítja szembe és kényszeríti, hogy a vérében, az idegeiben lévő millió gyengeségét erővé, energiává változtassa. Hisz ön az akaratban?

— Hiszek.

— Hiszi, hogy az ember át tudja formálni magát?

— Szentül hiszem.

— Hitesse el a gyerekekkel is. Mert ezen fordul meg minden. Az egész élet, az egész boldogulás. Ha az ember azt mondja: — *én erről nem tehetek, mert én ilyen vagyok*, — elveszett. Elveszett a munkának, önmagának és az élet szebbik, jobbik, nemesebb felének, mert a tehetetlenség beismerésével olyan erőket szabadított fel magában, amelyeket nem tud többé legyőzni soha.

— De ha ez így van, miért mondják mégis, hogy nincs akarat, hogy a sors kezében falevelek vagyunk és hogy minden ember élete eldöntetett?

— Mert ez kényelmesebb és felelőtlenebb. Pedig csak egy kis gondolkozást igényel és az ember rájön, hogy igenis, van akarat. Hiszen a természet egész rendje a kettősségen alapszik. A sötétségnek a világosság a párja . . . A magasságnak a mélység . . . A fénynek az árny . . . A tűznek a víz . . . A jobbnak a bal . . . A férfinak a nő . . . A születésnek a halál . . . és így tovább a végtelenségig . . . Miért ne volna hát párja a jónak a rossz . . . az erőnek a gyengeség . . . az akaratnak a tehetetlenség . . . És miért ne juthatna ezekből az győzelemre az emberben, amit az ember akar? Nézze, én öreg ember vagyok. Sokat láttam, sokat éltem. Én mondhatom, van akarat és van sorsirányítás. Vigyázzon hát a gyerekekre. Tegyen meg érte mindent, még a lehetetlent is. Legyen hozzá jó, de ha kell, legyen kérlelhetetlenül szigorú is. — Végtelenül okos mosolyárnyék sugározta be arcát. — Tudom, ez a legnehezebb az anyáknak. A szigorúság. Az okos szigorúság. Pedig, meg kell tanulniok, mert a gyereket előre be kell törni az életre, előre erőssé, ellenállóvá kell tenni testileg, lelkileg. S ez a léleknel is csak úgy lehetséges, mint a testnél: megerőltetéssel. Azt természetesnek tartják az anyák, ha sport közben elfárad a gyerek, de rögtön sajnálni kezdik, ha a tanulásban, az agy tornájában, megfe-

szítésében fárad el. S ugyanakkor, amikor örülnek, ha a sportban legyőzi a saját gyengeségét és mindig nagyobb eredményeket ér el, fellázadnak a tanulási rendszer ellen és tanári kegyetlenséget emlegetnek, ha a gyerek, sokallja a szellemi tornát. Értesse meg hát a gyerekekkel, hogy bár a kötelességteljesítés ebben a korban még gyenge palánta, de csak akkor erősödik meg, ha állandó ápolást kap. Igaz, van rá eset, de csak elvétve, hogy a nem kötelességteljesítő gyerekből is kifogástalan ember lesz, de a szabály az, hogy a borsfű palánta korában is erős és a sasnak fióka korában is élesek a körmei. Embernek nem születik az ember. *Emberré csak lesz.* De hogy az legyen, szüntelen erőfeszítésre van szükség.

Elhallgatott és a szolga kezéből elvette a feléje nyújtott névjegyet.

Mária felállt.

— Köszönöm, főigazgató úr. Mindent megteszek. És mindent a tanácsa szerint. — Azután elbúcsúzott.

Mikor otthon kezébe vette a félbenlévő ruhát, nagyon kellett erősködni, hogy a szemét el ne borítsa a könny.

— Tévedtem, — gondolta. — Nemcsak jelen van és jövő. Nemcsak ma van és holnap. Tegnap is van. Tegnapelőtt is. Sok tegnapelőtt, amit nem lehet csak úgy, mint balgán hittem, egy csokor krizantémával a hullámsírba dobni. A tegnap idejön értem a mába, kinyújtja értem a kezét, összekúszálja terveimet, befolyásolja akaratomat, megbénítja munkakedvemet. — Az ölébe eresztette a munkát és körülnézett a sívár, ízléstelen szobában, amelynek talán minden bútordarabját máshol vásárolták és úgy állították szerte, mint a vásártéren. — Igen. Ez is a mult... A mult miatt vagyunk itt, ebben a lélektelen környezetben, amely úgy ráfekszik az emberre, mint a köd. A mult bűnéért dolgozom egész

nap és féléjszakákon és a mult bűnéért nem kaphat a két gyerek, akinek most kellene a legéberebb ellenőrzés, elég felügyeletet. — Keserűen elmosolyodott. — S a legszomorúbb az, hogy nem is a magam bűnéért. A férj, az apa bűnéért, akit Isten és a törvény védelmül rendelt a feleség és a gyermek mellé. Azért, mert neki fürödni kellett a pezsgőben és részeg fejjel röhögve kellett nézni, hogy a felesége és gyerekei jövője hogyan úszik el százezresek, millió-sok alakjában. — Nagyot nyelt, hogy visszaszorítsa a torkában gombóccá gyült keserűséget. — És ha őszinte vagyok, be kell látnom, hogy a Kicsi kék szeméből is a mult vigyorog felém. A szeme, az apja szeme. Ha most még, — és szinte félt gondolatban is kimondani — a természete, az akaratossága, az akaratlansága is az apjáié lesz: akkor igazán tehetetlen vagyok.

Újra felemelte a munkát.

— Ezt a lehetőséget azonban nem szabad elfogadnom. Sőt még csak gondolnom sem szabad rá, mert a gondolat is, hogy ami volt, más formában újra életre kelhet körülöttem, megbénít bennem mindent.

És igyekezett kiszabadítani magát ebből a gondolatkörből és tervet dolgozott ki a Kicsi megfékezésére.

Délután, mikor szokás szerint ott ült mellettük az asztalnál, mintha csak kíváncsiságból tenné, megkérdezte:

— Mondd, Cincókám, lakik itt a környéken valami az osztálytársaid közül?

— Hogyne. A harmadik házban lakik Kiss Feri.

— Jó tanuló?

— No, megjárja.

— Megengedné a mamája, hogy eljöjjön hozzánk?

— Hogyne. Hívom is.

És készségesen felugrott.

Mikor hangos csattanással, jókedvűen — mert ha percekre is, de megszabadult a tanulástól — betette az ajtót maga mögött. Emil ránézett az anyjára.

Miért van szükség Kis Ferire?

— Majd meglátod, szívem.

Tíz perc múlva ott állt a két gyerek Mária előtt.

— Ne haragudj, kisfiam, — kérte Mária az idegen fiút, — hogy felfárasztottalak, de szeretnék kérni tőled valamit.

— Tessék — mondta szolgálatkészen a gyerek.

— Mutasd meg a holnapi leckét. — És a gyerek elé tette az órarendet.

— Holnap számtan van, földrajz, hittan és ének.

— De hiszen én már megmutattam — szólt bele a Kicsi.

— Az nem baj. Azért Feri is megmutathatja.

És megmutatta.

Mária nem tévedett. A Kicsi a leckének csak a felét vallotta be.

Mikor az idegen fiú elment, Mária maga elé állította a gyereket és szembenézett vele. Hosszan, szomorúan.

— Miért tetted ezt?

A gyerek egy ideig állta az anyja szomorú szemét, azután elfordult.

— Sok volt a lecke.

— A lecke nem sok. Vagy legalább is nem olyan sok, amit, ha akarjuk, nem lehetne megtanulni. És hol voltál délelőtt?

A gyerek felkapta a fejét. Már az ajkán volt a szó, hogy az iskolában, de szembenézve az anyjával, nem mert valótlant mondani.

— A Múzeum-kertben.

— Miért mentél oda?

— Golyózni.

— Kikkel golyóztál?

— Nem tudom. Gyerekekkel.

— Mióta teszed ezt?

A gyerek a cipője orrát nézte.

— Amióta jó idő van, — mondta halkan.

Máriának mindig nehezebb lett a szíve. A mult kísértetei, — gondolta. — A mult munkakerülő, kötelesség nem teljesítő kísértetei. De azután tovább kérdezett. Csendesesen és szeretettel.

— És hogyan csináltad? Hiszen minden reggel Emillel indulsz el.

— Megvártam, míg ő az emeletre ér, azután visszajöttem. És kiszöktem az iskolából.

Mária nézte a gyereket. A szőke angyalarcát, amely lágy volt és édes, mint egy kis lányé és a kék szemét, amelyben mintha sohasem tükröződött volna más, csak jóság és engedelmesség.

— Csöpp most határtalanul szomorú — mondta — és legjobban szeretné, ha lefekhetne és soha, soha nem kellene felkelnie többé.

A gyerek szemei kitágultak és ijedtség csapott ki belőlük.

Mária átölelte a vállát.

— Én tudom, hogy te nem vagy rossz, csak gyenge vagy jónak lenni. És ez majdnem olyan nagy baj, mintha rossz volnál. Azt is tudom, hogy szereted Csöppöt, és nem akarsz szomorúságot okozni neki. Szeretnéd, ha mindig jókedvűen dolgozna és nevetne veled, de megerőltetni magadat, akarni, hogy ez meg is legyen, azt már nem bírod. Pedig ezt kell szívem. Akarat nélkül semmi sem megy. Nézd, Csöpp sem tanul könnyen, amikor már kifáradt a munkában. És a délutáni tanulás, meg a délelőtti munka után sem dolgozik játszva a szerkesztőségben, este, meg éjjel, de megteszi, mert kell. Pedig Csöpp is szeretne sétálni menni a napsütésbe és kirakatokat nézegetni a Váci-utcában. De nem

lehet. Dolgozni kell. És ha kell, akkor nem számít-hat a főbbi.

Körülmutatott a szobában.

— Szeretnél itt lakni mindig?

A gyerek tiltakozva rázta fejét.

— Na látod. Érzed, hogy ez nem jó így. Hogy ez a szoba nem szép, hogy itt nem lehet úgy örülni, úgy dolgozni, olyan jól érezni magunkat, mint az olyan lakásban, amilyenhez szokva voltunk. De hogyan akarsz eljutni innen, ha nem tanulsz? Ha mire megnősz, nem tudsz sokat, és nem tudsz a sok tudás-soddal sok pénzt keresni? Csöpp nem bír annyit dolgozni, hogy abból mindenre teljen. Abból éppen, hogy élni lehet és nektek tanulni lehet. Ahhoz, hogy újra szép otthonunk legyen, hogy lágy szőnyegeken járjunk és puha karszékekben üljünk, már nektek is kell segítenetek. És ugye, azt mondtad a multkor, útálod Csöpp egyszerű ruháit, mert mindenki olyat visel. Hát hogyan vegyen Csöpp mást, ha nem tanulsz és nem tudsz majd keresni segíteni, hogy újra szép ruhái legyenek? És azt akarod, hogy Csöpp örökké, ha már öreg is lesz és fáradt, a varrógép mellett üljön és ruhákat varrjon idegeneknek?

A gyerek szemét elfutotta a könny.

— Nem, nem! Nem akarom!

— Na látod, — és magához ölelte. — Pedig ha nem tanulsz, így lesz. Mert aki nem tanul, vagyis nem akar tanulni, nem akar majd dolgozni sem. S ha nem akarsz, akkor mindig Csöppnek kell majd dolgoznia nemcsak önmagáért, hanem érted is, Akkor is, ha nagy leszel. Az pedig szégyen. Mert férfinak nem szabad egy asszonytól elfogadni sem-mit, ha kétszer annyit nem ad helyette.

A gyerek megsímogatta az anyja arcát.

— Meg tetszik látni... én adok.

— Csöppnek ne adj. Csöpp ezt nem akarja. Csak magadnak adj. S ha ez meglesz, Csöpp örülni fog,

hogy nincs rád gondja többé és⁷ hogy nem dolgozott hiába. — Megcsókolta. — Mondd, hány éves korodra emlékszel vissza.

— Nem tudom.

— Emlékszel a tükör esetre? Régen volt, talán négy éves lehettél akkor.

A gyerek elgondolkozott.

— Nem. — Rázta meg azután a fejét.

— Te se, Emilkém?

A nagyobb fiú halálos igyekezettel hajolt a rajztábla fölé és annyira el volt merülve a rajzolásban, hogy nem is hallotta a kérdést.

Mária megismételte.

A mély kék szemekben fellobbant az emlékezés lángja.

— Igen. Nagyon jól emlékszem. És sohasem fogom elfelejteni.

— Nem mondanád el Cincónak?

— De igen. — És letette a körzöt, odament a toalettasztalhoz, felemelte és öccséhez vitte a vastag csiszolt velencei tükröt. — Nézd, mióta én vissza tudok emlékezni, Csöpp mindig ez előtt a tükör előtt fésülködött és púderezte magát. Én sokat settenkedtem körülötte, mert nagyon tetszett a cikk-cakkos csiszolás és az üvegcsillagszerű gombok, amelyekkel a tükör a fához volt erősítve. Egyszer, már nem tudom hogyan támadt az a csúnya gondolatom, hogy ráköpjek a tükör csiszolt cirádáira, de megörültem a gondolatnak, mert érdekes volt nézni, hogy a nyál hogyan folyik le a cikk-cakkokban a tükör végéig. Mikor Csöpp észrevette ezt, szépen megmagyarázta, hogy az nagyon csúnya dolog és hogy a tükörhöz nem szabad nyúlni, mert ha elejtem: összetörik és összevagdosan vele magamat. Megígértem, hogy nem teszem többé. Meg is tartottam a legközelebbi őrizetlen pillanatig. Akkor újra

ráköptem. Es Csöpp természetesen ismét meglátta. Újra szépen elmagyarázta az egész dolgot, de megtoldotta azzal, ha még egyszer csinálom, kikapok. Megint megígértem, hogy nem teszem többé. De nemcsak az ígéretet nem tartottam meg, hanem legközelebb már téged is elesábítottalak. Éppen vígan köpködtük együtt a tükröt, mikor Csöpp bejött. — Az emlékek hatása alatt még most is felsóhajtott. — A többi nem érdekes. Nagyon kikaptam. Olyan nagyon, hogy sohasem köptem a tükörré többé és sohasem fogom az esetet elfelejteni.

A Kicsi csillogó szemmel hallgatott.

Nem a tanulság érdekelte, azt észre sem vette talán, hanem az illetlenség, a neveletlenség, a rendetlenkedés. Mint ahogy minden hasonló érdekelte és úntatta minden, ami ellenkezője volt ennek.

Mária figyelte az arcát.

— Tudod miért mondtam el ezt a dolgot?

— Nem.

Azért, hogy lásd, egyszer, kétszer figyelmeztetek. Szépen, csendesen, nagy szeretettel. De harmadszor már nem. Akkor már nem hiszek az ígéretekben és bár magamnak legjobban fáj, mégis megbüntetlek. Szigorúan. Ahhoz már hála Istennek nagy fiú vagy, hogy megverjelek. Van azonban a verésnél jobban fájó büntetés is. Sok. És Csöpp, ha az érdeked úgy kívánja, nem habozik majd kiválasztani egyet és azzal büntet, ami legjobban fáj. Most ígéretet sem kérek tőled, hogy rendesen mégy iskolába és nem tagadod le a leckét. Csak figyelmeztetek, hogy minden lépésedről tudni fogok és mindennap meggyőződöm róla, igazat mondtál-e? Most menj és tanulj.

A gyerek átölelte az anyja nyakát, lágy kis arcát az arcához szorította és meggyőződéssel ígérte:

— Meg tetszik látni, nagyon jó leszek.

X. FEJEZET.

Csók.

Miután az életet vagy legalább is annak egyes változatait ismerte már Mária, kezdte megismerni az eddig ismeretlen fajta embereket is. A szerkesztőségben nap-nap után találkozott közéleti férfiakkal, akiknek nevét, arcát csak a lapok hasábjain látta eddig, és akik most kedvesen „kis kollégának” szólították, ha ott időzésükkor kézirattal vagy kefelevonattal bement a szerkesztő szobájába.

— Mit ad, ha nem leplezem le? — kiáltott rá egy ilyen alkalommal stentori hangon Sásdy Károly volt házelnök, v. b. t. t.

— Ne akarjon zsarolni kegyelmes úr, mert úgyszem ígérek semmit — nevetett az asszony. — Tiszta a lelkiismeretem.

— Egy szép asszonyé sohasem lehet annyira tiszta, hogy a leleplezéstől ne féljen kicsit.

— No, az enyém még annál is tisztább. Leplezzen le kegye'mes úr.

— Hát ha úgy akarja! — és tréfásan nekifoházkodott — tegnap este egy fess katonával láttam az Operában.

Mária mintha kislány lett volna, elpirult.

— Ugye mondtam — és harsogva felnevetett. — De csak ne szégyelje magát. Szép pár voltak nagyon.

— No és, — elegyedett a beszédbe Pekry Gyula volt miniszter — komoly a dolog?

— Igen. Csak sajnos, amíg igazán komoly lehet, még sok víznek kell lefolynia a Dunán.

— Miért? — Nincs elválva még?

— De igen. De nincs kaucióm. Ami annyit jelent, hogy annyit kell keresnem és a keresetemnek olyan biztosnak kell lenni, hogy elfogadják kaucióként.

— Bízok benne, hogy sikerülni fog?

Az asszony mosolygott.

— Tudom, hogy sikerülni fog.

— Bravó! No és a fiú? Megérdemli, hogy a jövőjét ráépítse?

— Hinni akarok benne, hogy megérdemli.

— Szép. De azért majd megnézzük kicsit a fiatal urat, — mondta kedvesen Sásdy. — Ha rendes fiú megteszünk majd mindent, amit ilyen kidölt keresztfák, mint mi, csak megtehetnek, ha azonban nem rendes, bizony, nem engedjük, hogy hozzá menjen.

— Akkor, ha küldérenék, sem mennék.

— Na. és hol vacsorázunk ma este? — hangzott az íróasztaltól a szivarfüst közül.

Ez a kérdés mindennap elhangzott. Mert azonkívül, hogy a lap jó legyen, csak egy komoly kérdés volt itt nyolc óra felé. A vacsora kérdése.

— A Metropolba megyünk — döntötte el Pekry.

— Én meg haza megyek — mondta Mária.

— Nem oda, Buda. Bizony nem megy haza. Még akkor se megy, ha otthon a fess katona várja. Itt marad velünk. Igaz, mi már csak fogatlan orosz-lánok vagyunk, de jól esik nekünk is, ha szép aszszonnyal vacsorázhatunk.

— De a fiaim! — próbált kibújni Mária.

— No, meg a katona! — harsogta a kegyelmes.

— De azért ne sírjon. Majd idehozatjuk. Hol lehet azt az urat ilyenkor megtalálni?

— Nálam.

— No, majd másutt! — és újra nevetett. — Írjon egy cédulát neki, hogy jöjjön ide.

Megírta. És negyedórával később hangosan beszélgetve, valamennyien megindultak a Metropol felé.

*

Ettől kezdve a vacsorák rendszeresek lettek.

Mária egyáltalán nem örült neki. Nemcsak, mert olyan időt vett el tőle, amelyben dolgoznia kellett volna, hanem mert vacsora miatt nem szívesen hagyta ott a gyerekeket sem. A gyerekeknek sem esett jól a magánosan elköltött vacsora, Máriának meg nem esett jól a hors d'oeuvre, a különféle Wellingtonok és parfék, meg a többi hasonló, mikor a gyerekek burgonyapürét és virstlit vacsoráztak. Igaz, süteményt mindig vitt haza nekik, ahogy mond'a, — kárpótlásképpen az egyedüllétéért, — de ezzel lelkiismeretét és szeretetét ugyancsak nem tudta elaltatni.

Párszor megpróbálta, hogy kibújjon alóla, de mikor látta, hogy valamennyien mennyire örömet lelnek a kellemes pár órában, megadta magát. Különösen Dezső kedvéért, aki mondhatatlanul élvezte az estét. Nemcsak az embereket, hanem az éleket is, amelyeket fogyasztott. Az első ilyen közös vacsorán még rántott borjúszeletet hozatott, amit együtt fogyasztott el Máriával, ez volt azonban az utolsó polgári étel, amelyet nyilvános helyen rendelt. Figyelte szomszédait, asztaltársait és lassanként megtanulta tőlük, hogy milyen név milyen ételt fed és minden következő alkalommal új és új dolgokat kóstolt.

— Most tanulok enni, — mondta egy alkalommal nevetve Máriának, — vagy legalább is jól enni. S bizony kezdem látni, sokat számít a társaság is. — És szája szögletén két apró, furcsa, minden szónál többet mondó mosolyrác jelent meg, amely, ahogy később még sokszor megfigyelte Mária, mindig a magával és a dolgokkal való teljes megelégedést jelentette nála.

— De nem lesz ez kicsit sok anyagilag? — aggódott az asszony.

A két kis ránc újra a vékony szájszögletre futott.

— Nem. Nézze, nekem semmi passzióm nincs, csak a zene. Nem dohányzom, nem iszom, nem kártyázom, nem járok kávéházba és a fizetésem nem kell szigorúan a megélhetésre, hiszen otthon lakom és megvan mindenem.

— Akkor jó. Mert nem szeretném, ha végeredményben gondjai lennének miattam.

A férfi nevető arca elborult. Két karját az asszony felé nyújtotta és magához húzta. Darabig úgy tartotta, szorosán magánál, azután felemelte arcát, nézte a szemét, száját és mintha szaladt volna, kicsit akadozó hangon mondta:

— Pedig van... Sokszor... és sok.

Az asszony megrezsent. Első pillanatban félreértette a férfit, de a hang és a ködös szemek felvilágosították.

Még jobban belesímult a karjába.

A férfi szíve, mint a harangé, szinte kongva verte a bordák börtönét. Erős, mindinkább gyorsuló kongással, úgy, hogy az asszónak az volt az érzése: a szív a dobhártyáin veri az élet indulóját.

Nem szólt. Mert mit is mondhatott volna? Azt, amit egy hét előtt mondott, amikor egy este örült, idegromboló csókolódzás után a férfi összecsuklott a lábai előtt és eszeveszett vággyal, szédült éhséggel a lábát, a térdeit csókolta? Azt, hogy igen... én is szeretem... nagyon... de... Vagy valami más ilyenfélét? Hiszen ezt a skálát régen végigjátszotta már. Ezen játszik hónapok óta... A tél óta... Pedig már újra őszbe fordul az idő. Már nincs szó, amit nem mondott, csitítás, türelemre in'és, amit nem vett elő. Meddig lehet ezt folytatni még? Soká nem. Addig nem, amíg saját lakása lesz és abban külön szobája.

A férfi, mintha megérezte volna, mire gondol, szárazra szikkadt szájjal mondta:

— Holnap hajnalban nagygyakorlatra megyek.

Egy hónapra. Messze leszek... nem jöhetnek haza... És... nem bírok... nem bírok... így!!! Elmenni... — És úgy magához szorította, hogy vékony bordái meghajoltak belé.

Az asszony, akinek szintén száraz volt már a szája, a bejelentésre: — holnap hajnalban — elvesztette lába alól a talajt és mintha hirtelen megállt volna a szívverése. — Elmegy?... Egy hónapra megy el? Hát lehet ez?... El lehet viselni egy egész hónapot nélküle?... E gazdag, szép, forró, örült esték nélkül?... Ezek nélkül, amelyek fundamentumai lettek az életének, és amelyeknek a segítségével a kétféle munkát, állandó kemény harcot, gondot, küszködést bírta a kenyérért, a gyerekekért, a jövődőéri?... Mi lesz, ha üres lesz az este?... És nemcsak ő van. Itt van Dezső is... Aki hónapok óta kínlódik, ég mellette, és aki az égésbe belesápadt már és belesoványodott... Nem!!! Nem engedi el így... Nem engedheti el... — A testén forró, borzongató hullám futott át, és hirtelen a sok év, sok hónap, sok nap jutott eszébe, amikor arra gondolt, mit tesz, ha találkozik valakivel, aki kárpótlást adhat a szörnyű sivárgásért, amelyben évek óta élt... Most itt van!!! Itt!!! — Úgy dobolt a halántéka, mintha kovácműhely lett volna a homloka mögött és ereiben, mint megáradt folyam száguldott a vér: Nem... Nem engedi el... Ránézett az órára. Igen, még egy órájuk van... Egy!... Egy!... És ez az óra lesz az, amely átsegíti őket a hosszú hónap sivárságán és amely aranyutat ver a jövő elé

Kibontakozott a férfi karjaiból.

Azt, mert nem tudta hirtelen, miért, mint eddig is párszor hasonló alkalommal, belülről mellbelökte valami. A keserűség, a vélt megaláztatás, a szégyen. Hogy hát minden hiába. A szerelem, amit érez, a szava, amellyel lekötötte magát, a kínlódás, vágya, amelyben mind a ketten égnek, és az alvás, amely-

nek a gondolata is elviselhetetlen. Mindez semmi . . . Semmi, mert szempontok vannak, amelyeket részben ismer ugyan, de amelyekkel még részben sem tud megküzdeni.

Összeszorította száját és már nyúlni akart a sapkájáért, hogy elrohanjon, de az asszony ráfüggeszlett szeme megállította.

A világoskék szem most sötétkék volt és mély, mint a végtelen. A pupilla kitágult, ragyogott, úszott benne, mint csöpp hajó. S a barna szempillák, — pedig a szemhéj mozdulatlan volt, — remegtek fölötte.

Milyen végtelen sokat mondott ez a nézés. Anynyit, amennyit szavakkal, a legszebbekkel is, csak órák alatt lehetett volna elmondani. Benne volt minden. De még sokkal több. Annyira benne, hogy a férfi, mint a villám fordult meg, egyetlen ugrással az ajtónál termett, ráfordította a kulcsot és hangos, ujjongó, boldog, győztes, támolgó örömmel kapta az asszonyt a karjaiba.

XI. FEJEZET.

Újra talaj nélkül.

— Jó volna, ha kicsit érdeklődne, fiam, — mondta egyik nap a szerkesztő, — melyik lapnál tudna esetleg elhelyezkedni.

A kéziratot az íróasztal felé nyújtó kéz mintha megdermedt volna, megállt a levegőben.

— Miért? — és a szája fehér lett a döbbenettől.
— Mulasztottam vagy rosszul csináltam valamit?

A kék tekintet sajnálkozva, vigasztalóan állt meg az asszony arcán.

— Nem fiam. Mindent jól csinált és nem mu-

lasztott semmit. De a szerkesztőváltozás legelőbbször új embereket hoz és elsöpri a régieket.

— Tudom, így kerültem ide.

— Na látja. Úgy látszik meg volt írva, hogy el is így kerüljön. Ez azonban nem tragédia. A fő csak az, hogy ne veszítse el a fejét. Ideje van böven, a neve sem ismeretlen már, így nagyon kellene tévednem, ha nem tudna elhelyezkedni. Magától értetődik azonban, bárhol a legmesszebbmenően közbenjárók az érdekében, ha kell.

— Köszönöm. — És nem is tudta, hogyan ment ki az ajtón.

Mikor az utcára ért, megállt... Nézett, soká nézett a szűk utcán végig, de csak percek múlva vette észre, hogy nem látja az utcát. Helyette nagy térséget látott, amelyen óriási forgószél vitt egy árva falevelet. A falevél gurult, a szél felkapta, megforgatta, aztán leejtette, újra felkapta, nekivágta egy sürgönyoszlopnak, vitte tovább, letette a forgótölcsér peremére és gonosz örömmel nevetett, mikor a tölcsér magába szívta, pergette, csavarta és beszagatva, összetépve lecsapta a tölcsér fenekére.

— Hát igen... ez az élet... — mondta és a hideg téli szélben megindult hazafelé.

A lakása húsz percre volt a szerkesztőségtől. Gondolkozhatott, amíg odáig ért. Hogy hát mit is csinál most tulajdonképpen? Hogyan kezdi? Vagy kezdheti-e egyáltalán? Lesz-e lehetősége rá? És képzületben végigfutott valamennyi szerkesztőségen, hogy melyiknek az ajtaját nyissa be legelőször?

Az egyik utca sarkán nagy bútorüzlet nézett szembe vele. Másfél év óta, amióta erre járt hazafelé a szerkesztőségből, minden alkalommal megállt itt, apróra megnézett mindent és gondolatban százszor összeállította jövőendő otthonának berendezését. Az első, amit kiválasztott, természetesen óriási diófa író-

asztal volt. Először nem tudta, miért választotta éppen ezt, mikor szebbek is voltak itt és asszonyok megfelelőbbek, de azután rájött. Nagyságában és szilárdságában akart kárpótlást kapni mostani kis, kényelmellen asztalának roskatagságáért.

Ezzel az íróasztallal kapcsolatosan apróra kidolgozta egész jövődő életét is. Hogyha meglesz rá a pénze, és ezen felül két fekvő alkalmatosságra, rögtön keres lakást. Főbérletit. Két szobát, minden mellékhelyiséggel. Hogy végre egyszer otthona legyen, hogy rendes időben és rendszeresen ebédelhesse és ne kelljen kegynek tekinteni, ha tizenkét órákor, miután a háziasszony megfőzte az ebédet, átadja a rezsót, amelyről nem egyszer félpuhán kerül az asztalra a hús, ha a gyerekeknek délután esetleg újra iskolába kell menni. És lesz fürdőszoba és nem kell mosdótálban mosakodni, meg gumikádban fürödni tíz liter vízben, amit a konyhából cipel be az ember. Hiszen a főbérleti lakás sem drágább. Hogy nem vett már egy esztendő óta, annak csak az az oka, hogy egyetlen darab bútor sincs. De ha az íróasztal, meg a két pamlag meglesz, rögtön vesz. Az egyik pamlagon alszik a két gyerek, a másikon, a másik szobában ő. És lassankint a többit is megveszi, ami kell. Nem baj, ha soká is, sőt talán jobb is, ha soká, mert akkor jobban és hosszabb ideig örül mindennek. Az biztos, mindig csak rendes dolgot vesz. Olyant, amit nem bán meg soha. Az íróasztalra, — persze csak majd később, ha a szükségesebb dolgok meglesznek már — szép, nehéz, nagy márványkészletet. Már ki is nézett egyet. Onix márvány, bronz tintatartókkal. Hozzá ugyanolyan lámpaállványt, amelyre aranybarna selyemmel bevont ernyőt csinál. Az antik bronz virágváza, amit magával hozott, szintén ott áll és ha csak teheti, mindig lesz virág is benne. Oh, Istenem. Milyen jó dolgokat fog írni annál az asztalnál, abból a tintatartó-

ból, abban a lakásban, amelynek az előszobaaajtáján az ő neve függ majd.

Ezért állt meg itt minden alkalommal. Hogy tervezgethessen, álmódzhasson. Az otthonról, ami lesz, az otthonról, ami úgy hiányzott neki, mint halnak a víz.

Most nem állt meg... Félrefordította a fejét és ment. Bútor? Álom? Most nem lehet álmodni. Újra hosszú ideig nem lehet. Most újra a való életet, a komisz, a kegyetlen életet kell élni, azzal kell verekedni, azt kell legyőzni. Kell? De hátha nem tudja. Hátha gyenge már az ismét újrakezdésre. Hiszen... olyan fáradt. Most is, ahogy megy, a feje nehéz és mintha lábszárjai rosszul volnának a törzséhez kapcsolva. Nem akarnak engedelmeskedni az akaratának és térdei megcsuklanak. Kislány korában volt egy babája, annak is ez volt a baja. Kitágult benne a dumi és ha öltöztette, örökké támogatni kellett. Neki is ilyen támaszték kellene. Valami jó, erős. Amit megfoghatna és amihez odaköthetné az erőt-lenségét.

Közben hazaért. Mire felment a negyedik emeletre, szinte roskadozott.

Az előszoba ajtóból a Kicsi futott feléje.

— Csöpp, — súgta titokzatosan — ne tessék megmondani, hogy elárultam. Dezső bácsi annyi sok finomat hozott. Süteményt, szőlőt, sajtot, sonkát és bort. Most mondta Böskének, terítsen meg és csináljon teát, mire Csöpp megjön. De ugye, nem árul el? — És úgy nézett könyörögve, mint egy kis összeesküvő.

— Nem, szívem, dehogy. — És megcsókolta.

Támaszték? — futott át a forróság szívén. — Itt a támaszték. Nem is egy, hanem három. Hogyan volna hát szabad erőtlennek lenni, elesni, mikor hárman várnak, hárman akarnak örömet szerezni, hárman szeretnek.

És ha nehezen is, ha a dolgokat tudva, nem is egészen őszinte mosollyal, de mégis mosollyal az ajkán a szobába lépett.

— Oh, de jó! — kiáltott fel a nagy fiú — hogy megjött.

— Bizony, — mondta a férfi is, aki három csodálatosan szép lila krizantémumot szeretett volna elfogadhatóan elrendezni, de aki rögtön lemondott erről, mikor Mária a szobába lépett. — Már olyan régen és olyan türelmetlenül várjuk.

— Régen? — És ránevetett. — Milyen régen?

— Nem tudom, de régen.

— Pont hét óra volt, mikor a főhadnagy úr megjött, — mondta Erzsi, miközben a finom dolgokkal telerakott asztalra tette a teát.

Mária az órára nézett.

— Most fél nyolc.

— Az csak az órának fél óra, nekem sokkal több. — És egymásután megcsókolta az asszonynak mind a két kezét.

Annak pedig öt perc előtt még nagyon keserű gondolatokon járt az esze és nagyon sárba nyomott-nak érezte magát, felfénylett a szeme. És mert mindig, mindenről számot adott magának, a meleg hullámról, ami az élet lámpájának kigyulladását kísérte, megállapította, hogy az asszony, vagy az igazi asszony minden ostorcsapást, minden leteperést elvisel, ha van mellette valaki: akit szeret. És ettől a megállapítástól könnyű lett a szívéen fekvő teher és hitte: meg fog birkózni tudni az új megpróbáltatással is.

— Mi van itt ma? — kérdezte azután körülnézve.
— Névnap, születésnap?

— Egyik se. De tegnap este megint a jobboldalát nézte az étlapnak és ebből tudtam, hogy spórolni akar. Megelőztem hát.

— Még pedig alaposan. Mert három egész napra válót adott ki egyetlen vacsoráért. Hát így, — és

szemrehányóan ránézett — sohasem fog egyellen fillért sem megtakarítani a fizetéséből.

— De fogok. Meglátja fogok. És hogy bizonyos legyen benne, a megtakarított összeget minden hónapban odaadom. Tegye el. Majd jó lesz egyszer... A lakásunkra...

— Édes. — És a meleg hullám újra végigfutott Márián. Valójában a testén futott végig, mégis úgy érezte, igazándiból a lelkét melegítette át. A lelke fürdött meg a hullámban, amit az utolsó szó teremtett meg és indított el, és ez kényszerítette arra is, hogy a két gyerek előtt megsímogassa a borotválástól kékes arcot és felnyujtsa hozzá a száját.

Igaz, ezt pillanattal később szerette volna visszacsinálni, mert látta, hogy míg Emil tizenöt esztendejének kezdődő férfiasságával, szeretettel, megértéssel, magátólértetődően nézi a jelenetet, a Kicsi szemében haragos, féltékeny láng lobban fel. Ennek a lángnak láttán első gondotata az volt, nagyon vigyáz majd, hogy hasonló dolgot ne lásson többet, de rögtön el is vetette ezt a gondolatot. Miért? — kérdezte magától — miért ne lásson? Miért kellene titkolóznom előtte? Sőt. Lássa és szokjon hozzá. Lássa, hogy nem hazudozom, hogy tartozom valakihez és ha a szükség úgy kívánja, az enyémnél keményebb kéz nyúl majd feléje is. És újra felnyujtotta a száját.

*

Vacsora után, amit a Kicsi kedvetlensége és a Máriát nyomó gondok ellenére is jó hangulathban és a legmelegebb összetartozás érzésében költöttek el, Máriának nem volt ereje hozzá, hogy szóba hozza a délután történeteket. Últ megszokott helyén, a lámpa alatt, gyorsan, gépiesen fűzte selyemszálra az apró, fényes acélgyöngyöket, öllögette le őket a kék esti ruhára és mesélte, mint máskor is mindig a szerkesztőségi apróságokat. Csak a nagyot, ami égett benne, nem érintette. Azt elnyomta, hogy még a szemében,

a hangja színén se látszódjon, érződjön semmi. Ne, mert a férfi annyira tele volt hittel a közös jövőt illetően és bizakodással az ő tehetségében, sikerében, boldogulásában, amit a kijelentéssel: Lázár elmegy a iaptól és vele együtt néhányan mi is — meg lehetett volna ölni. És különben is. Segített volna ez valamit? Megváltoztatta volna a tényt? Dehogy. Akkor meg minek beszélni róla. Igaz, a megosztott gond: félgond. Itt azonban még ez sem áll, mert a férfi foglalkozása olyan messze esik az övétől és az ő területe olyan idegen annak, hogy nem segítheti tanáccsal, sem gyakorlattal. Elhatározta hát, nem beszél róla. Majd talán csak napok múltán. Akkor, ha benne kicsit lecsitult a dolog, vagy ha valami reménye akad új lehetőségekre.

És ezzel az elhatározással megtanulta, hogy mint minden: a hallgatás is többféle. Házassága idején évekig élt az ura mellett titkokkal, hallgatással és sohase esett nehezére. Sőt. Az volt rossz, ha valamit a maga valójában kellett elmondania. Most meg ez az egy is feszíti, nyomja a mellét és mindenáron az ajkára kívánkozik.

De hiába kívánkozott. Először belevarrta a gyönyökbe, az apróságok színes elmondásába, azután belefojtotta a csókokba. Az elsónél, amit még a hímzéssel a kezében kapott, érezte, hogy van valami benne, ami nincs rendben, ami nyomja, ami fáj, de a második, harmadiknál, amikor a hímzés már az asztalon feküdt, nem tudott semmit, csak hogy soha, amióta él, nem élt olyan igazán, mint mostanában. Úszott a szerelemben és olyan szenvedélyes örömmel élte, élvezte, mint a börtönben sínylődő, a napot, vagy a nagyon hosszan szomjazó a friss forrásvizet. Minden új volt neki. Egészen új. Nemcsak, mert házassága első hónapjai végtelen messze voltak tőle, hanem mert akkori énjével alig vállalhatott valami közösséget. Sokszor, ha állott a tükör előtt és nézte magát,

nem értette, hogyan lehet, hogy ugyanezekkel a karokkal ölelte az urát, ugyanezzel a szájjal csókolta, és most mégis úgy érzi, semmi köze sem volt hozzá. Úgy érzi, ez a férfi az első az életében és ez az utolsó is. Szereti és akarja szeretni végig, utolsó lehelletéig.

És a férfi, is Egyszerű, becsületes lelkének minden gondolatával, szívének minden érzésével, vérének minden lüktetésével, vágyával az asszonyé volt. A kis kalandok, futó szerelmek beláthatatlan messze maradtak tőle és nem volt célja, csak az, hogy együtt mehessenek végig az életen.

Igaz, ha néha úgy egészen belenézett magába és őszinte volt magához, látta, hogy sokban különböznek. Hogy az asszony nevelése, szokásai, lénye, érdeklődési köre, esze, szomjas fejlődési akarata, vágyai, mind messze vannak tőle, mind kicsit érthetetlenek neki. Érezte, ezek a dolgok válaszfalat emelnek közéjük, de akarta, hitte, hogy ez a válaszfal ledől egyszer. Akarta, hogy egészen, igazán felérjen az asszonyig, hogy minden lehessen neki egy személyben. Fejlődni, tanulni akart. Tudta, magasabbra sohasem kerülhet nála, de melléje, ha nagyon igyekszik, igen.

Addig is azonban, amíg ez lehetséges lesz, két erősséggel tartotta. A zenével és a csókkal. Önkéntelenül minden alkalmat megragadott, hogy zongorázhasson, zenéről beszélhessen neki és zenét hallgathasson vele. És mert látta, érezte, hogy az asszony ezen a téren sem könnyen kielégíthető, kezdett zeneelmélettel foglalkozni, zeneköltők életrajzát tanulmányozni, hogy ha rákerül a sor, minden kérdésre, érdeklődésre megadhassa a feleletet.

Az asszony hamar észrevette ezt, mert a férfi, mint ahogy nagyon sok felnőtt és minden gyerek teszi, szinte kereste az alkalmat, hogy amit tud: bemutatthassa. Lénye különben is olyan volt, mint a viasz. Nem szilárd valami, nem kialakult egész, hanem minden új benyomásra, hatásra fogékony. Az

asszony nevetve, de komolyan gondolva, meg is jegyezte egyszer: — Maga olyan, szívem, hogy minden embernek, aki pár órát eltölt magával, a daktilosz-kópiái vizsgálatát meg lehetne ejteni magán.

— Baj ez? — kérdezte ijedten a férfi.

— Talán nem. De mindenesetre intő jel arra, hogy vigyázzon és nagyon mérlegre tegyen mindenkit, akivel hosszabban, bensőségebben érintkezik. Sőt. Még talán valami jó is van ebben. Az, hogy én is a normánál nagyobb hatással lehetek magára és hogy átvehet tőlem mindent, amit jónak talál.

— Jónak? — Két nagy barna, de szépformájú keze közé szorította az asszony keskeny arcát. — Én mindent a legjobbnak, legszebbnek találok ma^oában, szívem és mindennap hálát adok Istennek, hogy nekem ajándékozta. S ha úgy érzem egy nap, hogy igazán méltó vagyok magához, az lesz életemnek legboldogabb napja. De addig is, úgye — és félve, reménykedve szemébe kapcsolta a szemét — elfogad így? A hibáimmal, fogyatékossgómmal együtt.

Az asszony nagyon sokáig szótlánul nézett vissza rá, azután egyszerűen, minden póz nélkül mondta:

— Én a hibáival, fogyatékossgójaival együtt szeretem. De azokkal együtt... nagyon szeretem.

— Édes... édes... édes... — mondta, örülte, súgta, csókolta a férfi és úgy kapta karjaiba az asszonyt, mint a gyereket.

XII. FEJEZET.

Isten.

Úgy tört ki belőle a félóra óta visszatartott sírás, olyan kétségbeesetten és elemi erővel, mint amilyen visszatarthatatlanul a víz zuhan alá, ha a záró zsilip felemelkedik. Folyt a könnye, rázta a zokogás a vállát,

hömpölygött ki belőle a szaggatott, hörgő, fuldokló hang és valami gonosz erő úgy egymásba törte, gyúrta ujjait, hogy félelmes volt látni és hallani.

A két gyerek és a férfi döbbsen nézték. Darabig félve, kérően vigasztalták, becéztek, simogatták a haját, kezét, de mert csak nem csendesedett, a két gyerek is sírva fakadt.

A férfi most már igazán közel volt a kétségbeeséshez. Rágta a száját, a tehetetlenségtől ökölbe szorította kezeit és valami mentő gondolatot keresett.

— Doktort kellene hívni, — mondta végre zokogva a lány.

— Menjen! Menjen! — kapott a lehetőség után a férfi és már tuszkolta is ki az ajtón.

Mikor az orvos jött, Máriának már a fogai is vacogtak és nemcsak a sírástól, de a fázástól is reszketett. Az ajka lila volt és lila foltok tarkállottak a kezén.

Öt perc alatt ágyba dugták. Kapott egy injekciót, forró palackot a lábához, erősen rumos teát, rengeteg takarót és negyedóra múlva aludt, mint a tej.

És aludt harminckét óráig egyfolytában. Orvosi rendeletre lábujjhegyen jártak körülötte és távol tartottak tőle minden zajt. S közben vártak. Türelmesen, aggódva, mert nem tudták, mi okozta a súlyos ideg-görcsöt, amit sírógörcs vezetett be. A lány, akit az orvos kikérdezett, nem mondhatott többet, csak hogy úrnője halottápadtan jött haza, szokása ellenére nem fogadta köszöntését, összeszorított szájjal leült a pamlagsarokba és hirtelen, hevesen zokogni kezdett. — Nem! Levelet nem kapott és azt sem tudja, hol volt.

Csoda-e, ha a férfi korán reggel, mielőtt a kaszárnyába ment, délben, mikor a kaszárnyában megebédelt és este, mikor munkájával végzett, sietett fel, hogy megtudjon valamit.

Harmadnap délben akkor lépett be, mikor Mária az ágy mellett álló lánynak visszaadta az üres tejes

pocharat. Arcán nyoma sem volt a szenvedésnek, szemei, mint az friszek, tiszta kékséggel kalandoztak a kis szoba csúf bútorai között, vonásai símák, nyugodtak voltak, bőre üde és száján valami enyhe belső derű.

Hála Istennek! — sugárzott fel a férfinak is az arca —, hogy így látom. Nem fáj semmije?

— Nem, nem! — És mosolygott. — Sőt. Rettentő jól vagyok és nagyon erősnek érzem magamat. Ha odaül az ablakhoz és újságot olvas, fel is kelek.

— Lemegek inkább. — Magához ölelte. — Mit akar kicsim? Mire volna étvágya? — végigsimított hosszú kezén és vékony karjain. — Szegényke, két nap óta nem evett semmit.

Az asszony nevetett.

— De aludtam. Oh, milyen jól aludtam. — És kinyújtózott. — Végre, több mint két év után alaposan kialudtam magam.

— És végre, több mint két év után rendesen enni is fog. Tönni is fogom, mert nem lehet, hogy a legyengülés ilyen rémületet eredményezzen.

— Most már mindent fogok... Enni is... aludni is... mindent... mindent... mondta boldogan. — Hiszen... oh, de maga nem is tudja még... — és hirtelen elhallgatott.

— Mit?

— Hogy mi történt.

— Magával?

— Igen, igen, velem... Valami jó, valami egészen gyönyörű.

— Hát mondja! — és csupa izgalom volt.

Az asszony megrázta a fejét.

— Nem. Ezt nem lehet így, itt, ilyen sietve. Ehhez fel kell öltözni, szépnek kell lenni, szépen el kell igazítani mindent és úgy kell elmondani, mint valami gyönyörű tündérmesét. Menjen le és mire feljön, én mindent elrendezek.

De nem tudott elrendezni.)

Mikor a férfi kilépett az ajtón, ki akart ugrani az ágyból. De csak akart. Mert a lábai, a törzse nem engedték. Mintha vasból vagy kősziklából lettek volna és mintha az övénél sokkal nagyobb akarat az ágyhoz szegezné.

— Milyen buta ügy, — gondolta — hát miért nem tudok felkelni? — És újra akart. De most már nem felugrani, csak lassan, nyugodtan kiszállni az ágyból. Úgy, mint egy nagyon törődött, nagyon öreg asszony.

Így ment. Nagyon lassan, de ment. Mikor azonban talpraállt és el akart indulni a kis toaletasztalhoz, hogy megkefélje a haját, a szívében villámcsapásszerűen valami fagyást érzett. Mintha valami gonosz kéz jégdarabok közé tette volna. Fagyott, zsibbadt a szíve és érezte: a fagyás terjed tovább.

— Oh!... — és a halántéka most nem lüktetett, hanem dermedt lett a tehetetlen rémülettől — nem meghalni!... Most nem! Most nem... — És csak annyi ideje volt, hogy leroskadjon az ágy szélére, mert a két nap előtti sírás újra elkapta és vitte, vitte ismeretlen partok felé.

Mire azonban a férfi feljött, kicsit lecsendesedett. Mozdulatlanul feküdt az ágyban, arcán még végig-gördült egy-egy könnyecsepp, de szíve már rendesen vert és a félelem is eleresztette.

A férfi nem mert kérdezni semmit. Lassan lerakta a sok apró csomagot az asztalra, az ibolyacsokrot az ágyra, letette a köpenyét, végtelen óvatosan, hogy ne zörrenjen: a kardját, azután letérdelt az ágy elé.

— Ne haragudjon, — nyujtotta felé az asszony a kezét — de megint rosszul lettem. Nagy hidegség jött rám és olyan gyengeség, hogy nem tudtam föntmaradni.

— Baj, hogy egyáltalán felkelt.

— Igen. Tudom. De többet nem fogok, —

mondta bűnbánóan, — egészen addig, amíg az orvos meg nem engedi.

— Na látja. — És több rosszalás volt a hangjában, mint félórai szemrehányásban. — Bár az a szegény orvos is tehetetlen, mert nem tudja, mi is a baja tulajdonképen.

— Nincs bajom. Sőt.

— Nincs? — És rácsodálkozott.

— Nincs. Az örömtől, a határtalan örömtől lettem rosszul.

— Örömtől? — És azt gondolta, bizonyosan félrebeszél.

— Igen. Attól... — és könnyes szemei mint a lámpák gyúltak ki arcában — hogy megint van munkám. Biztos, szép, nagy munkám... Hogy Isten megint megfogta a kezemet, ismeretlenül elvitt egy ismeretlen emberhez, aki mikor megmondtam neki ki vagyok, miért jöttem és mik volnának a terveim, ha terveim lehetnének, azt felelte: maradjak ott és dolgozzam. Már akkor, mikor ezt mondta, az volt az érzésem, hogy a kék falak, kék függönyök, kék lámpa, minden, minden, ami a szobában, a házban van, rámszakad és eltemet, mert azt az örömet úgysem lehet elbírni, hogy nem kell meghalni és élni lehet. Olyan sok volt az öröm, hetek szörnyű vergődése, kilátástalansága, kudarca után, hogy fázni kezdtem a boldogságtól. A sírás, mint egy daganat, a torkomba gombócósodott és nem tudom, mit mondtam, hogyan rohantam el, hogyan jöttem haza, csak azt tudom, hogy ott a pamlagsarokban rám tört valami. Sírás meg fázás, meg valami tébolyult öröm és úgy éreztem, meghalok, ha nem adhatom át magamat egészen neki.

Megint remegni kezdett. A visszaemlékezés vibrált benne, a teljes elesettség összeütközött benne a tudattal, hogy minden elintéződött és úgy remegett a hangja, mikor tovább beszélt, mintha hideg lelné.

— Úgy szerettem volna, de annyira, azt mondani magának, hogy ne féljenek, a gyerekeknek, hogy nem szabad sírni, de nem bírtam. Hiszen vigyáztam rá, hogy ne lássék rajtam semmi gond és semmi reménytelenség és hogy maga se vegye észre, igen, hogy bár kétségbeesetten küzdöttem ellene, milyen sokszor gondoltam... megint a hídra. — Kicsit kicsúszott a takaró alól, a férfi vállára fektette fejét és határtalan megkönnyebbüléssel, olyannal, amelyet talán csak az ártatlan rab érezhet, mikor hosszú fogás után kiszabadul, mondta: — de most már jól van... Minden jól... Van munka és van élet.

Azután soká, magábamerülten hallgatott. Olyan soká, hogy a férfi azt hitte: elszunnyadt talán. De ismét megszólalt.

— Szentül, igen... szentül hiszem... hogy Isten fogta a kezemet...

XIII. FEJEZET.

IIa.

Mária a nyitott ablaknál állt és kibámult a ragyogó napsütésbe. Még mindig bámult, mert még mindig nem tudta elhinni a csodát, hogy itt van. Itt, a hegyek között, 1200 méter magasságban, távol Budapeستől, a munkától, portól, tikkasztó melegtől, amelyben az aszfalt is megolvad, és a lármatól, amelyben a szegény idegek örökösen kínpadon vonaglanak. Távol, négyesztendei szüntelen harc, gond, lemondás, megfeszített boldogulni akarás után.

Két héttel ezelőtt, még álmában sem juthatott eszébe, hogy itt legyen. Dehogy. Két hét előtt nem volt más gondolata, minthogy a részletet, a két gyerek szobája bútorának részletét megfizesse. Most? Ugye

esoda ez? A részieten túl is maradt pénze, két hétre eljöhettett pihenni és a gyerekeknek is hagyhatott ott-hon nemcsak arra, hogy mindenük legyen, hanem hogy jár hassanak uszodába, strandra, kirándulni is.

— Igaz, — és itt mély szomorúság váltotta fel az örömét, — az lett volna szép, ha ők is eljöhettek volna. Ha itt állhatnának mellette, ha nézhetnék a csodát: a napsugárban fürdő havas hegyormokat, ha szívhatnák a tiszta, fűszeres, könnyű levegőt és járhatnának vele a hegyi utakon a vízesések között.

De most nem lehetett. Hármuk költsége olyan sok lett volna, amit ennek a nem várt munkának az előlege nem bírt volna meg.

— Csak menjen egyedül. szívem és hagyja a gyerekeket, — mondta Dezső. — Nekik hála Istennek nincs szükségük magaslati levegőre. Magának annál inkább. Különben is, hogy akar nekifogni a munkának, ha nem piheni ki magát alaposan.

Ez az érv hatott. Ki kell pihennie magát. Mert a munka, az asszony lexikon szerkesztése, olyan tempót igényel több, mint egy esztendőn át, amit csak akkor bír meg, ha erőt tartalékol rá.

És most itt van. Már tíz nap óta, de ma is, mint tegnap és tegnapelőtt és azelőtt, szomjasan, hitetlenül bámul ki az ablakon, mindjárt a felébredés után, csak úgy hálóingben, borzasan, ahogy kiszökött az álom karjai közül.

Bámulja a hegyeket, amelyek az éjjel esett friss hótól csillogón nyujtják 2800—3000 méteres ormait az ég felé és amelyeknek oldalain a tegnap sötétzölden álló fenyőfák, egy játszadozó mesebeli óriás jóvoltából, ragyogó karácsonyi díszben csodáltatják magukat.

Mert csodáltatják. Tudatosan, akarva, minden eszközt felhasználva és éppen ezért nem is lehet betelni a nézésükkel. Nézni kell őket, mint most is. szinte hajnalban még, nézni később, a hotel teraszá-

ról a hazulról kapott levelek olvasása és a reggeli közben, nézni a déli fürdés alatt, és nézni délután, ha a szinte érthetetlenül süket csendben az ember a pihenést, a szépségeket piheni ki.

Nézni kell őket reggel, ha váratlanul hófehér, új ruhában, a nap aranyzománcával ormukon jönnek az ablak elé, délben, ha a megolvadó felső hóréteg megdagasztva a vízeséseket, zuhogva rohan le az oldalukon, alkonyatkor, ha a nap utolsó véresenlilás sugaraiban megfürösztik gögös fejüket, és este, ha az alkonyatot gyászolva sötéten, félelmetesen, évmilliók némaságával és titokzatosságával állanak őrt a kis völgy nyugalma felett.

Őrzik a kis völgyet, amely a hegyóriásoknak ebben a körbenfutó, lenyűgöző láncolatában valahogy gyerekjátéknak tetszik. Kiterített, üde, zöld bársonynak, a villák, hotelek alá és keskeny, finom, patinás keretnek a mélykézománcú tó körül. A tó? Viszont a tó azért kell, hogy egyszer átlátszó és tükörsíma, egyszer bársonyosan zöld és enyhén fodrozódó, egyszer lilásan fekete és zsákmányra leselkedő vizét tükörként tartsa a hegyek elé, hogy azoknak legyen miben nézni örökegyforma és mégis örökváltozó arcukat.

Mert az arcuk örökké változik. Napsütésben hívgatók, közvetlenek, olyanok, mint a szép nők, akik szeszélyes, adakozó pillanataikban teljes pompájukban mutogatják magukat. Felhős időben komorak, titokzatosak, a mélyen alattuk szálló felhőkbe rejtik égbenyúló ormaikat és viharban félelmetesek, de irigylésre is méltók, mert büszkén, gögösen állanak a körülöttük csapkodó villámok mennykövei között.

Mozdulatlanságuk, mintha nem is természetadta mozdulatlanság volna, hanem mintha önmaguktól vették volna fel, hogy elkülönülhessenek, hozzáférhetetlenek legyenek. És mintha a némaságuk sem

hatna természettől valónak. Sőt, mintha azt mondaná: — hiszen, ha mi beszélni akarnánk egyszer.

Mária szinte megdöbbsent erre a gondolatra. Mi lenne, ha a fehér csúcs, amelyet olyan hízelegve simogat a nap, mint asszonyarcot a szerelmes férfitpillantás, beszélni kezdene hirtelen. Hogyan borulna fel esetleg sok történelmi tény és hogyan világosodna meg sok történelemelőtti ismeretlenség. Mert vajjon, mióta állhat így és nézhet az a csúcs? Hány millió napkeltét láthatott, hány kort, hány uralom összeomlását, hány halált, hány születést és esőket? Csoda hát, ha ilyen néma és gögös és ha a fák csak a lábáig merészkednek?

A fák, amelyek pedig tüleveleikkel, sudár, izmos, toronymagas törzsükkel mintha az ég telefonoszlopai lennének. Mintha hegyükről a szinte megfogható kékségbe láthatatlan drótok vezetnének, amelyeken beszélgetni lehet a fentlakókkal.

— Mucó! — hangzott hirtelen a mély, szinte súlyos csendben egy kedves, meleg asszonyhang és halk kopogás a falon. — Felébredtél már?

— Oh, már régen.

— És mit csinálsz?

— A hegyeket bámulom.

— Mikorra leszel készen? Nem a bámulással, de hogy, mert azzal, tudom, soha, de az öltözéssel?

— Amikorra akarod.

— Akkor tíz perc alatt.

— Jó.

És készen volt tíz perc alatt. Igaz, a toalett nem adott sok gondot. Festék, púder nem kellett itt a napon, a tartóshullámnak elég volt pár fésűssimítás és a vászonszoknya meg batisztblúz magától is felrepült.

Ma is, mint minden nap összeismerkedésük óta, a teraszon a reggelinél találkoztak. Mosolyogva és azzal a meghitt szeretettel üdvözölték egymást, amely

csak azok között az asszonyok között nyílik ki, akik első perctől rokonszenveznek és tudják: a hirtelen ébredt szeretet folyton mélyül, erősödik bennük.

Dr. Benkő Istvánné a kislányával volt a hegyek között. Finom, kicsi, japános arcú, édesmosolyú asszony, csupa derű, melegség és lélek. Birtokában volt az egyik legritkább és legértékesebb asszonyi adománynak: a hallgatni tudásnak.

Néha órákig sétáltak Máriával a kanyargós, meredek hegyutakon, órákig ültek kézimunka mellett egy kidőlt fatörzsön, vagy bámulták a hegyek világát, esetleg egy sütkérező gyíkot a fűben és egy szót sem beszéltek. Mindegyik megérezte a másikról, hogy jól-esik, hogy kell neki a hallgatás és mindketten ismerték a talleyrandi mondást: „*A beszéd arravaló, hogy elrejtjük mögötte a gondolatainkat*“.

Ha azonban a hallgatás hosszú órái alatt megérett bennük a szó, őszintén és olyan közélről mutatták meg egymásnak a lényüket, a lelküket, ahogy csak nagyon ritka emberek mutatják magukat.

Most is, ahogy leültek az asztalhoz és kezükbe vették az odakészített postát, mintha a másik az ott-hon lévő hozzátartozókat is ismerné már, egymásután olvasták fel a leveleket és levelezőlapokat. Közben Ágit csitították, aki nyolc esztendejének részvétlenségével nem érdeklődött túlságosan sem édesapjának részletes, jóízű beszámolóit, sem a két ismeretlen Inkey-fiú nyári időtöltése iránt, hanem a reggelit sürgette, mert utána labdázni akart.

Az utolsó levelet — a nagy szürkeváson borítékot — Mária betette a retiküljébe.

— Ezt majd sétaközben valahol az erdőben olvasom el, — mondta.

Reggeli után megindultak felfelé a hegyoldalon. A pihent, soha termény alá nem tört álmodó föld, telve korhadó tülevelekkel, át meg átszöve a derékig érő páfrányok, borókák, áfonyabokrok hajszálvé-

kony gyökereivel, sokkal puhább, süppedőbb volt, mint a legselymesebb szőnyeg. A fűnek hosszú, lehajló szárain harmat csillogott és a fenyőerdők mádar nélküli esendősége borult rájuk.

A sziklák, amelyeket talán földindulás görgetett le valamikor a csúcsról, úgy feküdtek szerte fantasztikus zöld növényesapkáikban, mint Isten valamelyik csodálatos operájának díszletei és olyan lesajnáló tekintettel nézték a két asszonyt, mint haszontalan, fölösleges kis bogarakat.

Mária valószínűleg megérezte ebből valamit, mert mikor szokott helyükre, a napsugaras, bimbózó erikától illatos tisztásra értek, az erdőhöz, a magányhoz és főként a kődobásnyira előttük égbemeredő hegycsúcsok lenyűgöző voltához illő csendességgel mondta:

— Ha itt járok, mindig úgy érzem magam, mintha jögtalanul járnék itt. Kis semmi a nagy Valamiben... Csöpp betolakodó az Elkülönözöttségben... Parányi mulandóság az Állandóságban...

— Igaz. Ha valahol, itt megtanulja az ember, milyen esendő — mondta a másik asszony és leült szemben a nappal egy padra.

Mária kivette retiküljéből a levelet. Az ötödiket, mióta itt volt. Nagyon várta és nagyon kellettek neki ezek a levelek. Nemesak mert általuk megtudott mindent a férfiről, akit szeretett, hanem mert a kilométerek távlatában és a betűk közelségében sokkal jobban látta lényét, lelkét, gondolkozását, mint mikor mellette volt. Áttekinthetőbben látta, mert nem befolyásolta a személyes varázs, a férfinak férfias lénye, amely ha együtt volt vele, bármennyire nem akarta, mindig hátraszorította egyéb igényeit. A négy esztendő óta, amit együtt töltöttek, igazán együtt, mert minden szabad percük, minden szórakozásuk közös volt, Mária tökéletesen kiismerte a férfit. Belelátott a lelke legmélyébe és tudta, ismerte leggondosabban rejtegetett fogyatékoságait is. Néha, ha valamiben

erősebben kiütöztek a nevelés hiányai, a lélek kicsiségei és erőtlenségei, megdöbbsent és önkéntelenül felvetődött benne a kérdés: összevalók vagyunk-e igazán? De mikor látta a férfi könyörgő, minden kis hibáját jóvátenni akaró pillantását, határtalan ragaszkodását és eszébe jutott, hogy az első időkben, igen, a nagy nyomorúságban, milyen szeretettel, imádattal állt mellette és hogyan vigyázta még a lélekzését is, elvetette ezeket a kétségeket és megállapodott annál a régi igazságnál, hogy nem lehet mindent együtt követelni. S különben a férfi igazán haladt, fejlődött mellette. Érdeklődési köre tágult, kezdett olvasni, kezdett véleménye lenni a dolgokról és kezdte nem a régi, kicsit primitív szemszögből látni a világot, az embereket. Igényesebb lett, a zenén kívül érdekelni kezdtek egyéb dolgok is és álmai születtek, amiket meg akart valósítani egyszer.

Mária nézte a szemközti csúcsot. A Kaisergebirge szikrázó csúcsát. — Ha egészen megközelítem, — gondolta — nem látom. Távlat kell hozzá, hogy a szem minden sajátosságával, szépségével és esetleges szakadékaival együtt felihassa. Így vagyok Dezsővel is.

És kivette a levelet és olvasni kezdte.

Édes Picim!

Levelét megkaptam, nagyon szépen köszönöm. Végtelen örülök, hogy jól érzi magát, kellemes társasága van és hízott egy kilót. Szeretném, ha ezen a téren nem állana meg, mert ráfér magára még kettő-három. Ha egyébként nem, jó lesz tartaléknak a télre. Használja ki a napot, vizet, levegőt, mozgást amennyire lehet, de vigyázzon, messze sétákra ne induljon egyedül, mert hátha elszédül, vagy megijed valamitől és elájul. (A hideg fut végig

rajtam, a gondolatára is.) Ha pedig hazajön, rögtön újra kell kezdeni a májkúrát és nem engedem, hogy túldolgozza magát.

Ne tiltakozzon és ne rázza a borzas fejét, mert most határozott leszek és ellenszegülök az akaratának. Elvégre egyszer már mégis csak kell, hogy komolyan és ilyen értelemben is irányítóan nyúljak az életébe.

Az én napjaim nagyon síváran telnek. A nappal a szolgálaté, ami elég fáradtságos, hiszen a fiúk többsége szabadságon van, az esték meg az ide-oda lézengésé. Nem találok helyemet, üres a város, azonkívül, hogy kibírhatalanul fülledt és poros és számolom a napokat a Maga visszatértéig. (Hála Isten, csak öt nap már.)

Tegnap fent voltam „nálunk“. Megnéztem a fiúkat és Erzsit. Mindnyájan jól vannak, a Kicsi készül az apjához. Igazán jólesett az ismerős kedves falak között lenni és megsimogatni a fogason a pongyoláját. (Kicsit lehúnytam közben a szememet, mert arra gondoltam, hogy igen, legközelebb Magán simogatom majd.)

Az étkezdeben ma nagy muri volt. Búbánatunkban, hogy az idén csak késő őszön mehetünk szabadságra, rendeztük szombaton este. Természetesen rögtön lenyomtak a zongorához, amely, sajnos, nem jó, borzasztó nehezen járnak a billentyűi, úgyhogy a kezem is megfájdult, pedig az ritkaság nálam. Eleinte a fiúk követelték a magyar nótát, hogy „danolhassanak“, de azután rátértem a mi zenénkre. Faust, Parasztsbecsület, Sába stb.

Szorgalmasan olvasok is, amikor lehet, de ha Maga nincs mellettem, sajnos, sok mindent nem értek. Romain Roland nagyon nehéz, már tele van papírjelekkel, amelyeknek a nyomán Maga majd szépen elmagyaráz nekem mindent.

Tudom, mos megrándul kicsit a keskeny szemöldöke, mert bántja, hogy ilyen buta vagyok. De Istenem. Én azt hiszem, talán nem is tehetek róla. Elhibázták a nevelésemet. Tudom, Maga szeretne segíteni ezen, akar is segíteni. Köszönöm Magának, Pirinkóm, és hiszem — hiszen Maga olyan nagyon tud akarni, — hogy el is éri, amit akar. És akkor... én igazán a Maga képére és Maga által leszek megteremtve.

Levele terjedelmével nem vagyok egészen elégedett, mert mindig csak a papír egyik oldalára ír s azért tűnik olyan soknak. Pedig Maga olyan könnyen és gyorsan ír, ha odahajtja a kis fejét a papír fölé. Tudja, az úgy tetszik nekem. Ha úgy látom, legszívesebben felkapnám székestől a levegőbe és körülhordoznám a lakásban.

Nem tudom, mi lett most hirtelen? Azt hiszem, az kergette a fejembe a vért, hogy nagyon intenzíven látom Magát.

Szivem, nagyon örülök, hogy rábeszéltem az elutazásra, de már rémesen várom, hogy hazajöjjön. Nem tudok és nem akarok Maga nélkül lenni.

Most pedig elköszönök, Picim, hogy holnap újra írjak. Nagyon szeretem és nagyon várom és kis fejét gondolatban sokszor megsímogatom.

Kezeit számtalanszor csókolja:

Dezső.

Pá — — — — — Pá

Pirinkóm!

Érti?

Ha itthon lesz, mindent megmondok. Maga!!! Maga!!! Maga!!!

Nem akarok mindent leírni, de megérti, ugy-e! Ugy-e, igen?

Pá, Pirinyó!

Nagyon... Nagyon...

Lassan ölébe eresztette a levelet. Szeme fennakadt valahol a levegőben, vagy az égen a hegyek fölött, de nem látott semmit. Nagyon messze volt a helytől, ahol ült. Vagy Budapesten, vagy még meszebb. Mélyen önmagában.

A másik asszony letette a hímzést és nézte az arcát. A kigyúlt, csillogó szemű arcát, amelyről mindent le lehetett olvasni. A nagy boldogságot, a kis tépelődést és a mély vágyat, hogy ha többre nem is, ha hosszadalmasan nem is, de egyetlen simogatásra odahajthassa most... ebben a pillanatban egy símogató férfikéz alá.

Szeretett volna kérdezni tőle valamit. Sokat. Mert lehet-e valami, ami jobban érdekelné az asszonyt a szerelemnél? Amiről többet tudna kérdezni, többet tudna mondani, amit jobban akarna ismerni, aminek a mélységébe és magasságába, szépségeibe és különféleségeibe jobban el akarna merülni. És mégis, nem kérdezett semmit. Várt Tudta, hogy a lélek nem nyílik könnyen ebben az irányban. De mert ismerte a boldog ember közlékenységét és az asszonyi természetet, bizonyos volt benne, hogy beszél majd kérdés nélkül is. Hiszen olyan sokat mondott magáról, láttatott magából eddig is. Annyi édes dolgot a két fiáról, annyi jót, kedveset a barátairól, főként Lázáról, aki az évek múlásával mindig bensőbb barátja lett, annyi szomorút és mégis mindig bizakodót, a harcairól és annyi szépet, nagyot a reményeiről. Hogyne mondaná el hát majd azt is, ami a két gyermekén kívül a legnagyobb az életében... De mert valamit mégis kellett tennie, valahogyan mégis meg kellett mutatnia, hogy vele érez és vele örül, felkelt, melléje lépett és lágyan, nagyon melegen megsimogatta az őszi lombszínű haját.

Mária, mert végtelenül vágyott, valami szeretetmegnyilvánulásra, mert olyan jólesően érezte a haját végig szántó, lágy, kis kéz melegségét és mert ki kellett

adnia magából, ha csak parányit is abból, ami szinte szétdobni készült a mellét, lehúzta a haján nyugvó kezét és lassan, egyenként végigcsókolta gömbölyű ujjai hegyét.

XIV. FEJEZET.

Ünnep.

Ünnep volt a házban. Igazi ünnep. Mária sugárzó arccal járt a ragyogó parketten, amelyet újságpapírral rakott be, hogy a bútorokat cipelő munkások szöges cipői fel ne karmolják. Rendezkedett, örült, boldog volt, nevetett. Olyan boldog, mint nem sokszor még örömkben nem túlgazdag életében.

Végre volt otthona!!! Igaz, a falak, a szobák régebben, a tavasz óta megvoltak már, de tátongó ürességgel ásítottak és mint az utcán a fényreklámok, kérdőjeleket vetítettek elé. Miből, hogyan, mikor lesz meg az a sok minden, ami a lakást otthonná teszi? Akkor még feleletet sem talált ezekre a kérdésekre, nemhogy lehetőséget. Igaz, a kenyér megvolt. De csak szigorúan a kenyér. És azt már régen csak a tolla adta. Felhagyott a varrással, nemcsak, mert nem bírta a szervezete, hanem mert látta: ha mindkettőt csinálja, egyiket se csinálja igazán. A toll, a betű kizárólagos joggal nyújtotta ki utána kezét, lefoglalta minden gondolatát, belenyúlt minden érzésébe, részt kért minden percéből és igájába hajtotta egész életét.

Ebben az időben már tudta Mária, hogy az írás nem *foglalkozás*, hanem: *hívás*. Hogy akit Isten megáldott vagy megvert azzal, hogy gondolatokat, érzéseket adjon papíroson a többi ember elé, azt úgy bilincsekbe verte, mint a rabszolgát és az ezekből a bilincsekből nem tud, de nem is akar megszabadulni

soha. Annak nem lesz több független perce, mert ha nem is ad számot magának róla, valahol mélyen az agyában és a szívében kis húr van, vagy tükör és ceruza és papír, és minden a világon a szépségektől, fájdalomtól, a szerelemig és gyerekig, elsősorban csak arra kell és arra jó, hogy ez a húr rezgésbe jöjjön tőle, a tükör levetítse és megrögzítse a papíros. Akkor tudta már, hogy ezt a mesterséget nem lehet csinálni — *ezt élni kell*... Élni nappal... és álmodni éjjel... Mert csak úgy lesz igaz, és csak úgy tudja felnyitni azokat a láthatatlan ajtókat, amelyek az emberi szívekhez vezetnek.

Ehhez azonban valamennyire nyugalom kell. És azt, bár vagy tíz helyen próbálta már, a bútorozott szoba nem adhatta meg. Ehhez külön zug kell, ahol független lehet a gyerekektől, a háziak, szomszédok, albérlők lármájától, ahol egészen egyedül lehet.

Ezért vette fel a lakást már akkor, amikor még fogalma sem volt róla, hogyan, miből, mikor fogja bebútorozni, és azért aludt hónapok óta olyan szobában, amelyben egy pamlag volt az összes berendezés.

És egyszerre, mint a megváltás, jött a munka. A lexikon. Szerkeszteni kellett, felelni kellett benne, körülötte mindenért, fel kellett dolgozni a nyersen kapott életrajzi adatokat, meg kellett írni Gizella királynétól kezdve a nagy magyar asszonyok történetét és a ma élő kiválóságok életrajzát is.

Nem is tudta, hogy jutott hozzá. Ismeretlen volt a kiadó, aki a munkával megbízta és ismeretlen volt a munka is, amit vállalt. De tudta, hogy jól fogja megcsinálni, mert jól kell megcsinálnia.

Mikor a szerződést aláírta, elrohant hazulról. Ki az utcára, az emberek közé, a lármába, életbe, mert otthon, a csendben nem bírta volna elviselni a mondhatatlan örömet, ami úgy zuhant rá, mint a szikla. Otthon bizonyos, hogy leül és sír egyet. Az örömitől, hogyhát mégis... mégis... ez is sikerült... Ez, hogy

szépség, puhaság, nyugalom, harmónia lesz körülötte. Hogy újra féltucat fehérneműt, harisnyát rakhat a szekrénybe mindhármuknak, hogy Emil az érettségire megkapja a fekete ruhát, mind a két gyerek az új télikabátot, felöltőt és kalapot. És igen, vesz hat ezüstkanalat is, mert minden reggel és este irtózik a teától, — ami pedig életszükséglet neki— az útálatos alpakka-kanalak miatt.

Hát ki lehet ezt bírni otthon? Nem kell ezért elszaladni és nézni, nézni a kirakatokat? De most nem úgy nézni, mind eddig, fájó szívvel, lemondással, hogy: — ha majd megtehetem, megveszem ezt. — Nem! Úgy nézni, hogy kiválasztom, ami kell . . . és kifizetem.

És mindenek előtt, — oh, milyen rossz még a rendes ember is — nem kell-e bemenni a templomba, letérdelni valahova egy csendes, homályos sarokba és megköszönni Istennek, hogy ide segítette. Hogy a saját munkájával nemcsak jövőt, hanem otthont is adhatott a gyerekeinek. Otthont, ahol jó lesz majd dolgozni, könnyű lesz pihenni és ami, igen . . . senki másé . . . csak négyüké lesz!

A templom után, órákig járta az utcákat. Minden bútort, porcellát, szőnyegkereskedés előtt megállt és nézett, számolt, fontolgatott. Azután bement, ott is nézett, árakat kérdezett, tárgyalt, tervezett.

Mikor hazaért, hullafáradt volt. De mit bánta. Olyan motor dolgozott benne, amit akkor, az első szenvedélyes nekirugaszkodásban semmi erővel sem lehetett volna megállítani. Megnézte a falakat, a parkettre lerajzolta a jövőendő bútorok alaprajzait, kiszámította a szőnyegek nagyságát, végül összeadta a beszerzendő dolgok összegét.

És akkor elnevette magát. Gondolatban éppen háromszor annyit adott ki, mint amennyit a munka valóságban hozni fog.

Milyen jó, hogy negyedévenként kapom a pénzt — gondolta. — A szünetekben legalább lesz időm a dolgokat átgondolni.

És át is gondolta. De mert megrendelni egyszerre akart mindent, természetesen váltót kellett adni.

Ettől meghökkent kicsit, mert a multból nagyon keserves tapasztalatai voltak a sárga szörnyetegeket illetően. De azután nemcsak megnyugodott, hanem valami gyerekes büszkeséget is érzett, hogy ő... hitelképes... Hogy a neve pénzt ér... Több ezret.

És szinte fejjel magasodva, göggel írta alá a tíz darab sárga papírost.

Most végre hónapok várakozása után itt volt minden. A dolgozószoba: a nagy íróasztallal, mögötte a magas, faragott karosszékkal, kényelmes pamlaggal, mély fotőjökkel. Az ő hálószobája: a mélyvörös színű óriási rökamiével, karszékekkel, nagy toalett-tükörrel, kétméteres ruhaszekrénnel. A fiúk szobája: a két heverővel, íróasztallal, karszékekkel és mindenütt a lágy, színes, nevető szőnyegek.

Itt volt a konyha, — olyan édes, fehér — szekrényfiókjaiban csupa új főzőkanál, aljában lábos, fazék, a seprőfogason pirosnyelű seprő. Erzsi szobájában fehér ágy, szekrény, asztalka. És a hallban a kedves, derűs, piroszlakkos, virágos kartonnal bevont garnitúra.

És, hogy az ünnep teljes legyen, egy napra félreteszi a munkát. Félre kell tenni, mert szaladgálni kell e között a sok gyönyörűség között, meg kell simogatni mindent, odább kell tolni mindent, nézegetni kell, gyönyörködni kell benne. Sőt, éjjel is fel kell néha kelnie és meg kell győződnie róla, hogy valóság és nem álom az egész. És nevetni kell, szívből nevetni a két fiú minden csacsiságán, áhítattal be kell tenni az íróasztal fiókjába, az első papírokat: a tíz darab átlukasztott váltót, és sírva az örömtől oda kell bujni a széles férfimellre és érezni egész szívével és minden

pórusában, hogy nincs nála boldogabb asszony a földön.

A vacsora, amit aznap este az új otthonban, a kicsit még terpentinszagot lehelő új bútorok között elköltöttek, szerintük a legfényesebb és minden bizonnyal a legjobb hangulatban elköltött vacsora volt egész Budapesten.

Mária, már előtte való nap délután, — tudta, aznap úgysem volna türelme hozzá — kiment a konyhába, évek óta először ismét fehér kötényt kötött és készült a vacsorához. Élvezett mindent. A konyhát, a pepecselést, az aszpikos libamáj elkészítését, a bél-szinszeletek olajba áztatását és a dobostorta anyagának kidekázását. Bár ez utóbbi nyugodtan el is maradhatott volna, mert a krémet valamivel kevesebb vajjal vagy több csokoládéval éppen úgy eltorkoskodja a két fiú a tortalapok megsütéséig, mint így. Most azonban ez is szabad volt. Ezek a napok más napok voltak, mint a többiek, ezeken minden magától értetődött. Még az is, hogy a régi nevetés, a gyerek-asszony korból utána lopakodó kromatikus skálába felfelé gyöngyöző nevetés, újra megtalálta Máriát.

Mikor először észrevette, nem hitt a fülének. De nem hitt Dezső sem, aki mintha valami különösen jó, kicsit kábító, szédítő, csiklandó italt ízlelt volna, kérte:
— Még... még...

És olyan elborultan nézett rá, mint az egymásra-találás drága pillanataiban.

De nem lehetett — még. Ez a nevetés olyan hosszú ideig aludt már, és felébredése után, ha tisztán, ha könnyedén is gyöngyözött felfelé, mégis, ismeretlen volt a helyvel, a megváltozott étellel, az egész megváltozott Máriával szemben és kellett, hogy újra, egészen egymásra találjanak.

XV. FEJEZET.

Apa és fiú.

A kicsi, aki eddig majd minden szünet alatt meglátogatta az apját, ezen a karácsonyon nem akart elmenni hozzá. Mária örült, mert soha se látta szívesen ezeket a látogatásokat, bár sohasem is akadályozta meg azokat. Sőt, mindig odaadta a pénzt is az utazásra, még akkor is, ha nagyon híjával volt.

Az első napon, amikor a gyerek bejelentette, hogy nem megy, Mária nem kérdezett semmit. A második nap azonban, mert a fiú szóltan volt, bement, leült melléje, maga felé fordította az arcát és megkérdezte:

— Miért nem mégy az apádhoz, szívem?

A fiú elkapta a tekintetét.

— Csak!

— Ez nem felelet. Az értelmes ember cselekedeteinek megvan az oka. És ha megvan, el is lehet mondani. Ebben az esetben pedig el is kell mondani.

— Mégis — és még mindig csökönyösen a cipője orrát nézte — szeretném, ha nem kellene elmondani.

Ha Mária megszokott módszerét követi, nem kérdezősködik többet. Sohasem erőszakolta a bizalmukat, mindig megvárta, amíg maguktól jönnek vele. Most azonban a gyerek viselkedésén megérezte, hogy ő van a dolog mögött. És, ha ő van, akkor bármiről is van szó, tudnia kell. Nem kíváncsiságból: védelemből. És pedig kétféle védelemből. A saját személyét és a gyereket illetően. Mert, sajnos, és szégyelni való, de annál az embernél mindenre készen kell lenni. És pedig mindig fokozottabb mértékben. Mert megbocsáthatja-e valaha neki, hogy boldogult? Hogy a teljes anyagi tönkrement után, az erősen megbillett lelki egyensúly s a szétzilált idegrendszer ellenére fel tudott, fel mert állni, állva tudott maradni és meg tudott indulni felfelé az úton. Hogy a két fiából,

akikért ő soha semmi áldozatot nem hozott, sőt, akiknek a jövőjét minden emberi jó érzés ellenére, minden eszközzel megpróbálta kettétörni, csak azért, hogy az anyjuk életét kettétörje... embert nevelt... Megbocsáthatja-e, hogy a két gyerek, soha nem lehet hálás neki és soha nem mondhatja: köszönöm apám... Hogy vele ülnek asztalhoz, hozzá mennek az örömeikkel, neki panaszolják fájdalmaikat, ő örül a sikerükön. Hogy mellette nőnek és önkénytelen átvesznek tőle gesztusokat, gondolatokat. És mert átvesznek, napról-napra messzebb kerülnek az apjuktól. Olyan messze, hogy soha se tudja beérni őket. Nemcsak azzal a lelki intelligenciával, amit ő nevel bennük, amit kanállal szeretne beléjük önteni, hanem a tanulás adta tudással és magasabbrendűséggel, amit elérni szintén ő tesz lehetővé. Hogy, amíg ő, az anya, az életre való minden felkészültség nélkül hármuk életét tudja előbbrevinni, addig az apa diploma, jó név, öszszeköttetés, hosszú évek gyakorlata ellenére már olyan mélyre csúszott, hogy alig csúszhat még mélyebbre. És végül megbocsátja-e a legnagyobbat: azt az óriási morális fölényt, amit ez a komplexum neki, a lesajnált, a férfínál, nála sokkal kevesebbet érő asszonynak ad és azt a szellemi, meg akaratbeli felsőbbiséget, amely ezt a másikat lehetővé tette. Nem! Azt, aki mindezt tudta, merte: gyűlölni kell!... Engesztelhetetlenül gyűlölni, mert megfosztotta annak a lehetőségétől, hogy még csak önmagának is mondhasa: minden multbeli botlásod, rosszaságod és durvaságod az ő lényében, rosszaságában, élhétetlenségében, pazarlásában leli a magyarázatát.

Éppen elég jól ismerte Mária Inkeyt ahhoz, hogy mindezekkel tisztában legyen. És mert ismerte, várta is állandóan az orvtámadást.

Most itt volt. Nem az első. Az első már régen volt és csak anyagilag érintette keservesen. Egy hét óta volt már akkor Pesten és napról-napra türelmet-

lenebbül várta, a csöppnyi értékronc, a két láda ruhanemű megérkezését. Nem jött. Futott a vasútra: nincs. Tehetetlenségében és félelmében táviratozott az ügyvédjének. Félnap múlva megjött a válasz.

Inkey a ládákat vasútról visszavitte stop részbeni tartalmukkal újra feladattam stop kérek hiányokról levélben értesítést.

Geszler.

Egy héttel később sírva csomagolta ki a két ládát. És mikor végzett, tehetetlen kétségbeesésében úgy maradt állva a szoba közepén, mint aki megkövült. — Hát ezt is lehet? — ordított fel benne a méltatlankodás. Ezt, hogy egy nagy vagyonszétszórása, gonosz, bűnös, csakazértis elpusztítása után elveszi még a személyes fehéreneműt, a hármójuk legszükségesebb ruháinak nagy részét is? Hát nincs orvosság ez ellen a rablás ellen? És rágta a száját és már éppen arra gondolt, hogy ebből az izgalomból ismét szív-attak, meg álmatlan éjszaka lesz, mikor a benne tomboló harag hirtelen megfordult. Önmaga ellen fordult. Úgy kell neked!!! — ordított benne a vád. — Úgy kell, miért éppen ezt a férfit választottad. Találhattál volna különbet is! Milliót!! És ez csak az egyik része a dolognak. A te életed kisiklása. De itt a két gyerek. Azoknak ez az ember az apja, akitől örökölhettek minden rosszat és semmi jót. Hogy fogod ezt a lelkükből, a vérükből kiirtani? Mert kell, hogy kiirtsd, hacsak azt nem akarod, hogy először szerencsétlenné tegyenek téged, azután önmagukat és végül egy-egy asszonyt.

Emlékszik, addig kínozta ezekkel a kérdésekkel, vádakkal magát, amíg Erzsi az utolsó darab ruhát is fel nem szedte a földről és el nem rakta.

Azután négy évig semmi sem volt. Már csodálkozott is rajta. Sőt egyszer még arra is gondolt, hogy:

megjavult. Igaz, ezt a gondolatot el is ejtette rögtön, mert tudta, hogy alapjában csak az javulhat meg, akiben lebírhatatlan akarát van a megjavulásra. Az, aki szisztematikusan, napról-napra, esetről-esetre agyonveri magában a fejüket felütő rosszaságokat és akiben van erő, fáradságnélküliség: a jóságra. Mert jóságot szerezni és jónak maradni állandó erőfeszítést, fáradságnemismerést kíván. És Mária nagyon jól tudta, Inkeyből teljesen hiányzik minden ilyen erő és ambíció.

És most itt van a második orvtámadás.

A gyerek ül mellette, az arcán zavar, látszik rajta, szeretne megszabadulni a tehertől, ami a lelkét nyomja, de szégyel foglalkozni vele. Hiszen, ha őszintén feltár mindent: *ítéletet tart az apja fölött*, akihez minden ellenük elkövetett bűne ellenére is húz és akit sajnál is. Ha pedig nem tár fel mindent, megbántja az anyját, aki méltán hiheti: az apja cinkosa lett. Annyira rajta voltak ezek az ellentétes érzések, gondolatok és annyira küzdött velük, hogy Mária megsajnálta. Egyben azonban meglátta, megérezte azt is, hogy ez így lesz végig, az egész életen. Hogy hiába hozott és hoz ő meg minden áldozatot, hiába állítja egész életét a két gyerek szolgálatába és hiába tette az apa mindezeknek pontosan az ellenkezőjét, ez a gyerek nem fog lélekben teljesen ő melléje állni soha. Nála van, Istenem, hol lehetne máshol? Hiszen az apja nem a jövő kenyerét, de a maga falatját sem tudná a kezébe adni. Szüksége van az anyjára, de millió szál fűzi az apjához, sőt ezek a szálak sokasodnak, erősödnek is minden alkalommal, ha ő, a szükség szerint szigorú, vagy még szigorúbb hozzá.

Belül, valami kegyetlen erővel megszorította a szívéét. — És ha így lesz, — gondolta — vállalni kell... Sőt, ha még úgyabbul lesz is, vállalni kell... Ha életet adtam nekik, meg kell tennem mindent, hogy az az élet az övék legyen.

Megsímogatta a gyerek arcát.

— No, majd segíték neked — kezdte. — Valami levelet kaptál apádtól, ami nem jól esett?

— Nem. Csöpp írt nekem oda egy levelet, azon kezdődött a dolog.

— Én? — bámult az asszony.

— Igen. — Észre se vette, már benne volt a vallomásban. — Mikor a nyaralásból haza tetszett jönni, írt Mucó egy örülő levelet nekem. Hosszút. Hogy milyen jól kipihente magát, mennyi sok szépet látott, s hogyha Isten megsegíti, majd együtt is elmegyünk oda. Azután, hogy milyen bútorokat tetszett rendelni és milyen szőnyegetek és hogy milyen boldog Csöpp, hogy végre szép lesz az otthonunk, elég ruhánk lesz és milyen örömmel dolgozik már a lexikonon, amely mindezt lehetővé tette. Hogy beosztotta az idejét előre, hetekre, hónapokra, hogy a szerződésben kikötött időre készen legyen.

— No és? Ezek a dolgok csak nem csinálhattak zavart?

— De igen.

— Hogyan?

— Úgy, hogy apuci elolvasta a levelet.

— Igaz, hogy én nem neki írtam és nem szeretem, ha az én dolgaimról értesül, de még mindig nem értem a dolgot.

— Mikor elolvasta, beszélgetni kezdtünk Mucóról. Eddig sohasem beszéltünk. Én elmondtam, mennyit dolgozik Mucó, mennyit tanul és hogy hiába, még máma is, aki igazán szorgalmas és tehetséges, ki tudja verekedni, amit akar. Lehet, hogy ezt nem kellett volna mondani, hiszen apucinak olyan rosszul megy most, hogy alig tudja tengetni magát. De én így hiszem és azért mondtam, mert nagyon örültem a sok szépnek, ami a levélben volt.

— No és?

A gyerek hallgatott egyideig, azután elfordította

anyjáról a szemét. A könyvtár könyveit nézte csökönyösen és térdén fekvő nagy, csontos, kamaszos keze megrándult párszor.

Az asszony már félt, hogy a gyereken megáll a szó és ismét az apja iránti kímélet győz, amikor a fiú tekintete ráfutott a falon függő berámázott rajzlapra. A négyezeregyszázkilencvennyolc kék és piros vonást őrző rajzlapra, amely száznyolcvankét nap híján tizenkét pokoli esztendőt jelentett anyjának: érte és a bátyjáért.

Az asszony észrevette, hogy a gyerek szeme a kopott, tépett, sok helyütt összemósódott vonalú rajzlapon jár. Azután látta, hogy a szeme elfut a rajzlap aljára, ahol a Kegyelmesnek egy mondása áll:

„A gyermek sorsa az anya kezében van. Jobban mint Istenében, aki őt tette földi helytartójává, mert tudta, hogy élete, üdvössége árán is meg fogja védeni.“

— No és? — ismételte meg újra a kérdést, mikor látta, hogy a gyerek szeme elhagyta a rajzlapot.

A fiú megfogta az anyja kezét.

— És apuci akkor... — kezdte rettenetesen küszködve — az arcomba nevetett és azt mondta, — szörnyű volt az arca, mikor mondta — igen... *hogy ez... ez nem azért sikerült Mucónak, mert tehetséges és szorgalmas, hanem... hanem...*

— Hanem?

— Mert fiatal és szép! — És sírva fakadt és reszkető vonagló vállával az anyja ölébe bújt.

Az asszonynak a szempillája sem rebbent. Igaz, a szíve gyorsabban kalapált, de az sem a bántásért volt. Bántás? Mi ez ahhoz képest, amellyel az utolsó együtt töltött napon bántotta és amelyben a nagyobbik fiával vérfertőzéssel vádolta meg. Majdnem mosolygott. — Úgy látszik, a gonoszság fantáziája mégis előbb kimerül, mint a jóságé — gondolta. És a saját szempontjából már nem is érdekelte a dolog.

Annál jobban a gyerekéből. Hogy az hogyan vette és azon mi maradt a sárból, amellyel az apja az anyját dobta meg.

Átölelte a gyerek vállát és felemelte.

— És te?

A gyerek megorzongott.

— Megfogtam apuci vállát, megráztam, rettentesen ordítani kezdtem és azt mondtam, hallgasson, ne szóljon egy szót se!... mert... mert megütöm!... *És utána... utána... főbelövöm magamat!*

Az utolsó szavakat már extázisban mondta és úgy nézett az anyjára, olyan révült, elmeredt szemmel, mintha újra élné az egész pokolbéli jelenetet.

Az asszonynak most már nemcsak a szíve dobolt gyorsabban, de halottfehér lett az arca és a szájaszélé is. Ismerte a fiát. Tudta, hogy tele van hirtelen, vad indulattal és hogy mint az apja, nagyon sokszor nem tudja fékezni magát. Mi lett volna, te Úr Isten! ha akkor... se tudja... Ha felemeli az apjára a kezét... és ha utána felemeli önmagára is.

Szorosan, nagyon szorosan magához ölelte a gyereket, símogatta, csókolta rémült, könnyáztatta arcát és már nem gondolta, hogy a gonoszságnak kisebb a fantáziája, mint a jóságnak.

És éjszaka, egyetlen szemhúnyást se aludt.

Reggel pedig, mikor az áttöprengett éjszaka után égő szemmel, kopogó halántékkal, fájó tagokkal kiemelte magát az ágyból, tudta, hogy a tegnapihoz hasonló harc, — bár az az ő diadalával végződött — nagyon sok lesz még az életben. Sok, mert a gyerek, — csak most látta igazán — mennyire az apja. S mert az, össze tudja-e törni benne a rosszaságokat, hirtelenségeket, megbízhatatlanságokat és rendes, céltudatos emberré tudja-e tenni? Nem fáradt hozzá? Nem veszi túlságosan igénybe a munka, a kenyér és van-e benne még annyi erő, amennyi ehhez a nagy

feladathoz kell? Hiszen, ha semmi mást sem tenne, ez az egyetlen feladat is belöntené az életét.

— Ma beszélek Lázárral és elmondom neki a dolgot és tanácsot kérek tőle — gondolta végül, mikor látta, hogy nem tud megállapodásra jutni. Az ő esze, tapasztalata, élet- meg emberismerete és irántunk való szeretete talán kivezet majd a sötétségből.

XVI. FEJEZET.

Meztelen szívek.

Mária sokszor szinte bódult örömmel dolgozott. Olyan örömmel, amelyenről annak az embernek, akit nem korbácsol lelki kényszer, hogy tollhoz nyúljon, fogalma sem lehet. Ilyenkor úgy tett a szívéből, lelkéből kikívánckozó szavakkal, mint gyerek a szappangolyókkal. Feldobta, nézte őket, gyönyörködött bennük, elég színesek-e, elég kifejezők-e, elég mélyek, igazak és megkapók-e? És ha annak látta, ráarkta alakjaira, akiket teremtett, akikbe lelket lehelt s akikben ezek a szavak lettek: a szív, amely dobog, a kar, amely ölel, a száj, amely csókol, a szem, amely sír vagy örül, az ideg, amely érez és az agy, amely gondolkodik. S miközben ezt tette, ismét úgy volt, mint a gyerek. Játszott... Rájátszott a figurára még egy kis színt, kimélyítette még jobban karakterét, felfűtötte még forróbbra a vérét, kiélesítette még jobban az agyát és még égőbb könnyet sajtolt ki a szeméből.

Ilyenkor: öröm volt a munka... Öröm, mert teremteni: boldogság; életet adni: gyönyörűség; emberi sorsokat, életeteket igazítani, kormányozni, igen, hacsak egészen kicsit is, valami abból az óriásiból, amit Isten tesz.

Csoda-e hát, ha ilyenkor megszárdult csöppet és nem egészen járt a földön?

Néha azonban nem volt ilyen öröm a tollat tartani. Néha keserves, fájdalmas sors volt. Munka: és nem gyönyörűség, szomorúság: és nem élvezet. Ilyenkor, mintha igába lett volna fogva és valaki — talán az Élet — kegyetlen ostorral állott volna a háta mögött és kényszerítette, korbácsolta volna, mit írjon, hogyan írjon, miért írjon.

Ez főként olyankor volt, ha nem magából írt, nem magából keverte a kártyát. Amikor maga elé vett egy csomó levelet és egymásután felnyitotta őket. Úgy, mint ahogy titokzatos doboz födelét nyitja fel az ember, amelyben a felnyitás után nem marad semmi rejtve, semmi megmagyarázatlanul, vagy, mint ahogy az orvos a műtőasztalon a beteg mellét tárja fel és bár megszokta a látványt, mégis mikor maga előtt látja a meztelen emberi szívet, meghatódik, megdöbben, mert meztelen emberi szívekkel babrálgatni óriási kockázat és óriási felelősség.

És minden héten egész halom ilyen meztelen szív feküdt az íróasztalán. Meztelen, kicsit beteg, vagy nagyon beteg, vagy hypochondriás szív, amellyel babrálni félő, de amelyet meggyógyítani akarni: kötelesség... Éppen olyan, mint az orvosé. Nincs kibúvó alóla, mert a beteg — hiszen mindegyik csak akkor fekszik műtőasztalra, ha már nem halasztható tovább — közben elpusztulna talán.

Nehezek voltak ezek az órák. Ezek a levélolvasó órák. Mert bármennyire is nem akarta és bármennyire is csak az agyával akarta nézni, látni az eléje kerülő sorsokat, már a tizedik sornál mindig észrevette, hogy az agya mellett ott áll a szíve is. Hogy nemcsak gondolkozik az olvasottakon, hanem érzi is azokat.

És ezek mégcsak a levelek voltak... Az írott sorok, amelyek mögött nem lehetett mindig jól látni az egész embert, hiszen nem mindenki tudja jól és igazán érthetően papírra rakni fájdalmait. De ott voltak

a fogadóórák is. A délelőttök, amelyek nem egyszer nyúltak bele a délutánba és amelyeken a szerkesztőségi szoba olyan volt, mint a gyóntatószék... Ezek az órák voltak igazán a meztelen szívek, meztelen lelkek órái. Amikor ült az íróasztal mellett és vele szemben a... beteg... Egymásután húsz-huszonöt... Nem egyszer olyan súlyos, olyan megdöbbenő, soha nem hallott, soha el nem képzelt bajjal, hogy amíg hulltak a szavak, amíg a kérdéseket adta fel és a megoldáson gondolkozott, neki is összeszorult a szíve és fájt, talán éppen úgy, mint azé, aki szemben ült vele.

Ilyenkor, különösen, mikor már kezdett kifáradni: elkábult a feje. A szoba tele volt körülötte kétségbeeséssel, elesettséggel, könnyel, letörtséggel, szégyenből, félelemből visszafojtott szavak robajával, tragédiájával, kétségbeesésszülte jóvá nem tehető cselekedetek előrevetődő árnyékával, szabadulni akarással, orvosságkereséssel, hittel, reménnyel, bizakodással.

Szemeket látott, amelyek könyörögtek, amelyekből hullott a könny, kezeket, amelyek úgy hozták a szobába, az íróasztalra vagy öntötték az ölébe az elrontott életük keserveit, szégyeneit, bűneit, tehetlenségeit, mint ahogy a gyóntatószékbe viszik. Hogy próbálja felemelni, megvigasztalni, meggyógyítani valahogy.

Próbálta... Hittel, akarattal, szívvel próbálta. Ha sikerült: boldog volt, könnyű léptű és megelégedett, ha nem: fáradt és letört.

Ilyenkor, ha ezekről írt, ha ezeket nézte, látta, amint csepeg, perog meztelen szívükből a vér: elnehezült kezében a toll és néha... nagyon súlyosnak érezte a hivatást, amit pedig nem is ő választott, hanem amelyre rendeltetett.

Kell, hogy úgy legyen, mert csak ezt az egyetlen egyet tudta magyarázatul adni saját életére. Vagy

lehetne-e másként? Hiszen, aki repülőgépre ül: annak helyén kell, hogy legyen a szíve, aki bonyolult számítással foglalkozik: annak az esze, aki zenél: annak ritmusérzékének kell lenni, aki fest: annak színérzékének és aki emberi könnyet töröl le, annak tudnia kell: mi az a könny.

És már nem is sajnálta, hogy olyan kegyetlenül megkorbácsolta az élet, hogy az asszonyi szenvedésnek és emberi megpróbáltatásnak majdnem minden skáláját végigjárta, mert tudta, ez teszi képessé, hogy azokat, akik a meztelen szívüket viszik hozzá: igazán meg tudja érteni, igazán meg tudja vigasztalni.

Nem véletlen semmi. Neki, mint a kőnek a parittyából, ki kellett repíttetnie, bele egy egészen más világ kellős közepébe, tele a régi élete zúzódásaival és sebeivel, hogy az tudjon, akarjon lenni, aki kell, hogy legyen. Mert, hogy boldog házasságban, megelégedettségben, napsugaras gyermekkor után nem lett volna az, aki, kétségtelen. Ehhez végig kellett mennie az egész szörnyű úton és meg kellett ismernie mindent. Az emberi gonoszság legmélyét és az emberi jószág, irgalom legtetejét. Hogy lássa a különbségeket. És ő, rövidlátó számár, hogyan kikelt sokszor ez ellen és hogyan lázadott. Hogyan kérdezte méltatlankodva, Isten ellen fordulva: — miért??? miért???

Most már tudja, hogy miért.

És tollat vett a kezébe és írni kezdett.

ISTEN VÉSŐJE... KALAPÁCSA...

*Először: észre se vettem, amikor csepp
Gyerekfejjel éreztem az igaztalan bántást,
Ami esett velem. Másodszor: fellázdattam,
És szilajul, pogányul — csak azért se-t mondtam.
Még később: a dac megnőtt bennem és gyűlölni
Kezdtem mindenkit, aki bántott vagy hitem szerint*

Nem szeretett. Azután: begubóztam... Szöktem
Az emberektől, féltem tőlük és külön világ,
Külön törvény épült fel bennem.

Pogány világ és hazug törvény, amely
Teóriában a „szemet szemért“ alapján állott,
És amely soha semmit meg nem bocsátott,
De mindent jégre tett. Amely igaz,
Valójában sohasem fizetett rosszal a rosszért,
De mindig gögösen állapította meg:
— Én vagyok a jó... és ők a gonoszok...
Egyszer azután sok évvel később, egy szörnyű
Bántás után, amelyben majd elpusztultam,
De amelyből Isten keze: mint pelyhet az ujjam
Ragadott ki... felnyílt a szemem.
Azóta... Látok!!! Látom Isten vésőjét,
Kalapácsát rajtam, amely idomít, formáz,
Farag és amelynek ugyanaz vagyok,
Ami a szobrásznak az anyag...
Nem az az érték benne, hogy kő és hidegen fehér,
Hanem az, ami lesz... ha lélekzeni kezd.
Persze, eleinte a kő is, mint az emberi test,
Felsír, tiltakozik, lázong, nem akar
Részeket elveszteni, fájni, más lenni,
Mint ami, de a szobrász vési, veri
És mert nem fárad el és nem hagyja abba,
Egy nap — kész lesz a mű — amelyhez
A márvány, a legszebb is — csak anyagot adott.

Én is anyag vagyok csak Isten kezében
És nem is örök márvány, csak hitvány
Sárárany, amelyet Isten vésője, kalapácsa
Fúr, farag, formáz, kovácsol, ejt el,
És emel fel újra. S mióta látom ezt,
Nincs a szívemben harag senki ellen,
Aki rossz, igaztalan volt hozzám,
Aki bántott. Azóta mindent megbocsátok,

*Mert tudom, hogy ők: a kalapács és a véső
 És ők azok, szegények, akiket szánni,
 Sajnálni kell... Sajnálni, mert nem bírtak
 — Anyagok — csak Eszközök — lenni...
 Kis fokok Jákob létrájában, amely a földtől
 Az égig ér és amelyen azok, akiket a véső,
 A kalapács már jóvá faragott: elindulnak egyszer.*

*Kis aprócska, szegény — Eszközemberek.
 Szeretném összeszedni őket, mind, körém,
 Valamennyinek a kezét a kezembe fogni,
 És hálás szeretettel, csókkal megköszönni,
 Hogy tudtak, akartak, mertek rosszak,
 Embertelenek lenni és önző, kis, buta,
 Hazug, mulandó dolgokért kockára tenni
 Az Értelmet... A Célt...*

*

*Isten vésője, kalapácsa... Sokszor fáj,
 Sebez, vérzik a helye, de akit munkába fogott:
 Tudja, hogy a szíve csak akkor lesz rész
 Isten szívéből, ha nem, mint mondják:
 „Arany szíve van“, hanem élő... igazi... emberi szíve...*

XVII. FEJEZET.

Vitézi bál.

A nagy fiú érettségije után egy eleddig ismeretlen gonddal szaporodtak Mária gondjai. Leszolgáltatassa-e a gyerekekkel az önkéntesi esztendő, vagy várjon vele a műegyetemi diploma megszerzéséig. Sok érv szólt a most... sok az elhalasztás mellett. Végre, mert egy új katonai alakulatban a huszonnégy önkéntesi hely egyikét megígérték neki, eldőlt a kocka.

— Legalább elveszíti a puhaságot, — mondta

Dezső — hiszen ma is, pedig naponta borotválkozik, olyan még, mint egy kislány. Hamvas, csodálkozó-szemű. — Odalépett az asszonyhoz, felemelte az arcát. — Igen, éppen úgy kerekre nyitja a nagy, világos-kék szemét, mint maga és az arcán éppen úgy nevet a gödröcske, mint a maga arcán.

— És baj volna, ha ez még így maradna egy ideig? — kérdezte kicsit tanácstalanul az asszony, mert ezekben a hónapokban, sokszor és mélyen foglalkoztatta a két szép szál fiú férfiváérésének problémája. Kezdte látni, hogy a fiúknál nem elég mindig és mindenütt az anya, hiszen a legjobb barátság és a legnagyobb összetartozás is kizár bizonyos dolgokat, főként talán eleinte. Mert, hogy idők múltán ez is megváltozik, azzal tisztában volt. Bizott benne, hogy megfogja találni a kellő utat, időt és hangot, amellyel és amikor hozzájuk érhet, mint ahogy eddig is megtalálta, a kis, ártatlan diákszerelmek idején.

— Nem baj, de szükség sincs rá. Különben bízza az egészséget erre az esztendőre.

— Sokat mulatnak az önkéntesek?

A férfi ugratni akarta az asszonyt.

— Meglehetősen sokat. De ne féljen. Hamarosan a fiatalúr is hozzászokik.

De nem szokott hozzá. Nem bírta a gyomra a szeszt, még a teában sem az egy kanálnyi rumot. A „murikon“ természetesen résztvett, — agyonbosszantották volna, ha nem teszi — koccintgatott is kicsit, de főként mignont evett. Egy ilyen muri után megmutatta az étkezde számláját, amit Mária nevetve tartott Dezső szeme elé. Egy deci bor, kis üveg ásványvíz és tizennyolc darab mignon szerepelt benne.

De voltak a katonaéletnek más veszedelmei.

Egyik szombaton, amikor hazajött, máskor rózsás arca fakószínű volt és jobbkarját a nyakába kötve hozta.

— Úr Isten! — kiáltott fel az anyja. — Mi történt veled?

— Semmi, — legyintett fölényesen — csak föltéptem a bőröm. — És hogy megmutassa, mennyire semmi, jókedvűen másról beszélt.

De Mária nem hitte el, hogy semmi. Láttá, a gyerek két nap alatt összeesett és, hogy eddig soha nem tapasztalt idegesség futkos benne. De mert azt is látta, hogy vele nem akar beszélni a dolgról, Dezsőt kérte meg, faggassa ki.

— Mit csináltál? — állt meg a férfi a gyerek mellett, mikor az ügyetlen balkezevel a rádió gombjait csavargatta.

A gyerek kihúzta magát. Mióta uniformist viselt, nemcsak a család egyik tagját, hanem feljebbvalót is látott a férfiban és e szerint viselte magát.

— Felrobbant a kezemben egy srappnell.

A férfi füttyentett.

— Ejha! Hogy csináltad?

— Tegnapelőtt az önkéntesiskolában szétszedtünk néhány srappnellt. Az egyiknek nem ment vissza a helyére a nyele. Darabig babrálgattam rajta, de mert akkor se ment, ütögetni kezdtem az ablakszárfába. Meg se mozdult. Méregbe jöttem és ahogyan csak bírtam, hozzáütöttem a falhoz. Pokolít dördült. Az volt a szerencse, hogy a magja kiröpült az ablakon, különben a fejemet is szétvitte volna. A csuklómat így is összetépte és azt hiszem, alaposan el is ájultam, mert csak azt tudom, hogy mikor a bepólyázott kezemet megláttam, valami cudar erős italt öntögettek belém.

Mária nem árulta el, hogy kihallgatta ezt a beszélgetést, de este nagyon sokáig, mozdulatlanul ült a gyerek ágyán, nézte a hullámos haja alatt keskenyre sápadt arcát, néha nyugtalanul megrebbenő, hosszú szempilláit és hálától csorduló szívvel imádkozott a

fiáért, aki mióta a világon van, ma titkolta el előle először a fájaldalmát.

*

Öt hónapja viselte már a gyerek az uniformist, amikor egy este kemény vigyázz-ban megállt az anyja előtt.

— Alázatosan jelentem, hogy a Kormányzó Úrnak a vitézi bálon mi adjuk a testőrséget, így a báli ruhát — még pedig nagyon szépet — tessék mielőbb megrendelni.

Mária olyan mosolygó büszkeséggel nézett végig a szép szál katonafián, amilyennel csak fiatal anyák tudják nézni a fiaikat.

— De hiszen tudod, — mondta a büszkeség ellenére is, — hogy nem érdekel a tánc. Miért menjek akkor bálba, és miért adjak ki egy csomó pénzt?

— Mert én leszek a testőrségnek, a Mária Terézia huszároknak az óbestere — felelte önérzetesen a fiú.

— Az más. Akkor elmegyek, mert mégis csak meg kell néznem a fiamat, aki tizennyolcéves korában óbester lett.

És átölelte és maga mellé vonta a gyereket, s miközben mosolyogva szemlélte gödröcskés ujjú, de erősfogású, férfias kezét, elmondott magának mindent és megbeszélték apróra a báli ruhát is.

Igen, a báli ruha hosszúuszályú, ezüsttel átszőtt almazöld lamé lett, vállán és hátának mély dekoltázsa körül ezüst kaméliákkal.

— Tessék felpróbálni — kérte a fiú, amikor Mária átvette a ruhát.

— Azt nem! — és ránevetett. — Meglepetést akarok. Azt akarom, neked légyen a legszebb mamád a bálon.

— Lesz is — mondta gavallérosan. — Apropos, Dezső bácsi is jön?

— Nem. Meghült. Otthon marad és bepakolja magát.

A gyerek felőrült.

— Akkor egészen az enyém lesz, Csöpp.

— A tiéd. — És a szereteten kívül valami nagyon enyhe, finom kacérság is volt a mosolyában. Az a fajta, amely mindig kivirágzik ott, ahol a felnőtt fiúk csöppet az asszonyt is látják fiatal anyjukban, és ami, ha kivirágzott, ezer ártatlan kedvességnek, finomságnak lesz kútforrása. A fiúk, akik így állnak az anyjuk előtt, nemcsak a vérség néha megkeményedő, eldurvuló, követelő szálaival vannak az anyjukhoz kötve, hanem kicsit a gavallér, az udvarló, a férfi szálaival is, aminek megint úgy az anya, mint a fiúk szempontjából felbecsülhetetlen a jelentősége. Az ilyen anya sohasem rendetlen, ápolatlan, lompos a fiai előtt, mert hiú rá, hogy mindig szépnek lássék. És ez a fa ismét két gyümölcsöt terem. Az egyik: hogy az anya állandóan gondozott és így sokkal tovább marad szép és fiatal, a másik: hogy a fiúk igénye önkéntelen megnő, kifejlődik a nőt illetően. Mária ápolta, vigyázta magában és a fiúban ezt az érzést és ha talán tévesen is, de mégis ennek tulajdonította, hogy sohasem vett észre náluk — ami pedig olyan gyakori dolog — semmiféle szobalány, vagy hasonló históriát.

*

A vitézi bál estjén a Vigadó halljában, a dús-aranyozású, csillogó rendjelű atillák tömegében is pillanat alatt meglátta a fiát.

A gyerek, a lépcsőtől a bejáratig vezető babérfák egyike alatt állt a Mária Terézia korabeli huszárok élén, panyókára vetett bársonymentében, kivont karddal, magas, vörös csákóján kócsagforgóval.

Leadta a belépőjegyét és hozzá sietett.

Az anyás, nagy gyerek szemét az örömtől, szeretettől, büszkeségtől elfutotta a harmat és amúgy is rózsapiros arca még rózsásabbra gyúlt.

— Csak nem fog sírni, ezredes úr! — mosolygott

rá. De mert a szolgálatban lévő katonával nem lehet csak úgy, engedély vagy ok nélkül szóba állni, lopva megsímogatta a gyerek arcát, azután megindult az emberáradatban a lépcső felé.

Fenn, a régi udvari bálók fényében ragyogtak a termek. Frakkok erdeje, idegen katonai attasék pompája, különféle lovagrendek bő palástjai, rendjelek, aranyzsínórok, könnyű, illatos női ruhák, ékszerektől csillogó vállak, mosolygó, szép női fejek. Az emelvény külön ragyogott, talán még több aranyzsinórral, rendjellel, még szikrázóbb ékszerekkel.

Mária hamarosan eldöntötte, hogy ez a bál: a férfiak bálja. Itt a nők, még a legszebbek, legragyozóbban öltözöttek is, csak stafázs voltak a férfiak mellett. Keret, amelyben még jobban csilloghatnak, És ezzel eldőlt a színeknek, a fényességeknek a férfiasságot nem elnyomó, de kiemelő hatása is. Igaz, ezek a színek és fények nem a rokokó selymeinek és bársonyainak, csipkéinek, lágy, nőies, elpuhító színei voltak, hanem hideg színek, férfias, kemény fényességek. A világoskék atilla, — pedig ugyanazt a színt viselte sok fiatal lány is — a széles aranygallérral, vastag aranyzsinórokkal, rendjelekkel: szinte csillogó vértnek, páncélnak hatott az éles arcélű, deres fejek alatt. Éppen így nem volt férfiatlan a vörös-fehér lovagi palástok színe és a katonai attasék rengeteg aranydíszese sem, csak kicsit hidegen visszahúzódni, a mindennapi embert távoltartani akaró.

Mária, mikor mindent megnézett, megállt az emelvény mellett, szemben a főbejárattal, hogy lássa a bevonulást.

Odalent kürt harsant, idéfent meg felzendült a Himnusz.

Félperccel később a Kormányzó bevonult fényes kíséretével. Markáns, nemes arca keményen vált ki a tengernagyi díszből és szürke, mélyen ülő szemeknek pillantásán látszott, hogy majdnem egy életen a

tengerek végtelenjén röpködött. S mellette a felesége. A legszebb, leghódítóbb asszony, aki úgy viselte gyönyörű, hófehér fejét és úgy hordozta sudár, magas, igazán királynői természetét, mint senki az asszonyok között. Fekete szeme csillogott szép nyílt homloka alatt és orgonalila ruhájának uszálya hosszan kigyózott léptei nyomán.

Az óbesternek a kormányzó másik oldalán olyan piros volt az arca, mint a pipacs és kék pillantása szinte zsinóron futott lépteit megelőzve az emelvény elé.

Mikor a kormányzói pár kíséretével együtt fellépett az emelvényre, az óbester keményen tisztelgett, azután hüvelyébe dugta kardját, csapatát feloszlatta és az emberáradatban megindult a megbeszélt helyen várakozó anyjához.

De mert az óriási csillároktól szikrázóra világított teremben nagy volt a meleg, meg mert az óbester urat tizennyolc évén túl a fűrtös paróka, a negyven centiméter magas nehéz csákó, a rengeleg aranyzsinórral telerakott, magasan zárt atilla és a panyókára vetett prémes mente is fűtötte, átmentek a kicsit hűvösebb és kevésbé népes kis terembe.

— Gyönyörű Csöppöm, — mondta elragadtatva a gyerek és az összes tükörben az anyját nézte.

De nézték mások is. Igaz, nem az asszonyt egyedül, hanem kettejüket együtt. De hogy a nézők között egyetlen egy sem volt, aki anya és fiúnak nézte őket, az bizonyos.

— Mit csinálunk bál után? — kérdezte az asszony.

— Után? Dehogy után. Mihelyt a kormányzó Úr elment, elmegyünk vacsorázni. Halálosan éhes vagyok. — Nyelt egyet. — A próbák miatt reggel óta összesen két sonkás zsemlyét ettem, nem csoda hát, ha az éhségtől duplán látom a csillárokat.

Az asszony nevetett.

— Rendben van. Elmegyünk valami nagyon rendez helyre és eszünk egy finom, pezsgős vacsorát.

— A pezsgőt elengedem, a vacsorára azonban és pedig sokra, visszavonhatatlanul beadom az ígényt.

Közben a nyitó táncok bevégeződtek és kezdetét vette a bál.

— Nem gondolod, hogyha már eljöttem, illenék egyet táncolni is? — kérdezte az asszony.

— De bizony, gondolom. — És arany sarkantyús vörös csizmáját már össze is ütötte az anyja előtt.

*

Egy órával később megmosdva, sudáran, ezüstflitteres blúzában, az anyja felöltőjét segítette fel.

— Tessék jól összefogni — mondta figyelmeztetően — és várni az ajtónál, amíg kocsit hozok.

De ez nem ment olyan könnyen. Rengetegen mentek el és a fiúnak percekig kellett várakozni, amíg a feljáróba jutott.

— Nagyszerű! — mondta kamaszos jókedvvel, mikor az anyja végre beszállhatott hozzá, — hogy így megszöktetem és hogy ketten elmegyünk vacsorázni.

— Az meg még nagyszerűbb, hogy az ország legfiatalabb s legcsinosabb huszárezredese inkognitóban a mamájával szökik és nagyszerűnek találja, hogy vele szökik — mondta nevetve az asszony.

A fiú ránézett az anyjára. És mint mindig, kicsi gyerekkorától kezdve, ha anyjával együtt valamilyen csínyt követett el, csillogni kezdett a szeme és elégületen, gyerekhangjában valami kezdődő férfias színnel, ő is hangosan elnevette magát. Azután, mert azt, amit máskor szokott, — hogy két kezébe fogja az anyja arcát és szilaj, kamaszos csókkal összecsókolja — nem tehette meg, megelégedett annyival, hogy a belépő nagy, fehér gallérja alatt magához húzza és szívből, minden örömét, jóérzését kiadón szájon csókolja.

*

A Hungária étteremben éppen a pezsgőspoharat koccintották össze, amikor sarkantyú pendült az asztaluk mellett.

— Ha nem akar a rossznyelvek martaléka lenni, asszonyom, — mondta Tasnády százados, Dezső egyik jó barátja — meg kell engednie, hogy az asztalához üljek.

— Függetlenül attól, hogy nem értem, amit mond, nagyon örülök, ha leül.

— Majd megérti, ha elmondom az eljövetelüket nyomon követő jelenetet.

— Csupa fül vagyok.

— A leghübajosabb dolog, amit valaha hallottam.

És tempósan cigarettára gyujtott.

— Mondja már, — sürgette Mária.

De a százados nem sietett. Mosolygott a jelenet emlékének hatása alatt és csak miután jó mélyet leszítt a cigarettafüstből, meg mint a színész, hatásos pauzát tartott a végszó előtt, folytatta tovább.

— Egy tábornok, aki velem együtt látta a csókot, amit a fiatal úr olyan szilajul adott, távozó kocsijuk után nézve megjegyezte: — bíz Isten irgylem a kis önkéntest. Addig sem tud várni, amíg sötétebb helyre érnek.

XVIII. FEJEZET.

Vágy-gyónás.

A talajtalanságnak még azokban a nehéz, lélekölő hónapjaiban kezdődött a dolog, amikor Mária mindennap azzal kelt: — hátha ma történik valami — és mindennap azzal feküdt: — ma sem jutott előbbre egyetlen lépéssel sem. Még ezekben a hónapokban kezdett követelőzni benne a vágy: Isten után... Az

asszonyoknak az a nagyon érthető, elementáris vágya, amelynek kell a lehetőség: belekapaszkodni valami egészen nagy és hatalmasba, lehullani valami nagy Erő és nagy Jóság elé, és a kicsiségüket, gyengeségüket, tehetetlenségüket a kezébe adni és tőle várni: oldja meg a csomót, amit ők nem tudnak megoldani. Ez a vágy azonban nemcsak úgy volt benne, hogy imádkozzék hozzá, eljárjon templomba, igyekezzen eleget tenni a parancsainak, hanem úgy, hogy mint régen, mikor szükségét érezte, legmélyéig lemeztele-nítve a lelkét, megmutassa magát neki. Lehet, ehhez a vágyhoz öntudatlanul az a gondolat is járult, hogy erősítést kapjon. Bátorítást és vigaszt. Nemcsak az-zal, hogy mindent kiborít magából, ami súly, ami fájdalom, ami húzza, hanem azzal is, hogy a megkönnyebbülé- lésen kívül a gyóntatószék hűvös, titokzatos homá- lyában valakinek az ajkával, akit nem is lát, Isten üzenetet küld neki. Hogy egy hang, csendes és szelíd, azonkívül, hogy Istentől kapott hatalmával letörli a láthatatlan tábláról a láthatatlan, de letagadhatatlan bűnöket és tévedéseket, amelyeket elkövetett, még erő- sítést, hitet, biztatást is ad neki a további harchoz.

De hogyan szerezze meg ezt? Hiszen nincs joga hozzá... Megszegte az esküjét, otthagya az urát. S azzal, hogy otthagya, lemondott a megkönnyebbülés, a megvigasztaltatás, feloldoztatás lehetőségéről. Le- mondott végig... az élete legvégéig...

Mikor ez a tény így, szavakba öntve először éle- tet kapott benne, nem is értette meg igazán. Úgy volt vele, ahogy minden dologgal van az ember. Idő kell hozzá, hogy ráébredjen és csak a ráébredés után, hosszú fontolgatás, forgatás után jut odáig, hogy tisztá- ban legyen vele, hogy a magáévá tegye. Mikor azon- ban a magáévá tette: megdöbbsent. Úgy megdöbbsent, mint az, akinek azt mondják: — holnaptól kezdve csak az ablakon keresztül láthatod a napot.

Mária sohasem volt az a valaki, akit általában

vallásosnak mondanak. Neki a vallás és Isten... különálló dolgok voltak... Istent úgy vette és látta, ahogy a boldogult Főpaptól tanulta volt. Jóság-nak... Irgalomnak... Szeretetnek... Igazságosnak... Erőnek... Mindennek, ami nagy és tökéletes. És öröktől fogva valónak vette. Aki volt, mert kellett, hogy legyen és aki lesz, mert kell, hogy legyen. Hogy miért volt és miért kell, hogy legyen, azon nem gondolkozott, mert a Főpap az első ilyenféle irányú kérdésnél megmagyarázta neki, hogy a dolgokat két nagy különálló csoportra lehet osztani. Megismerhetőkre és megismerhetetlenekre. A megismerhetők megismeréséért meg kell tennünk mindent, ami módunkban áll, a megismerhetetlenek előtt pedig nem tehetünk mást, mint alázatosan meghajtjuk a fejünket. És mert Isten öröktől fogva való, a vallások, emberi szentenciák előtt való, nem tehetett róla, mosolyognia kellett a vallási felfogáson, amely szerint Solon, Sokrates, Demosthenes, Plato, Horatius, Tacitus, Mózes, Buddha elkárhoznak és azokon a másikon, amelyek ugyancsak kárhozatra ítélik szent Pétert és a többi szenteket, meg azokon a még másokon, amelyek a szeretet helyett, — amely pedig minden vallásnak az első parancsa — gyűlölik a másvallásúakat. Megtanulta, hogy a vallásnak kevés köze van Istenhez. A vallás csak mankó, lépcső, amelyen Istenhez, a Szeretethez, Jósághoz, Irgalomhoz lehet jutni. De hát van-e szüksége Istennek lépcsőre, mankóra, ha egyik gyermekét magához akarja engedni? Istennek nincs. De szüksége van talán a gyermekeknek, akik közül bizonyosan rengetegen nem találnák meg Hozzá lépcső nélkül és mankó nélkül az utat. Lám, mint ő is most. Ő máskor mindig úgy érzi, elég, ha azt gondolja: — Te mindent láatsz és tudod, mit, miért teszek... Most azonban ez nem elég. Most többet akar. Miért? Valami nagyobb súly nyomja talán a lelkét, vagy nagyon egyoldalúnak érzi így a dolgot?

Így, hogy lélekben csak ő menjen Istenhez és Isten soha se jöjjön hozzá? Mert mi egyéb oka lehet ennek a nagy vágnak a gyóntatószék után.

De nem tudta eldönteni. A nem eldöntéssel azonban nem oldódott meg a probléma. A vágy továbbra égett benne és továbbra is megmagyarázhatatlan dolgokra kényszerítette. Például arra, hogy sokszor siető, percnyre kiszámított útjain betérjen egy templomba és a fejét hozzátámaszsa a gyóntatószék rácsos oldalához. Ilyenkor először csak a szíve nehezedett el. Valami olyan fajta nehezedéssel, mintha gyenge faágacsokra nagy köveket aggatnának. Húzták ezek a kövek. Húzták le a földre olyan erősen, hogy szinte összeroskadt alatta.

Baj lesz nálam, ha ez így megy tovább, — gondolta, mert azt fogom képzelni és bele fogom ringatni, élni magam a hitbe, hogy elvetemült bűnös vagyok és nem tudok megnyugodni addig, amíg tisztára nem mosom magam.

De mert nem moshatta tisztára, hogy mégis megkönnyebbüljön valahogy, elkezdett nagyon mélyen belenézni önmagába. Úgy, mint régen mindig a gyónások előtt. Hogy mi is a vétke tulajdonképpen? Miért is kínozza olyan kibírhatatlanul a gyónás utáni vágy? Sorba vette a tízparancsolatot. Végigment a bűnökön, a főbűnökön. És bár nagyon szigorúan nézte, nem talált halálos bűnt, csak egyet: a holtomiglan megszegését. Igaz, általános felfogás szerint lett volna még egy: a meg nem áldott, a nem törvényes szerelem... De ezt nem tudta bűnnek tekinteni. Nemcsak, mert lélekben mindketten a legszentebb házasságnak érezték így is, és ha beszéltek törvényesítéséről, azt csak formáságnak tekintették a nagy, a teljes lelki, testi összekapcsolódás után, hanem mert mindketten szabadok voltak és így senki sem szenvedett szerelmük miatt. Így maradt csak az eskü megszegése.

— Te tudod, — nézett fel a feszületre, — hogy

nem szeszélyből szegtem meg. Te tudod, hogy kellett. Nagyon kellett. Tudod, ha nem teszem meg, elveszítem nemcsak magamat, de a két gyereket is... Mert mi lett volna velük? Belőlük? Abban a gyilkos, megfertőzött levegőben. Mi lett volna lelkileg és testi- leg?... Ember, igazi, olyan, amilyennek Te az Embert megálmodtad, nem lett volna soha... Torz lett volna a lelkük és nyomorék a testük, mert gyűlölködésben nőttek volna fel és mert a falat kenyér sem lett volna meg, ami az élethez kell. Igaz, így sem biztos, hogy meg lesz, mert nem biztos, meg tudom-e mindig szerezni nekik. De Te tudod, hogy — meg akarom szerezni. Ha tehát ezt mind tudod, miért hogy mégis, a halálosnál is nagyobb a bűn, amit a törvények szerint elkövettem? Nagvobb kell, hogy legyen, mert nincs jogom odatérdelni többé Eléd... és nincs jogom azt könyörögni Tőled: bocsáss meg nekem és szeress... *A gyilkosnak van joga...* Annak, aki elvette embertársától azt, amit nem tud visszaadni neki... Az életét... Az a törvények értelmében odatérdelhet a Te felszentelt szolgálod elé és kérheti: legyen közbenjáró érte, Nálad... Én... — és lelkében szinte ordított a fájdalom és a méltatlanság feletti elkeseredés — nem tehetem!!! Azt mondják, Te nem engeded!... Te nem akarod ezt!... Nem hiszem!!! Nem akarom hinni! Nem akarom!... Mert ha elhinném, nem tudnálak annak érezni többé, akinek eddig éreztelek. A Jóságnak... Az Irgalomnak... Az Igazságnak... Pedig Te az vagy... Én tudom, hogy az vagy... és tudom, megértesz engem és feloldasz gyónás nélkül is.

Ezután pár hétig nyugalma volt. Valahogy nem húzta úgy a barna rács, amely mintha a bűnök korporsója lenne. De mert jött a húsvét, lassan kezdődött előlről minden és folytatódott és elaludt, csak azért, hogy újra még égetőbb, még kegyetlenebb vággyal ébredjen fel. A sok évszázados beléneveltség nem en-

gedte el, és ha egyedül ment a templomba, mindig a gyóntatószék felé vitték a léptei.

Az egyik ilyen délutánon, — a nagyhét egyik délutánja volt — mikor a gyóntatószék előtt elfogytak a hívek, hogyan, milyen erő kényszerítette, nem tudta volna megmondani, de lassan megindult a gyóntatószék ajtaja felé. Szinte' álmában nyitotta ki, s mint akit valami kerget, leesett a térdeplőre. Keresztet vetett. Az első pillanatban nem jutott eszébe semmi, — hiszen évek távlatára volt mögötte — a másodikban azonban, mint a ködből a nap bukott ki lelkéből az ima.

— „*Gyónom a mindenható Istennek...*“

Szinte lázban beszélt. Érezte, ha egyetlen pillanatra megáll, nem jut eszébe a következő szó és szégyenében, fájdalmában talán feláll és kirohan. Gépiesen mondta a szavakat, de az erő, mely az ajkára adta azokat, szent volt. Olyan szent, mint az imádság maga.

Mikor bűnei elsorolásában odáig ért, hogy megszegte az esküt, három esztendő előtt elhagyta az urát és elvált tőle, a pap felemelte a gyóntatószék homályában szinte világítóan fehér kezét.

Máriának a mondat közepén torkán akadt a szó. Lehajtott feje még mélyebbre esett és bár hallotta a csendesen mondott, szeretetteljes szavakat és vigasztalást, nem értett belőlük mást, csak azt, amit úgy is tudott, de amikor ide térdelt, valahogy elfelejtett, Hogy nem kaphat abszolutiót.

Nem is várta meg, amíg a pap végez. Felállt és kiroskadozott a templomból.

Ettől kezdve úgy érezte magát, mint a bélpoklos. Kiközösítettnek, sehová sem tartozónak... A lelke, mint szárnyaszegett madár bénultan jajongott és érezte, bármit is tesz, bárhogy is nem akar a dologgal törődni, és bárhogy is el akarja hitetni magával, hogy így is embernek, tisztességes, jó embernek

hiszi, tudja magát, hosszú évszázadok törvényeit nem tudta kidobni magából.

S mint hogy nála mindennél, ennél a dolognál sem csak egyedül ő róla volt szó. Szó volt a két gyerekről is. Akiiket figyelmeztetni kellett a kötelező bűjtre, kötelező gyónásra. Dehát tudja-e figyelmeztetni őket, tud-e megkövetelni tőlük olyan valamit, amit tőle elvesznek, vagy neki nem adnak meg? Lehet-e ő olyan egész ember, olyan erős és minden felülemelkedő, hogy az igazságtalanság ellenére, ami tudja, érzi, hogy történik vele, azt mondja nekik: — ez nem szabad, hogy érintsen benneteket... És ha mondja is. Nem lázad-e fel az ellen az isteni irgalommal ellentétes törvény ellen a két gyerek, mikor látják, hogy ő mennyire szenved?

Nem tudott megállapodásra jutni. Kínlódott, hullámzott a megnyugvás és lázongás között, tépelődött, gondolkozott, szenvedett. De hogy valamivel mégis könnyebben viselje a dolgot, igyekezett kerülni a templomokat. Nem ment be, — úgy érezte, ahhoz sincs joga — de azért, ha elment előttük, nem tudta megállni, benézett az ajtón és észre sem vette, nagyot, mélyet szívott a tömjénillatú levegőből.

Egyszer azután számadást csinált.

Nem megy így tovább — határozta el. — Holnap belépek valamelyik felekezetbe. Kell, hogy tartozzam valahová. Kell... — Telefutott keserű, égő könnyel a szeme. — Vagy olyan elvetemült vagyok, hogy sehova sem tartozhatom? Mert hiszen végeredményben mindegy, hogy Istennek melyik házába megyek. Isten csak egy van, csak a neve különböző és csak az emberek veszekednek örökké Rajta, és a Hozzá vezető úton.

Ebben azután megnyugodott. És mert nem akarta húzni, halasztani a dolgot, másnap délelőtt mindjárt neki is indult, hogy elmegy az egyik felekezeti püspökségre, felvilágosítást, ha lehet valami vallási

ismertetést kér és bejelenti a szándékát. — Mielőbb megcsinálom, — gondolta — és csak azután szólok majd otthon. Előre nem. Nem akarom, hogy vita legyen a dologból, pedig lenne, mert egészen bizonyos, hogy nem tudnának megérteni. Dezső férfi, aki nem tulajdonít ilyenféle dolgoknak túlságos fontosságot, vagy másképp tulajdonít neki, mint én, a két fiú meg, ha felnőttek is már, gyerekek még, akik szintén más szemszögből látnak. Ha azonban túl leszek az egész formalitáson, nem szólhatnak semmit. Annál inkább, mert Dezsőnek megmagyarázom, nagyon belejátszott elhatározásomba az is, hogy nem akarok csak anyakönyvvezetővel megelégedni, ha összeke-lünk.

A Rókus-kápolnához ért. Bent szólt a csengő. Tisztán, üdén, imádságosan és a tömjén illata, mint széttépett lenge csipkefátyol szállt ki az alacsony ajtón és úszott a levegőben.

Mintha mágnes húzta volna, bement.

Az oltár ragyogott a gyertyafényben és a tömjén nehéz, fűszeres illata elkeveredett a templomot betöltő jázmin édes, tavaszi illatával. A fehér arany miseruha fénylett a gyertyák ragyogásában és fénylett az arany kehely is a pap áhítatos, felszentelt kezei között.

— Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat animam tuam, in vitam aeternam. Amen. — Szűrődtek hozzá a szavak alig hallhatóan.

Áldozók... — suttogta befelé és szeme rájuk kövesedett... Nézte a sok lehajtott fejű embert, nagyobbára nőt, akiknek tartásában, fejhajtásában, lassú lépésében és térdrehullásában benne volt minden... A bűn megbánása... a jóság megfogadása... és a tudat: hogy olyan... olyan határtalanul picinek érezik magukat itt... Isten végtelen nagysága, jósága, irgalma, szeretete előtt és hogy Isten éppen a

nagyságával, tökéletességével érti és bocsátja meg esendőségüket.

A szíve elkezdett verni. Mélyen, nagyon, szinte hallhatóan. Úgy, hogy majdnem fájt. Először csak állt, a mellén összekulcsolt kézzel és nem volt a lelkében más, csak határtalan vágy. Minden vágy, ami eddig, évekig, ezzel a kérdéssel kapcsolatban felébredt benne, de amit mindig elaltatott, most itt volt, égett, követelt, sikoltott, verte a bordáját, a halántékát, lüktetett a torkában, dobolt az ereiben és a vágyának, a lelkének ebben a nagy harangozásában hirtelen egy messze szó, egy régen elfelejtett fogalom bukkant fel benne.

Vágykeresztség . . .

Ebből felelt egyszer, egyik elemi iskolai vizsgán. Igen, még meglehetősen emlékszik rá. És messziről, a felhőből kezdett benne kibontakozni a tény. A vágykeresztség ténye, amely Isten előtt olyan esetekben, amikor a keresztség nem lehetséges, a vágykeresztséget az igazi keresztséggel teszi egyenlővé.

Mikor végiggondolta ezt és még innen, onnan, régi leckékből, a kereszténység őskorából vett és most az emlékezetéből felbuggyant idevonatkozó esetekből kibővítette, hirtelen, nem is tudta miért, mintha a lelkében kisütött volt a nap, a felhők, a nehéz, kegyetlen, szürke felhők, amelyeket nem isteni, hanem emberi törvények, szokások, megkötiöttségek, beléneveltség felhőztek rá, felszakadtak és mögöttük, felettük nagy, sugárzó Isten-szemét látott. Jóságos szemét, amely nem a felszínre, hanem mindennek a mélyére néz, amely mindent a maga valójában lát, mindent megért, és amely . . . mindenben és mindennek a felekén szándékot, a szívet, a lelket keresi.

Nézte . . . nézte ezt a szemét, és a szívet, a lelkét, a szemét elöntötte a könny. A jótevő, a megtisztító, a bűnbánó, a felszabadító könny. És amíg mosta, — olyan melegen, igazán mosta, mintha az egész életét

tisztára mosná — lassan, áhítatosan, imádságos léptekkel beállt a sorba és megindult az oltár felé az áldozók között.

XIX. FEJEZET.

Mert csak így lehet.

A fizetésből kitelik a lakbér, a koszt, a gáz és a villany, számítgatta egy nap Mária, amikor a lexikonpénz utolsó részletét felvette, kifizetett belőle minden adósságot, amit a berendezéssel csinált és a kis maradványt elzárta az íróasztal fiókjába. A többit: Erzsi bérét, fűtést, ruhát, iskolát, egyebet, külön kell megkeresni.

Tudta jól, sokkal józanabb, beosztóbb volt, sem hogy ne tudta volna, hogy számítása a gazdálkodás alaptörvénye szerint a legrosszabb. Természetes. Hiszen a felsőleányiskolás gazdaságtanból nagyon jól emlékezett rá, hogy a lakbér: a jövedelemnek csak a negyedrészt emésztheti fel. És nála: a kétharmadát teszi. De tudta azt is, hogy az otthon neki nem az, ami a legtöbb embernek: menedék a viharok ellen, hanem kenyér, levegő, maga az élet. Tudta, hogy most már a majdnem kész otthonban, a színek, harmónia, nyugalom, biztonság között majdnem annyit bír dolgozni majd, amennyit akar. És tudta azt is, most már nem hiába dolgozik. Hogy minden mondat, amit leír, ha nem is sokat, de pénzt jelent és hogy a sok kicsi sokra megy. Kiszámította, hogy a rendes munkán kívül, amit lapjának végez, az állandó levelezésen kívül, mit olvasóival folytat, különböző lapoknak hetenként legalább két cikket kell írnia, ha a legszükségesebbeket elő akarja teremteni. Ezenkívül természetesen elvállal minden munkát, ami felfogásával egyezik, és ezenkívül elkezdi a regényt is, amit olyan régen hordoz magában és amihez, úgy érzi,

eleget tud és elég anyagot gyűjtött. Minden évben meg kell írnia egy nagy regényt és két kisebbet. Ezeknek a tiszteletdíjából a felét félreteszi esetleges váratlan kiadásokra, vagy adósságok fizetésére, a másik felét meg utazásra. Mert kell az utazás. Kell látni, nézni, hallani, impressziókat gyűjteni és kell, hogy legalább egyszer egy esztendőben lerázza magáról a munka rabigáját. Most az utóbbi két esztendőben érzi ezt különösen, mert ez a két esztendő volt a teherpróba, hogy mit bír meg. Hogy meg tudja-e tenni, el tudja-e végezni azt, amit vállalt és vár tőle az élet. Ezalatt törte be agyát, testét, lelkét a férfimunkába. Mert az írásnak az az intenzív fajtája, amit ő végez: férfimunka. Mint ahogyan minden időre szóló és minden állandó szellemi munka, különösen teremtő munka: férfimunka. Nem azért, mintha nő nem volna képes ugyanolyan teljesítményre, mint a vele egyforma felkészültségű és tehetségű férfi. De nem képes ugyanarra az iramra, ugyanarra a kitarításra. Gyengébb fizikumán kívül a havi gyengélkedések annyira csökkentik a testi és szellemi erejét, amennyire férfi csak betegségben vagy legnagyobb dorbézolásban gyengülhet el. Szörnyű ballaszt ez a három, négy nap, ami végeredményben nem is három, négy, mert az előtte lévő napok már olyan izgalmat, felfordulást idéznek elő az idegrendszerben, lélekben és testben és annyira szöngítik a szellem képességeit, hogy azt pótolni csak ritkán és akkor is csak a legnagyobb erőfeszítéssel lehet.

E két év alatt Mária tervszerűen nevelte magát a kitartó iramú férfimunkára. Először megtanult erőt venni magán. Megtanulta legvőzni az erőtlenségét még a gyengélkedések idején is, és rászoritani magát a testi, lelki erőfeszítésre. Dolgoztatta magát... Dolgoztatta akkor is, ha az agya már fáradt volt, és megírt valamit háromszor is, ha nem jól sikerült. Ezt azonban sohasem tette úgy és annyira, hogy hátránya

legyen belőle, hogy a megerőltetést a cél, a fejlődés szenvedje meg. Nem csinált nagy ugrásokat, óvatosan haladt. Úgy, mint az okos teherhordó, aki minden nap csak tíz dekával növeli az egész nap viendő súlyt, mert tudja, hogy a tíz deka tíz nap alatt már egy kilót jelent. Ő is a fáradság érzésének fellépésétől kezdve lassan kényszerítette az agyát a további munkára. Borzasztó nehezen ment... Százszor, ezerszer érezte közben a testi kényszert: elég... De mert nem engedett, lassanként látta, hogy meg lesz az eredmény, mert agya, idegei, lelke, lassanként ruganyossá válik és minden komoly, rendszeres munkátóli asszonyos iszonyodás, nem ráneveltség, akaratlanság, tehetetlenség, várás, nem tehetek róla, nem bírom ellenére is: naponta többet bírt.

Amikor ezt első ízben vette észre ilyen szavakba formálhatóan: boldog volt és büszke. Legyőzte önmagát... És mert legyőzte, tudta, mit várhat magától. Nem félt hát a jövőtől és nem ijedt meg, amikor látta, hogy a fizetése a kiadásoknak csak kétharmadát teszi.

Egészség kell, — gondolta, — a többi majd megy... Azután kivett a fiókból tizenhat borítékot, leragasztotta és középen kettévágta őket. Az így nyert kis zsebekre piros ceruzával felírta a számokat: 1-től 31-ig és mindegyikbe beletette a négy pengőt, amit naponta élelmezésre adhat.

Így, — állapította meg jólesően, — ez megvan. És ehhez, bármi történjék is, nem szabad nyúlni, mert a két gyereknek meg kell kapni rendszeresen a mindennapit.

Azután kiszámította, hogy naponta körülbelül nyolc, tíz órát kell dolgoznia, ha mindent rendszeren és eredményesen akar elvégezni. Néha, ha könnyebb témája van, persze elég lesz kevesebb is, meg olyankor is elég lesz, ha előző napon könnyen és többet dolgozott. De a minimumot minden nap el kell vé-

gezni... Kell!!! Akkor is, ha nehezebben megy. Hangulat? Igen, ennél a munkánál nagyon fontos a hangulat, de nem lehet, hogy az esetleges hangulatai rabja legyen. Kell, hogy megtalálja a módját: hogyan lehet úrrá a hangulatain, vagy hogyan szerezheti vissza azt, ha kizökentette belőle valami. Nem szabad, hogy ne tudja kényszeríteni magát arra, amire kell. Süt a nap? Igen... Jó volna szaladni egyet a Gellérthegy oldalán, vagy szépen felöltözve divatot nézni a Váci-utcában? Bizony jó volna... De nem lehet. Csak úgy lehet, csak akkor lehet, ha elvégezte a munkát. Mert azt ugyan el nem végzi helyette senki. Igaz, el lehetne végezni olyankor is, amikor nem süt, de nem szabad, hogy kibúvót keressen, mert az emberi természet komisz, és hamar szokást csinál az engedményből. És különben is, hogyan követelhetne a két gyerektől ernyedetlen szorgalmat, ha saját magától nem követel? Mert két mérleg nincs. Csak egy van... És az az egy, egyformán mér mindenkinek.

Munka... Mélyet, nagyot lélezett és az íróasztalánál ülve, kihúzta magát. A munka: az élet... Milyen jó és milyen gyönyörű, hogy dolgozni lehet. Hogy — *így* — lehet dolgozni... Ezt az *így*-et nem azért hangsúlyozta, mintha a régi munkáját lenézné. Dehogy. Hiszen most is, ha ideje van, olyan szívesen elpepecsel befőzéssel, süteménnyel, szívesen segít nagytakarítani és ünnepnapnak számít, ha kézimunkát vehet a kezébe. Ezt csak azért mondja, mert mégis nagyszerű dolog, ha az ember számíthat magára. Ha tudja: ez tudom... Ha tudja: ezt nem kell kérni senkitől... ezért nem kell megalázkodni... hanem neki kell fogni és meg kell keresni... Hogy ez nehezebb? Hát igen... De az öntudatot nem adják ingyen. Azért áldozatot is kell hozni. Ma például azt, hogy nem megy ki sétálni, hanem csak fel a tetőre, napozni egyet. Igaz, a nap nem süt még úgy, hogy

érdemes lenne napozni, de tornázik jót, és utána jó-étvágygal eszik, alszik, és mire Dezső este érte jön, játszva készen lesz a cikkel, aminek a honoráriuma hiányzik még Cincó felöltőjéhez.

A jövő hónapban azután ő következik, mert Emil nagyjából már megkeresi a szükségeset. Igazán szorgalmas, édes, okos fiú. A műegyetem mellett, — pedig éppen eleget udvarol is — van ideje még rádióval is foglalkozni. Tervez, épít, javít, kísérletez és ragyog az arca, ha jelenti: — megint eladtam egy készüléket. Rá már nem igen van gond. A tandíjat még nem tudja megkeresni, de azonkívül majdnem mindent.

Ez is nagyon jó érzés... Hogy az egyik lassan rálép már az útra, amely az életbe vezet. Igaz, ezzel viszont talán el is távolódik tőle. Eltávolodik? Nem. Csak a hozzá fűződő élete mellett most már komolyan, határozottan megindul a saját külön élete felé is. A felé az élet felé, amelyikből hol itt, hol ott bukkan ki egy nő, aki odalép hozzá, és akiért ma még, ha úgy tartja jónak, csak hazudik neki, de akiért holnap... igen... holnap esetleg... el is hagyja őt...

Itt, ennél a gondolatnál felkiáltott a szíve... Hangosan, fájón. Hiszen a két fiú nemcsak úgy tartozott hozzá, ahogy a gyerek az anyjához tartozni szokott... Nem... Sokkal jobban... Nemcsak a vérség kötelékén... A lélekén is... A mindent feláldozás jogán is... A barátság jogán is... A két gyereket ő nemcsak a világra hozta, hanem meg is teremtette... A testüket. A lelküket. A jövőjüket. Ha ő nem ilyen erős, ha őt nem szereti úgy az Isten, ha ő nem ad meg minden árat a két gyerekért, akkor azok... — megborzongott — ma talán utca söpredékei, vagy legjobb esetben tanulatlan mesteremberek... De hála Istennek, hogy nem azok. Hála Istennek, hogy neki lehetősége volt megindítani őket az úton, megtenni értük mindent, hogy azok olyanok legyenek, amilyeneknek ő megálmodta őket.

És ha olyanok lesznek, és ha egészen megállnak már, akkor ő elvégezte a kötelességét velük szemben és akkor... ő jön... Akkor felszabadul a felelősség alól. Felszabadul anyagilag és a kimutatható jövődelme meg az otthona megfelel a kauciónak Körülbelül harmincnyolcéves lesz akkor... Igaz, ötven, száz év előtt ez a kor átlagos fogalmak szerint nem volt már az, amelyben okos volt új életet kezdeni, de ma igazán lehet. Ma nem egy nő van, aki akkor megy férjhez először, és azután hozza világra gyermekeit. És ő különben se gyorsan öregedő fajta. Nyúlánk, nem kell soványítania magát, nincs hajlama a ráncosodásra és a mindennapi torna biztosítja teljes ruganyosságát. Ha pedig lassan veszíteni kezd, nem esik kétségbe és nem harcol buta módon az idő múlása ellen, mert ahogy a napok lassan lecsipkedik majd külső szépségeit, kárpótlásul mindennap adnak valamit szellemi kincseihez. Sőt, ahogy Surányi Miklós megjegyezte a minap. — akkor kapja meg igazán a szárnyait, ha majd elhullatja a szirmait.

Most pedig elég mára. A munkából is, a beosztásból is, a filozófiából is. Most bemegy, lefekszik félórára a sötét szobában, becsukja a szemét és nem gondol semmi nehézre és kellemetlenre, csak kellemesre. Azután forró kamillateás borogatást csinál vagy tíz percig és felöltözik. Feketébe és vörös orchideát tűz fel, meg vörös selyemcipőt vesz. Vacsorázni mennek a New-Yorkba. Ila, Pista, Lázár, Dezső és ő. Szép akar lenni. Ila is szép lesz. Édes, drága asszony. Olyan mint egy jó, mint a legjobb testvér. Szeretne többet együtt lenni vele. Legalább hetenként. De olyan nehéz. Kevés a szabad ideje. És ami van, olyan hamar elrepül. Jó, hogy közeleg a nyár. Mennek együtt. Már másodszer. Remekül lehet utazni vele. Kedves, gondos, sohase fáradt és sohase lesz rosszul. Tavaly ő már Bécs előtt feküdt és Ila még München-nél is fáradhatatlanul állt és csalta az ablakhoz, hogy

nézze, milyen csodálatosak a lemenő napban a hegyek. De hol volt ő már akkor attól, hogy nézni tudjon. A feje olyan volt, mint egy vödör és a gyomra szünet nélkül hánykolódott. Nagyon szégyelte volna magát, ha Ági is nem éppen olyan sápadtan fekszik a szemközti ülésen, mint ő, és nem éppen úgy vár a kiszállás boldog pillanatára... De a nyár megérte a rosszullétet. Gyönyörű volt minden. Az idő, szerelmei, a hegyek, a hosszú séták, a gondtalan heverések a napon, a súlyosan csendes esték, a beszédes hallgatások és az estéken a mindinkább növekedő vágy: Dezső után.

Igen, jó így elmenni... mert jó visszajönni...

XX. FEJEZET.

Este.

A Faust után — Patakyval a címszerepben — Mária és Dezső nem beszéltek hazáig egyetlen szó sem. Lelkük csordulásig volt örömmel, meghatottsággal, és a csodálatos három óra után, amelyben részük volt, szinte túlnötte testüket, Elömlött bennük, átszellemítette őket, ellopta a világtól, az élettől őket, vissza oda, ahonnan jöttek: a muzsikába, a mesébe, a költészetbe. A levegőben hangok szálltak, a szemük előtt jelenetek, gesztusok elevenedtek meg, a vérükben ritmus lüktetett, az egész csatakos, nyúlós őszi utca eltűnt, csak szépség volt és öröm és valami olyan nagy belső kielégülés, amely szinte nem is emberi már.

Ma este hallották huszonötödször Faustot. Öt év óta huszonötödször. Valami hallgatólagos megegyezés volt közöttük, hogy amikor csak lehet, meghallgatják. Az ok erre, azonkívül, hogy végtelenül szerették a darabot, még az a mások előtt mosolyra kész-

tető, de előttük nagy szerepet játszó valami is volt, hogy ezt az operát látták együtt legelőször.

A földszint hetedik sorában ültek akkor. A férfi nagy keze egyetlen pillanatra sem vált meg az aszszony karjától és néha, nagyon loppal a hajuk is összeért. Utána a tiszta, havas éjszakában gyalog mentek haza. A félórás út alatt nagyon keveset beszéltek, egymásba öltött karjukon, összesímuló válluk és lábszárakon keresztül érezték egymás testét és a lelkük a zenétől és egymás közelségétől egyaránt megmámorosodott.

Otthon megittak egy csésze teát, hozzá darab vajaskenyeret, kis hideg húst és utána odaálltak az ablakhoz, amelynél Mária először mutatta meg a férfinak a lelkét, és csókolódtak.

Eleinte a férfi még ránézett az órájára, hogy a legutolsó villamossal elmehessen, de azután elfelejtette azt is, és csak álltak összesímulva, mint két lobogó lángoszlop, karjuk szinte megkövesedett az ölelésben és a szájuk kiszikkadt a csóktól.

Mikor hajnali három órakor a férfi elment és Mária lefekhetett, az volt az utolsó öntudatos gondolata, hogyha pénze lesz, megveszi először Faustot, mint költeményt, azután az operapartitúrát.

S öt év óta a Faust körül nem történt egyéb változás, csakhogy a lehetőségig megismerték, hogy nem gyalog, vagy villamoson, hanem autón mentek haza, hogy nem a kopott, bútorozott szobában, hanem Mária kedves, kényelmes dolgozószobájában ültek vacsorához és hogy Márián nem szerény kis délutáni ruha volt, hanem elegáns nagyestélyi.

Most is, amint haza értek, átment a hálószobájába, hogy kicsit megigazítsa magát. Végigsimított a haján, — mindig széthullt, ha meghaioltan kiszállt a kocsiból, — csöpp száraz rúzszt tett az arcára, — a hét óra körül felrakott így éjfél tájt már megfakul az

utánpüderozástól — végighúzta nyakán és karjain a parfümös üveg dugóját, azután visszajött és beöntötte a teát.

— Pataky annyit tanult egy év alatt Bécsben, mint itthon három év alatt — mondta a férfi.

— Annyit, hogy meglássa: Faustot nem fogjuk már senkitől olyan tökéletesnek találni, mint tőle. Éppen úgy, ahogy Mefisztó szerepében, bárkitől hal-lom is, mindig Saljapint keresem és kívánom vissza.

— Remekül énekelte a nagyáriát Margit háza előtt. Csengett a hangja és tele volt bámulattal, meg szent elragadtatással. Egyaránt sugárzott az ember és a hang és el kellett, igen, el kellett hinni neki, hogy megvan semmisülve: a házból és a környezetből ki-áradó szüzi tisztaságtól.

Mária halkán dúdolni kezdte:

*Údv néked tisztaság hajléka,
Údv néked tisztaság hajléka,
Szent borzalommal állok itten,
Csodálva egyszerűséged bájait.*

Mikor a vacsorát bevégezték, a férfi megsímogatta az asszony haját és kicsit mélyebbre szállt, kicsit remegő hangon megkérdezte.

— Itt maradhatok még, szívem?

Sohasem maradt úgy, hogy meg ne kérdezte volna. Tudta, Mária sokszor egész nap az íróasztalánál ül és hogy ilyenkor, mielőtt elmennek valahová, langyos, fenyős fürdővel, tornával és forró arcborogatásokkal tünteti el a fáradtság nyomait, sőt, hogy nem egyszer még visszajövele után is leül és bevégezi, amit megkezdett. Igyekezett hát alkalmazkodni ehhez, mint ahogy mindig, mindenhez alkalmazkodott és soha, bármennyire is kívánt maradni esetleg, nem maradt, ha az asszonyon csak kis fáradtságot is érzelt.

Az asszony, arcára húzta a símogató kezét.

— Maradhat, szívem. — És a meleg arcát beletemette a férfi tenyerébe.

Mint mindig, most is soká maradtak így. Ebben a szinte testetlen egybeforrottságban, amely szerelmük alapja és erőssége volt és amelyben — nem egyszer érezték és beszéltek róla — úgy vélték, mindent odaadtak már egymásnak, amit adni lehet. Annyira, nem egyszer történt, hogy ilyen percek vagy félórák után egyszerre álltak fel, és a férfi akkor nyúlt az asszony keze után, hogy elköszönjön, mikor az nyujtani készült azt. Tökéletesen megértették egymást és tudták, szerelmük csak mélyül, nemesedik, erősödik, még lelkibbé hangolódik, ha megállnak az utolsó lépés előtt, amely náluk úgysis annyira mást jelentett, mint amit a köztudatban jelent. Ez a szerelem, a mindkét oldali ilyen irányú adottságon kívül, talán azért is lett az, ami lett, mert mindkét ember testileg, lelkileg tiszta volt és nagyvon mélyérésű.

— Ha így ülünk — szólalt meg végre az asszony — Longfellow, Forel Ágoston, Havelock Ellis, Spencer Herbert és a többi gondolkozó, költő megállapí-

tásaira gondolok, akik bizonyos, hogy amikor a szerelemmel foglalkoztak, valami ilyenféle szerelemre gondoltak, mint a miénk.

— Én pedig azokra a szegényekre, akik talán a saját, talán az élet hibájából sohasem jutottak el oda, hogy az ölelésben mást, többet, nagyobbat is keressenek, mint ahogy ők mondják, pusztán állati vágyat. — Ráhajtotta fejét az asszonyéra. — Igaz, én sem igen kerestem benne eddig mást. Éreztem kevés, jóleső izgalmat, ami azonban hamarosan elmúlt és az egész dolog leszürkült, leközönségesedett az evés, alvás mindennapi színvonalára. Most? — és a szája végigszántott az asszony haján — mindig valami állandó, nagyon jóleső napsütést érzek. Ha reggel felébredek, az első, amire gondolok, hogy este jövök, hogy maga mellett leszek. Folytonos öröm van bennem... Ünnepe... *Ot év óta ünnep*... Azért, hogy maga van... hogy az enyém. — A hangja szinte szárnyalt. — Tudja, hogy sokszor nem is értem az egészet. Miért, hogy éppen én? Hiszen maga annyi nagyszerű férfival került már össze. Olyanokkal, akik egyénilag, társadalmilag, szellemileg messze felettem állnak és akik sokkal jobban magához illenének. Mondja, érti maga ezt?

— Nem. De okvetlenül kell, hogy mindent értsen az ember? Hiszen ezenkívül is rengeteg dolog van még, amit nem értek, de elfogadok. Ez is ilyen. Csillagok találkozása.

— Mi az, szívem?

— Longfellow mondta valahol, hogy az a szivárványos valami, ami millió tudott és talán millió tudatalatti részből tevődik össze és amit köznapi nyelven szerelemnek neveznek, ebben a megnemesedett, kikristályosodott formájában: *csillagok találkozása*... Csillagoké, akik az ég két, esetleg legtávolabbi pontjáról indulnak el és miközben ezer, meg ezer különféle csillag mellett visz el az útjuk, nem állanak meg

egyiknél sem, csak suhannak a felé az egyetlen felé, akit ha megtalálnak, együtt keringenek vele a végteleenségben, amíg keringeniök rendeltetett.

— És akiknél bizonyosan nem történik meg az, amit egyik barátom beszélt el ma. Úgy megsajnáltam szegényt. Nagyon rendes, úri fiú, és olyan kétségbeesett. Két év előtt nősült. Azt mondja, nagy szerelemből. És ma, ilyen rövid idő után, képtelen arra, hogy szívből megcsókolja az asszonya kezét.

— Ez nem kivételes eset. Rengeteg úgynevezett szerelmi házasság van, ami hamarosan olyan közönybe süllyed, amelyből nincs szabadulás.

— Mi ennek az oka?

— Az, édes szívem, hogy az emberek elfelejtik, vagy nem is ébrednek rá, emberi voltukra és az ebből eredő rengeteg kötelezettségre, meg előnyre. A legtöbb ember, ahogy maga is mondta az előbb, a szerelmet csak szexuális vonatkozásban ismeri és még jó, ha nem mosolyogja le azt, aki a szerelem lelki vonatkozásairól beszél neki. Azt mindenki elismeri, hogy észbelileg és fizikailag haladunk, fejlődünk, de azt nagyon kevés akarja elismerni, hogy ezzel a fejlődéssel fejlődik bennünk minden. Hogy a szerelem más volt, mert másnak kellett lennie, a gyökerén és más ma, amikor színes, ragyogó virágba szökkent. Más volt akkor, amikor a férfi a nőben nem kereshette az *Egyént*, csak a másneműt. Amikor a nő nem volt *Cél*, csak eszköz. Amikor az emberek csordában barangoltak még és ehhez szabódott minden életigényük. Vagy elképzelhető, hogy a nyers hús és a földből kitépelt sáros gumók fogyasztásának idején, állatbőrbe takart testtel, állati öntudatlanságban, az emberi életnek ez a mindent magába sűrítő érzése ugyanaz lehetett, mint ma, a raffinált ízek, raffinált ruhák és az emberré ébredés magasabb stádiumában? Bajosan hiszem... Salamon király az Énekek Énekében rengeteget foglalkozik szerelmese testével,

színeivel, bőrének selymes tapintásával, de egyetlen szóval sem emlékezik meg a lelkéről. Pedig... Salamon király bölcs volt... És mégis, szerinte sem, mint senki más szerint, évezredekig nem volt a nőnek lelke... Tárgy volt a nő, amit adtak, vettek, cseréltek, mint az állatot és éppen ezért nem is értékelték többre. Ezekben az évezredekben, de még sokkal később a kultúrált görögöknél, sőt a nagy háború előtt a törököknél sem lehetett arról beszélni, ami a mai szerelem, vagyis az Isten elképzelése szerinti szerelem lényegét adja és amit Forel már így határozott meg: „*A szerelem mai értelme: az agy, tehát a lelki élet által kormányozott nemi ösztön...*“ Lélek és ösztön... Sokan azt hiszik, és ami még rosszabb, vallják, hogy e a kettő kizárja egymást. Pedig nem zárja ki. Sőt... Az első: átszublímálja a másodikat és a második: az éteriből kissé közelebb hozza, kissé emberibbé, érthetőbbé, elérhetőbbé teszi a lelket... Ezt azonban a huszadik század embere nagy átlagban nem hiszi el. — Ugyan kérem, — mondja, ha valami ilyesmi szóba kerül — ki törődik a lélekkel? Azt hiszi, az ember: a fej, amely gondolkodik, a törzs, amely a belső szerveket őrzi, a kéz, amely dolgozik, a láb, amely jár... Nem gondol arra, hogy ugyanezek, vagy majdnem ugyanezek, az őseimnek is megvoltak és az állatnak is megvannak és ők mégsem emberek. Azt hiszi, mert óriási léptekkel rohan a civilizációban, ugyanannyit halad a kultúrában is... Természetesen a lelki kultúrát értem... Mert előttem más, nagyon is más a lélek kultúrája, mint az ész civilizációja. A civilizáció, szerintem röviden: a nyelv, a tudomány, az egyszeregy, a repülőgép, a felhőkarcoló és még százezer dolog. A lelki kultúra csak egy: a Tízparancsolat... Az a tízparancsolat, amely az ember ismeretének most már három és félezer éves távlata előtt sem tartotta szükségesnek, hogy külön törvénybe iktassa a szülő részére: szeresd gyermeke-

det, mert ez parancs nélkül is magától értetődő, de amely szükségesnek tartotta a gyermek részére, hogy parancsba adja: tiszteljed atyádat és anyádat, hogy hosszú életű lehess a földön... És mert sem ezt, sem mást nem tud az ember magáévá tenni belénevelés nélkül, belé kell nevelni az emberiségbe, — en masse kell belénevelni, — hogy a szerelem magasrendű — nem magasabbrendű — legyen nála. Hogy úgy őrizze, óvja, mint a becsületét... Hogy ne csupán ösztönkérdésnek tekintse, mint az őserdőben és ne csupán mirigykérdésnek, mint a felvilágosult huszadik századbeli.

— Gondolja, hogy az utóbbi lehetett a barátomnál is?

— Hogy egy érzés megszűnésének a mélyén mi van, azt kívülálló sohasem tudhatja. Sőt lehet, hogy maguk az érdekeltek sem tudják. Az azonban bizonyos, hogy a csak testi vágyra épített kapcsolatnak meg kell buknia, ha a test jóllakott vagy a testre egy másik test a meglevőnél erősebb vagy újabb hatást gyakorol.

— A barátaim között sokan vannak, akik azt mondják, komoly szerelembe nem érdemes belefogni, mert végeredményben nem a szerelem a fontos, hanem az öröm megszerzése.

Az asszony mosolygott. Színesen, okosan.

— Az öröm megszerzése? Persze, hogy fontos. De vajjon nem olyan fontos-e, — sőt, szerintem fontosabb — az út, amelyen az örömhöz érünk. Az érzéseknek, színeknek, gyengédségnek, belső rezgéseknek az a végtelenül gazdag, szívdárványos skálája, amely olyan harmóniát, nyugalmat ad, amilyent nem adhat semmi más, soha. Hiszen ilyenformán ugyanannyi fáradsággal és hazugsággal azt is mondhatom — az élet célja és vége: a halál... És mert az, miért erőltessem meg magamat és miért akarjak a közbeeső arasznyi kis úton eredményeket elérni és kiter-

melni magából mindent, ami lehetséges... Ezek a „felvilágosodottak“ nem hiszik el, hogy minél egyénibb a szerelem, annál nagyobb és magasztosabb — és annál inkább szerelem, és hogy a prostitúció, — mert a léleknélküli szerelem akkor is prostitúció, ha nem pénzen veszik — azért lealacsonyító, mert szégyenletes visszaesést mutat a csodálatos lehetőségeket rejtő emberi tehetségekkel szemben.

Ránézett az órára.

— Éjfél — mondta csendesen. — Ugyancsak elmesézgettem. — És felállt.

A férfi szintén.

— Ugye most már menjek? — kérdezte. De a szemében alázatos, kérő vágy reménykedett.

Az asszony átölelte a nyakát.

— Ne menjen, szívem.

A csillár, mint óriási, kiterjesztett szárnyú madár úszott felettük és a növények üde, húsos, zöld levelei lustán, jólesően nyújtózkodtak a langyos levegőben. A könyvek aranyozott háta tompán csillogott és a képek bágyadt őszi hangulattal néztek a falról. Csend volt. Elzárt, meghitt, éjféli csend.

A férfi símogatta az asszonyt. Nyakát, fiús vállát, kis mellét, nyúlánk derekát és a keze lassan átforrósodott. S ahogy forróbb lett a keze, égni kezdett az arca is, a szeme meg, mintha köd szállt volna rá, elvesztette kékségét és homályos szürkévé borult.

— Ha sejtené... mennyire szeretem — susogta már kicsit akadozva. — Aztán hirtelen lehajolt, átnyalábolta az asszonyt és mint bébit, átvitte a másik szobába. Ott letette a tükör elé, felgyujtotta a villanyt és újra a karjába kapta.

— Gyerek... édes... okos... drága... drága gyerek... — mondta és nézte a tükörképüket.

Az asszony szőke feje a férfi fekete feje mellett volt és a szája ott piroslott a szája előtt.

— Szegények. — sajnálkozott a férfi — akik

nem tudják megcsókolni az asszonyuk kezét. Én... én... — és hirtelen letette az asszonyt az egyik karosszékre és lehúzta lábáról a selyemcipőt, selyemharisnyát — én a lábát is csókolom. A lábát... — és forró, éhes, szikkadt szájával végigvándorolt minden lábujján és felkúszott a térdéig. — Pedig.... maga is a feleségem... A lelkemben és Isten előtt az. Az első csókunktól az, és nem lehet igazabban akkor sem, ha a világ előtt is az lesz. Ugye nem lehet?

— Nem, szívem. — És az ölébe csúszott a földre.

— Szeret?

— Szeretem.

— És nem hagy el soha?

— Nem.

— Akkor se, ha fényt, gazdagságot kínálnak?

— Akkor sem.

— De én szegény vagyok.

— Én is.

— De maga nem lesz az mindig. Lesz idő, sokat fog keresni majd.

— Ha én sokat keresek, maga se lesz szegény.

— Édes... drága... — És csókolta a száját, szemét, nyakát, mellét, karjait. Azután megint fel-emelte és lassan, óvatosan, mint szép burkot, lefejtette róla a fekete velúrsifon estélyi ruhát.

Mikor készen volt, ránézett. A könyörgő nézésével.

Az asszony megértette.

— Hozom — és a szekrényhez ment.

Nagy darab pókhálóvékony és pókhálóátlátszó, lágy, fekete muszlint hozott. A férfi kezébe adta, azután a tükör elé állt.

Nem tudta, miért szereti, miért akarja ezt a játékot a férfi. Ezt, hogy így álljon a tükör elé, hogy az két példányban lássa egyszerre. De mindig engedett a kívánságának, amely sohasem volt akarati, csak aláztatós vágy. Engedett, mert élvezte az örömet, elra-

gadtatását, a gyerekes szertelenségét, amint egyszer az ő meleg testére, egyszer a hideg üvegre nyomta a forró száját.

A férfi most is, mint mindig, percekig nézte. Boldogan, tele rajongással, meg valami öntudatlan férfigóggal. A rajongás nála mindenképen különb asszonynak szólt, a férfigóg, elismerés volt önmagának. Hogy mégis... Ez az asszony az övé... Egészen az övé... Nézte... A vékonyságát, finomságát, a még nyárról patinás arany színű bőrét. Nézte a tükörben is, a valóságban is.

— Nem tudom... még mindig nem tudom... hogy így szebb-e... így... mikor a bőrén ragyog a lámpafény... vagy így-e... — és ráterítette az átlátszó pókhálót — mikor a bőre ragyog át a selymen....

És eléje térdelt és a selymen áttűző forró térdéhez szoritotta a lángoló fejét.

XXI. FEJEZET.

Anka.

— Na végre! — És a kecses, sugárzó mosolyú asszony nagy szeretettel tárta a karjait Mária felé. — Hogy egyszer látlak.

— Bocsáss meg. Sokat dolgozom. — És visszaadta a csókot. — Igaz, ez csak az egyik ok. A másik, hogy nálad mindig társaság van. És én fáradt vagyok emberek közé menni mostanában.

— A fáradság nem látszik rajtad. Remek színben vagy. A másik kifogást pedig nem fogadom el.

— Miért? Nem így van talán?

— De igen. De tudod, bármikor akarsz jönni, boldogan látlak és ha egyedül akarsz lenni velem, az külön ünnepnek számít.

— Nekem is. — Es leült, és a kényelmes angol fotójból elnyújtotta a lábait a lobogó kandalló felé.

A nagy, fényűzően berendezett lakásban ezt a kandallós sarkot, utána pedig a hozzátartozó szobát szerette legjobban. Nemcsak, mert végtelenül otthonos volt, hanem, mert fotográfia is volt. Anka fotográfiája. Az okos, határozott, melegszívű emberasszonyé, akit éppen úgy, mint Ilát, az első látásra megszeretett és aki fél év alatt egészen közel került hozzá.

Pedig életmódjuk között óriási volt a különbség. Ő a munkájából élt, Anka pedig a jövedelméből. Ő gonddal, lemondással, Anka nagyon nívósan és fényűzőn. Éppen ezért, nem ok nélkül gondolta az első időben, hogy nem fogják megérteni egymást. Mert mi is lehetne a platform két ennyire különböző életmódú asszony között. De hamar belátta, hogy téved és nagyon örült, hogy tévedett. Örült, hogy barátot talált benne... Igazi, egész asszonybarátot. A sok férfi és asszony között, akikkel évek óta hivatalosan vagy társaságban összekeverült és akik között csak nagyritkán akadt egy-egy, aki közelebb tudott jutni hozzá, vagy akit ő közelebb akart engedni magához.

Hiszen neki az érintkezés nem az volt, ami azok legtöbbjének. Cél, tartalom, egyetlen foglalkozás. Neki felfrissülés volt a munka után, tanulmányút az emberrengetegben, adatgyűjtés, anyagszerzés, studium. Természetes hát, hogy bár igyekezett mindig izléses, jólöltözött lenni, nem bírta azokat a nőket, akiknek csak egy gondjuk volt: mit csináltassanak és mit vegyenek fel, hogy barátnőiket minél jobban pukkasszák. Akiknél ott kezdődött a nő: hogy mi van rajta, a férfi: hogy mennyit keres, van-e autója és akik minden szellemi értéket csak arra tartottak jónak, hogy megkritizálják. Mert mindig mindent kritizáltak, csak önmagukat nem. Mária sokszor mo-

solygott azon, hogy csúnya nők milyen kérlelhetetlen bírálói lényegesen csinosabb barátnőiknek, hogy könnyebb erkölcsi felfogásúak, milyen magától értődően törnek pálcát náluk jóval különbek felett és jócskán nagymama korúak, elrejtethetlen ráncaik, hervadtságuk ellenére, milyen szemrebbenés nélkül tagadnak le tíz, tizenöt esztendő. Anka más. Tartalmas, értékes, gondolkozó. És emellett van a lényében valami, ami végleg megveszi az embert. A kedvessége, örök derűje, a végtelen könnyedség, amellyel dolgokat, embereket, témákat kezel és ezek mélyén a meleg, meleg szíve. Mária nem tudta volna megmondani miből, de az első találkozásoknál megérezte, hogy ez az asszony minden jókedve ellenére nagyon mélyről sírt már, és minden vagyona, gondtalansága mellett érezte már olyan árvának magát, mint amilyen ő volt azelőtt.

— És most mesélj — mondta kedves, színes hangján Máriának és mint kényes, finom cica, befészkelte magát a mély fotó j sarkába. — Mit láttál, hol voltál mostanában?

— Mult héten hallottam Sábát. Nem volt jó. Tegnap a Pillangót. Csodás volt. Teiko Kiva szinte valószínűtlenül szép és törékeny és úgy énekel, ahogy csak egy madár csicsereg. Virág. Titokzatos, furcsa, édes, érthetetlen keleti virág, akinél el sem lehetne képzelni, hogy élni akarjon, miután megtudta, hogy Linkerton elhagyta őt. A gyönyörűsége felül, amit szerzett, most legalább tudom, hogyan kell Cho-cho-San-t énekelni.

— Sajnálom, hogy nem hallottam. De vacsora volt nálam és lehetetlen lett volna lemondani.

— Sokan voltak?

— Tizenöten.

— Ma is sokan leszünk?

— Nem. Kétten jönnek még. Jolo és egy nagyon érdekes sanghai asszony.

— Jólónak nagyon örülök. Szeretem. Édes, okos, művelt és finom. Ha vele vagyok, mindig az az érzésem, be kellene takarni. Selyembe és vattába, hogy össze ne törjön, vagy ne érje a szél.

— Pedig elég érte már.

— Nem látszik meg rajta.

— Talán rajtad látszik?

— Már nem. De látszott. Nehezen hevertem ki a régi életem utolsó esztendeit.

Most boldog vagy?

Mária a tűzbe nézett. A röpködő, lila lángnyelvekre, ahogy játékosan csókolják végig a fabasábokat. Azután halkán, de mélyről mondta:

— Nagyon. Tudod, én azt hiszem, ilyen boldog csak az lehet, aki nem volt az soha és akit nagyon megvert az élet. Mert amilyen üresek voltak a napjaim azelőtt, olyan gazdagok ma és amennyire egyedül voltam mindig, annyira nem vagyok ma.

— Ez érzik rajtad. A kiegyensúlyozottság. A lelki telítettség. Ha sejtenéd, milyen ritka a férfi, aki adni tudja ezt.

— Dezső tudja. Valami különös, jó ,öszöntel mindig megérzi, hogy mi az, ami jól esik nekem és a szerint cselekszik. Még akkor is, ha másként akarná. És én talán, mert olyan soká nem éreztem jószágot, gyengédséget, velem törődést, most úgy érzem magam, mint a növény, amit napra állítottak. Élvezek és szeretek a símogató kezétől rajta és benne mindent, pedig tisztában vagyok vele, hogy nem mindenben az és olyan, amilyennek lennie kellene. De hát vajjon én mindenben olyan vagyok? És nem kompromisszum az egész élet?

— Sőt. Több mint kompromisszum. Éppen azért, ebből ne csinálj problémát. A fő, hogy megértitek és szeretitek egymást. Sokat vagytok együtt?

— Mindennap. Minden estét együtt töltünk.

— Mit csináltok?

— Hetenkint kétszer színházba, operába megyünk. A többi estén otthon vagyunk. Ilyenkor, ha dolgoznom kell, egész este az íróasztalnál ülök, ő meg olvas.

— Nem haragszik, ha magára hagyod?

— Nem. Természetesnek veszi. Néha felkel, odajön hozzám, megsímogatja a fejemet és megkérdezi: soká tart még? De azután visszamegy, leül az ujságjához és olvas tovább.

— Ez is külön áldás. Hogy nem kell állandóan en garde-ban állani neki.

— Nem is bírnám. Részben nem természetem, részben sokkal jobban igénybe vagyok véve, semhogy idegem lenne hozzá.

— És egy esetleges áthelyezés? Vagy nem számítotok erre?

— Sajnos, igen. És pedig állandóan. Sokszor azt mondjuk, jobb volna kérni, mert akkor ki lehetne eszközölni, hogy a közelben maradjon valahol. De csak hagyjuk. Félünk hozzányúlni és titokban reménykedünk, hátha nem kerül sor rá.

— És ha akkor jön, mikor már összeházasodtatok?

— A lényegnek teljesen mindegy, most-e vagy akkor. Fájni fog és nehéz lesz, de viselni kell. De most rólad valamit. Mi ujság Amerikából?

— Nagy. — És az arca fölsugárzott. — A jövő hónapban kimegyek.

— Hosszú időre?

— Nem. Pár hétre. Körülnézek kicsit.

— Mondd... — és Mária előrehajolt —, szeretnéd, ha az eszed a szíved mellé tudna állni?

Most a másik asszony nézte a tüzet. A lángok időközben felemésztették a fahasábokat és a halom parázs vöröslila ízzással, mint csöpp, áttüzesedett koporsó a krematórium mélyén, feküdt a kandallóban. A rőt fény aranyzománcú ragyogást lopott az asszony

arcára, kezére és szikrákat csiholt a gyűrűsújján szikrázó mogyorónagyságú briliánsból. Az egész kép így, a kicsit meseszerű megvilágításban, a finom, pasztellszerű környezetben nagyon kielégítette Mária szépségszomjúságát. Már éppen arra gondolt, kár, hogy nem festő, mert akkor megfestené ezt a képet és címnek talán azt írná alá: — Válaszúton, — mikor Anka megszólalt:

— Hát igen... — mondta nagyon halkán, szinte befelé. — Szeretném. Ez azonban semmiképen sem egyszerű dolog. Millió szál fűz ide és ezeket nem lehet csak úgy egyszerűen széjjelszakítani.

— És nem volna lehetséges, hogy Morgan jönne ide?

— Nem. Mert mondd, mit tudna csinálni itt olyan valaki, aki New-Yorkhoz szokott? Mit tudna dolgozni és mivel tudná eltölteni a szabad idejét? Körülbelül úgy érezné magát, mint én egy kis faluban, háromóránnyira a legközelebbi vasútállomástól, amelyhez a legközelebbi város két napra van. Neki innen a legközelebbi város: Páris.

— Igaz. Nem volna okos dolog.

— Én már rájöttem, drágám, hogy sohasem a szép dolgok okosak és az okos dolgok csak nagyon ritkán szépek. De talán így is van jól. Mert a szép és okos dolgok együtt olyan értékesé, naggyá és széppé tennék az életet, amit talán nem is lehetne elviselni.

— És gondolod, hogy ez mindenre áll?

— Majdnem mindenre.

— Baj. Mert a mi dolgunk is olyan szép így, hogy eszerint hátha nem lesz okos realizálni.

— De okos lesz. Nem maradhatsz egyedül. Mert bárhogy vesszük is, így Dezsőhöz való tartozásod ellenére is egyedül vagy. Egyedül esetleg a legsúlyosabb óráidban, egyedül az anyagi ügyeiddel, egyedül a társadalomban, az életben. Egyedül harcolsz a mindennapiért, nyilvánosan nincs melletted védelem,

támasz. És ettől, mindtől eltekintve, férjhez kell menned. Igaz, Dezső anyagilag és társadalmilag nem az, akit kívánnék neked és akit te is joggal kívánhatnál, de egészséges, csinos fiú, karrier áll előtte, amelyet te feltétlenül előbbre viszel és ami a legfontosabb, imád téged. Látszik rajta, akkor él igazán, ha melletted van és bármikor feláldozná érted az életét.

A külső nagy fogadószobából nevelés futott be. A két másik asszony jött.

Jolo sok csókkal. Édes, áttetsző üveghangján a sablonos hogy vagy? — szint, értelmet, szépséget, nyert. Igaz, amíg kimondta, nem tett úgy, ahogy az emberek ennél a kérdésnél általában, hogy elnézett a kérdezett feje felett vagy a válla mellett valahová a messzeségbe, hanem gyermekien tiszta, szürke szemével a szemébe nézett és látszott rajta, érdekli, amit hallani fog. És örül, ha jót fog hallani.

Edda, a sanghai asszony, csomó óriási, csodaszép krizantémumot hozott. Hajlós, kígyózó, hosszú asparagús.ágakkal és aranybarna őszi levelekkel. Az lett volna természetes, hogy miután kellően megbámul-tatta magát fekete, egzotikus ruhájának, a sok meleg sárgának és üde zöldnek harmóniájában, a csomó virágot a háziasszony kezébe adja. De nem adta. A szoba sarkában álló nagy kínai vázába vizet öntett és kezdte elrendezni benne a virágokat.

Olyan mozdulatokkal végezte ezt, mint valami szertartást. Lassan, ügyelve hosszú ujjú, hosszú körmű kezének minden csöpp mozdulatára, ügyelve karjai, vállalai tartására és úgy vigyázva közben minden gallyra, levélre, virágsziromra, mintha üvegből lenne és még a sóhajtól is elpattanhatna. Ezeket a mozdulatokat, ezt a szertartásszerű ünnepélyességet, a virágnak, a szépségnek ezt az imádatát, az elrendezésnek, a művészi hatásnak ezt a tudatos keresését, — ahogy Mária lassan megértette —, csak kelet levegője, tradíciója adhatta. Az, amely ünnepet csinál a

virágnak, amely szigorúan bünteti a hervadt virágok szórását és amely minden örömet virággal fejez ki, de mellőzi a virágot a gyásznál. Az a kelet, amelynek minden szegény, legszegényebb otthonában ott van a Buddha-szobor és körülötte télen-nyáron virág, a lehelletszerű almafa- és mandulavirágtól a titokzatos íriszig, liliomig, hideg lótuszig. Az, amelynek leányiskoláiban külön órákon tanítják a virággondozást és a különféle virágoknak vázákban való elrendezését. Ahol még a legegyszerűbb nő is tudja, hogy egy vázába csak két-három virágot és sok finom, hosszú, ingó indát, gallyat szabad tenni, mert a virág csak akkor bontja ki lényét igazán, ha tér, levegő, érvényesülési lehetőség van körülötte. Ahol virágot, virágos ágat tesznek a leánygyermek bölcsőjébe, hogy szeresse és értse a virágot és ahol virágok nevét viseli a nő.

Mária sajnálta, mikor az utolsó szál, a leghosszabb aszparágusz ág is vízbe került, mert szívesen nézte volna órákig a karcsú kezeknek itthon szinte ismeretlen, lebegő, röpködő mozdulatait.

A csokor, a habos, világos tapétával háttérében csodálatosan szép volt. Máriának Maeterlinck jutott eszébe, aki valahol olyan utólérhetetlenül ír a virágok lelkéről és arról, hogy az a lélek csak megfelelő környezetben, szeretetben fejlődik ki.

— De azért mégsem kapsz addig egyetlen csöpp teát — mondta Anka, miután elragadtatva megköszönte a virágot és az elrendezést —, amíg el nem mondod az öt lótuszmag történetét. Tudniillik — fordult a két másik asszonyhoz — egy hónap előtt megígérte már, de mert azóta nem találkoztunk, nem tudtam az ígéretét beváltatni.

— Egyszerű és pár szó az egész — kezdte Edda lassú, vontatott zenéjű hangon. Ez a hang is olyan volt, mint a mozdulatai. Ünnepeyes, titokzatos, tudatos. Volt benne valami, ami idegen tőlünk, ami rö-

tön megfog bennünket. Valami izgató szín, mélység, ami mintha messze vallások ismeretlen szertartásai-ban fejlődött és virágzott volna mai teljességéig. Olyanféle volt, mintha a hegedű e-húrja valami mélyebb remegésben hirtelen elpattan, vagy mintha a zongorának egy édes futama megáll a levegőben. — A kínai leány, ha szerelmes lesz, kap az anyjától öt lótuuszmagot. Az öt lótuuszmaggal elmegy Li-Tung-mien-hez, a szent remetéhez, aki imádkozik a magok fölött. Azután a házioltár előtt étlen-szomjan egyedül marad Buddhával három nap és három éjjel és kéri öt, adjon csodatevő hatalmat az öt lótuuszmagnak. Ha a lány megnyerte Buddha tetszését, amit a lába előtt három nap óta víz nélkül sínylődő lótuusz hirtelen felfrissülése és kivirágzása jelképez, akkor az öt lótuuszmag a csodatevő hatalmat megkapta. A csodatevő hatalom abban áll, hogy a lány, mikor megérzi a szerelmesét környező veszedelmet, elküld vagy visz neki egyet a lótuuszmagok közül és az, mint valami szent talizmán, megvédi az illetőt.

— És igazán megvédi? — kérdezte Anka azzal a hívő hittel, ami öntudatlanul sodor mindig minden asszonyt a miszticizmus, a fel nem fogható dolgok felé.

— Azt mondják, igazán.

— De mit hiszel te? Te, az európai kultúráddal?

Az ázsiai magyar asszony mosolygott. Kis, csöpp mosollyal, de a mosolyában, mint a derűs, keleti istenszobrokéban, ismét csak titokzatosság volt.

— Az én európai kultúráim, az érettségi, a zene-művészeti főiskola, úgy elenyészik az ázsiai őskultúrában, hogy sokszor alig látok belőle valamit. Csak nézek, bámulok és nem hiszek a szememnek. Mert amit ma itt, Európában tudni kezdünk, azzal az emberek ott már évszázadok óta szaturálva vannak. Ezalatt természetesen nem a fegyver-, az autógyártást és más hasonlót értek, hanem a művészetet, a tudo-

mányt, az ipart. Mert ebben nagyon sok idő múlik el, amíg nyugat, keletet megközelíti. Mint ahogy nagyon sok idő múlik el addig is, amíg a nyugati ember lélekben a keletihez ér. A keletinél első: a lélek... Amikor kikerültem, hosszú ideig gondolkoztam azon, mi is az oka, hogy a keleti ember nem mer a lelke ellen tenni. Lassan rájöttem. Azért, mert vallásának alapja a lélekvándorlás. Fél, hogy az elkövetendő bűn még egy, két, sőt több élet végigszenvedését teszi szükségessé, hogy az alatt megtisztuljon és felemelkedjen a kívánt emberi magassáig. Keleten, az *egy élet* az eszmény, amit mindenki úgy akar leélni, hogy utána méltó legyen a Nirvanára.

— Amit pedig Buddha sem magyarázott meg tökéletesen — mondta Mária.

— Talán azért, hogy titokzatosságban hagyja a kérdést — folytatta Edda. — Mert az a vallás, amely nagyon átlátszó és mindenre megadja a feleletet, még itt, a józan nyugaton sem válik be. Még itt is jobban szeretik az emberek, ha a vallásban van valami érthetetlen, valami messzi. Itt, a kétszerkettő birodalmában. Hát még ott, ahol millió rejtelmes dolog él és ahol a csodavarást és titokszeretést éppen úgy nem lehet kioperálni az emberekből, mint a szívet vagy az agyvelőt. Ahol a hadvezérek és egyetemi tanárok éppen olyan hittel borulnak le Buddha elé, mint a kulik és a nők az érettségi ellenére úgy hisznek a lótuszmag legendájában, mint az életükben.

— Nagy a különbség a kínai és az európai nő általános felfogása között?

— Óriási. Az európai a mának él, a kínai: az örökkévalóságnak. Az európai azt mondja: butaság elszalasztani valamit, ami széppé teheti a percet, a kínai azt: butaság megragadni valamit, ami elronthatja a holnapot. Gyönyörű példám van erre. Egy barátnőm esete. Előkelő, nagyon vagyonos család sarja. Angliában nevelkedett, egyetemet végzett. A tíz

év alatt, amit eltöltött ott, kétszer volt otthon. És mégis csorbíthatatlanul megőrizte vőlegényéhez való szerelmét, akivel pedig tizennégy esztendőes gyerekkorában jegyezték el. Pedig nagyon szép és Angliában bőven akadtak udvarlói, sőt kérői is. Egészen bizonyos, európai nő nem volna képes erre.

— Talán nem. Ezért azonban nem szabad csak a nőt elítélni — mondta Anka. — Ezért el kell ítélni a férfit is. Mert a férfi, ha akarja, mindig meg tudja tartani a nőt. Hiszen a rendes nő, még ha nem is szerelmes a férfiába, mellette marad. Dehogy akar más kézbe kerülni, vándorolni, mikor tudja, hogy a vándorlás: kopás... Lélekben és testben. Kopás, mert minden férfi csak elvesz a hitből, az illúzióból, a szépségből és nem tud adni helyette semmit. Illetőleg amit ad, az csak addig érték, amíg hittel, illúzióval vesszük. Nagyon sok asszonyt ismerek — köztük igazán nem mindennapiakat —, akiknek csak azért sikerült ki az életük, mert a férfi kicsit nagyon egyoldalúan vette a velük kötött legitim, vagy illegitim szerződést. A férfi, nem tud, nem bír, nem akar megmaradni az asszony mellett, akit pedig maga választott magának, hanem nyíltan vagy titokban változtatja, cserélgeti őket. Mit tehet ilyenkor az asszony? Ha feleség és ha bírja: tűri... Ha nem bírja: elválk... Ha pedig nem feleség, még könnyebb a férfi helyzete, mert egyszerűen odább áll. Nem azért áll odább, mert esetleg az asszony megcsalta, vagy mert hirtelen megöregedett és megcsúnyult, dehogy. Egyszerűen azért, mert jött egy más nő... Egy új... Új izgalmakat ígérő... A mentség?... Mire kell a mentség? Hát nem elég az, hogy férfi valaki? És mert az, nem magától értetődő, hogy új örömeket keres? Becsület? Ugyan, kérem. Melyik férfi áll nővel szemben a becsület álláspontján?

— Tökéletesen igaz — erősítette meg Mária. — A legtöbb férfi, ha nőről van szó, csirkefogóvá válik.

— Ilyen rosszak a tapasztalataid? — kérdezte Edda és szép kezével szájához emelte a papírvékony porcelláncsészét.

— Még rosszabbak. Hála Istennek, azonban nem mind közvetlenül. De amit közvetve látok, az is túlon-
túl elég.

— Azt mondják, rengeteg látogatód van a szer-
kesztőségben — elegyedett a beszédbe Jolo.

— Igen. Néha olyan fáradtan megyek haza, alig
tudom vonszolni magam.

— No és, mindenkin lehet segíteni?

— Majdnem mindenkin... Az asszonyok túl-
nyomó részének ugyanis az a főbaja, hogy nem tud
gondolkozni. Vagy legalább is nem tud jól gondol-
kozni. Mintha valami köd ülne az agyukon és tenné
lehetetlenné, hogy a maguk valóságában lássák a
dolgokat, és ha látják, összeszedjék minden erejüket,
hogy segítsenek rajta. A legtöbb csak sírni tud és
közben tehetetlenül nézi, hogy a feje fölött össze-
csapnak a hullámok. A nincstelenség, a megcsalt, az
elárult szerelem hullámai. Nincs akaratuk, hitük,
bátorságuk és nem tudnak komoly, elhatározó lépé-
seket tenni. Ha azonban az ember megmutatja nekik
az utat, ha kinyitja az agyukat és elindítja őket, ha
beléjük beszél, hogy lesz erejük megverekedni az
akadályokkal és agyonverni magukban az érzést,
amelynek úgysem vehetik már hasznát: megbékül-
nek, elfelejtik a sírást és ami azután már magától
értetődő, boldogulnak, felejtnek is. De van, aki sok-
kal kevesebbtől is rendbejön. Attól, ha jól, a szíve leg-
mélyéig kipanaszkodhatta magát. És ha elmondott
mindent, ha látja, hogy figyelemmel hallgatják: meg-
köszöni, hálás és meggyógyul. És ez annyira érthető.
A legtöbb asszony, férje, szerelmese, hozzátartozói
barátnői ellenére: egyedül van... Sokszor kétségbe-
ejtően egyedül. Nem bír, nem tud nekik mindent
őszintén elmondani, mert gátlásai vannak az illetők-

kel szemben. Velem szemben ez nincs. Nem ismerem. nem kérdem a nevét, csak beszélgetek vele. Türelmesen, szeretettel. És ez felnyitja lelkükön az ajtót és tíz perc alatt az ölembe öntik minden halálos keserűségüket.

— Nem unalmas az a rengeteg panasz?

— Kérdezz meg egy orvost, unalmasak-e a betegei. Sőt. Ahogy neki, nekem is minden látogatóm stúdium. Érdekes, izgató. Mert mindegyik hoz valami újat és mindegyikben még azonos kérdéseknél is ezer új dolgot látok. Csak az átlagember hiszi naiv elbizottságában, hogy minden ember egyforma és egyik sem mondhat, tehet semmit, ami új. Évek óta nézem, figyelem, tanulom az embereket és néha még ma is szédülten és bámulva állapítom meg, hogy mindegyik más, mindegyik új és nincs közöttük kettő, aki csak hasonlítana is. Ez azonban, az ikreket kivéve, természetes, mert ha megállapították, hogy a föld 2.069.376.141 millió embere között nincs két egyforma ujjlenyomat, akkor hogyan lehetne két egyforma ember, akinek lényé millió molekulából tevődik össze és akinél minden molekulakülönbség óriási eltéréseket eredményezhet... Ezek az eltérések már a fogamzásnál kezdődnek, bár az általános felfogás szerint minden ember egyformán fogan. A nem általános szerint azonban csak részben, mert itt is, mint mindenütt, millió tényező játszik közre. Elsősorban a két ember érzése, vágya, amit a szerelembe vitt, azután lelki adottságaik, testi konstrukciójuk, eszük, koruk, fajuk, átöröklött tudatalatti tulajdonságaik, amelyeket a petesejtben lévő gén-ek határoznak meg. És... ezen mosolyoghat is a fölényes nyugati kultúra: az idő, a hold, a nap, az évszakok, az ország, város, falu és mindaz, ami a világot világgá és az embereket emberekké teszi. Ezek ugyanis sokkal szervezettebb részei egy új ember életre hívásának és mikénti boldogulásának, mint felületesen hinni lehet. Szerves

része például, hogy mindjárt a legnagyobbat mondjam, a mélézó hold, amely játszi könnyedséggel mozditja meg a föld összes vizeit és emeli naponta kétszer, különböző helyeken 5 cm-től 15 m magassáig. Emeli a nap rávaló hatásától is függően és emeli saját növéstől és fogyásától is befolyásolva. Ha tehát ez a csodálatos égitest ilyen óriási hatással van a világot körülvevő roppant víztömegre, szabad-e arra gondolni, hogy nincs befolyással a parányi emberre és különösen a nőre és különösen annak bizonyos időszakokban. De mert van, — régen tudják ezt a tudósok — mondhatjuk-e, hogy ez a hatás minden embernél egyforma adottságokat eredményez, mikor minden embernél, a fogamzástól a sírig, a különféle hatások miriádjai működnek lény megformálásában. Nem magától értetődő-e hát, ha azt mondom, hogy minden ember, még a legprimitívebb is, külön, egyedülálló csoda. Csoda, senki mással össze nem mérhetőségében, a lényében felszínen lévő millió jó és rossz tulajdonságával és a mélyben lévő millió ismeretlenséggel, amelyekről sohasem lehet pontosan kiszámítani, mi, hogyan, miképen hat rájuk és mit csinál vagy mit nem csinál belőlük. Ha nem is hittem volna ezt eddig ilyen rendületlenül, tegnaptól fogva akkor is hinném. Egy bírót láttam a vádlottak padján. Húsz évig ült fent az emelvényen, biztosan, öntudatosan, állása adta göggel és a jó ég tudja hányszor mondott ítéletet embertársai felett... És... amikor húsz év után leszállt az emelvényről, fenthagyta rajt a gögöt, öntudatot és az egyetlen arasszal alacsonyabb helyen, csetlő, botló, még a sablónos és általa olyan sokszor feltett kérdésekre is szabálytalanul válaszoló valaki lett... Melyik ennek az embernek az igazi lénye? Az-e, aki fent maradt, vagy az-e, akit lehozott onnan? És ha mindkettő, milyen titokzatos arányban keveredett benne az igazságosztó a bűnözővel? Meg lehet-e únni ezeket a kérdéseket és meg lehet-e únni a témát

és témakört magát? Nem hiszem... Én legalább is nem fogom megúnni soha. És ha valaha valamiben vihetem valamire, az ember ismeretében szeretném vinni. Ebben a titokzatos tudományban, amelyről csak azt tudjuk még, hogy nem tudunk belőle semmit. Hogy milliárd különféle részből, sejtből atomból állunk, hogy állandóan változó processzus folyik bennünk, hogy az öröklött tulajdonságokat befolyásolja az éghajlat, a táplálék, amit eszünk, a könyv, amit olvasunk és hogy látható, érzékelhető lényünk láthatatlan rejtekében ott él, uralkodik a megfejthetetlen, megismerhetetlen, titokzatos való. Az ember... a homo sapiens...

XXII. FEJEZET.

Görbe tükör.

Mária kényelmesen, elernyedtt nyugalomban a munka után, egy könyvvel a térdén, ült, mikor a lány a szobába lépett. Keresztes Irénnek hívták. Angol kosztümöt viselt, lapossarkú, egészen férfias, vastag cipőt, csíkos ingblúzt és férfikalapot. Arcán nyoma sem volt a festéknek, púdernek, egészen rövidre vágott haja brillantintól fényesen, simán feküdt a fején és dohány- meg alkoholszag lengett körülötte.

Mária hónapok óta ismerte már. Egyik fogadóóráján állított be hozzá és miután kicsit akadozva elmondta, hogy az írásai nagy hatással vannak rá, kérte, próbáljon meg segíteni rajta. Iszik. Rumot, abszintet. És mert nagy összegek fordulnak meg a kezén, — egyik nagy bank pénztárosa — fél, ha észrevesznek valamit, elbocsátják. Mária tanácstalan volt. Hasonló eset még nem fordult elő a praxisában. De mert látta, hogy a lány szomjasan figyel minden szavát és mozdulatát és mert megígérte, mindent

megtesz, amit kíván, mégis elhatározta: foglalkozni fog vele.

A lány bevallotta, legalább egy liter rumot iszik meg napi munkaideje alatt. Csak úgy az üvegből, ami a fiókjában van és amit felhajtogat. Mária szavát vette, ezután csak háromnegyed litert önt az üvegbe, a többit vízzel pótolja. Hogy egy ideig így issza majd, azután ismét kevesbedik a rum és szaporodik a víz.

A lány határtalan boldog volt. Csókolta Mária kezét és azt mondta: máris új embernek érzi magát. Ettől az időtől kezdve, hetenként felkereste a szerkesztőségben.

Pár héttel később örömmel látta, hogy a lány tekintete nyugodtabb és keze, ujjai nem remegnek annyira. Állította, becsületesen megtartja a negyedliterre tett ígéretet és felajánlotta, mától kezdve csak féllitert iszik, félliter vízzel. De ... — és olyan könnyörögve nézett — ezért cserébe engedje meg, hogy néha otthonában is felkereshesse.

Az asszony kicsit húzódott ettől. Az otthon, külön világ volt, ahova nem igen szerette beereszteni a kinti életet. Vigyázott a levegőjére és az emberekre, akik oda bekerülnek, mert tudta, az a kis darab hely csak addig igazán az, aminek akarja, hogy legyen, amíg őrködik felette. De mert a lány olyan könnyörögve nézett és mert hitte: ez az engedmény előbbre viszi a gyógyulásban, engedélyt adott, hogy kéthetenként egy órára feljöjjön hozzá.

Azóta rendszeresen jött, Nagy csomó virággal, boldogan, mint a gyerek, aki valami nagyon szeretett helyre került. Először mindig körülment a dolgozószobában, örült a nyugalomnak, nézte a könyveket, megsímogatta a diványpárnákat, elkérdezősködött a két fiúról, vagy ha otthon voltak, elbeszélgetett velük, azután kezét csókolta a csésze teaért, amit Mária beöntött neki.

Ez a kézcsoók egy vele egykorú nőtől visszatetsző

volt Máriának, de a leány megmagyarázta, hogy a hála, elismerés és szeretet diktálja. Így csak maradt az is. És mert a lány sokkal okosabb volt az átlagnál és mert lényének is voltak érdekes sajátosságai, Mária kezdte jól érezni magát a társaságában.

Most is, hogy eljött, elszállt róla a fáradtság és örömmel üdvözölte.

A lány nagy csomó friszt hozott. Ezt a finom, törékeny virágot, amit olyan nagyon szeretett és amelyről úgy hitte, hogy saját szépségétől bágyadtan és eltelten, tudatosan a környezettől és attól, hogy szeretik, nyújtózik el a bő vázában és leheli dekadens illatát a levegőbe.

— Kedves, — mosolygott rá Mária, — hogy ezt a virágot hozta. Nagyon szeretem az friszt. Olyan, mint a szép nő. Kicsit hideg, kicsit titokzatos. Mert azt tudja, ugye, hogy minden nőnek megvan a saját virághasonmása?

— Melyik az enyém? — nevetett a lány.

— Még nem tudom, nem gondolkoztam rajta.

— Ne is tegye. Nem érdemes. Mert ha virághoz akar hasonlítani, legfeljebb kakukfűhöz, szarkalábhoz, vagy legtalálóbban a bojtorjánhoz lehetne. De mert maga a neveletlenséget — és a túlzószinteség mindig neveletlenség — nagyobb bűnnek tartja a hamiskártyázásnál, nem fog ilyen közönséges virághasonmást kiutalni nekem. Hagyjuk hát ez a témát. Annál is inkább, mert valami mást is hoztam.

Leült az asszony lába elé, a nagy, vörösbársony párnára, kinyitotta az addig kezében tartott aktatáskát, és tartalmát az asszony lába elé borította.

Mária azt hitte: álmodik. A vörös szőnyegen, tarka összevisszaságban különféle kötegű bankjegy feküdt. Mindenféle bankjegy: a dollártól a százpengősig.

— Honnan hozta ezt? — kérdezte azután idegenkedve, de kíváncsian.

— A pénztárból, — mondta angyalí nyiltsággal a lány.

— De miért? Minek?

— Azért, mert mikor legutoljára itt voltam, maga visszaadott egy számlát. Azzal a mindennapi magyarázattal, hogy nincs pénze. — Fölnézett az asszonyra. — Hát ez nem lehet. Ez, hogy magának gondja legyen. Olyan gondja, amelyben szerepet játszik egy húszpengős számla kifizetése. — És a világ legmagátólértelődőbb mozdulatával az asszony ölébe tette a bankjegykötegeket.

Mária felállt és hátrább lépett.

— Rakja vissza a táskába, — mondta parancsolón.

A lány felbámult rá.

— Nem akarja elfogadni?

Az asszony ideges lett.

— Ha nem szedi össze gyorsan és nem viszi el, többet soha sem szabad idejőnnie, — mondta határozottan.

A lány gyorsan engedelmeskedett.

— Csak azt ne! — kérte, miközben a táskába szórta a bankjegykötegeket. — Csak azt ne. Nem tudnék élni anélkül, hogy ne lássam néha.

— Irén! — szólt rá szigorúan az asszony. — Tudja, hogy nem szeretem a nagyképűséget.

— Miből gondolja, hogy nagyképű vagyok? — kérdezte sápadtan, miközben felállt.

— Abból, amit mond. Nő nem beszél másik nővel így.

A lány arca grimaszba torzult.

— Értem... Hanem csak férfival...

Az asszony meglepődött.

— Miért mondta ezt ilyen furesán?

A lány az asztalra dobta a pénzzel telt táskát.

— Mert furcsa... nekem legalább is furcsa...

hogy amit férfinak mondhat a nő... azt nem mondhatja nőnek...

Az asszony megfogta a lány vállát.

— Mi van magával? Megint többet ivott?

A lány elkapta az asszony kezét és beletemette az arcát.

— Hát nem érti? — susogta — nem érzi, hogy szeretem? Hogy halálosan szeretem? És mindent azért teszek, hogy maga ezt észrevegye?

Az asszony elkapta a kezét.

— Elég! Menjen! Nem bírom a beteg dolgokat!

A lány, mintha a felszólítás nem is neki szólna, nyugodtan leült, rágyújtott egy cigarettára, keresztbe rakta a lábait és sápadt arccal, remegő szájjal beszélni kezdett.

— Hallgasson meg. Csak tíz percig. Azután, ha akarja: megyek. — Szájához vitte a cigarettát. Mária csak most vette észre, hogy kezei milyen nagyok, izmosak, csontosak. Mint egy siheder fiú kezei. Mélyet, nagyot szívott a cigarettából, kifújta az orrán és kicsit elnézett a levegőbe. — Hát igen. Az első látásra megszerettem. Amikor felmentem a szerkesztőségbe, még csak azért mentem, hogy segítsen rajtam. Mint annyi máson. De amikor lejöttem, már háttérbe került a cél, amiért mentem. A cél: maga lett... És elhatároztam, hogy elérem, bármibe is kerül. Még nem jöttem ide, de már tudtam, hogy itt lakik. Sokszor álltam az utca túlsó oldalán és néztem a kaput. Sokszor láttam magát. Néha egyedül, néha a fiaival, néha egy magas katonával. Máskor mindig szerettem, de mikor azzal volt, gyűlöltem. Meg tudtam volna ölni. Hát ez is! — gondoltam — ez a nő is, aki más, mint a többi, aki különb, mint a legtöbb, ez is, ha igazi gyengédséget keres, ez is csak a férfihez megy... Úgy, mint egy fűszeresné. Hát ez se tudja, hogy igazi megértést, igazi gyengédséget csak nő tud adni a nő-

nek? Csak nő, mert csak az ismerheti igazán és csak az értheti meg igazán lényé legkülönösebb, a férfítől teljesen eltérő sajátosságait. Akkor, mikor először láttam magukat együtt, nem aludtam egész éjjel. Pár nappal később maga megengedte, hogy néha idejőj-jek. Az örömtől majd megbolondultam. Egyszer, mikor itt voltam, jött a katona. Megcsókolta... Előttem... A fejembe futott a vér. Majdnem arcul vertem. Maga édes, naiv lélek, nem vett észre semmit. Azután megismertem a két fiát is. Megszerettem őket. Hiszen a magáéi. És lassan látni kezdtem az életét. Munka... munka... Sajnáltam: hogy annyit dolgozik, irigyeltem: hogy olyan szívesen dolgozik és bámultam: hogy mindig boldog és vidám. Mert én dühöngve dolgozom. Elkésérít, hogy kell. Azért nyúltam italhoz is. Hogy ne gondoljak a robotra folyton. Közben jött, hogy maga nem tudott kifizetni egy számlát. Mikor hazaértem, megérlelődött a tervem. Legközelebb, ha jövök: elhozom az aznapi kasszát. Hogy darabig ne legyen gondja. És elhatároztam, hogy beszéljek magával. Megmondom... mennyire szeretem. — Megvetően megrázta a fejét. — Nem úgy, olyan önzőn, komiszul, mint az a nagy darab katona, aki elhiszem, hogy szereti, de aki a nagy egészségében és önzésében bizonyosan nem dobná el magáért az életét. Mert én... elhatároztam, hogy eldobom... Nevetve, könnyen, boldogan, ha maga... csak egyszer... egyetlen egyszer is szeret... És ha eldobtam, senki se keresi magán a pénzt... A táska velem marad, és ha esetleg két, három nappal később kihalásznak a Dunából bennünket, hát Istenem... A nyitott táskából igazán könnyen kivihette a vacak papírost a víz... Eddig van... — És beledobta a cigarettavéget a hamutartóba.

Mária elképedve ült a helyén. Sok szerelmi vallo-mást hallott és utasított vissza, de lányét még soha. És sohase kívánt olyan helyzetbe jutni, hogy megte-

hesse. De függetlenül attól, hogy lány, aki a vallo-
mást tette, olyan megdöbbentő az egész dolog. Olyan
egyszerű, póz nélküli és áldozatos. Ahogy kitervelte
az egészet, ahogy hozzáfogott a végrehajtásához és
ahogy előadta. A lényegtől magától irtózik, de a lányt
nagyon szánja. Szerencsétlen teremtés. Hol, miben
lehet ennek a nagy defektusnak a magyarázata? Hol
billent az egyensúlya ennyire félre? Nem, nem küld-
heti el egyszerűen azzal, hogy nem érdekli az egész,
hogy irtózik tőle, mert úgy remeg ott a pamlagon,
mint a nyárfalevél. Jónak kell hozzá lenni és meg-
értőnek és okosnak. Meg kell magyarázni neki, hogy
először, most rögtön vigye vissza a pénzt.

— Sajnálom magát, Irén, — mondta gyengéden.
— Sajnálom, mert szenved és mert nem tudok orvos-
ságot a szenvedésére. De mert meg akarom érteni,
meg akarom vigasztalni, nem küldöm el részvétlenül.
Arra azonban kérem, és pedig mindkettőnk érdeké-
ben, vigye vissza a pénzt. Talán, ha ügyesen és nyu-
godtan csinálja a dolgot, nem vesznek észre semmit.
Adja Isten, hogy ne vegyenek, mert sohase bocsáta-
nám meg magamnak, hogy akaratlan ilyen szörnyű
zavart támasztottam az életében. Maga szegény, a fize-
téséből tartja el az édesanyját is. Mi lesz magukkal,
ha az állását veszti a könnyelműsége miatt? Hogyan
veszem magamra, ha nem lesz kenyerük és ha az
édesanyja a két fiammal együtt megátkozik engem?
Fogadjon hát szót szépen és menjen. Ha akar, vagy
teheti, később, ha a dolgot elrendezte, visszajöhet. —
És kedvesen megsímogatta a haját.

A lány szájára húzta a símogató kezét.

Az asszony összerezett. Legszívesebben ismét,
mint az előbb, visszavette volna a kezét, de félt. Félt,
hogy a lány elkeseredik, megmakacsolja magát és
ha el is megy, nem megy vissza a bankba és nem teszi
vissza a pénzt. Ő pedig azt akarta. Hagyta hát a kezét
pár pillanatig, azután felállt.

nek? Csak nő, mert csak az ismerheti igazán és csak az értheti meg igazán lényé legkülönösebb, a férfítől teljesen eltérő sajátosságait. Akkor, mikor először láttam magukat együtt, nem aludtam egész éjjel. Pár nappal később maga megengedte, hogy néha idejöj-jek. Az örömtől majd megbolondultam. Egyszer, mikor itt voltam, jött a katona. Megcsókolta... Előttem... A fejembe futott a vér. Majdnem arcul ver-tem. Maga édes, naiv lélek, nem vett észre semmit. Azután megismertem a két fiát is. Megszerettem őket. Hiszen a magáéi. És lassan látni kezdtem az életét. Munka... munka... Sajnáltam: hogy annyit dolgozik, irigyeltem: hogy olyan szívesen dolgozik és bámultam: hogy mindig boldog és vidám. Mert én dühöngve dolgozom. Elkésérít, hogy kell. Azért nyúl-tam italhoz is. Hogy ne gondoljak a robotra folyton. Közben jött, hogy maga nem tudott kifizetni egy számlát. Mikor hazaértem, megérlelődött a tervem. Legközelebb, ha jövök: elhozom az aznapi kasszát. Hogy darabig ne legyen gondja. És elhatároztam, hogy beszélek magával. Megmondom... mennyire szeretem. — Megvetően megrázta a fejét. — Nem úgy, olyan önzőn, komiszul, mint az a nagy darab katona, aki elhiszem, hogy szereti, de aki a nagy egészségé-ben és önzésében bizonyosan nem dobná el magáért az életét. Mert én... elhatároztam, hogy eldobom... Nevetve, könnyen, boldogan, ha maga... csak egy-szer... egyetlen egyszer is szereti... És ha eldobtam, senki se keresi magán a pénzt... A táská velem marad, és ha esetleg két, három nappal később ki-halásznak a Dunából bennünket, hát Istenem... A nyitott táskából igazán könnyen kivihette a vacak papírost a víz... Eddig van... — És beledobta a cigarettavéget a hamutartóba.

Mária elképedve ült a helyén. Sok szerelmi vallo-mást hallott és utasított vissza, de lányét még soha. És sohase kívánt olyan helyzetbe jutni, hogy megte-

hesse. De függetlenül attól, hogy lány, aki a vallo-
mást tette, olyan megdöbbenő az egész dolog. Olyan
egyszerű, póz nélküli és áldozatos. Ahogy kitervelte
az egészét, ahogy hozzáfogott a végrehajtásához és
ahogy előadta. A lényegtől magától irtózik, de a lányt
nagyon szánja. Szerencsétlen teremtés. Hol, miben
lehet ennek a nagy defektusnak a magyarázata? Hol
billent az egyensúlya ennyire félre? Nem, nem küld-
heti el egyszerűen azzal, hogy nem érdekli az egész,
hogy irtózik tőle, mert úgy remeg ott a pamlagon,
mint a nyárfalevél. Jónak kell hozzá lenni és meg-
értőnek és okosnak. Meg kell magyarázni neki, hogy
először, most rögtön vigye vissza a pénzt.

— Sajnálom magát, Irén, — mondta gyengéden.
— Sajnálom, mert szenved és mert nem tudok orvos-
ságot a szenvedésére. De mert meg akarom érteni,
meg akarom vigasztalni, nem küldöm el részvétlenül.
Arra azonban kérem, és pedig mindkettőnk érdeké-
ben, vigye vissza a pénzt. Talán, ha ügyesen és nyu-
godtan csinálja a dolgot, nem vesznek észre semmit.
Adja Isten, hogy ne vegyenek, mert sohase bocsáta-
nám meg magamnak, hogy akaratlan ilyen szörnyű
zavart támasztottam az életében. Maga szegény, a fize-
téséből tartja el az édesanyját is. Mi lesz magukkal,
ha az állását veszti a könnyelműsége miatt? Hogyan
veszem magamra, ha nem lesz kenyerük és ha az
édesanyja a két fiammal együtt megátkoz engem?
Fogadjon hát szót szépen és menjen. Ha akar, vagy
teheti, később, ha a dolgot elrendezte, visszajöhet. —
És kedvesen megsímogatta a haját.

A lány számára húzta a símogató kezét.

Az asszony összerezett. Legszívesebben ismét,
mint az előbb, visszavette volna a kezét, de félt. Félt,
hogy a lány elkeseredik, megmakacsolja magát és
ha el is megy, nem megy vissza a bankba és nem teszi
vissza a pénzt. Ő pedig azt akarta. Hagyta hát a kezét
pár pillanatig, azután felállt.

— Menjen Irén, — mondta csendesen mégegy-szer és újra megsímogatta.

A lány a szemébe nézett. Ködös volt a tekintete.

— Szeret?

— Mint jóbarátot, igen. Másként soha.

— Akkor Isten vele! — És felugrott és kirohant.

Mária felkapta a táskát.

— Irén! — És utána futott.

Az előszoba ajtajában érte utól. A táskát a kezébe nyomta és igyekezett kicsit lecsendesíteni.

— Irén. Legyen okos.

A lány vadul szembenézett vele.

— Okos maga, ha a férfiára gondol? — És mert látta, hogy az asszony elképedten bámul rá, hozzá-tette: — ha tudná, mennyire gyűlölöm a férfiakat. — A szeme összeszűkül. — Azért, hogy maguk... ilyen nők, mint maga... őket szeretik...

XXIII. FEJEZET.

Tervek.

Az otthon egyre szépült. Minden fillér, amelyet meg lehetett takarítani, vagy amelyet valami külön munka adott, ezt a célt szolgálta. Váza lett belőle vagy kép, régi porcellán, vagy darab antik selyem, könyv vagy lámpaernyő, teakészlet vagy finom, csi-szolt kis poharak.

És milyen örömmel hordtak haza mindent. Mert ketten hordtak. Ha Mária vett valamit, Dezső se akart elmaradni. Együttes séláik alatt, ha a kirakatokat nézegették, kicsit tehetségtelenül, de kedvesen és hártatlan igyekezettel figyelte, tanulta az asszonyt. Nézte, mi tetszik neki, kérdezgette, miért ez és miért nem a másik? Mert neki rendesen a — másik — tetszett. Az, amelyiken volt — valami. — És nagyon sok

idő kellett, amíg megtanulta, hogy szőnyegben nem a vastagság és nem az élénk színek, hanem a sűrűség, nemesség és színek az érték, meg hogy az egyszerű, kevés mintájú, de finomvonalú és művészi festésű porcellán sokkal szebb, mint agyondíszített.

De mikor végre megértette, kitört rajta a porcellánörület. Minden alkalomra: karácsony, névnap, születésnap: herendit vásárolt és ragyogó arccal hozta és csomagolta ki a selyempapírból.

— Mire én is egészen itt leszek, — mondta egy alkalommal, mikor keksztartót hozott — teljes herendi készletünk lesz. És pedig tizenkettes készlet mindenből.

— Minek az nekünk? — nevetett az asszony. — Nem adhatunk nagy ebédeket, vacsorákat. Csak legfeljebb itt-ott hívhatunk pár jóbarátot: teára, fekete-ére, valami kis hideg dologra. A nagy összejövetel rengetegbe kerül, nagy lakást, személyzetet igényel és ami a legfontosabb, nincs is kedvem és időm hozzá.

— Nem kell majd mindig ennyit dolgoznia. A fiúk lassanként készen lesznek és ha rájuk nem lesz gond, kevesebb lesz a terhe. És az is számít, ha már együtt leszünk.

— Hogyne — és mosolygott. — Akkor két gyerek helyett, háromra kell majd vigyáznom.

A férfi magához ölelte.

— Igen... De azonkívül ugye — és várakozón nézett le rá, — igazán nem kell ilyen sokat dolgoznia.

— Nem szívem. A maga fizetése körülbelül annyi, mint az enyém. Így a kettőből, ha nem is fényesen, de gond nélkül megélhetünk. Természetesen takarékoskodnunk kell, mert minden esztendőben nagyobb utazást teszünk. — Felfénylett a szeme. — Meglátja, az a legnagyobb öröm és legnagyobb érték.

Az üvegajtó áttetsző selyemfüggönyén egy alak körvonalai rajzolódtak át.

— Ila! — örült fel Mária és feltárta az ajtót.

— Nem zavarok? — és minden mosolygott rajta. — A szája, apró fogakból álló fogsora, formás, hegyes kis orra, két csillogó fekete szeme, a kis, kokett barett a feje tetején és egész kedves, harmonikus, finom kis lénye, amely egyszerűségével, csinosságával, sugárzó jóságával és okosságával pillanat alatt mindent betöltött maga körül.

— Te? Soha! — és nagyon melegen átölelte.

— Hogy vagy? Készen az útra?

— Nem egészen. Vagyis inkább úgy, hogy az útra készen, de az itthon hagyandó munkával nem. De ne búsulj. Az is meg lesz idejére.

— És maga? — fordult most Dezsőhöz — nem jön velünk?

— Sajnos nem. De utánuk, talán igen.

— Hogy-hogy?

— Úgy, hogy ha július 25-től szabadságot kapok, elmegyek Salzburga néhány napra.

— Remek. Július végén éppen Salzburgban leszünk. Meg akarjuk hallgatni Jedermann-t és a Rózsalovagot.

— Ezt legalább tudom már, — nevetett Mária, — mert azt, hogy hová megyünk tulajdonképen, még mindig nem árultad el.

— Nem is fogom — és felhúzta fitos orrát. — Azt mondtad, nincs kívánságod, csak az, hogy ne utazzunk reggel korán, hogy 7—800 méter magasan legyünk, hogy legyen uszoda és ne kelljen öltözködni sokat. Ezt mind megkapod, a többire ne légy hát kíváncsi egyelőre.

— Sőt. Talán úgy csinálhatnók, hogy amikor kiindulunk a Keletiből, bekötöd a szememet és nem is veszed le addig a kendőt, amíg ott nem leszünk, ahol lenni akarunk. Nagyon mesészerű volna és részemről szívesen beleegyezem.

— Ha így hall beszélni az ember, azt hiszi, aka-

rattalan, tehetetlen báb vagy, aki még lélekzetet se vesz egyedül.

— Egy hónapi időtartamra mindenesetre jól hiszi. Vagy nem gondolod, hogy tizenegy hónapig éppen elég akarni és aktívnek lenni? Kenyérkereső apának, gondos anyának, szerető asszonynak, mindennel törődő háziasszonynak, társadalmi lénynek és a jó ég tudja még mi mindennek. Boldog vagyok, ha a tizenegy hónapnak vége és kicsit elengedhetem magamat.

— Igaza van, szívem. Engedje csak el és hagyjon mindent Ilára. Csak nekem írjon szorgalmasan.

— Azt nem, kapitány úr! Minden héten kap egy lapot és slussz! Hogy is ne! Azt hiszi, úgy lesz, mint eddig, hogy Mária a legszebb délelőttöket és délutánokat frással tölti.

Mária egyik karjával az egyiket, másikkal másikat ölelte át.

— Hogy milyen édesek vagytok. Csupa szeretetből veszekedtek rajtam.

Dezső a levegőbe emelte az asszonyt.

— Ír hosszú levelet, vagy nem? — És úgy tett mintha le akarná ejteni.

— Írok! Írok! Éjjel is írok, ha akarja.

Ila a fejét csóválta.

— Gyerekek. Éretlen gyerekek. — Azután, amikor Mária a földön állt, megkérdezte: — milyen volt a tegnapi opera?

— Nyári. Érzett rajta a meleg meg az unalom.

— Kikkel voltatok?

— Hogyan tudod, hogy voltunk valakikkel?

— Hallottam.

— Egy házaspárral. Dezső barátai. De nem voltunk velük, csak Dezső bemutatta őket. Kellett, mert véletlenül egymás mellett ültünk.

— Nekem se barátaim. Ismerőseim.

— Örülök neki.

— Miért?

— Nem tudom. — És az arca kicsit megkeményedett. — Valami rossz érzésem volt, amíg velük voltam.

— Gyerekség. Egyszerű, rendes emberek.

— Lehet. De tudja milyen sokat adok az első impresszióra.

— Adhatsz is — mondta Ila. — Ritkán csapja be az embert.

— Lázár szerint az ilyen megérzés: primitív ösztön. Szerintem: a szimpatikus, illetőleg antipatikus kisugárzások találkozása, esetleg összeütközése. De akár az egyik, akár a másik, vakon rábírom magam. Az eszem ugyanis becsapott már néhányszor, de a megérzésem nem.

— Hogy van Lázár? Régen láttam — jegyezte meg Ila.

Mária az órára nézett.

— Mindjárt itt lesz. Meghívta magát vacsorára hozzám.

Ott is volt. Félhétkor beállított azzal, hogy: halálosan éhes.

Erzsi begördítette a két asztalt. Egyiken uzsonnához volt terítve, a másikon vacsorához.

— Mit kap? — kérdezte Ila.

— Rendes dolgot. Gulyást. — Ősz bajusza alatt egészségesen, hangosan felnevetett. A maguk asztalát, azt hiszem terítékestől meg kellene ennem, hogy valamennyire jóllakottnak érezzem magamat.

— Furcsa ember maga — jegyezte meg Mária, miközben a tányért telemerítette gulyáslevessel.

— Miért?

A legkulturáltabb feje van, amit valaha láttam és hozzá favágó gyomra.

— No és? Azt hiszi, hogy egyik kizárja a másikat?

— Nem. De nem is egészsíti ki.

— De bizony, kiegészíti. — És kedves szokása szerint kifeszítette a mellét és megropogtatta a karjait. — Ha ilyen árnyékdolgokkal táplálkoznám, mint maguk, nem végezhetném azt a nehéz és felelősségteljes munkát, amit végzek és nem volnék olyan erős ma is, hogy a két fiát és ráadásul Dezsőt is megverhetném, ha rákerülne a sor.

Mária mosolygott. Régen megszokta ezeket a kedves túlzásokat és régen megállapította belőlük, hogy a férfiaknak a fiatalság elmúlta után a fizikai erővel való játék és kérkedés ugyanolyan életszükséglet, mint az asszonynak a szépséggel való. A fiatal férfinak nincs szüksége rá, hogy az erejét bizonygassa, mert úgymint magától értetődő. Éppen úgy, mint a fiatal nőnél a szépség. Az az idős férfi, aki a fiatalokat akarja legyőzni és közben nem gondol arra, hogy az erő nemcsak a váll szélességében, az ököl keménységében és a izmok fejlettségében, van, hanem a gyorsaságban, hajlékonyságban, ruganyosságban, kitartásban is, azt teszi, amit a hervadó asszony, aki fiatal lánnyal akarja felvenni a versenyt. Úgy, belül, őszinte pillanataiban talán tudja is, hogy az lehetetlen, de kifelé nem akarja elismerni. Kell neki, hogy beszéljen az ellenkezőről, hogy foglalkozzon vele, mert kell neki az udvariasságból, sajnálkozásból, vagy ellentmondani nem akarásból született igenlő vagy ráhagyó válasz. Éppen úgy, mint ahogy sok idős férfinak kell, hogy itt, ott nővel lássák. Szép és fiatal nőkkel, akikhez legtöbbször semmi közük, akiket esetleg csak uzsonnáztatnak, vacsoráztatnak, sőt, akiknek csak azért vesznek ékszert, szőrmét, tartanak lakást, hogy uzsonnázni, vacsorázni, sétálni menjenek velük. Kell a látszat... A kirakat, amikor az üzlet már régen csődbe ment... Kell, hogy a kívülállók azt higgyék: ők még mindig férfiak. És ha eléri ezt: boldogok. Talán boldogabbak, mint mikor tényleg azok voltak.

— Min gondolkozik? — kérdezte Lázár, mikor letette a kanalat.

— Azon, hogy minden relatív. Hogy az életben nem az igazság a fontos, hanem az igazságnak a látszata.

— Nem mindíg. Nekem például a beígért túróstészának nem a látszata a fontos, hanem a valósága.

— Csak már erről szokna le! — haragudott az asszony.

— Fiam, az ember először is semmiről se szokik le, másodsor, miről szokjam le? Az evésről talán?

— Dehogy. Csak arról, hogy az evés ilyen rettentően fontos legyen.

— Kérdezze meg a földet, fontos-e neki az eső, ha száraz, a gépet, fontos-e az olaj? Majd, ha azok azt mondják: nem, én is lemondok az evésről.

— Én nem azt mondom, hogy mondjon le, csak azt, ne tegye az evést ilyen elsődleges helyre.

A férfi arca bosszús kifejezést öltött.

— Hanem tegyek úgy, ahogy mostanában divatos. Éhezzen kicsit. Kössem le az energiám jelentékeny részét azzal, hogy verekedjem az éhségérzéssel. Nem, fiam. Én nem vagyok hajlandó ilyen butaságra. Naponta négyszer, tíz-tíz perc alatt elvégzem az étkezést, vagyis négyszer befűtöm a gépet, azután nem tördöm többet vele. A gép megy... Hogy hogyan, arról volt alkalma meggyőződni. De hagyjuk ezt. Ezen a téren úgy se értjük meg egymást. Maga: a ma gyereke, én: a tegnapé, Maga azt tartja: csak könnyű dolgokat szabad és okos enni, én azt: mindenfélét. Sőt inkább több nehezet, mint könnyűt, mert az a gyomor, amely mindig csak könnyű táplálékot dolgoz fel, elerőtlenedik. Elerőtleníti a munkátlanság. Éppen úgy, mint a fogakat is. Nézze meg a mai gyerekeket. Már a tejfogaik plombáltak, mert pépeken nőnek fel. Egyik oldalon járattják, a másikon megfoszt-

ják az ellenállás következtében kifejlő munka lehetőségeitől.

Rágyujtott a szivarjára és kezébe vette a feketés csészét. Megkeverte, hirtelen, egyetlen hajtásra kiürítette, azután hátradőlt.

— Nos, van valami kérdeznivalója?

Ezt a kérdést ugyanígy, ugyanezzel a hangsúllyal mindig feltette, amikor hosszabb ideig együtt voltak. És sokszor voltak együtt. Alapja az volt, hogy Mária még abból az időből, mikor a keze alatt dolgozott, minden, a mesterségéhez, az érdeklődési köréhez tartozó kérdéssel hozzáfordult és mindig, mindenre meg is kapta a legtökéletesebb, legkimerítőbb feleletet. Nagyon sokat tanult így, mert a vallási kérdésektől a festészetig, zenétől az orvostudományig, történelemtől a filozófiáig, irodalomtól a felfedezésekig, mindenről szó volt közöttük. A férfi néha órákhoz-szat beszélt és az asszony nyitott füllel, szomjas lélekkel hallgatott. A férfi sohase fáradt bele a tanításba, Mária sohase a tanulásba. Volt idő, amikor az asszony valóságos sportot űzött a kérdésekből. Ambicionálta, hogy tévedésen, melléfogáson kapja mestert. Előre megnézett évszámokat, történelmi eseményeket, elolvasott művészettörténeti fejtegetéseket és azután kérdezett... És szédült... Valósággal szédült, mert az évszámok, amelyeket a férfi mondott, mindig halálosan pontosak voltak: akár a római kort, akár a francia forradalmat is vette elő. Sőt. Minden jelentősebb nevet és nem tárgyhoz tartozó, de a tárggyal összefüggő dolgot is tudott. Pár taktus eldúdolása elég volt, hogy ráismerjen a zenedarabokra: a Strausszoktól, Bachig és Beethovenig és elég egy falomb vagy drapéria festés technikájának szemlélete, hogy megmondja: ki festette a kérdéses képet. Mária, valakinek így definiálta egyszer Lázár képességeit:

— Olyan, mint a nagy Larousse-lexikon, kibő-

vítve végtelen fantáziával. Ha úgy istenigazában beszélni hallom, mindig Hugo Viktor Nevető emberének Ursusa jut eszembe, akiről azt mondja az író: „Csak azért nem tudott mindent, mert a minden megtanulására nem elég egy emberöltő. Amit azonban tudott, azt olyan jól tudta, hogy könnyen kitálta belőle azt, amit nem tudott.“ Körülbelül ez Lázár... Hippokratést éppen olyan jól ismeri, mint Pithagorast, Mózeset és Sokratést, citálja Vergiliust és Spinózát, cáfolja Darwint és Freudot, tisztában van a legmodernebb orvosi felfedezésekkel éppen úgy, mint a legmodernebb harci eszközök hatásaival... Bűn, igazságtalanság és hihetlenség, hogy ilyen agyvelő megöregedhet és szétomolhat.

— Hogy van-e valami kérdezni valóm? — Ismételte a kérdést az eszmefuttatás után. — Igen. Mindig van. És mindig sok.

A férfi mosolygott. Kedves, sokrétű, színes mosollyal, amelyben az öntudat biztonságán kívül az adni akarás készsége is benne volt, meg a férfi szolgáltni akarása is az asszonymnak, meg a tanár elismerése is a diáknak, meg a fizikai jóérzés előmlése is, ami ilyenkor, neki megfelelő vacsora után, megfelelő társaságban, szivar mellett, mindig előmlött benne.

— Halljunk hát a sok közül egyet. De valami olyasmit, ami Ilát és Dezsőt is érdekelheti mert azt tudja, ugye, hogy egyetlen érdektelen arc vagy unatkozó tekintet megfojtja a legszebb, leggazdagabb gondolatot.

— Olvastam az intelligencia-próbáról. Van ennek valami létjogosultsága és értelme?

— Létjogosultsága is, értelme is van, de kevés. Illetőleg csak ott, ahol nem egyéneket, hanem csak lényeket kell értelmileg megvizsgálni. Alkalmas embereknek jelentéktelen állásokra való kiválasztásánál. Mert az egyén elméjének mélységét, az értelem bizonyos fokon túli fokát technikai eszközökkel ma még

nem lehet megmérni és meghatározni. Az igazi értelmi érték olyan szétágazó, messzesugárzó, mint a nap melege és fénye, és olyan sokoldalú, sokszínű, mint egy tökéletesen csiszolt drágakő. Ilyen szempontból tehát nem számít az értelemvizsgálat. Olyan szempontból azonban számít, hogy a tömeges vizsgálatoknál kiderül a szomorú tény: az emberek túlnyomó része, ha nem is gyengeelméjű, de gyenge értelmű... Ez az erős meghatározás azért látszik paradoxonnak, mert az emberiség általában még sohase tanult annyit, mint ma. Ma az alsó osztály gyermekei is végeznek legalább négy középiskolát, a középosztályé meg legnagyobb részt egyetemet. Ennek ellenére az értelem csak látszatra fejlettebb, valójában azonban sekélyebb, mint egy emberöltő előtt. Oka ennek: a nevelési rendszertől a tanítási rendszerig, a túlságba vitt sporttól a túlságos szabadságig, a sokféle és korai szórakozástól az élet hajszolt tempójáig mindenben kereshető és megtalálható.

— Nem az elfogultság mondatja ezt magával?
 — kérdezte Mária. — Mert szinte lehetetlen elhinni, hogy az ember ma hátrább legyen, mint évtizedek előtt.

— Pedig hátrább van. Ne higye azonban, hogy ez ujság. Már volt így néhányszor. Már omlott össze néhány kultúra és még fog összeomlani néhány, amíg az ember eljut oda, hogy a szó szoros értelmében vett ember legyen. Ez pedig nem akkor fog elkövetkezni, ha a technika még fejlettebb lesz, ha a százszor megjavított rekordokat még megjavítják, ha még messzebbre ható halálsugarakat, halálgázokat találnak fel, hanem akkor, ha az államok, a népek között zavartalan lesz a béke. Ha az emberek olyan értelmi színvonalon állnak majd, amely magátólértődővé teszi a becsületességet, a másik ember minden javának tiszteletbentartását, és nem az aranyborjú lesz az egyeduralkodó a földön, hanem az emberi

elme. Isten lehelete az emberben... Mert hogy ma nem így van, azt mindeki tudja, aki gondolkozik. Nézzen körül. Ezer és ezer tehetséges embert lát kulimódra görnyedni, agyát, idegeit kicsavartatni pusztán a kenyérért: a bankártól, a gyárostól, a vállalkozótól, feljebbvalótól. Ma nincs egyén, csak egyed... Gép, embergép, akit az élet kényszere hajszol, hogy aprópénzre váltsa be álmait. Falanszter van. Aljas műhely, ahol Plátó marhákat legeltet és Michel Angelo széklábakat farag. Korrupció, amelynek legillatosabb és legártalmasabb virága a protekció, amely viszont megöli minden értéket, minden egyéniségnek. Szellemi prostitúció, amely vagy teljesen tagadja a lelket, vagy elfogadja Descartes elméletét, aki megteremtette a test és a lélek különállóságának lehetőségét. Az első is, a második is: bárgyúság. A lélek tagadása régen megbukott és megbukott Descartes elmélete is. Mert ha nincs lélek, mivel lehet megmagyarázni az elme megnyilatkozásait és ha a materiálist különválasztják a spirituálistól, hogy értelmezzük a lélek millió hatását a fizikumra.

Az elégett szivaracsonkon új szivarra gyujtott. Máriának, ha a dohányzásnak ezt a tempóját látta, mindig édesapja jutott az eszébe, akinek szájából szintúgy nem hiányzott soha a csibuk vagy méreg-erős, fekete virzsínia, mint Lázáréból a trabukó. Az is, ez is, szünet nélkül, mint gyárkémények ontották a füstöt és mert mindketten jól túl voltak az átlagkoron és mert csorbítatlan egészségben, nagyszerű erőben voltak túl rajta, nevettek a jótanácsokon, amely kevesebb dohányzást emleget.

Ila felállt.

— Úgy sajnálom, de mennem kell, — mondta őszinte sajnálkozással. — Pistával van randevúm nyolc órákor.

Lázár elővette az óráját.

— Maga az egyetlen asszony, aki az urával pontosan betartja a randevút. — És a régi lovagok mozdatásával mélyen lehajolt a feléjenyújtott kézre.

Mikor az előszobaaajtó becsukódott, Mária visszaült a fotójbe és megkérdezte:

— Maradunk ennél a témánál, vagy áttérünk a következőre?

— Mi a következő?

— Gyógyít-e a pszichoanalízis?

— Az egész pszichoanalízis gyógyítás szempontjából: *humbúg*... Nem lehet más, mert az orvos első kötelessége az egészség helyreállításának érdekében az, hogy a beteg figyelmét elterelje betegségéről, önmagáról. A pszichoanalízis nem ezt teszi: Magába fordítja a beteget, vájkál a régen elfelejtett, régen eltemetett apróságokban, semmiségekbe belemagyaráz nagy lehetőségeket, mélyít, súlyosít, terheket rak fel, ahelyett, hogy kibeszélné, könnyítené, terheket szedne le. — Feketés csészéjét az üveggömb felé tolta, amely alatt égett a borszesz. Mária felállt, teleöntötte a csészét. A férfi, megint egy hajtásra itta ki, azután bravúros kanyarodással visszatért az előbbi témához, Descartes elméletének rombadöntéséhez.

XXIV. FEJEZET.

Levelek.

Az aszfalt, mint félig sült hús, gőzölögve borította az utcákat és a levegő tikkadtan, portól, füsttől, emberizzadtságtól, benzingőztől reszketett. A hőmérő délben 38 Celsiust mutatott. Az emberek szédelegve jártak és aki csak tehette, ment a hűvösre vagy az uszodába.

Mária általában remekül bírta a meleget, de ilyenkor, mikor a hegyek közül hazakerült, mindig szenvedett pár napig. Addig, míg szervezete megszokta a légnyomáskülönbséget és tüdeje beletörődött a megváltoztathatatlanba: a piszokkal, korommal telített levegő feldolgozásába.

Most ült a besötétített szobában a szőnyegtelen padlón, feje felett, mint óriási lepke, forgott a ventilátor és nyári rekvizitumait rendezgette. Mert mindig, mindent elrendezett, elrakott. Mióta boldog volt, csak szép emlékei voltak és mert a hegyek között vagy idegen városokban is mindig a boldogságon keresztül látott mindent, minden fényképfelvétel, levelezőlap, színházjegy, katalógus, fontos volt neki. Ami tetszett, azt mind meg akarta nézni Dezsővel is, és amit látott, mindenről be akart számolni neki. A müncheni Alte Pinakhotek világhírű festményeitől és szobraiktól a kufsteini Helden Orgel-ig, amelynek hangja tizennyolc kilométer körzetben úgy úszott a levegőben, mint csodálatos, lilaszínű fátyol. És a thirseei tóról is, amely olyan a fenyőfák koszorújában, mint csodaszép, smaragdzöld tükör. Azt mondják, ötszáz méter mély és hogy kráter volt hajdanán. Lehet, mert olyan furcsák az áramlásai. Mindíg befelé visz mindent. Először nem is hitte, de mikor Ági kívánságára csónakázni mentek, érezte, hogy az alig fodrozó vízen nem arra megy a csónak, amerre evez, hanem a közepe felé. Mennyire kiabált a parttól az osztrák ezredes, akinek a kislánya szintén velük volt és milyen sápadt volt Áginak, a kis haszontalannak az arca, aki nem hagyott békét neki, amíg a kezdődő szél ellenére is csónakázni nem mentek. És hogy küszködött ő az evezővel és hogyan bosszankodott, hogy a csónak fenekén lévő posta, köztük Dezső levele, mind átázik a bepermetező víztől.

Át is ázott.

Utána nyúlt. Legfelül feküdt a nyári levélköteg-

ben. Szabályos, szép betűi összefolytak, néhol olvashatatlanok lettek.

Ha itthon lesz, majd felolvassa, — gondolta, mert nem lehet, hogy ne tudjak valamit, amit mondani akart. És letette a thierseei tó képeit és a leveleket kezdte forgatni. Itt-ott elolvasott egy sort, egy mondatot, egy oldalt. Mindíg több mondatot és mindig több oldalt. És ahogy olvasott, a levegő vibráló lett körülötte. Pedig a levelekben nem is volt semmi különös. Apróbb és nagyobb itthoni események, amelyeket azért kellett megírni, mert hozzátartoztak életükhöz. Beszámolók mindenről, éppen úgy, mint itthon. Hogy lássa a napjait akkor is, ha nem töltik együtt. És ez volt az, ami az asszonyt átforrósította. Hogy a férfinak nincs gondolata, csak rajta keresztül és nincs élete, csak vele kapcsolatban. És minden levélben hála. Mintha olyankor, mikor nincsenek együtt, eszmélne rá igazán, mit is jelent neki. — *Csak köszönni tudok Magának mindent.* — Írja egy helyen. — *De főleg egyet nem tudok eléggé megköszönni a jó Istennek. Azt, hogy Magát nekem adta. Mert hogy mit jelent maga mellett élni, magát szeretni, azt csak én tudom. Én... én... a világ legboldogabb halandója.*

Tovább forgatott. — *Picim!* — olvasta. — *Folyton a maga fejét látom és a kezem minduntalan ki nyúlik, hogy megsímogassa. És mert nem érem el, határtalanul szenvedek. Nem engedem, többet soha, soha se engedem el nélkülem. Inkább megyünk őszön akkor, amikor én is mehetek.*

Csacsi — gondolta. — Fellázad ez ellen a végtelen jóleső fájdalom ellen és gátat akar vetni neki, ahelyett, hogy örülne, hogy van. Igen, hogy most a hatodik esztendőben még ilyen élesen, ilyen hasító édesen van. Hát kell ennél nagyobb bizonyíték? Arra hogy minden látszólagos és valóságos körülmény ellenére is együvé tartozunk. Halálosan együvé... És az

ölébe eresztette a levélcsomót és a fejét hozzátámasztotta a könyvtár hűvös oldalához.

Ma egy hete találkoztak Salzburgban... Soha, amíg él, nem felejtí el... Ilával és Ágival mentek ki a vasútra. Amikor a vonat befutott, neki is megremegett a szíve és egészen bizonyosan nem tudott volna két összefüggő mondatot elmondani, de amit Dezsőnél látott, felülmúlt mindent. Arca, amely mindig színes, akkor halottfehér volt, szájaszéle remegett és nagy kezeivel úgy gyűrögette kesztyűjét, olyan tehetetlenül és megrendülten, mint egy iskolás gyerek. Alig hogy köszönni tudott. Ila drága volt. Úgy tett, mintha semmit se látna. Mikor kocsiba ültek és később az ebédnél, már rendben ment minden. De délután, mikor bejött a szobájába és ráfordította az ajtóra a kulcsot, megint elsodorta az érzés... Magához kapta, ölelte, csókolta, a fejét belefúrta a hajába, szívta a bőre illatát, közben érthetetlen, szédülő, kérő, becéző szavakat mondott. A lélekzete sütött, remegett a karja, teste, és ölelte... ölelte... ölelte mindig forróbban, mindig szorosabban... Ő már tántorgott, nem tudott lélekezni, és már éppen mondani akarta, hogy csak egy pillanatra engedje el, amikor, mintha elájult volna, összeesett a lába előtt... Rettentően megijedt, letérdelt hozzá és fel akarta emelni. Nem engedte... Könyörgött. Elfúladtan könyörgött. — Hagyjon... hagyjon kicsit... Olyan jó itt... és csókolta a lábát és a szeméből patakzott a könny.

Két napig voltak együtt... Két olyan napig, amilyen még nem volt az életében... Szinte álomban járták a várost, nem vették észre, hogy az eső szünet nélkül, csikokban szakad az égről, és hogy a szürkeségtől alig látni tíz lépésnyire. Olyan ragyogás volt bennük, amelyhez a Riviera napja csak árnyként hasonlítható. Este, színházban úgy, mint az első Faustnál, Dezső egyetlen pillanatra sem engedte el a kezét

és az éjszaka egyetlen kábulat volt... Forró kábulat, amelyben vagy elnyílt szemmel bámulták, dédelgettek, szedték ízekre egymást, vagy elborult tekintettel kérdeztek és adtak feleletet kérdésekre, és forró szemhéjjal, csukott szemmel, szédülten, tüzesöbe és lángfelhőbe repültek az éjig...

Két nap után Ilának haza kellett mennie és ő nem akarta, hogy nélküle menjen. Nem lett volna szép, hogy engedje, hiszen olyan drága volt mindig. Pedig végtelenül szeretett volna ott maradni még. Csak egy-két napig. Végig, amíg Dezső maradhatott, úgy is lehetetlen lett volna. Ott sem volt elég pénz, és idehaza is kifogyott már. Haza kellett jönnie, hogy ne legyen fennakadás. Pedig Ila mennyire biztatta. És mennyire könyörgött Dezső. Hogyan csókolta a kezét, hogyan szorította magához, hogyan akarta... mennyire akarta az ölelése erejével magánál tartani. Nem maradt. Hívta az a furcsa valami, amit kötelességnek neveznek és ami erősebb benne, igen, igen, erősebb még... a szerelemnél is... Mondta is ezt Dezsőnek, de az nem értette. Nem, mert a Traube-ban, még az utolsó reggelineél is könyörgött.

— Ne menjen el, Picim... Ha elmegy, én 'se bírok itt maradni. — És ő úgy beszélt vele, mint egy gyerekkel. Csendesítőn, megnyugtatón, okosan. Hogy most akar hazamenni, mikor az egész hónapi fizetését kiadta jegyre? Ugyan. Itt marad szépen, meghallgat mindent, amit lehet és örül, hogy meghallgathatja. Közben meg levelet ír mindennap, amire ő is mindennap válaszol. És észre sem veszi, elmúlik a tíz nap és akkor jön haza... És milyen jó lesz hazajönni és mennyi szépet hoz a fejében, szívében és milyen jó lesz beszélni ezekről majd ha együtt lesznek.

A beszédétől, vigasztól nagysokára lecsendesedett. De délután, mikor a vasúthoz mentek, újra elvesz-

tette lába alól a talajt és úgy állt a kirobogó vonat mellett, mint valaki, akitől minden eltávozik. Mint kis gyerek, aki egyedül marad az ismeretlen pusztaságban.

Mikor idáig ért, elejtette a fonalat. A gondolkodás fonalat. Űlt a csendben és a férfit látta. A húséges, a meleg kék szemét, a feszes, íves száját, a magas, kicsit előreugró homlokát, amelyet oldalt kettéosztva feküdt meg a sűrű, hullámos, fekete haj.

Soká ülhetett így, mert egyszer csak Erzsi jött be a déli postával.

Mohón utána kapott, egyetlen rántással feltépte a borítékot és olvasni kezdett.

Egyetlen Máriám!

Tegnap, ugyanebben az órában robogott ki Magával a vonat. Hogy mit éreztem, meg sem kíséreltem elmondani. Mintha a lelkem, az énem szeb-bik fele szakadt volna ki. De mert úgy kívánta, igyekszem megnyugodni és örülni a tíz nap múlva levő viszontlátásnak. Bár, ahogy végiggondolom a dolgot, nem hiszem, hogy tíz napig itt maradok. Az utolsó négy nap műsora gyengébb, így lehet, hogy nem várom be. Ne ráncolja a homlokát, hanem próbáljon megérteni. Szívem nem bírok még ennyi ideig távol lenni Magától. Maga öt hétig volt el és ehhez jön most kettő. Hét hét... Majdnem két hónap. Rettenetes! Mert az, hogy itt két napig együtt voltunk, csak súlyosbitja a helyzetet... Nem bírom... Szívem, nekem maga mellett kell lennem, mert csak akkor vagyok jókedvű és nyugodt.

És ha Istentől kérhetek valamit, az csak az, ne szakítson el Magától soha, még napokra se. Maga az élet, és Magán kívül csak sötétség van.

Picim! Végtelenül fáj a szívem Maga után és mégis... mégis... határtalanul boldog va-

gyok... És ha megtehetném, beleordítanám a világba, hogy — emberek, rajtatok, csak rajtatok múlik, hogy boldogok legyetek.

Óh, milyen jó, hogy megtaláltam Magát és hogy Maga mellettem maradt. Hogy hat év óta tud és akar mellettem állni, hogy tud és akar dolgozni a közös jövőért, amelyért én, sajnos, nem tehetek mást, csak azt, hogy várom... Hogy nagyon, nagyon várom, mert addig nincs igazán nyugodt percem, amíg Maga nem egészen az enyém. Mindig félek, hogy hátha egy nap, talán azért, mert valami hibát követek el, talán azért, mert mégis győz Magában a tudat, hogy a lényünk, nevelésünk nem együvé való, talán azért, mert rájön, hogy én olyan keveset tudok adni a jövőben is abból, ami Magát megilleti, talán azért, mert jön valaki, akit ha nem is tud úgy szeretni, mint engem, — óh, mennyire kapaszkodom ebbe a gondolatba — mégis... elhagy.

Ez a lehetőség gyötör és ezért reszketek, ha nem vagyok Maga mellett.

De ne is akarjon és hiába is akar elmenni tőlem. Én úgy szeretem Magát, olyan erősen és kétségbeesetten, hogyha meg is akarná tenni, mindig megtalálom a módját, hogy visszakapjam.

Maga az enyém és az enyémnek is kell maradnia. Mindig... Az élet legvégéig!

Még akkor is, igen, ha valakitől az oltár elől is kellene visszahurcolnom.

Vigyázzon Magára, az egészségére. Minden lépését kísérem, vigyázzon és szüntelen látom.

*

Ma a Traube-ban reggeliztem, ugyanazon a helyen, ahol Magával ültem. Menet vettem egy szál virágot és betűztem a Maga széktámlájába. Ki akartam menni a Königsee-re is, de nem érdemes,

zúg az eső. Látja, tegnap, tegnapelőtt is zuhogott és mégis napsütést éreztem. Milyen jó volt, Istenem!

Remélem, Picim, otthon mindent rendben talált és a fiúk nagyon örültek Magának. Megmondtam, hogy sok virágot vegyenek és hogy Erzsi nagyon finom vacsorát készítsen.

Nem bírok tovább írni, Szívem... Szédülök a vágytól, mert most ismét látok mindent. A drága otthont, Magát. Ahogyan jár-ke, ahogyan ül az íróasztalnál, fekszik a pamlagon. És érzem a parfümjét a levegőben.

Ma egy hétre otthon vagyok... Még akkor is, ha Toscanini dirigál és a világ legelső énekesei énekelnek. Csak bírjam addig is... Szívem nagyon szeretem, minden gondolatom Magánál van.

Kérem Istent, vigyázzon Magára és tartsa meg nekem.

*Egész életével öleli:
Dezső.*

A lemezeket előhívtam. Mind nagyon jók. De egyet, Szívem, összetörtem. Nem véletlenül, akarattal. Igen, mert ahogy előrehajol, a dekolázsban látszik az édes melle. Azt pedig nem engedem, hogy lássa valaki. Ugye megérti, Picim, és nem haragszik érte?

— Nem... — mosolygott befelé az asszony és a szíve fölött összekulcsolta a kezét.

XXV. FEJEZET.

Nagy hiba.

Bartha György nem volt már fiatal, de ruganyos volt, nagyon ápoltságú és olyan sugárzó eszű meg intelligenciájú, hogy Mária mindig örült, ha együtt lehetett

vele. Egy éve ismerték már egymást és mert társaságban elég gyakran találkoztak, sőt néha egy feketére, teára Mária is vendégül látta, őszintén összebarátkoztak.

Mária, mint minden asszony, észrevette, hogy érdeklődést ébresztett a férfiban, de mint minden korrekt asszony, soha egyetlen szóval, egyetlen mozdulattal sem táplálta. A l'art pour l'art flört nem érdekelte, a komoly célú meg mégkevésbé.

Most a férfi itt ült szemben vele a dolgozószoba sarokpamlagán és kicsit idegesen, kicsit meghatottan beszélni kezdett.

— Teljesen tisztában vagyok a közöttünk lévő különbséggel — mondta. — Hiszen ez volt az, ami ilyen sokáig visszatartott. Most azonban nem tudok már várni. Szeretem magát, Mária. Nagyon szeretem. Független ember vagyok, előkelő pozícióval, szép nyugdíjjal, jelentős vagyonnal. Mindezt boldogan felajánlom magának. Legyen a feleségem.

Az asszonynak, mikor a kérés elhangzott, első gondolata az volt, hogy ez a harmadik ilyen kérés az utolsó öt esztendőben. Az első kettőt — bár anyagiilag mindkettő jelentős volt — könnyű volt visszautasítani. Mint ember: mind a két férfi messze volt tőle és mint férfi: nem érdekelte egyik sem. Ez azonban más. Ez, mint ember, nagyon érdeklő, mint észlelynt kiválónak tartja és férfiassága is szimpatikus. A másik kettőről tudta, hogy nem okoz nekik fájdalmat a visszautasítás, mert nincsenek ott lélekben és talán érzésben sem, hogy az lehetséges lett volna. Ennek azonban tudta, nagy fájdalma lesz. És mert jól ismerte a fájdalmat, félt fájdalmat okozni. Azon gondolkozott hát, hogyan, milyen szóval mondja ki a nem-et. Hogy legkevésbé fájjon. Hogy legkisebb sebet üssön. Olyan végtelenül sajnálta, ahogy szemben ült vele.

Magas, erőteljes, jóformájú lényéből annyi em-

berinesség, nemesség, annyi kultúra, magától értetődő úriság és biztonság sugárzott, mint nagyon kevésből, aki útjába került eddig. Szép, érdekes, Isten kezét viselő arcán, átlátszóan tiszta, fiatal szemeiben annyi melegség, mélység, szerelem és féltő remény volt, hogy félt ránézni és beszélni kezdeni.

A férfi várta a választ... Percek óta várta. Nézte az asszonyt él mindig jobban szenvedett. Már tudta, hogy nem lesz jó, amit hallani fog, mert a jót, ha nem is szóból, egy mozdulatból, arcerezdülésből már tudná. Hiszen ha örömet ad az ember: siet. Csak a szomorúság adástól fél. Legalább is a rendes, jó ember fél. És ez az asszony az. Könnyíteni akart hát rajta.

— Ugye, azt akarja mondani... — itt várj egy pillanatig, mert mégis csak nehéz ez a szó... — hogy nem szeret.

Az asszony elkapta a segítséget.

— Nem... nem... — tiltakozott. — Azt, hogy boldogan elfogadnám, ha... ha szabad volnék... De nem vagyok az... Régen... évek óta...

— Tudom, — mondta nagyon csendesen a férfi — mindent tudok magáról. Csak egyet nem... És ezt magától szeretném hallani. Feleségül megy az illető úrhoz?

Az asszony nagyon nyíltan szembe nézett vele.

— Ha nem mennék, nem lettem volna az övé.

— Igaza van.

E két szó után, amelyek olyan végtelenül sokat mondtak, csend esett közéjük. Az asszony azon töprengett, mit mondhatna valami vigasztalót, kedveset, A férfi meg arra gondolt, hogyan kezd hozzá ennek a szép álomnak a kiirtásához, mikor hónapok óta csak ezt dédelgette. Igaz, mikor az első nap komolyan felütötte tudatában a fejét, megijedt. Erősnek, egészségesnek érezte magát és hogy fiatal is volt, bizonyította a követelően rátörő vágy. Az erős vágy.

De mégis. Húsz esztendő. Az asszony még messze van a tetőtől, ő már lefelé halad róla. De annyi mindene van, amit adhat. Aminek az asszony örülne talán. Amiért szerethetné is kicsit. És boldog volt ezzel a gondolattal és ezzel a boldogsággal ment az operába. És ott viszontlátta az asszonyt... Nem volt egyedül... Akkor hallotta egy barátjától, hogy hosszú évek óta ez a férfi a kísérője. Mindig ez az egy, sohase más... Hogy vagy ezzel van, vagy ritkán, egyedül. Nehéz estéje volt. El is határozta, lemond a dologról, de mikor jobban megforgatta, rájött, hogy nem szükséges. Azért, mert szeret valakit? Hátha valami akadály van, ami miatt nem mehet hozzá? Talán soha. Miért ne reméljen akkor ő és miért ne akarja jobban megismerni és miért ne akarjon közelebb kerülni hozzá? Akart... A legközelebbi találkozásnál, mert hallotta, hogy az asszony olyan szomjas érdeklődéssel hallgat egy érdekes útikalandót, utazásról kezdett beszélni vele. Könnyű volt. Majd az egész világot összebolyongta és rengeteg kedves, szép emlékkal, mesével volt tele a feje. Az asszony ült mellette, mint egy gyerek. Pillanatra sem lankadó érdeklődéssel és ha elhallgatott, ezer kérdése volt. Hogy örült akkor ennek. És hogy örült ma is, mikor idejövet arra gondolt, ha igent mond az asszony: két hét alatt elrendezi a formáságokat és utána utazni megy vele. Nagy útra megy, talán Indiába, ha úgy akarja az asszony. De már — és lebillent a feje — nincs India... Csak a névyszobás, rengeteg haszontalan dologgal teletömött legénylakás van, amit úgy utált az utóbbi időben és amiből úgy vágyódott egy tágas, kertes villába, ahol két dolgozószoba lenne és két háló. No meg túl az ebédlőn, külön bejárattal, — mert az ilyen nagy fiuk már mégse járnak haza mindennap kilenc órára — tágas szoba a fiúknak is, hogy jól érezzék magukat. Hát vége... Isten veled India, adieu kertés villa, pá, pá, az enyém mellett egy másik dolgozószoba és lágy,

vörösselyem háló. Meg szervusz, tágas legényszoba, amit azért szerettem volna, hogy kárpótlást kapjak a saját, soha meg nem született gyermekeim szobájáért, meg mert mindenért, amit a két fiú kapott volna, az anya lett volna hálás. Hát vége... Maradjunk csak szépen a négy, túltömött sötét szobában a derűs, fehérkötős szobalány helyett szolgáltassuk ki magunkat továbbra is az öreg, mormogós Miskával, akinek fogalma sincs róla, hogy a gazdája deres fejében milyen hóbortos tervek forogtak.

Felállt. Körülnézett.

Mária elkapta és megértette a pillantását.

— Nem. Azt nem akarom — mondta. — Hogy ezután ne jöjjön ide. Azt akarom... azt szeretném... — és úgy könyörgött a hangja —, ha ezután is jó barátok lennénk. Hiszen én úgy örülök magának. Mióta ismerem, mindig örülök.

— Kis lányom, ne haragudjon. Nem jövök többet ide. Sőt, máshová se megyek, ahol láthatom. Maga nem olyan asszony, akiből csak úgy kiszeret az ember, ha tovább is érintkezik vele. Magától el kell szakadni, teljesen és végérvényesen, ha az ember tovább akarja élni a megszokott életét. Köszönöm hát a barátságát, de nem fogadom el. Ha azonban mégis... nem tudja az akadályokat elhárítani, amelyek útjában állnak, hogy ahhoz mehessen, kit — mily nehezen mondta ki — szeret... egyetlen szavába kerül és itt vagyok és megismétlem, amit mondtam.

Ennyi érzés, ennyi magabiztosság, jóság, imponáló határozottság, megint csak megfájdította Máriának a szívét.

— Hogyan tudja, meri ilyen biztosan ígérni ezt? — kérdezte. — Hátha sokkal hamarabb, mint hinné, túl lesz rajtam.

— Gyermekek... — és okosan, önmagát ismerően elmosolyodott. — Régebben, mint negyven éve vol-

tam szerelmes először és azóta ritkán voltam szerelem nélkül. De ez alatt a hosszú idő alatt csak egyetlen nő volt magán kívül, akit feleségül akartam venni... Akkor... huszonegy esztendő voltam... Az azóta eltöltött idő elég garancia arra, hogy bizonyosan tudjam: ez a szerelem nem olyan, mint a többi... Ez nemcsak a vérben van, A lélekben is. Nemesak az ösztönökben. Az agyban is. És az ilyen szerelem — újra szomorún elmosolyodott — különösen az én koromban, nem hagyja el már az embert. Inkább az ember hagyja el a szerelmet.

Azután lehajolt az asszony kezéért. A szájához szorította, még egyszer hosszan nézte a szemét, az arcát, tekintetével végigfutott az alakján és kiment.

Mikor a sarokra ért és egy toprongyos koldus — nagyságos úr kérem, ma még semmit sem ettem-mel — megállította, a zsebébe nyúlt és csöpp dobzott hullatott a tenyerébe.

A koldus először értetlenül nézte, azután kinyitotta.

Vékony platina gyűrű feküdt benne, egyetlen szikrázó briliánszal.

*

Az asszony meg e közben állt odafönn, hátát a langyos kályhának támasztotta és valami furcsa elégedetlenséget érzett. Mintha valami jóvátehetetlen hibát követett volna el. Nem tudta, miért van ez, hiszen hite, érzése szerint csak azt tehette, amit tett és igyekezett azon is, hogy minél kevesebb fájdalommal tegye. Miért van hát ez a furcsa szorultság a mellében és az egész testében valami olyan bágyadság és szomorúság, hogy legszívesebben lefeküdne és fel sem kelne holnapig.

Az órára nézett. — Hat óra. Uristen! És a cikke, amit pedig este le kell adnia, még nincsen készen. Délelőtt kellett volna megírnia már. Igen, de délelőtt

egy novellát végzett be, amivel viszont azért sietett, mert kellett a pénz. — Végigsimított a homlokán. — Ez nehéz... Ez a sokféle munka. Nemcsak, mert nagyon kisajtolja az agyát és elveszi az idejét, hanem, mert megakadályozza, hogy nagy munkája, a regény: haladhasson. A regény olyan, mint a mostoha gyerek. Ahelyett, hogy elsőszülött lenne. Elsőszülött, akinek mindent odaadnak, aki elé mindent odaraknak, akire mindent ráköltenek. Hogy szép legyen és egészséges, ragyogó és okos. E helyett vízen él és kenyérhéjon. Ugy veszi ki az íróasztalfiókjából, mint tolvaj a lopott holmit. Néha fáradtan, az egész napi munka után, hogy még kínozzon egyet az agyán, még kisajtoljon valamit a szívéből. Mert az a baj, hogy mindig, mindent a szívéből ad. Egyellen cikket nem tud megírni a szíve nélkül. Pedig akarja... Mindíg akarja. Mindíg azzal a gondolattal ül le, — no, most ezt hidegen, józanul, csak az agyamból adom. De már a tizedik sornál látja, hogy a szíve is benne van. A lelke, minden idege, minden gondolata. Minden cikkben az egész énjét adja. Él mindent, amit ír. Mint a villamos áram fut át rajta minden, ami az alakjával történik. Milyen nehéz ez és milyen rossz. Néha kemény munkában töltött nap után úgy kel fel az íróasztaltól, mintha valami gonosz szörnyeteg kivájta volna az agyát és kiszívta volna csontjaiból a velőt, ereiből a vért. Üresnek érzi magát és súlytalannak. Sokszor annyira, hogy szédeleg az üresség érzéstől és csak egyetlen vágya van. Lefeküdni és aludni egy napig.

Hogy irigyelte azokat, akik csak úgy, bárhol, egy kávéházi asztalnál, bármilyen füstben, dzseszben, meg tudták írni a dolgaikat. Ugy, hogy közben átbeszélgettek a szomszéd asztalhoz, feketét rendeltek és azon is gondolkoztak, ha készen lesznek: moziba menjenek-e vagy színházba.

De lehet, ezt csak a férfiak tudják. Hogy a nő,

mint mindenben, ebben is más. Különösen a dolgozó nő. Aki férfitől függ. Hiszen annak állandóan résen kell lenni, annak állandóan mást, jobbat, szebbet kell adni, mint a férfinak, mert másként nincsenek megelégedve vele. Azt mondják nagy lenézéssel, megvetéssel: — asszonymunka. Talán azért sajtolja ő is az agyát és a szívét. Már előre, önvédelemből... Nehogy ezt hallja egyszer. De hátha nem ezért. Hátha ez az adó. A természetnek, az életnek, Istennek azért, amit az, aki tollat, ecsetet, hangszeret, mintázófát kapott a kezébe: fizet... Mert hátha mégse olyan természetes ez, mint ahogy ő hiszi. Hátha nem olyan egyszerű. Lehet, mert hogyan is mondta csak a multkor a szerkesztője, mikor hasonló kérdés merült fel? — Nem, az mégse egészen normális dolog, hogy az ember leül és szaggatott sorokat ír egymás alá, amittől annak, aki olvassa, előnti szemét a könny.

Igen. Ez így lehet. Hogy ez nem egészen normális dolog. Hogy az, aki ezt teszi, kicsit kilendült a közösségből. Felfelé lendült. Isten felé... Az élet értelme felé. Hogy kicsit elmaradt már tőle a többi ember. A normál ember. És ha az ember más, mint a többi, azért bizony fizetni kell. Sokat, mindent. A testi, lelki összetörést, a bénult fáradtságot, a néha szinte gondolattalan elernyedést és mellette a legszörnyűbbet, az örökké kínzó, égető, tépő gondolatot: — annak ellenére, hogy mindent beleadtam, mégse tudtam úgy beleadni, ahogy akartam... Mégse, mert éreztem, hogy rengeteg érzés, gondolat, szó, szín maradt bennem. Plusz, ami hiányzik a munkából és amit hazugságként, önbecsapásként elteszek holnapra, hogy holnap meg ismét holnaputánra tegyem.

Bizonyos, hogy még tovább is ottmarad és tovább is tépelődik a kérdésen, ha az előszobában meg nem szólal a csengő és az ajtónyílás után, kardcsörges lármája nem ér hozzá. Akkor gyorsan belépett a hálószobába, átsimította púderral az arcát, kölnvizet

fújt magára és miközben kiment, arra gondolt, csak üdvözlik egymást, azután leül és befejezi a cikket.

— Kezét csókolom — köszönt rá szokott mosolyával a férfi. — Mit csinál Pirinkó máma?

— Sok mindent, szívem. — És fölnyujtotta a száját. — Délelőtt dolgoztam és délután is egészen addig, amíg Bartha meg nem zavart.

— Mit akart Bartha?

— Majd később aprólékosan elmondom. Most szeretném, ha leülhetnék és befejezhetném a munkámat.

— Én hangversenyre akartam hívni — mondta csalódottan a férfi.

— Hangversenyre? Tegnap nem szólt róla egy szót sem.

— Nem szólhattam, mert nem tudtam róla. Ma délután kaptam két jegyet.

— Kitől kapta?

A férfi habozott pillanatig.

— A barátomtól.

— Melyik barátjától?

— Akit a nyáron az operában bemutattam.

Az asszonynak már régesrég kitörlődött agyából a dolog, most azonban eszébe jutott újra minden. Elsősorban a megmagyarázhatatlan rossz érzés, ami a két ember megismerésénél előntötte. A derű elrepült a szájából és szemöldöke megrándult kicsit.

— Az operaelőadást követő napon, Ila előtt azt mondta, hogy az illetők nem barátai, csak ismerősei. Most azt mondja, barátai. Melyik igaz?

A férfi arcán kis türelmetlenség futott át.

— Olyan fontos, hogy barátaim, vagy ismerőseim?

— Fontos, szívem. Mert a barátaitól fogadhat el az ember jegyet, az ismerőseitől nem. Viszont a barátait válogassa meg. Annál is inkább, mert a maga

barátai az én barátaim is, és ezek az emberek nekem határozottan ellenszenvesek.

— Ismétlem, teljesen ok nélkül.

— Lehet. Ez esetben gondolatban bocsánatot kérek tőlük. De segíteni akkor sem tudok a kellemetlen érzésen, ami velük szemben eltölt. Ugy éreztem magam, mikor előttük álltam, mintha valami bajnak, csapásnak a megtestesítői lettek volna. Akkor persze nem öntött ez a gondolat így formát bennem, de mikor itthon gondolkoztam rajta, rájöttem. Ilyesféle érzésem volt hajdanában az apósomnál, de akkor gyerek voltam még, így a tudatom, az érzésem is fejletlenebb volt.

— Irói túlzás.

— És mit csináljak, ha az? Nem dobhatom ki magamból.

A férfi az órájára nézett.

— Igazán nem tud jönni, szívem?

— Nem. Dolgoznom kell. De ha nem kellene, akkor se mennék.

— Miért?

— Mert én nem fogadok el idegenektől semmit.

— De hiszen mondtam, hogy nem idegenek.

— Magának nem, nekem igen. Így maga a saját részére elfogadhatja, de tőlem nem kívánhatja, hogy feladjam az elveimet.

— Nem is kívánom. Csak szeretném, ha meg tudnám győzni róla, hogy ez indokolatlan. Annál is inkább mert felajánlották, bármikor nagyon kedvezményesen szereznek jegyet akárhová.

— Nekem ne szerezzenek. Operába a lapom jegyével megyek, a néhány hangversenyjegyet megveszi maga. Ha esetleg nincs pénze rá, szívesen lemondok róla.

— Ne vegye rossznéven, ez gyerekes gőg. Magán kívül bizonyosan senki nem tenné.

— Lehet. A munkát megszoktam, a lemondást

szintén. Egyik sem esik nehezemre. De ezt a szót, — köszönöm — nagyon nehezen tudom kimondani.

— Nem kell kimondania. — Most már türelmetlen volt. — Azt elintézem én.

— Tudom, hogy elintézi. Azt azonban nem tudja elintézni, hogy bennem ne maradjon valami fanyar, keserű íz. De édes fiam, ne beszéljünk erről. Ilyen dolgokban különböző a felfogásunk. Maga fogadja el a jegyeket, ha akarja, és menjen el ma is, és más-kor is.

A férfi egyszerre kedves, diákos lett.

— És nem haragszik?

— Akiket szeretek, azokra sohasem haragszom, szívem. Csak...

— Csak...

— Csak fáj, ha nem tudnak megérteni.

— Én megértem.

— Nem ért meg. Ha megértene, tudná, hogy nem tartom úri dolognak, olyan szolgálatot igénybe venni, amit nem viszonzhatnak. De ne folytassuk. Ideje, hogy induljon. Nekem meg dolgoznom kell.

— Hangverseny után feljöhettek?

— Nem. Szeretnék időben lefeküdni. Nagyon fáradt vagyok.

És leült az íróasztalhoz.

XXVI. FEJEZET.

És mindig újra.

Másnap bágyadtan, szívében valami keserű érzéssel ébredt. Nem a hangverseny miatt. Dehogy. De valamit érzett a férfin. A mesében ezt úgy mondják: valami idegen szagot. Ez az idegen szag csak akkor érződött rajta, ha bármilyen irányú, de nem előnyös idegen befolyás alá került. Érezte rajta már többször

is. Szerencsére hamarosan elmúlt, mert belátta, mindig belátta, hogy neki volt igaza. Multkorában volt egy ilyen eset. A tartalékos tiszték közül, akik gyakorlatra voltak beosztva hozzá, néhányval megbarátkozott. Ez a jegyszerző is azok közül való. Párszor elmentek együtt vacsorázni. Ő nem tudta, mi volt ott a téma, nem is kérdezte. De a férfi lelke, gondolkozása minden ilyen vacsora után tele volt idegen ujjlenyomattal. Hangoskodva beszélt, nagyzott — ehhez különben is meg volt a hajlandósága — és olyan kifejezést használt, mint máskor soha. Egyszer, Ila előtt minden indok nélkül megjegyezte: — rendeltem három darab selyeminget, darabját ötven pengőért. Igaz, hogy sok, dehát csak egyszer él az ember... Nem a selyemingek ellen volt ő neki kifogása, nem. Bár, viszonyait tekintve, ötven pengő egy selyemingért, luxus. De hát jó. Ha örül neki. Hiszen igazán nem költséges másként. De az, hogy — egyszer él az ember... Ezt, meg ilyenfélét; jól beevett, illuminált soffőrök, kocsisok mondanak a feleségüknek, mikor haza akarja őket cipelni a kocsmából. Ő egészen el volt képedve és nagyon szégyelte magát. De mert sohasem ront ajtóstól a házba, csak másnap kérdezte meg, kik is azok az urak, akikkel vacsorázott. Dicsekedve nevezte meg őket és különösen az egyikről volt nagyon elragadtatva, egy bankhivatalnoktól, aki elmondta, hogy hatszáz pengő a fizetése, remekül él, bérlete van az operában, ötven pengős ingeket visel és minden tekintetben — igazi úr.

Ő hallgatta darabig az áradozást. És megint nem az idegen férfinak a proccsága ütötte meg, — mi köze neki ehhez? — Hanem az, ahogy leszögezte: igazi úr... Mikor aztán kirajongta magát, ő kezdett beszélni. Nagyon csendesen. Arról, hogy az úr fogalmát nem az ötven pengős selyeming dönti el, meg az operabérlet, hanem egészen más... És hogy szerinte az, aki ilyenféle dolgokról vendéglőben nyilvánosan

beszél, már nem is lehet úr. Semilyen úr, nem-hogy... igazi úr.

— Miért? — kérdezte akkor a férfi harcra készen.

— Azért édes fiam, mert az úrnál ezek a dolgok, ha megteheti, éppen úgy magától értetődők, mint a mindennapos fürdés. Pedig arról se beszél. Ha meg nem teheti meg, akkor még kevésbé beszél.

Attól pedig őrizkedett, hogy azt mondja: — ne érintkezzen, vagy a lehető legkevesebbet érintkezzen ezzel az igazi úrral. De a kérdés azért megoldódott. Ugy, hogy az igazi urat pár héten belül letartóztatták sikkasztásért.

Akkor jött a férfi. És nagyon alázatosan, beismerően mondta: — Picimnek volt igaza.

Mit tehetett? Mosolygott. Hiszen olyan volt, mint egy nagy gyerek, akinek most kell pótolnia azt, amire otthon és az iskolában elfelejtették megtanítani. Tanította hát. De féltette is minden új behatástól, mert az új dolgokkal, különösen, ha azok bármilyen irányban rontók, csak a keménykötésű, a lábán erősen álló ember tud megbirkózni... És Dezső, még mindig nem állt erősen a lábán. Szerette az üres flancot, a felületes, magnélküli társalgást, a nála lejjebb álló embereket azért, hogy imponálhasson nekik, és a lejjebb állókat, hogy másolhassa őket. De csak külsőségekben. Mert a komoly tanuláshoz, az elmulasztottak pótlásához még mindig nem volt lelkiereje. Ha ebbe komolyan belegondolt, szinte megrettent. Hogyan fogják ők, két ennyire ellentétes ember az életüket együtt leélni tudni. De azután lecsendesítette magát. — Ha egészen együtt leszünk, ez is, mint minden, megváltozik majd. Akkor ide jön haza, innen megy el és lelkének azok az erői, amelyek nevelés, környezet hiányában nem fejlődhettek ki, majd itt fognak kifejlődni. Hiszen nincs későn még. S különben is, a szépségnek, finomságnak, lelki kultúrának a tulaj-

donával nem sok férfi dicsekedhet. Sőt. Alig találkozott párral, aki a magáénak mondhatja. Ebben azonban nem a férfiak a bűnösök. A nők. Elsősorban az anyák, akik nem tanítják, nevelik ezekre a fiaikat. Azt hiszik, ha egyáltalán foglalkoznak a kérdéssel, hogy ezeket a dolgokat is, mint a matematikát, történelmet, meg lehet tanulni az iskolában. Nem lehet... Az öntudatnak ezek a megnyilatkozásai olyanok, mint a melegházi növény. Megfelelő légkört, ápolást kívánnak. A fínomnak: a közönségestől, a nemesnek: a nemtelentől, a szépnek: az otrombától, a magasrendűnek az alacsonyrendűtől megkülönböztetése, nem az iskola, hanem már az otthon feladata. Az anya feladata. És ha az anyák erre megtanítanak a fiaikat, ha otthon olyan légkört teremtenének, melyekben ezek a tulajdonságok díszlenek, kevesebb volna a rossz házasság és sokkal, sokkal kevesebb asszonynak volna könnyes a párnája reggelente. De még azok az asszonyok sem gondolnak erre, akik sírnak férjük érdesége, érzéketlensége miatt. Azok sem, akiknek a férjük neveltlensége miatt előnti arcát a szégyen. Akik szenvednek Isten gúnyolása, erkölcsi értékek semmibevétele miatt. Azok se gondolnak rá, hogy egyszer... az ő fiúk mellett is így fog sírni, szégyenkezni, szenvedni egy asszony. Mert mint mindenki, az anyák is kényelmesek. Azt hiszik, ha a gyerek érettségit tett, diplomát szerzett, elvégeztek mindent, amit kellett, meghoztak minden áldozatot és várják, hogy érdemeik jutalmaképpen megkoszorúzzák őket vagy kitűzzék mellükre a kitüntetését. Balgák! Tudományokat tudni és Istent érezni, szépségeket méltányolni, érzéseket tudatossá tenni, erkölcsöt tisztelni, magasabb rendeltetésben hinni, morálisan nézni az életet, az embereket, kötelességet: teljesen különböző dolog.

Igen. És azért, mert különböző, nőnek fel az emberek, mint a gyom. Az agyuk talán kultúrált, a

festük biztosan kisportolt, az arcuk feltétlenül ápolt, de a lelkük kultúrálattalan. És jó, ha még csak az. Jó, ha a kultúra helyét nem foglalta el a romlottság, a cinizmus. Hála Isten, Dezsőnél nem áll. Tiszta a lelke, mint a gyereké és szomszjasan iszik mindent, amit mond neki. Persze néha, mint tegnap is, lázadozik, de aztán megtér. Oh, mennyire megtér. Meg fog térni egész biztosan még ma is. Jön majd, kezét csókol, megcsókolni nem meri addig, míg nem látja, hogy az arcán, a szemében nincs neheztelés, de ha látja, magához szorítja, agyoncsókolja, felkapja a levegőbe és ott tartja mindaddig, amíg el nem neveti magát és bele nem tőrja a hajába az ujjait.

Igy is lett. Ugy jött, mint aki büntetésre vár. De Mária nem szeretett büntetni. Még megróni sem. Azt mondta: a felnőtt embert nem lehet már büntetéssel, megrovással nevelni, javítani. Annak rá kell jönni, magától kell rájönni, hogy hibát követett el.

Mosolygott hát és megkérdezte:

— Szép volt a hangverseny?

— Nem tudom, szívem — mondta a férfi.

— Nem tudja?

— Nem. Nem bírtam figyelni. Bántott a lelkiismeret.

Az asszony nagyon komolyan, szeretettel mondta:

— Akkor rendben van. Akkor már engemet nem bánt az egész. Ne beszéljünk róla.

— Csak annyit még, hogy úgy szerettem volna feljönni este. Azért, hogy megmondjam: buta voltam, és megkérjem: bocsásson meg. De nem mertem.

Az asszony nagyon komolyan, nagy szeretettel nézte.

— Ne, *ezt* ne merje, szívem. Ezt merje, ha akarja. Azt ne merje, *azt* ne akarja, hogy a közöttünk lévő harmóniát bármiért, bárkiért megbillentse. Mert azt nem éri meg semmi és senki.

— Többet soha... soha!!!

— Dehogy nem, szívem. — És okos, megértő, előre megbocsátó mosoly sugározta be az arcát. — Én tudom, hogy még sok nagyon sok alkalom lesz, amikor azt fogom mondani: rendben van, szívem. De ez nem baj. Így a jó. Így, hogy maguk az erősebbek, erőtlenekek és hogy mi, a gyengébbek, megbocsátunk. Látja, ez is érdekes dolog annak, aki gondolkodik. Ez, hogy a gyengeség néha keményebben áll a lábán, mint az erő és hogy az erő nem mindig erő. Nekünk a gyengeségünk az erőnk. Ez bocsáttatja meg velünk az erősek erőtlenségét és ez kényszerít arra, hogy ott keressünk védelmet, ahol egészen bizonyosan nem találunk. Mert az erőt, a védelmet csak magunkban találhatjuk és nem kérhetjük, vehetjük másától. Vagy csak akkor kérhetjük, amikor tulajdonképpen nincs is szükség rá. A kicsi dolgoknál. Azokhoz pedig mindenki megvan, meg kell lenni az erőnek, akinek elég ereje van a járáshoz és esze a gondolkozáshoz. A kölcsönkapásra akkor volna igazán szükségünk, amikor nem kaphatunk kölcsön. A nagy dolgokhoz... Nagy elhatározásokhoz... De ott... mindenki egyedül áll... Mindenki egyedül fogja az élete kormányrúdját és oda fordítja, ahová esze, szíve, tehetsége, ösztöne, akarata irányítja. Minden nagy dologban egyedül vagyunk... Kezdjük akkor, amikor a köldökzsinórt, amely anyánkhoz fűzött, elvágják és mi itt maradunk az ismeretlen, rémekkel teli világban, és végezzük akkor, amikor szintén az ismeretlen rémekkel teli Nagy Ut előtt lecsukódik a szemünk. De most már igazán elég erről. Mit csinált egész nap?

— Bőrig áztam. Gyakorlaton voltunk és egy órával ezelőtt szálltam le a lóról. És maga?

— Ki se mozdultam. Tanultam, dolgoztam.

— A tanulás nem munka?

— Nem. Szórakozás.

— Mit tanult?

- Történelmet, filozófiát.
- És mit írt?
- Tíz oldalt a regényemből.
- Mikor lesz készen?
- Remélem, hamarosan.
- És mi lesz vele?
- A lapom közli le.
- És mikor lesz belőle könyv?
- Majd azután.
- Mit gondol, tetszeni fog nekem?
- Remélem. Egy nagy szerelem van benne. Szép nagy szerelem. Olyan nagy, mint a miénk.
- Olyan nagy... nincs még egy. — És az ölébe ültette. — Igaz, tartozik is nekem valamivel.
- A tartozásaimat mindig ki szoktam egyenlíteni.
- Mit akart tegnap Bartha?
- Gondolja, hogy akart valamit?
- Igen, mert azt mondta, elmondja majd.
- Akart. Megkérte a kezemet.
- Az asszony derekán nyugvó kéz megrándult kicsit.
- És maga?
- Elutasítottam.
- A férfi feje leesett az asszony vállára. Kicsit, félpercig hangtalanul maradt ott, azután nagyon csendesen, szégyenkezve mondta:
- És én... éppen tegnap voltam olyan... olyan komisz. — Szája megkereste az asszony száját. Rátapadt hosszan, nagyon hosszan. De a csók, amit adott, most nem szerelmes, inkább szerető csók volt. Hálás csók, boldog csók, megnyugodott csók. — Köszönöm... Köszönöm, szívem — mondta azután boldogan.
- De mert a hála még nagyobb lesz és mert az a

bizonyos férfigög is kijöhet belőle, ha tudjuk, hogy valaki más, értünk, miattunk szorult háttérbe, megkérdezte:

— Fájt Barthának a dolog?

— Nagyon. És mert neki fájt, fájt nekem is.

— Miért fájt magának? — Hogyan ágaskodott és csodálkozott a férfigög.

— Mert mint embert nagyon becsülöm, szeretem és bámulom Barthát. És mert most elveszítettem.

— Mit mondott neki, miért utasítja el?

— Maga miatt. Megmondtam, van valaki, akit szeretek és aki mellett maradok.

— Ugye, Bartha gazdag ember?

— Igen. Ugy tudom. És nagyon szép fizetése van.

A férfi letette öléből az asszonyt, de nem messze, csak maga mellé. És a két tenverébe hajtotta a fejét. Darabig nem szólt, azután, mintha csak magának beszélt volna, mondta.

— És nekem... semmim sincs... és én... semmit sem adhatok magának... Csak mindig elfogadok... Áldozatokat fogadok el... Jóságot fogadok el... Tanítást és tördést. Olyant... amilyent nem kaptam eddig senkitől... soha.

Az asszony lefejtette arcáról a kezét.

— De igen. Adhat, szívem. És ha azt adja, mindent adott.

— Mit?... mit?...

— A hűségét... a szeretetét...

A férfi lecsúszott a pamlagról a földre és az asszony ölébe hajtotta a fejét.

— Mindörökre... — és felnézett rá.

XXVII. FEJEZET.

Két hét...

— Nézze szívem, — kezdi lassan a férfi
 Az alkonyodó szoba csendes mélyiben. —
 Nem szabad, hogy ennyire szomorú legyen.
 Katonasors ez... és végeredményben
 Ha vesszük... mégis... közel leszek...
 Hiszen... tehettek volna messzebbre is.
 Valahova, az Isten háta mögé, ahol
 Vasút sincs, és kétnaponkint jár a posta.
 Itt meg, — és ajkára csöpp mosoly szökik —
 Mégis... kultúrhelyen leszek, és igen,
 Ha este ír, reggel már megkapom.
 Hetenkint egyszer meg biztosan bejövök.
 Na, ne... — simította meg ügyetlenül
 A szőke fejet — ne sírjon szívem. Inkább...
 Hiszen mindkettőnknek szüksége van rá,
 Mondjon valami vígasztalót és kedveset.

— Igaza van, — hallatszik halkán, lágyan
 A pamlag mélyről. — Csacsi vagyok.
 Ahelyett, hogy erőt adnék, gyengítem magát.
 De ne féljen szívem, ezután okos leszek,
 És többé sohasem teszem.
 Igaz, a zubbonyzóvet megérkezett.
 Szép és jó, csak kicsit könnyű tán.
 Kell, hogy vékony pullovert vegyen alá.
 Mert lovaglásnál még megfázik nekem.
 — Veszek, szívem, — néz le melegen a férfi —
 És, ugye, gyapjúharisnyát is, nevet a szeme. —
 Hogy meg ne hüljön a bébi... Ez a nagy darab,
 Kicsattanó férfi, akit maga bébiként kezel.
 — Jaj, de csúnya! — haragszik az asszony —
 Amikor így beszél. Hát hányszor mondjam,
 Hogy minden férfi bébi, akit, igen,

Örökké ápolni, gondozni kell. Magát is.
 Hiába nagyobb nálam és hiába éri át a keze
 Mind a két kezem... És lássa, — s már ismét
 Könnyes a szeme — ezért félttem magát, szívem,
 Hogy mi lesz, ha nem leszek közel
 És ha nem kérdehetem: jól van-e?
 Nincs-e valami baja? S ha van....
 Nem mérhetem a lázát és küldhetem haza.
 — Mi lesz? Istenem... — felel ez könnyedén, —

A bakám majd főz egy rossz teát, ad aszpirint,
 Lefekszem és fülemre húzom a takarót.
 Azután alszom... Ha pedig nem, még jobb,
 Mert akkor magára gondolok. Magára, szívem,
 Meg arra a sok napra, amit olyan boldogan
 Töltöttünk el együtt... Arra... hogy maga
 Milyen jó volt mindig... hogy mennyire
 Szeretem... hogy egy hét hamar elmúlik,
 S ha elmúlt, újra jövök, újra látom
 És, újra szeretem. (Magához húzza az asszony
 arcát

Ugye, így lesz és jó lesz így, szívem?
 — A többi jó, csak az nem, hogy beteg legyen.
 (Mélyen jól a férfi karjába fészkel magát.)
 — De miért beszélünk erről? Hiszen...
 Az előbb azt mondta: — nem szabad.
 Azt mondta, jókedvűnek kell lenni
 És örülni: ha elmegy is, hogy a közelben marad.
 (Kicsit erőltetetten nevet.) Várjon csak...
 (Felemeli a kezét és számolni kezd.) Igen.
 Holnap: operába megyünk. Rózsalovag.
 Szép este lesz, mert Báthy nagyszerű,
 És mert maga nagyon szereti: Strausst.
 Hétfőn: itthon vagyunk. Keddre: vannak
 Hangversenyjegyek. Szerdán: maga szolgálatba
 megy,
 S csütörtökön és pénteken, ha akarja, újra

Itthon leszünk. Szombaton vacsora Iláéknál,
És vasárnap ismét, schova se megyünk.

Gyorsan, lélekzet nélkül mondta ezt.
Mint aki siet, vagy mint akinek egyre megy,
Mit mond, mert gondolkozni nem mer
És nem is akar. De nem kap feleletet.
A férfi szótlánul ül, két karja szorosán
Az asszony körül, s arca, az arca mellett.
A szobára közben lassan leszáll az est.
A bútorok árnyai egymáshoz jönnek,
S a mély sötétben a két ember egészen
Elveszik... Nem hallatszik semmi. Sűrűn,
Lágyan fekszik a csend. Az, amely emlékeivel
Többet mond, mint minden cifra szó.

S emlék... az van... Hosszú éveké...
A sok nyugodt, békességes esté, amelyen
A derűs otthonban egymás mellett ültek,
S elmondtak egymásnak minden bajt,
És minden örömet. Meg azoké, amelyeken
Operába, hangversenyekre mentek és tágult
Szívvel szívták a zenét. Meg a megértésé,
Harmóniáé, amely szinte zavartalan volt
Köztük, azután a csókoké... amelyek
Az évek múltán sohase hűvösebbek,
De mindig forróbbak lettek... És végül...
S ez volt talán a legnagyobb csoda.
A nagy gyengédségé és összetartozásé,
Amely a csókok után mindig előmlött bennük.

Ezek az emlékek jöttek... Jöttek,
S mint nagy bársonyos, illatos palást,
Behorították őket. A szívük lassan elnehezedett.
Fájt... Égett... Fájni kezdett az élet,
Amely olyan nagyon szép volt eddig
S amelyben úgy elsikkadt a gond, a baj,

A csúnya és a rossz... Az ölelésük
 — Mintha valami ellen védekeztek volna.) \
 Szorosabb lett... De valahogy... Igen!
 (Ó, milyen kevesen értik ezt.) Nem a karjuk,
 Dehogy... a szívük, a lelkük ölelt.
 Testellenek lettek... A vágyuk aludt,
 A vérük nem tüzelt... Így ültek soká...
 Két ember, két remegő, sebes szív,
 Ami fáj, fáj, mert mindössze: két szép,
 Szomorú, beteg hét még... az élet...

*

Végre... Percek... vagy órák múlva,
 Mikor a fejük felett kigyúlt a fény,
 Kínzott arcukban, sápadt volt a szájuk,
 Egymásra fáradt karjuk remegett,
 És a szemükben, mikor egymásra néztek,
 Fájó, szomorú, szent könnycseppek égtek

XXVIII. FEJEZET.

Gloria in excelsis.

A két hét eltelte után Mária élete áthangszerelődött. Eddig nyolc esztendeig minden estéjének megvolt a programja. Az együttlét... Vagy otthon, vagy másutt... De kivéve azokat a heteket, amelyeken ő pihent, vagy amelyeken Dezső gyakorlaton volt, nagyon kevés este múlt el anélkül, hogy ne találkoztak volna. Természetes, hogy erre volt beállítva egész élete. Ha délután ment valahová, sietett haza, nehogy a férfi ne találja otthon, mert tudta, szereti, ha frissen van öltözve, friss színekkel az arcán, illatosan várja és ő is szerette ezt. Otthoni ruhái színeit mindig az otthonához hangolta és mindig nagyon vigyázott:

harmóniában legyen vele minden. És a férfi végtelen hálás volt ezért. Ha elment ide-oda, rokonokhoz, barátokhoz, ismerősökhöz és utána hazament, — mert Máriának az otthonát már régen hazá-nak tekintette — mindig valami egészen különös, gögös jóérzéssel ült le és rakta keresztbe hosszú lábszárait. Ilyenkor Mária tudta: figyeli őt. A mozdulatait, járását, beszédét, hangját, még azt is, hogyan eszik, hogyan ül le, hogyan önti be a teát vagy feketét. Figyeli fűzetlen dereka hajlását, keskeny, nagyon ápolt kezét, feje tartását, gesztusait. Mindent, mindent... Ilyenkor összehasonlított... S miután jó ideig csinálta már, felkelt és vagy szertelen örömmel átölelte őt, vagy csak megállt mellette, hosszan, jólesően nézte, megsímogatta a fejét és csendesen, boldogan mondta:

— Az én asszonyom a legkülönb...

Ezek az esték elmúltak... Ezután már csak hosszú szombat esték lesznek és rövid vasárnap esték, mert a vonat éjfélkor indul vissza. Ehhez kell hát igazítani mindent. Hangverseny, opera csak ezen a két estén lehet. Színházba, ha valamelyik barátnője hívja, elmegy itt-ott, moziba is a gyerekekkel. Iláékkal úgy, ahogy eddig tette, de zenét nem hallgat nélküle. A zene és ő összetartoznak és még ha akarná se tudná szétválasztani őket. Az operát vele szokta meg, hangversenytermek lépcsőjén soha se ment fel egyedül, nem fog ezután sem. Dezsőnek nagyon jól esik majd, ha tudja, hogy nem megy el, mert ő sem mehet.

És itthon is a vacsoraasztalnál, ahol nyolc esztendeig ült, őt napig hetenként üresen áll majd a széke és Erzsi nem fog beállítani mindennap az elmaradhatatlan kérdéssel: — Nagyságos asszony kérem, hány órakor jön a kapitány úr?

Mária mikor kora reggel visszajött a vasútról, ahol az esti búcsú után még egyszer elköszönt a férfitől, leült a dolgozósobájába, szemben a fotójjal, ahol a férfi mindig ülni szokott, ahol minden este beszél-

gettek, vagy amíg ő dolgozott, az újságot olvasta, és hosszan nézte. A mély, barna, virágos bársonyfotój nézett rá vissza. — Egyedül maradtunk, — mondta neki és a fotój mintha bólintott volna rá. — Te is, én is... És minden héten ketten várjuk vissza. Te is a helyeden, én is. Hogy bármikor jön, minden percben megtaláljon bennünket. Azután, mert emlékezni nem akart, hiszen hetek óta minden emléket végigéltek, és sírni sem akart, megsímogatta a fotójt, ott, ahol a férfi feje és keze pihent mindig és leült az íróasztalhoz.

Ezután majd minden este és éjszaka is dolgozom, — gondolta, hogy az esték ne legyenek olyan kibírhatatlanul árvák. És ha jól belemegyek az éjszakába, reggel tovább alszom. Meg is kezdte még aznap... Éjfél után hagyta abba a munkát és fáradtan, mint akit megkergettek, ejtette magát az ágyba.

Reggel a teája mellett már ott volt a levél. Rövid, hiszen nappal nincs idő írásra. De benne volt minden.

Pirinkóm. Délután három óra és mert pár percre egyedül maradtam az irodában, elszaladok Magához. Nagyon nehéz a szívem... Folyton a Maga könnyes kék szemét látom, ahogy a vasútnál fölnézett rám, és a remegő hangját hallom, amelyen mondta: vigyázzon magára, kisfiam. Ugyanezt kérem magától én is. Vigyázzon nagyon, mert nem tudom, mi lenne velem, ha beteg lenne és még csak nem is láthatnám. És ne búsuljon, édes kis Szívem. Nem tart soká ez a számkivetés. Legfeljebb egy-két évig. Közben maga is, én is megteszünk mindent, hogy a lehető legelső alkalommal visszakerüljek. Mindkettőnknek vannak jóbarátai, akik segítenek ebben nekünk.

Ne dolgozzon túlsokat. Pihenjen. Az utolsó hetek alatt olyan lett, mint egy törékeny virág. Félek, ha így marad, nem bírja majd a telet.

Szombaton már öt órakor benn leszek, bor-

bélyhoz megyek, onnan haza átöltözni, fürdeni, azután futok Magához. Szeretném, ha sehová se mennénk. Magamnak akarom... és nagyon akarom szeretni.

Isten vele, kis Szívem.

Millió csókkal

Dezső.

Még mielőtt munkához fogott, felelt rá. Szintén röviden, hogy a tízórás vonát elvigye és ebéd után már megkapja a feketéjéhez. Azután maga elé tette a naptárt és kiszámította: meg kell állapodniok, hogy Dezső mindig kedden írjon, ő meg csütörtökön. Így a hét kettéosztódik és az öt és fél nap hamarabb eltelik, mint hinnék. És ott a telefon is. Akár naponta vagy másodnaponként beszélhetnek. Igaz, drága mulatság, de majd este, az olcsó tarifával bonyolítják le.

Csak nem letörni, nem elkedvetlenedni, — bízatta magát.— Sokkal jobban összetartoznak, sem hogy ez a kényszerű szakadás veszélyes lehetne. S különben is mindössze másfélórányira vagyunk. Bármilyen is történik, ha kell, egymásnál lehetünk.

Meg volt elégedve magával... Sokkal nyugodtabban fogta fel a dolgot, mint hitte. Igaz, az áthelyezés nem érte váratlanul egyiküket se. Évek óta, mint Damokles kardja függött felettük és csoda, hogy eddig kikerülték. Mária, míg nem tudott elaludni az este, arra gondolt, hogy egy évig vár és akkor minden jóbarátot mozgósít a visszahelyezés érdekében. És tudta, sikerül majd a dolog.

Addig pedig szorgalmasan végezzük, amit kell. És végezte. Mindíg, mióta az eszét bírta, a kötelesség volt az első, és tudta, mindig az is marad.

Így múltak a napok, a hetek. A karácsony nagy örömet hozott, mert a kívül lakó nős tisztak vállalták Dezső szolgálatát. Így tíz szabad napja lett. De mert csak a szent este napján jöhetett be, szinte az utolsó

percben intéztek el mindent: a karácsonyfa édességeinek vásárlásától az ajándékokig. Mindíg megbeszéltek, mit vesznek egymásnak. Most is, mikor már mindkettőjük keze tele volt kisebb, nagyobb csomagokkal, a férfi megkérdezte:

— És Picim, megmarad a szőnyeg mellett?

— Igen.

— Hol vesszük meg?

— Ahol a többit vettem. Talán nem csapnak be annyira, mintha ismeretlenhez mennénk.

— Milyen színt akar?

— Valami szép, meleg vöröset. Hogy a hálósobám bocharájához illő legyen.

— Jó. És mit kapnak a fiúk tőlem?

— Cigaretát. És mit kap maga tőlem?

— Sált és nyakkendőt.

— Igen. És utána megyünk haza. Elfáradtam.

— Szeretném szívem, ha előbb még segítene valami szép poharat venni. Tudja, nem értek hozzá.

— Szívesen. Kinek veszi?

Nem kíváncsiságból kérdezte, csak mert mindig, mindent megmondtak egymásnak és mert eszé ágába sem jutott, hogy tehetnének valami olyant is, amiről a másik előtt hallgatni kell.

Meg is kapta rá rögtön a feleletet.

— Annak a barátom feleségének, aki olcsó hangversenyjegyeket szerez. Nem akarom csak úgy, minden viszonzás nélkül elfogadni tőlük.

— Nem is fogadhatja. Sok jegyet szerzett?

— Elég sokat.

Mária szép, vörös ólomkristály kelyhet választott. Mikor az árát meghallotta, önkénytelenül arra gondolt: az eddigi összes hangversenyek árai kitelnek belőle kedvezmény nélkül. De nem szólt. A kedvét azonban, a szép, ünnepi kedvét, mintha megbolygatta volna valami. Olyan lett, mint ősszel a kert, mikor az első hideg eső végigfut rajta. Nem tesz kárt,

lálhatóbb nyomot se hagy, csak az érzékenyebb leveleken egy-egy barnás pöttyöt, meg a krizantémok, őszirózsák szirmain kis fázós összezsugorodást. De a szakértő látja, hogy ott járt és tudja, mert beköszöntött, ezután is jönni fog.

Mária bosszankodott. — Mégis csak szörnyű, — gondolta, — hogy ezek az emberek így a messzeségen keresztül, egy szón vagy valami más, jelentéktelen eseményen keresztül elérhetnek hozzám és megbolygathatják a nyugalmamat. Hát nem nevetséges ez? Vagy ha nem az, akkor fátum. Hogy éppen ezek mellé kellett kerülni az operában. Mert ha nem ismerem őket, nem tudok róluk, mint ahogy nem tudok a többiről se, akivel Dezső érintkezik. És bizonyos, hogy mint a többire, ezekre se lennék kíváncsi. De mi lehet az, ami bánt? Mi lehet az a furcsa izgalom, ami bennem van, ha ezek az emberek szóba kerülnek? Mi van ezeken az embereken, ami nem tetszik nekem? Mert legyünk igazságosak. Az indokolatlan ellenszenv nem rendes dolog. Hopp! De van-e indokolatlan ellenszenv? Vagy van-e rokonszenv, amely indokolatlan? Nem hiszem. Hiszen rendesen az első pillanatban, vagy az első kézfogásnál eldől: ki szimpatikus, vagy antipatikus. Sőt vannak emberek, akiket csak látásból ismerünk, a lényük varázsáért, kedvességéért szeretjük őket. Szeretnünk kell őket. Nem mert akarjuk, hanem mert van bennük valami, ami kiváltja belőlünk a szeretetet. Ezek felé azután, ha úgy hozza az alkalom, úgy megyünk, mint régi barátok felé. Mi ennek az oka? Nem lehet más, mint az egyéni kisugárzás. Jóságot, harmóniát, észit, tisztaságot sugároznak. Vonzanak. De mit sugároznak ezek? Nem tudom... nem tudom... Az bizonyos, hogy a lényük belőlem ellenszenvet vált ki. Az is tagadhatatlan, hogy minden embert jellemez alakja, arca, mozgása, viselkedése. Mindenki a külsején hordja a belsejét és képességeit. Így se talállok rajtuk semmit.

Két ember. Olyan, mint a legtöbb. Nincs rajtuk semmi, amiért valaha is, valahol észre lehetne vagy kellene venni őket. Amiért kitűnnének a többi közül. Sablónok. Végleg sablónok. Ez azonban semmi. Rengeteg ember van, túlnyomó többség, akit nem lehet észrevenni. Aki nem oszt és nem szoroz. Miért hát? Azért csak nem lehet valaki antipatikus, mert mindennapi? Azért legfeljebb nem tetszik. Mi van hát itt? Nem tudom, de azt tudom, hogy tagadhatatlanul rossz érzésem van róluk.

Ez a rossz érzés azonban hamarosan elmúlt és amikor ott állt a két gyerekkel és Dezsővel a karácsonyfa alatt: maradéktalanul nyugodtnak, boldognak érezte magát. A nyolc év előtti karácsonyra gondolt, amikor a csöppnyi fán pár cukor, sütemény szomorkodott. Igaz, alatta ott volt Emil álma: a kis detektoros rádió és Cincó festékei, de a vacsora: tea volt, vajaskenyér és szelet hideg hús. Az volt az első karácsony életében, amit idegenben töltött, és az első, amikor hiányzott az asztalnál a diós és mákos sütemény.

Körülnézett. A tágas dolgozószoba derűje, kényelme, harmóniája és mostani életének nyugalma, biztonsága olyan messze volt a nyolc év előttinek szegénységétől, bizonytalanságától, hogy forró, forró hála öntötte el a szívét. Mellette volt mindenki, aki az övé volt, akit szeretett. A két fia, két szép szál édes, okos, jó gyerek és a férfi, aki az életet, a színt jelentette neki. Aki úgy érezte, jutalom Istentől minden sívárságért és lélektelenségért, ami régi életében volt és biztosíték a jövőre. Támasz a jövőben és erő, akivel szép tiszta és boldog lesz az élet. Olyan, amilyent megálmodott, amilyen kell a munkájához, fejlődéséhez, az emberek között vállalt kötelességéhez. Nézte őket. A három drága fejet és úgy érezte: semmi vágya nincs betöltetlenül.

A karácsonyfa alatt, mint hús esztendő óta min-

díg, ott állt a Nagy Pap arcképe is. Gyertya égett előtte és ráhajlva fenyőgally volt tűzve. Előtte meg ott feküdt a levél, amellyel halála napján az ezüsttel berakott dobozt, az álomszerű brüsszeli kendőt, és Emil részére a takarékkönyvet küldte. A dobozt — hiszen érték volt — az az árvíz vitte el, amely mindent elvitt, ami pénzre volt váltható. A csipkekendő, a jó ég tudja hol, valahol a végtelen orosz hómezőkön, a süket csöndben, két drága halott örök álmát őrzi. De a levél az itt van, megvan és a multból a legdrágább kincse Máriának.

Átölelték egymást és imádkoztak.

XXIX. FEJEZET.

Mennykőcsapás.

Úgy jött és mégse jött úgy... Nem a derült égből csapott le, hanem a szürkéből, borongósból, felhősből. Csak hogy ezeket a felhőket egészen másnak sejtette, hitte Mária. Azt hitte, a számkivetés töri le a férfit és a magány teszi a szokottnál is szótlanabbá. Ami nem csoda, hiszen hat napon keresztül a szolgálati ügyeken kívül nem foglalkozik semmivel, nem beszél senkivel, nem lát senkit. A pár tiszt, aki a táborban van: nős. Azok nem igen számítanak. Megvan a családjuk, gondjuk, örömük. Nem törődnek mással és Dezső saját szavai szerint más szórakozás meg nincs. Még egy rádió sincs, ami pedig igazán életszükséglet lenne. Már említette is neki, de azzal érvelt, azért nem akar, mert az még keservesebbé tenné helyzetét. Még jobban ráébresztené veszteségére. Hiszen csupa emléket hozna elé. Együtt hallott hangverseny meg operaemlékeket. Hogy majd... később... talán... Ha már beletörődött a megváltoztathatatlanba.

Mária ezután a tanulást ajánlotta.

— Nézze édes szívem — kezdte olyan gyengéden, ahogy betegekhez szól az ember, amikor rábeszéli, hogy vegye be az orvosságot, vagy végezze türelemmel a kellemetlen kúrát. — Odakünn, most volna alkalma a tanulásra. Van ideje bőven és csend is van. Hat óra után, ha letette a tollat, vagy otthagya a legénységet, a maga ura. Sétáljon, lovagoljon, járja ki magából a szolgálat hangulatát, fáradságát, azután menjen haza és üljön könyv mellé. Én tudom, édes szívem, hogy nem megfelelő környezetben nehéz dolog tanulni és dolgozni. De tudom azt is, — hiszen elég soká csináltam —, hogy ha akarja az ember, bogyha nagyon akarja, hát megy. És lassankint majd jön a tavasz, nyár. Amikor már kint tanulhat, valami szép helyen az erdőben, ahol gyönyörűség lesz a munka. Tanuljon szívem. Nem sokat. Csak naponta egy-két órát. Eleinte nehezen megy majd, hiszen elszokott tőle, de lassankint, ha majd halad, rájön az ízére és akkor örömmel, boldogan tanul. — Megsímogatta az arcát. — Ha magának volnék, előre foglalkoznék kicsit a törzstiszti tanfolyam anyagával is. Mondta, nehezen tanult diákkorában. Annál inkább kellene, mert tudja, nagyon szigorúan veszik a dolgot és csak a legjobb minősítéssel lehet törzstiszt valaki. Ha pedig az, mégis sokkal előnyösebb a helyzet. Részben könnyebben visszakerülhet ide, részben csak nagyobb városokban teljesít szolgálatot. És az is jobb, sokkal jobb, mint ott künn az Isten háta mögött.

— De a nagyvárosok messze vannak ide és akkor nem járhatok be annyit — mondta hangosan, szinte kiáltva. — És azt nem bírom el!

És elfordult, fejét leejtette a fotój karjára és Mária megdöbbenve látta, hogy széles vállát, hátát rázza valami.

Te Úristen — gondolta —, hát ennyire megviseli a

dolog? De rögtön meg is róttta magát. Te csak hallgass! — mondta — neked könnyű. Akármi, akárhogy is van, neked könnyű. Te itt vagy a megszokott környezetben, megszokott munkádban, két fiaddal, barátaiddal, derűs, szép, meleg otthonodban és a munka mellett, a levélírók mellett szépen várod a szombatokat, vasárnapokat. De ezt a szegény, nagy gyereket, ezt kiszakították a talajából. Ennek eddig két otthona volt, ahol szerették, dédelgették, keresték a kedvét, vigyáztak rá. Most egy sincs... Kettőt vett el egyszerre. Rideg barakban lakik, nélkülöz minden kényelmet, cipeli be a szennyes ruháit, viszi a tisztát, mosdótálból mosakodik, papírból vacsorázik, pedi milyen mondhatatlanul élvezi a jó kiszolgálást, szépen terített asztalt és jól készített ételeket. És ezenkívül... egyedül van... Egyedül!!! Egyedül!!! Nélküled van, aki nyolc esztendő óta szerves része lettél az életének. Aki több lettél neki, mint a karja, lába, mert azokból kettő van. Akihez hozzánőttél és csak a teste van külön, de a lelke egy veled. Értsd meg! Nyolc esztendeig nem volt egyedül... Egy percig sem volt egyedül... A kaszárnyában, gyakorlatokon sem, mert tudta, bármikor, bárhonnán elérhet. És a délutánok. A séták, uszodák, nézegetések a városban. kirándulások, csendes ámulások őszi lombok és tavaszi virágok alatt. És az esték. Az édes, meleg, meghitt esték. Amelyeken soha egyetlen pillanatig se úntátok egymást és soha se gondoltatok arra, hogy most jó volna máshol, mással lenni. Mindíg csak egymással... Együtt... Csoda hát, ha elveszti lába alól a talajt és ha olyan néha, mint az üzött vad? Ha nem felel a kérdésedre, vagy ha csak sokára mondja: igen... nem tudom... úgy hiszem... És fogalma sincs arról, mit kérdeztél.

Leült a fotój karfájára, felemelte a kőszikla nehéz fejet, az ölébe tette és símogatta.

— Kis fiam, — gügyögött neki. Édes kis fiam.

Ne hagyja, hogy ez a hangulat ennyire úrrá legyen magán. Karácsonykor olyan jól volt. Nyugodt volt. Magabiztos és derűs. Azt mondta: múlnak a napok... Szépen múlnak. És minden nap, amely elmúlik, közelebb visz a célhoz. A visszakerüléshez. Most is ezt kell mondania... Csak ezt az egyet... Hinni kell a mielőbbi visszakerülésben és akarni kell, hogy meg is legyen. A célért is ez kell, kis fiam és önmagáért is. Mert ha elejti magát, ha engedi, hogy a reménytelen-ség fészket verjen magában, baj lesz... Beteg lesz... Testileg, lelkileg... Nézze már úgyis lefogyott. Milyen bő ennek a zubbonynak a nyaka. És az arcszíne is. A szép, egészséges, fiatal, széljárta színe, milyen fakó lett. Drágám. És sfr. Tudja, mikor sírt maga? Amikor kétségbeesetten ujságolta, hogy az édesapját operálják. Alig bírtam magához téríteni és lecsendesíteni.

— Akkor is sírtam, — emelte fel hirtelen a fejét — mikor az áthelyezést megkaptam. Mert már akkor tudtam, mi lesz ebből. — Elrévedten maga elé bámult.

— *Már akkor! Már akkor!* — kiáltott és folyt a szeméből a nagy, nehéz könny. — Hogy miért is nem maradhattam itt, ahol olyan boldog, olyan nagyon boldog voltam... — És a halántékát az öklei közé szorította, mint egy hisztérikus asszony.

— De életem! — és most már ő is kezdte elveszíteni a fejét, — most éppen olyan boldogok, sőt boldogabbak leszünk, mint voltunk.

— *Soha! Soha többé!* — és mint a vihar a fát tépte, cibálta az embérfeletti fájdalom. — Én tudom, hogy soha többé! Csak maga nem tudja még!

Most hát megtudta... Itt van a kezében a levél. Hogy hányszor olvasta el, igazán nem tudná megmondani, de reggel kilenc óra óta, mióta Erzsi letette a postát az íróasztalára, egyebet sem tesz, csak ezt olvassa. Elolvassa, meg gondolkozik... Egyre azon,

hogy aki írta, bizonyosan örült. Igen, vannak ilyen örültek. Tegnap is olvasott valami hasonló dolgot az ujságban. Az a nő is levelet írt mindenfelé és a jó ég tudja, hány család nyugalját, boldogságát borította fel. Bizonyosan ez is ilyen. Szerencsétlen mániákus. És újra elolvasta... Azután megrázta a fejét. Nem! Ez nem örült! Logikus levél és okos. Jó levél. Érzik rajta, — mint ahogy mindig minden íráson megérik az írója lelke, — hogy aki írta, jó ember... Jó, aki nem azért írt, hogy romboljon, hanem, hogy építsen. Nem méregnek szánta a levelet, hanem orvosságnak. Érti rajta, hogy annak. Hogy idejében használhassa.

Óh... — és most az ő feje bukott le úgy, mint két hét előtt a férfié. De ő mellette nem volt senki, aki csitítsa, kérje, gyógyítsa, vigasztalja. Egyedül volt... Mint mindig, minden igazán nehéz órájában az életének. Egyedül... csak a saját kis embererejére és még kisebb asszonyerejére támaszkodva.

De nem sírt. Szeme szárazon izzott fehér arcában és a szíve szinte félelmetes nyugalommal vert.

Ma csütörtök van — nézett a naptárra. — Majd szombaton megkapom a magyarázatot. És összehajtotta a levelet és becsukta az íróasztal fiókjába.

Kripta, — gondolta — mikor rákattant a zár. Titkot őriz. Egy életnek a titkát.

Azután sokáig ült az íróasztal előtt.

*

De nem kapta meg szombaton a választ. Hét óra felé, amikor máskor a férfi jönni szokott, szólt a telefon.

Mikor megcsendült, — pedig gyakran történt naponta, — tudta, ki hívja és mit fog hallani.

— Halló! — futott a dróton a férfi hangja — szívem, ne haragudjék, de ma csak később jöhetek. Vendégeim vannak vacsorára és anyám akarja, hogy itthon legyek. De azután jövök.

— Mikor?

- Éjfél felé.
 — Az már késő. Akkor hagyjuk holnapra.
 — Jó. — Ez csalódott hang volt. — Ha úgy kívánja. És mikor jöjnek holnap?
 — Amikor akar.
 — Kora délután. És ott maradok végig. Amíg nem megy a vonat.
 — Igen.
 — Nem haragszik, szívem?
 — Mondtam, akiket szeretek: azokra nem haragszom. Akiket meg nem szeretek, azokra még kevésbé.
 — És engem szeret?
 — És maga?
 — Mintha nem tudná.
 — Kezdem nem tudni.
 — Mi az? Mi történt?
 — Semmi.
 — Szóval várhat holnapig?
 — Várhat.
 — Akkor nincs baj. Isten vele, szívem.

Nincs, — gondolta — csak az, hogy ezt az éjszakát is álmatlanul hánykolódom át, mint ahogy át-hánykolódtam a többi csütörtök óta.

Pedig attól a perctől kezdve, mikor évek előtt a biztos kenyeret megadta neki az Isten, soha se volt baja az éjszakákkal. Legfeljebb csak azzal, hogy nem voltak elég hosszúak. Mert, ha lehetett volna, két éjszakát is végig alszik. Ez a zavartalan álm volt egészségének, frissességének, remek idegrendszerének és igazán nem mindennapi munkabírásának titka. Minden reggel úgy ébredt, mintha újra született volna és ha szomorúsága, gondja, baja is volt, azt a jól át-aludt éjszaka után mindig olyannak látta, amivel meg fog birkózni tudni.

Most azonban nem aludt csütörtök óta. És, mert nem aludt, nem is dolgozott. Fáradt volt. Az agya szürke, fantáziátlan. Érezte, ha most virágos tavaszi

tájat kellene leírnia, az szürkén, borúsán, fázón, ősziessézzel, színnel kerülne ki a tolla alól. Hálát adott Istennek, hogy a regényt befejezte. Hogy most nem tudná befejezni és azt a nagy szerelmet, amelyet leírt és amelyhez a színeket, ízeket, mélységeket, magasságokat, ha a tudat alatt, ha csöpp részben is, a lelkéből, a szívéből, az élményeiből vette, most leszűrki-tené: az egészen bizonyos.

Nem volt más gondolata, csak egy. Igaz-e a levél? És, ha igaz, mi van, mennyi van mögötte? És ha van, mit kell tennie? Mit kell kérdeznie, hogy tiszta képet kapjon? Hogy mindent lásson. Mert, hogy mindent kell látnia, tudnia, nem kétséges. De minek töpreng ezen? Úgy se tud kitalálni semmit. Fogalma sincs róla. Kiről szólhat a levél. Még csak gyanúja se lehet. Eh, butaság. Tiszta butaság. Vagy gonoszság. Valaki megirigyelte és megsokalta a boldogságukat. És bombát dobott rá. Egyelőre még nem robbant a bomba, még csak füstölög. Robbanni majd csak akkor fog, ha Dezsőtől megkapja a választ.

Így ment ez csütörtök óta. Hullámra, hullám... Egyik jött, ment a másik. Ha kicsit megnyugodott, ha beleringatta magát a lehetőségbe, a levélíró bizonyosan örült, jött valami, egy új argumentum, amely azt mondta: nem, nem örült... Rendes ember... A javadat akarja. De a levelet nem vette ki és nem olvasta el még egyszer.

És most itt volt a szombat esti lemondás. Vagy lehet véletlen is? Lehet, hogy tényleg vendégeik vannak? Pokoli dolog a kételkedés. Eddig több, mint nyolc esztendeig egyetlen szavában se kételkedett. Mindíg úgy fogadott mindent, ahogy mondta. És most úgy hullámszik a kétkedések labirintusában, mint kormányát vesztett hajó. Hát lehet az, hogy nyolc esztendő bizalma csak úgy, egyszerre felbillenjen? Hogy elfújhassa a szél? De hátha... — és itt megállt — hátha, nyolc esztendő alatt is lett volna oka a kétke-

désre? Hátha csak ő, a jóhiszeműségével, becsületességével, önmagából való ítélésével látta és látja a nyolc esztendő ilyen biztosnak? Hátha az alatt is ingoványon járt, csak nem vette észre?

Fejét belefúrta a párnába és a levél óta először sírt.

XXX. FEJEZET.

A levél.

Másnap alig volt három óra, beállított a férfi. Mária nézte. — Mintha kis zavar volna rajta, — gondolta. — De lehet, hogy képzelődöm.

Nem képzelődött. A férfi tényleg zavarban volt. Hetek óta nagy volt benne a felfordulás és a tegnapi telefon is nagyon nyugtalanította. De igyekezett nem mutatni. Igyekezett a szokott módon fesztelen lenni. Kezet csókolt, megsímogatta Mária haját, de megcsókolni, úgy, ahogy máskor szokta, nem merte.

Büntudat — döbrent rá az asszony — és arra gondolt, mi legyen most? Hogyan kezdje a beszélgetést? Mivel? De nem jutott eszébe. E helyett egy régi, régi kép gyulladt fel benne. Az első igazi beszélgetése. Az, amikor a fekete vízből jött és a férfi a kapuban várta... Milyen könnyen megtalálta akkor a hangot. Az első percekben... Egy vad idegen férfival... Vagy akkor nem volt olyan idegen, mint ma? És igaz az, hogy igazán idegen csak az lehet, aki nagyon közel állt hozzánk?... Annál idegenebb, minél közelebb állt? De most nem gondolkozni kell — gondolta. — Most beszélni kell, vagy tenni valamit... De beszélni nem tudott. Nem jutott eszébe semmi. Tett hát. Felállt, és megindult az íróasztal felé. A levélért...

A pár lépés alatt figyelte magát. Szerette volna,

ha látja, hogy nyugodt. De nem volt az. Sőt... A szíve úgy vert és a halántéka úgy lüktetett, mint annak, aki pokolgépen áll és várja, hogy mikor robban fel alatta.

— Csütörtökön kaptam — nyujtotta a férfi felé a levelet és érezte, csak nagy erővel tudja torkán ki-préselni a szót. — Olvassa el, kérem.

A férfi olvasni kezdett.

Mélyen tisztelt Asszonyom!

Bocsásson meg, hogy kimondottan legbensőbb magánügyét érintő kérdésben jövök Önhöz. De írásain és pár személyes látáson keresztül annyira megszerettem, hogy úgy érzem, ez a szeretet megadja hozzá a jogot. Annál is inkább, mert én nem bántani, hanem óvni, védeni, figyelmeztetni szeretném Önt.

Asszonyom. Életének dédelgetett boldogságát, legféltettebb kincsét, hónapok óta kerülgeti a veszély. Sőt, talán több már, mint veszély. Talán... bizonyosság... Szemben lakom az illetők lakásával és tudom, hogy akit Ön szeret, itt tartózkodásának majdnem minden percét náluk tölti... Tudom, hogy főpróbákra, hangversenyekre, operába, moziba, vacsorázni mennek együtt. Tudom, gyakran van ott akkor is, ha nincs odahaza a férj.

Tud Ön erről Asszonyom? Ha igen, és ha eddig még nem tett ellene semmit, csak azzal magyarázható, hogy becsületes szíven, egyenes lelken keresztül lát mindent. Meri asszonynak nem olyanak ismerem írásaiból és nem mindennapi lényéből, mint aki nyugodtan nézné, hogy életének boldogságát valaki tönkre teszi.

Tudom, hogy rengeteg asszonyt vigasztal, gyógyít meg, hogy rengeteg életutat irányít egyenesbe. Ezért éreztem kötelességemnek ennek a

levélnek a megírását, mert ha az Ön élete kisíklík: támasz nélkül maradnak a támaszra szorulóknak.

Kérem Istent, segítse Önt, hogy megtalálja a kibontakozást.

Egy hálás asszony, a sok ezer közül.

Mária nézte a férfit, amíg a levelet olvasta. Arca nem árult el semmit, de a keze remegett.

— Mit szól hozzá? — kérdezte, mikor látta, hogy végzett.

A férfi sokáig nem válaszolt. Nagy, barna kezeinek ujjahegyeit illesztette össze, meg vette széjjel és arca olyan mozdulatlan volt, mintha nem is ilyen nagy, az egész életére kiható kérdésről, hanem valami kis cipőzsinór, vagy hasonló dologról lenne szó. Szája szorosra zárva volt és Mária érezte, nehéz lesz ezt a szorosra zárt száját szólásra bírni. És döbbsenten, szédülten érezte azt is, hogy valami gyönyörű dolog, talán egy virágzó fa, egy álom, egy imádság, vagy a szépség, vagy maga az élet: megfagyott benne.

Dehát az nem lehet!!! — Ordított benne a tiltakozás. — Nem szabad engednem! Nem szabad szó nélkül engednem, tiltakozás nélkül beleegyeznem, hogy az életem virágzó fáját kidöntsék és összetaposák rajta a virágokat. Kérdeznem kell, néznom kell, látnom kell, és ha már mindent megkérdeztem, mindent láttam, akkor tiltakoznom kell, körömmel, foggal kell tiltakoznom az életem tönkretétele ellen.

Belül bomlottan zúgott a szíve, a torka lüktetett, a halántéka kalapált, a feje szédült és a nyelve, mint idegen, száraz, keserű ízű hús feküdt a szájában. Már éppen nyitotta a száját, hogy az előbbi kérdést meg-egyszer kierőszakolja rajta, mikor a férfi megszólalt.

— Nem tudok mondani semmit, — szólt olyan hangon, mintha a hang nem az annyira ismert száj-

ból, torokból, hangszálakból jött volna, hanem egy egészen idegen emberből.

— Igaz, ami a levélben van?

— Mi?

— Hogy azokkal az emberekkel tölti az idejét és jár szórakozni velük.

— Miért mondja... azokkal az emberekkel?

Az asszonynak megcsikordult a foga.

— Nem tudok mást mondani, mert nem tudom, kikről van szó. De, ha itt tartunk, kezdjük talán azzal. Kik az illetők?

— Egyik barátom és a felesége.

— A nevük?

— Nem fontos.

— — Hát jó, nem fontos. — Csak nyugalom, nyugalom, intette magát! Nem elveszíteni a harcot, mielőtt megkezdted! És már csendesebben folytatta. — Nem vagyok kíváncsi a nevükre, de ha beszélünk róluk, mégis kell valahogyan említenem őket.

— Ismeri őket.

— Én?

— Igen. Az operában találkozott velük.

Az asszonynak elmeredt a szeme. Pár pillanattig ült meredt szemmel, szögletesre nyúlt vonásokkal, azután hangos, hisztérikus nevetésbe kezdett.

A férfi bámulta.

— Mit nevet?

— **Ha, ha, ha, ha, ha, ha, ha...** — bugyborékkolt, szakadozott, foszlott, sikolytott ki az asszonyból a nevetés. — **Ha, ha, ha, ha, ha, ha, ha, ha...** A megérzéseim... A csúnya, nemtelen, gonosz dolgoknak a megtestesítői... A kisugárzások... **Ha, ha, ha, ha, ha, ha, ha...** Ösztön... primitív ösztön... **ha, ha, ha, ha, ha, ha, ha...** — És nevetett, hogy majd a szíve, a lelke szakadt bele.

A férfi hozzálépett és megfogta a csuklóját.

— Mit nevet? — kérdezte keményen, de tompán.

Az asszonyba beléfagyott a hang.

— Semmit . . . már semmit . . . — mondta szürkén.

Csend zuhant közéjük. Valami pokolbéli, álnok, gonosz csend. Az a csend, amely tele van hanggal Csúf hanggal. Amely visít, rikolt, ordít, tombol, számonkér, fenyeget, ráfekszik a fejre, a dobhártyára, nyomja a vállat és préseli, halálosan préseli a szívet.

Mária érezte a prés szorítását. Érezte, hogy a szíve az addig egészséges, boldog szíve kezd összepréselődni. Fájt, annyira fájt, olyan égetően, olyan eddig soha nem érzett fájdalommal, hogy vagy el-ájuini, vagy üvöltöni lett volna kedve. Éles, hegyes körmeivel belevájt a tenyerébe. A körmei hasítottak, mint az üveg. De mert az még nem volt eléggé ellensúlyozó erejű, beleharapott a szájaszélébe is. Durván, keményen, kegyetlenül. Mikor a fájdalomtól kicsordult szeméből a könny: megkönnyebbült. A prés: eleresztette a szívet. Akkor ő is eleresztette a szájaszélét és két megkínzott, vékony kezét az ölébe ejtette.

— Így semmire sem megyünk — verte ki a szavakat ostorral magából. — Pedig le kell tárgyalnunk az ügyet. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha maga őszinte és ha nem harapófogóval kell minden szót kihúznom magából. Beszéljen kérem.

A férfi leszegett fejvel válaszolt.

— Nincs mit mondanom.

Az asszony fel akart ugrani, de lefogta magát. — Csak csendesesen — mondta. — Másként semmire se mégy. Ez a férfi ellenség most, gonosz ellenség, akiből taktikával, csellel lehet csak kihúzni a valót. Vedd hát elő. Asszony vagy, értened kell hozzá, ha soha se is tetted eddig.

— Jó . . . Mondjuk, hogy nincs mit mondanom . . .
De, hogyan képzeled el ezt a dolgot tovább?

— Melyik dolgot?

— Melyiket? A mienket!

— Úgy, mint eddig.

— Úgy? — És azt gondolta, a férfi vagy örült, vagy félkegyelmű. Mert rendes aggyal, normális gondolkodással nem adhatta ezt a feleletet.

— Úgy? Hogyan úgy? Hogy oda is jár, meg ide is?

— Igen.

— Miért akar oda járni?

— Mert jól érzem ott magamat,

— És ide?

— Mert... mert itt a helyem.

— De ha *itt* a helye, akkor nem járhat *oda*.

— Miért?

— Mert nekem nem lehet hazudni. Azt mondani, csak szombatonként jár be és bejön hetenként nem tudom hányszor. Moziba menni, meg vacsorákra, mikor én azt hiszem, hogy kint van, és főpróbákra futni vasárnap délelőtt, mikor azt hiszem, alszik, meg fürdik. Én nem megyek bele ilyesmibe. Nem!!! Mert ezek a dolgok bepizskítják az érzéseimet. És maga tudja, én nem bírok semmit, ami piszkos... Mondja — és hangja éles volt, kemény, követelő. — Mit akar attól az asszonytól?

A férfi szinte bután bámult egy ideig.

— Semmit — mondta azután.

— Hát akkor miért hazudott nekem hónapok óta és miért csinálta ezt az egész nemtelen dolgot?

— Mert nem lehettem őszinte.

— Miért nem lehetett?

— Mert magának nem tetszenek azok az emberek.

— Ha csak ez az oka, nem lenne egyszerűbb, nem oda menni? Hiszen magának elsősorban mégis csak az a kötelessége és remélem, azt diktálja a szíve,

a lelke, a jóérzése, a becsülete is, hogy azt tegye, ami nekem is tetszik. Ami nekem is jó.

— Igen De nem tudom azt tenni.

— Nem tudja?

A férfi, mint a multkori jelenetnél, amit Mária annyira félreismert, most is a két ökle közé szorította keményen a fejét.

— Nem... nem tudom... — szúrta lassan a szót. — Össze van keveredve bennem minden. Ez a iakás, meg az... ez az érzés, meg az... Minden... Minden... Zúg benne, öröl, tombolt, egyszer ideejt, egyszer oda. Sokszor azt se tudom, mit tegyek már. Nem bírok dolgozni, kínozzom az embereket, véresre verem a lovamat. Nem használ semmi. Küszködöm, kínlódom, mint egy állat. Tudom, nem jó, amit teszek, de nem tudok mást tenni. Rángat valami. Rángat... — És verte a fejét és elnyílt szemmel nézett a semmibe.

Az asszony halálra váltan hallgatta.

Hát igen... — és a prés megint munkába vette a szívét. — Kettéhasadt az énje. Nem tudja mi van, hol van, mi történt vele. Azt tudja, hogy itt a helye, de nem tud itt maradni. Tudja, ott a másiknál semmi dolga, de nem tud eljönni onnan. Nézte az arcát. Olyan volt, mint egy szenvedő állaté. Elgyötört, megkínzott, agyonhajszolt. Szánalom öntötte el a lelkét. Segíteni kell rajta. Kell, mert ő nem tud magán segíteni. Odament hozzá, megfogta a kezét, odavezette a pamlaghoz és leültette maga mellé.

— Most hallgasson ide, — kérte. — Akarja, hogy segítsek magának megtalálni magát? A régi nyugalmát, biztonságát?

A férfi elkapta a kezét.

— Akarom!!! akarom!!! Ha maga segít, ha maga nem hagy el, ha mellettem marad, rendbe jön minden!

Az asszony rázta a fejét.

Az én akaratom nem elég. A magáé is kell. Én... segíthetek... de cselekedni magának kell.

— Mondja meg, mit tegyek?

— Ne menjen oda többet.

A férfi felugrott.

— Azt nem tehetem.

— Miért?

— Mit szólnának?

— Kik?

— Ők is... meg az emberek is...

— Hát fontos az?

— Nem lehet csak úgy egyszerre elmaradni.

— Miért?

— Jók voltak hozzám, kedvesek.

— És én nem voltam jó, nem voltam kedves?

— De igen... igen... — és ütötte a fejét.

— Mióta jár hozzájuk intenzíven?

— Régen. Nem tudom.

— Még itt volt akkor?

— Igen.

— Amióta a férfit ismeri?

— Nem.

— Mikor kezdett komolyabbra fordulni a dolog?

— Karácsonykor.

Az asszonynak szégyenbe borult az arca. Karácsonykor... Mikor újra Salzburgot éltek. Mikor a férfi forróbb volt, mint valaha. Mikor ringatta a karjában és nem fogyott ki a csókból... Úgy érezte, meggyalázták... Másra gondolt és hozzá jött... Szörnyű! Förtelen! Megrázkódott. Mintha hernyók másztak volna a meztelen testén. — És azt hitted, ismered! — kiáltott mélyen benne egy hang. Azt hitted, hogy mert nyolc esztendeig minden este együtt ültél vele asztalhoz, mert minden este beszélgettetek, nézted, tanultad, mert ezerszer, százezerszer forrott össze a szá-

tok, mert ismerted a szemét, haját, szája ízét, keze simogatását, a szíve hangját, a lélekzését, testét, lelke erőnyeit és gyengeségeit, szokásait, hibáit, már ismered őt magát... Egészen... Úgy, mint ahogy gögősen mondtad sokszor: a tenyeredet... Most itt van!!! Nézz bele!!! Lásd meg, mi van benne... Ebben a káoszban, ami annyi mindent hordoz magában ami te vagy, amit tőled kaptott és annyi mindent, amihez semmi közöd.

Hát igen... Ezt akarta most meglátni. Hogy milyen mélyre ment már a méreg. De ezt csak akkor lehet, ha beszél. Beszélgetni kell. Újra kérdezte hát.

— És miért nem szólt nekem róla?

— Csak.

Mária felállt. Úgy érezte, égeti a pamlag. Néhányszor végig, meg keresztbe ment a szobán. Megnézett mindent. Úgy, mintha idegen volna itt és először látná. Megnézte a nagy feszületet a falon, a bronzdíszítésű tintatartót az íróasztalon, a vitrin csipkéit és porcellánjait, a szőnyeg cirádáit, a képeket, bútorokat és nem látott belőlük semmit. Csak nézett... A szeme nem fogott fel semmit. És nem közvetítette az agyvelőnek. A film pergett, de a kockák üresen csavarodtak bele a rolniba. Végre megállt a férfi mellett.

— Ez nem megy így. Magának el kell határoznia magát valamire. Vagy vagy. Harmadik út nincs. Szedje össze, keményítse meg magát és közbe ne felejtse el, illetve tartsa szem előtt, ahogy határoz, úgy alakul az élete. Vagy velem... vagy nélkülem...

A férfi felüvöltött.

— Hát nem tudja megérteni?

— És mindent meg tudok érteni, csak egyet nem. Az akaratlanságot... És amíg magában az van ezzel az üggyel kapcsolatosan, nincs mit mondanunk egymásnak. Ha elhatározta magát, akkor igen. Akkor eljön és elmondja. Vagy azt, hogy itt marad, akkor

én minden erőmmel maga mellé állok, vagy azt... hogy elmegy... Akkor meg, akkor pedig elvesztem a kezét....

A férfi úgy nézett rá, mint akit halálra ítélnék.

— És... azt nem tudná... nem bírná megvárni... amíg... amíg elmúlik?

— Mi múlik el?

— Az a... — és kereste a szót — másik dolog...

— Nem... Az már nem múlik el csak úgy. Karácsonykor, vagy még előbb, talán még időben lett volna. Akkor talán elég lett volna a hideg borogatás is. Ma már csak az operáció segít... Az irgalmatlan, könyörtelen. És azt magának kell elvégezni. De most menjen. Halálosan fáradt vagyok.

A férfi állt előtte. Nézte darabig. Nézte. A szeme izzani, majd borulni kezdett, hirtelen átkapta és a szájára tapasztotta a száját.

Az asszony meg se mozdult. — Nem kell verekedni — gondolta — nem kell birkózni, mert úgy se bírok vele. Csak meg kell merevedni, csak hidegnek kell maradni és józanul, csodálkozva, megbotránkozva a szemébe kell nézni.

Úgy is tett... Olyan volt, mint egy fadarab. Állt, nem ingott meg, nem szédült meg és kerekre nyitotta a szemét.

A férfi csókolta, hajszolta, kergette bele magát a lázba, mert azt gondolta, az meghozza majd a kibontakozást. A szája már cserepes volt, karjai, mint vasfogók fonódtak az asszony derekára és a halántékában gyorsvonatként dübörgött a vér. Egyik kezével eleresztelte a derekát és a ruhája gombjához nyúlt.

Mária megfogta a kezét.

— Nem... — mondta nagyon határozottan.

A férfi megrázkódott. Először még vörösebb lett az arca, azután halottfehér. Végigsimított a homlokán, összeszorította a száját, leszegte a fejét, azután szó nélkül elment.

XXXI. FEJEZET.

Becsület szó.

A hét közepén azonban váratlanul beállított újra. Mária a szerkesztőségbe készült.

— Elkísérem? — kérdezte magától értetődően.

— Nem. Ne ácsorogjon az utcán. Vagy van valami dolga, amit elvégezhetne addig?

— Nincs. Csak azért jöttem, hogy beszéljek magával.

— Jó, mondta sokkal lágyabban, mint ahogy szerette volna. — Sietek... Üljön le és olvasson addig.

De nem ült le és nem olvasott. Járt fel-alá a lakásban, amelynek minden darabját ismerte, szerette, megszokta. Megsímogatta a fotójök karját, belezett a tükörbe, a rökamién beszívta a párna illatát, amelyen Mária délutánonként aludni szokott, kinyitotta a szekrényt, megnézte, megsímogatta az egymás mellett csüngő ruhákat, elmosolyodott a kicsi, csipkés vagy virágos muszlin zsebkendőkön és egy kombinén megcsókolta a csipkebetétet. Ott, ahol a mellett takarja. Vándorolt... Úgy vándorolt, mintha búcsúznia, vagy mintha hosszú utazás után újra ismerkedne mindennel.

Mikor Mária félóra mulva visszatért, az íróasztal előtt ült, cigarettázott és a kézírataiban lapozgatott.

— Rögtön jövök, csak átöltözöm — mondta és bement a hálószobájába.

Átvillant rajta a gondolat, be kellene tenni az ajtót. De azután még se tette be. Nem is volt rá szükség. A férfi megelégedett annyival, hogy utána szólt.

— Eperszínű ruhát vegyen.

Megtette. Nem felejtette el még a fülbevalókat se kicserélni hozzá. A két sápadt gyöngy helyett két korált tett a fülébe. Aztán kiment és leült.

A férfi is felkelt az íróasztaltól és leült szembe vele.

Mária várt. Gondolta, nem fog segíteni neki. Ha idejött, tudnia kell, miért jött ide. Kell benne lenni valami elhatározásnak. S ha van, jöjjön vele egyedül. Nem nézett rá, nem akarta befolyásolni még azzal sem. Nézett ki az ablakon.

A szemközti ház ötödik emeletének ablaksorán égett a téli, déli nap. Az üvegtáblák mintha mind vert aranyból lettek volna és fényük, sugárzásuk beárnyozta a kormos, barna ház falát. — Ott künn a nap ragyog be mindent — gondolta — nálam meg a köd fojt meg mindent. A köd, ezen a gyönyörű téli napon. Mert ha akarta is, és ha el is határozta a férfi vasárnap délutáni ittléte után, hogy nem engedi a fájdalom, keserűséget, méltatlanságot, csalódást, tehetetlenséget eluralkodni magán, és ha el is menekült egyetlen mentsvárába, a munkába, tudta, meg van mérgezve az élete és hogy a férfival annyi éven át tervezett, épített közös jövője s vele a boldogsága: egyetlen hajszálon függ. Vasárnap óta összeresztett hát minden csengetésre és minden postát félve vett át. Nem tudta mitől fél... de félt.

Most megtudja majd. A férfi itt ül és elmondja, mit határozott. Erre az utolsó szóra belül valami felütötte benne a fejét. Mi az, hogy mit határozott? Hát határozhat egyedül? Nélküle? Nem... Ők ketten, együtt határoztak az életük felől, ketten együtt döntötték el, hogy egy úton haladnak és támogatják egymást a sárg. Hogy bármi is jön közbe, nem engedik el egymás kezét és meghoznak egymásért minden áldozatot...

A férfi, mintha csak megérezte volna, ezzel a szóval kezdte.

— Határoztam, Mária.

Az asszony nézett rá, nem kérdezett semmit.

— Adjon kéthónapi szabadságot nekem — folytatta a férfi.

— Szabadságot? Minek?

— Hogy gondolkozhassam, hogy a... két ellentétes hatás alól mentesíthessem magam és eldönthessek mindent.

— Ha a másik helyre se megy ezalatt a két hónap alatt: megadom.

— Nem megyek.

— Ez nem elég. A becsületszavát kérem.

— Miért?

— Mert másként már nem bízom magában.

A férfinak sápadt és merev lett az arca. A száját keményen összeszorította, mintha legszívesebben megtagadná a kérést. De azután kimondta mégis.

— Becsületszavamra.

— És mit fog csinálni a két hónap alatt?

— Nem járok be, minden szabad percemet ennek az ügynek szentelem. Nézze — és előrehajolt és a régi nézéssel, a régi bizalommal folytatta, — én azt hiszem, semmiképen sem lesz hátrányom a két hónaphól. És magának se. Én azt hiszem, ezalatt a két hónap alatt én sokat fogok érni, mert sokat fogok gyötrődni. És az sem fog ártani nekem. Én még úgy Isten igazában úgysem néztem szembe se magammal, se az étellel. És nem néztem magamba sem. Nem tudom, mi van bennem? Mi vagyok? Mit érek? Mit várhatok magamtól? Mit lehet rám építeni? Hát ez most eldől... Minden eldől. És utána, remélem, minden úgy lesz, hogy maga is, én is meg leszünk elégedve vele. — Pillanatra elhallgatott, azután megkérdezte, — Tetszik a terv?

Mária a karkötőjébe fűzött eperszínű muszlinkendőt gyűrögette.

— A terv, mint terv nem rossz, csak nem tudom, minek van szükség rá?

— Nem tudja?

— Nem. Az ember vagy ismeri az érzéseit, vagy nem ismeri. Vagy tudja, mit akar, vagy nem tudja. Ha magának két hónapra van szüksége, hogy rájőjön: elég erős-e a hozzám való érzése, hogy megbírja az életet, ez így, az együtt töltött nyolc esztendő után magában is nagyon szomorú. Azzal pedig, hogy egy hirtelen fellobbant, legalább is a nyolc esztendőhöz viszonyítva hirtelen fellobbant érzést is melléje állít és azt kívánja tőle, verekedjen meg vele, egyenesen megszégyenítés.

— Miért?

Az asszony úgy nézett rá, mint vasárnap délután, mikor azt mondta, hogy minden a régiben marad közöttük, de az új barátságot is fenntartja. Ismerte az észjárását, tudta, hogy logikában és értelmességben is sok kívánnivalót hagy hátra, de hogy ilyen morális hiányok legyenek benne, nem is álmodta. Vagy nem voltak eddig? Csak most lettek? Valahol lent voltak a mélyben és ez a visszás helyzet, ez a zagyva állapot, ez a lelki hányatottság felhozta őket? De hátha így is van, akkor is benne van és ha benne van, nem építheti rá az életét. Nem? És itt megállt. — Ez nem, nem olyan egyszerű dolog... Egyszerű volna, ha nem lenne közöttük nyolc év... Mert azt... nem lehet letagadni... Nem lehet megmásítani, hogy az övé volt, és azért, hogy az övé lehessen, hogy minden lehessen neki a törvényes keretek előtt is, agyonvert magában egy csomó öröklött és belénevelt dolgot... Szembehelyezkedett felfogásokkal, magától-értetődővé tette az ügyet a két fia előtt, akik régen az anyjuk jövődjét tisztelik benne, és úgy rendezte be az életét, hogy ha egy napon legitimálódik a dolog, észre se lehessen venni. És ez az ügynek csak az érdemi része. Az érzelmi még hátra van. Szereti? — Figyelte, nézte, hallgatta a szívét. — Nem szólt... Te Úristen! Nem szereti már? Nem tudja szeretni? Egy hét óta? Igen, pont ma egy hete kapta a levelet.

Azóta megváltozhatott benne valami? Valami? — Keserű lett a szája. — Ha csak valamiről lenne szó... De nem arról van... Itt... minden kockán forog. Minden! Mert ez az érzés volt a központ. E köré igazodott a többi. Az egész... egész élet... Nem... nem szabad hát, hogy megváltozott legyen. Nem szabad, mert ha ő is csak engedi, hogy az a legnagyobb dolog, ami benne van, így, a hangulatoknak, hatásoknak a kiszolgáltatottja legyen, akkor ő is csak olyan gyenge, tehetetlen, kapkodó, mint a férfi itt vele szemben, akit pedig érzi, végleg elítél ezért. Vigyázni kell hát az érzéseire és nem szabad megengedni nekik, hogy meghaljanak. Fakulni? Igen, azt tudja, hogy fakultak e hét alatt, de hát az a nívó esztendő kötöttségén, a jövő kötöttségén nem változtat. És neki egyelőre most a jövőt kell nézni. Azt, hogy a váltó, amelyet olyan régen bocsátott ki, újra azon az úton legyen, amely a beváltáshoz vezet. Nem azért, mert feleség akar lenni... mert férjet akar... hanem mert neki az jár... Nem a viláért, a fiaiért, hanem önmagáért... Egyelőre hát nem az érzés számítt, hanem az elv. Az érzés csak eddig volt uralkodó... Eddig, máig, amíg nem zavarta semmi. Majd azután, ha minden rendben lesz, felépül, megszűnül újra. Hiszen, — és itt ellágyult, — olyan sok szép van mögöttünk. Egészen ritka, valószínűtlen szépségek. És azoknak az ereje, ha rendben lesz köztük minden, lesz olyan nagy, hogy hidat verjen közéjük. Lesz...

— Azt kérdezi — kezdte —, hogy miért megszégyenítő a két hónap? Hallgasson ide, majd elmagyarázom. Illetőleg elkérdezem. Ugye, attól az időtől kezdve, hogy megszeretett, rám építette életét?

— Igen.

A feleségének akart?

— Igen.

— Vétettem valaha e gondolat ellen?

— Nem. Soha.

— Dobtam el egészen kitűnő férjhezmenési lehetőségeket, hogy maga mellett maradhassak?

— Igen... Igen...

— Mondta maga, hogyha máshoz megyek, az oltár előtt is elhurcol?

— Igen.

— Tudja, hogy mindezeket hogyan bírálják el maguknál?

— Tudom. Elégszer voltam tagja a becsületbíróságnak.

— Na látja... Ezekért a le nem tagadható dolgokért szégyen, hogy a két hónapot maga szükségesnek tartja. De mindegy. Én is más vagyok, maga is... Én határozott, maga sajnós, határozatlan. Vegye a két hónapot és éljen vele úgy, ahogy legjobbnak véli. Én nem fogok írni, nem fogok telefonálni, nem fogok tudni akarni magáról semmit. Ha a két hónap letelt, maga jelentkezik. Így gondolta?

— Ilyenformán. — Kicsit félve, szögletesen átvült az asszony mellé. Lassan felemelte a kezét, hogy megsímogassa a haját, de félútnál leejtette. — És... és magáról biztos lehetek?

— Hogy érti ezt?

— Hogy addig... hogy esetleg... nem megy férjhez... Hiszen Bartha itt van. Vár magára.

— Látszik, hogy önmagából ítél. Már két hónap alatt valószínűnek tart olyan dolgot, amilyent én csak hosszú idő után tartanék lehetségesnek. — Szembefordult vele. — Vagy azt hiszi, a rendes asszonynak is csak annyi ez, mint a férfinak? Hogy ma az egyik, holnap a másik... Úgy, mint a váltóruha?... Hogy férfi, férfi?... És kígyómarás ellen kígyóméreg?... Mert maguknál — és megvető lett a szeme — ez így van... Sőt, még ígybbül. Hogy akkor se elég egy nő, ha mindent megad és akkor is kevés, ha a legkülönbek közül való. Igen, erről jut eszembe és ne vegye

rossznéven, ha megkérdezem, de nagyon érdekelne, mi van azon az asszonyon, aki ilyen világfelfordulást csinált közöttünk? Szébb nálam? Okosabb? Többet érőbb? Valakibb?

A férfi elkapta az asszony kezét.

— Nem!... nem!... nem!... — kiáltotta. — Messze van magától... Olyan messze, hogy nem is lehet látni maga mögött.

Az asszony szomorúan elmosolyodott.

— Hát akkor... miért?... Miért?

A férfinak lehanyatlott a karja.

— Nem tudom... Semmit se tudok.

— És a férje?

— Jó barátom.

— Nem vesz észre valamit?

— Dehát mit vegyen észre? Nincs mit észrevennie.

— Ma még nincs. De holnap, holnapután?

— Akkor se lesz. Soha se lesz.

— Ugyan kérem! — mondta türelmetlenül. — Csak nem akar velem ilyen gyerekmesét elfogadtatni?

— De ha mondom!

— Édes fiam. Ha engem be is akar csapni, önmagát ne csapja be. Nem lenne értelme. Maga nagyon jól tudja, hogy ilyen holdvilágos vérszegény dolgok fiatal, egészséges emberek között nincsenek. Éppen ilyen jól tudja azt is, hogy ilyen vérszegény dolgokért nevetséges volna a nekem adott szavát feláldozni és összedönteni az életünket.

— Miért mondja, hogy össze akarom dönteni? Nem akarom. Ez előfordulhatott volna akkor is, ha már a feleségem. Mit csinált volna akkor? Rögtön elválnék? Nem is választanák el, mert nem csaltam meg.

— És maga azt hiszi, hogy a két dolog azonos?

— Hát persze, hogy azt.

— Téved. Más... Teljesen más... A feleség?

Istenem. Majdnem mindegyik tudja és majdnem mindegyik túri. Nem tehet mást. Hiszen eltartják, gondoskodnak róla, nevet adnak neki, védelmet, pozíciót, jövőt, otthont, gyereket... Ezekért lehet, ezekért kell áldozatot hozni. — Felemelkedett a hangja. — De mit kaptam én azért, hogy nyolc esztendő óta az asszonya vagyok? Mit adott, mit adhatott ezért nekem? Csak egyet... Egyetlen egyet... A hűséget... A meg nem tántorodást...

— Nem tehetek róla, hogy megtántorodtam.

Az asszonyon valami vad, szent indulat nyargalt végig. Legszívesebben megfogta és megrázta volna a férfit. De nem tette. Sőt, még a hangját is halkabbra állította.

— Nem szégyenli magát? Ezért az olcsó és buta védekezésért? Az érzés felébredéséről, igaz, nem tehet az ember. De a kifejlődéséről, igen. Miért ment oda, mikor észrevette, hogy baj lehet? Nem ez a legkevesebb, amivel tartozott nekem? Mondja, hol tartja maga a pénztárcáját?

— A zsebemben — felelte meglepődve.

— Miért nem teszi ki a lakása elé?

A férfi értelmetlenül nézett rá.

— Nem értem.

— Pedig érthetné. A tárcáját félti. Azt biztos helyen tartja, a zsebében. Pedig abban csak pénz van. És nem is sok. Legfeljebb egyhavi fizetés. Mégis... őrzi. De az érzést, amely egy életre szól, amely az asszonyhoz köti, akinek a szavát adta, aki mindent megtett, mindent feláldozott magáért: azt kiteszi a kapuba... Dehogy, elviszi olyan helyre, ahol minden alkalommal megdézsmálják.

Nem bírta tovább. Felkavarodott benne minden. A gyomra, az epéje. De főként a lelke. Valami olyan lelki hányingerféle vett erőt rajta.

Megnyomta a csengőt.

— Csinálja meg az ágyat, Erzsi — mondta a belépő lánynak, — rosszul érzem magamat.

— De kár — mondta az sajnálkozóan. — Szűz sültet csináltam ebédre, gombásmártással. Tudom, a kapitány úr nagyon szereti. De csak tessék lefeküdni, majd betolom az asztalt a hálószobába.

Mária nem magyarázott. Minek? — gondolta. — Minek mondja neki, hogy ne tolja be az asztalt, mert ő nem bír ételre nézni és egyedül akar lenni, hogy lecsendesedjen. Minek? Hallgatott hát és várt, míg az ágy elkészült. Mikor készen volt, bement és magára zárta az ajtót.

XXXII. FEJEZET.

IX. Szimfónia.

Máriának, mikor a Nagy Varázslónak, Toscanini Arturónak neve után elolvasta, — még néhány jegy kapható, — fájdalmas keserőséggel szorult össze a szíve. Nemcsak, mert a tavalyi Toscanini hangverseny minden csodálatos emléke életre kelt benne, hanem mert ez a Toscanini-hangverseny lesz az első, amit egyedül, Dezső nélkül hallgat meg. Igaz, az első pillanatban átfutott rajta: nem megy el... Nem megy sehova, ahova együtt mentek, nem jár sehohol, ahol együtt jártak, mert nem akarja, hogy az emlékezés, a keserőség megfullassza benne az életet. A két hónapos határidőig nem megy... Bezárkózik, dolgozik, végzi a kötelességét és próbálja elaltatni magában a mindig jobban kínzó szomorúságot.

De rájött, hogy ez a módszer rossz. Rossz, mert otthon minden darab bútor, minden apróság a fér-fira emlékezteti, minden lépésnél ezer emlék, kedves szó, símogatás fut elé, és mert az elzártág, az önmagába fordulás, a túlhajtott munka, a munkába

való menekvés: a munka jóságának rovására megy. Pedig... csak két hete csinálja még. Két hét telt el a férfival való emlékezetes és a férfi karakterét olyan megalázó valóságban mutató beszélgetés óta. Azóta nem tud róla semmit... Szombaton, vasárnap még utcára se megy, mert fél, hogy találkozik vele. Fél minden ismeróstől, távolabbi baráttól, hogy esetleg kérdezősködnék utána. Mert a közeliak, Ila, Anka, Lázár nem kérdezősködnék. Ők megvárják, amíg magától beszél, de átlátszó arcából, hangtalanságából, magabavonultságából talán el is találták már a valót. Azt, hogy életének boldogsága, ha nem is omlott még össze, de eresztékeiben, alapjában nagyon meglazult... Mert ezt... nem lehet letagadni... És ha rendbe is jön minden, a tényt magát, hogy ez megtörténhetett, nem lehet meg nem történtté tenni soha. A korlátlan hit, a feltétlen bizalom, amelyre minden épült és amely eddig, mint csodálatos, égszínű baldachin feszült a szerelmük fölé: ketté hasadt. Lehet, a hasadást sikerül összefoltozni még, de helye mindörökre megmarad és mindörökre lehetlenné teszi, hogy mint eddig, mérget vegyen a férfinak még a gondolatára is.

Emberfölöttien kínlódott... Minden szépnek, jónak, nagynak, emberinek a megcsúfolását látta a férfi árulásában, akit minden ismert gyengesége ellenére is sokkal különbnek tartott, semhogy ilyen egészen tucatszámra elárulja őt. Akkor még nem tudta, amire később rájött, hogy egyetlen gyengeség: melegsége millió gyengeségének és hogy két gyengeség: már bűn...

A hangversenyt azonban mégsem hallgatta egyedül. Ankával ment. Mikor a középső erkélypáholyban a két első széket elfoglalták, lángolt az arca és a fekete velursiffon ruha alatt úgy vert a szíve, hogy a rátűzött sárga rózsacsokor, szinte ijedten reszketett. Nem látta, de érezte... tudta... hogy a férfi... itt

van... Itt van valahol a háromezer ember között és akár akarja, akár nem, akár tiltakozik ellene, akár belenyugszik, a szeme össze fog akadni a szemével és ugyanakkor minden idegszála, minden érzése, minden csepp vére kényszeríteni fogja, hogy meginduljon feléje az emberrengetegben.

De tudta azt is, nem fog engedni a kényszernek . . . Megígérte, két hónapi teljes szabadságot ad neki és ígéretét bármibe is kerül, meg kell tartania. Meg is fogja. Hogy közben valami véresre marja a szívét, és százszor megbánja, hogy idejött, az bizonyos.

Lent a földszint zsongott, forrongott, kavargott, zajgott. Mint megbolygatott hangyaboly. Színes asszonyi toalettek vegyültek össze fekete férfiruhákkal, mezítelen asszonyi hátak, vállak, zárt, gögös szmókingokkal, frakkokkal. Felülről nézve minden nő pompás, kábító virágnak hatott és minden férfi: bronzszobornak. A három emelet magasságból kapott világításban eltűntek a deformáltságok, az évek adta szépséghibák, természetesnek hatott a csak festék hazudta fiatalság és minden gyűrött férfiarc frissen vasaltnak látszott.

Mária csak lefelé nézett. Állt a páholyban és nézett. Lefelé mert nézni, mert a múltból tudta: a férfi a Városi Színházban a földszintre nem vesz jegyet. Nem, mert az első sorok a duplájára emelt árákkal nagyon drágák, középen meg nem jó az akusztika. Ha idejöttek, mindig az erkély első soraiban ültek, vagy néha az emeleti oldalpáholyokban. Azért nézett le, csökönnyösen le, mert félt, ha oldalra néz, vagy egészen megfordul: a férfi fekete szemébe mered. És azért is, mert a szín, a mozgás, a zajgás, ismerősök felfedezése, egy-egy jó ruha megpillantása kicsit elterelte, lekötötte a gondolatait. Elvitte a férfitől és próbálta megértetni, elfogadtatni vele, hogy a férfin túl is van — valami. — Ha nem is tartalom,

de valami, ami olyan mint a gyógyító, lázlevezető borogatás.

Anka halkán csevegett mellette. Egyszerre lefelé megbiccentette a fejét.

Mária követte a pillantását.

De megbánta, hogy követte. Páholyuktól jobbra, a földszint utolsó sorainak egyikében Dezső állt és nézett fel hozzájuk. Nézett mereven, arcán valami furcsa zavarral, szégyenkezéssel, amilyennel a magát biztonságban érző, de hirtelen rajtacsípett tolvaj, vagy a hazugságon kapott ember néz.

Mária az első pillanatban nem értette ezt a nézést. — Miért néz így? — gondolta. — Hiszen nem tesz semmi rosszat. Joga van itt lenni. Éppen úgy, mint nekem. Mert nem az volt a kikötésben, hogy zenét hallgatni sem szabad. Abban csak az volt, hogy nem találkozik velem és nem találkozik amazokkal... Sőt, még jól is teszi, hogy itt van. Amit hallani fog és ahogy hallani fogja, csak használ neki. Hiszen a IX.-ben is a szív vergődik. Keservesen, nagyon. Mint az övék. És az is, mint az övék, keresi a kibontakozást, az örömet.

De mert nem akart tovább a férfira nézni, leejtette róla a pillantását. És akkor hirtelen a szíve, mintha ráléptek volna, feljajdult. Elsötétült előtte a világ.

A férfinak az egyik oldalán az operaházi asszony állt... a másikon a férj.

Ebben a pillanatban lépett Toscanini a dobogóra. Hangverseny után Anka magával vitte Máriát.

Ott ültek ketten a kandallónál, nagy esti ruhában, ékszeresen, szépen, ünnepiesen. Anka arcán a zene-átszellemítő hatása látszott. Máriáén a legyűrt fájdalom is. Hosszú ideig nem beszéltek. Nézték az izzó fahasábokat. Újra ott voltak a színházban, a templomban, a sokszáz ember között, ahol a sokszáz ember ellenére nem dobogott több szív egynél. A többi

valahogy elszállt, megsemmisült, feloldódott az egyetlen szívből, lélekből kisugárzó hipnotikus varázslat ellenállhatatlan parancsa alatt.

Igen, még Mária szíve is, amely pedig a kapott rúgástól úgy dörömbölt a hangverseny elején, hogy úgy érezte: túldörömböli a bőgők hangját is. De azután, ahogy a brahmsi fájdalom belehasított és az egekbe emelte, ahogy megérezte, hogy ez a fájdalom, a költői átélésnek ez az egész csodavilága, a fehérhajú, aszkétakülső férfi interpretációjában mennyire messze túl tesz az övén... lassan elhalt a dörömbölés... Elhalt és valami tompa sajjgással, szomorú lüktetéssé enyhült.

S azután... már mindig jobban élte, érezte a zenét. Úgy, mint talán még soha... Rádöbbsent a zene végzetes valóságára és remegő lélekkel, a hátán végigvágó tudattal érezte, amit egyébként is tudott, de nem tudta ennyire a mélységekig, hogy a zene és vele minden igazi művészet: *komolyabb valóság, mint az élet, mert benne felszámolunk és leszámolunk az életünkkel.*

Most, amikor itt ültek a kandalló előtt, nem volt hát neki se nehéz Ankával együtt újra élni a Psalmus Hungaricust. Nem volt nehéz újra félni, remegni, szédülni, örülni, megnyugodni a Zsoltár ívelése, hangja, vágya, parancsa, indulata, vihara szerint és nem volt nehéz újra szentül hinni az Igazság, Jóság, Szeretet diadalában.

S mikor a Psalmus utolsó hangja is elhalt a lelkében, mint lemezt, a Kilencediket tette fel vibráló emlékezetére. Az életnek, a nagy, igazi emberi életnek ezt az örökkévaló szimfóniáját, amely magasabbrendűvé kell, hogy tegyen mindenkit, aki csak kicsit is belemélyed, ha csak parányi lehetőség is van benne a magasabbrendűségre... És újra megszédült a varázslatos hatástól, amellyel a Zenék zenéje felkavarta, összedöntötte egész szilárdnak vélt, halálosnak

vélt szomorúságát. Amellyel elmélyítette, kiszélesítette lelkivilágát, feloldotta képzeletét és csillogó, ragyogó kristálypalotát fújta a szétguruló szürke kövek helyébe... Újra leborult gondolatban és újra nedves lett a szeme az örömtől az utolsó tételnek, világoknak, embereknek, csodálatos, mámoros, átszellemült egymásra találásában. Összeölelkezésében és érzékeltetésében annak az isteni akaratnak, hogy a mennyországot és a poklot egyaránt magunkban hordjuk, és tőlünk, tisztára tőlünk függ... elkárhozunk-e, vagy üdvözülünk...

De nemcsak Mária élt vissza mindent. Anknak is vissza kellett élnie, különben nem szólalhatott volna meg a szokottól egészen eltérő, vibráló, nagyon halk hangon.

— Le kell térdelni és hálát adni, hogy a szürke, komisz, gonosz életnek ilyen csodálatos, ilyen isteni percei is vannak néhanapján.

— És sajnálni kell azokat a balgákat, akik még ilyen percek után is kétségbevonják Isten és a Lélek létezését és azt mondják: az élet megszűnésével minden megszűnik — mondta ugyanolyan csendesen, befelé hangzó hangon Mária. — Beethoven meghalt... De meghalt-e igazában?... Nem hiszem... Nem tudom hinni. Nem, mert ember jelenlétét valóságosabban még soha sem éreztem, mint ahogy az övét... Szétterülve, mindent befogva, minden egyéb gondolatot, akaratot, vágyat leigázva.

— Erre a kijelentésre az általad említett balgák azt mondják: egy híd, egy ház is túléli alkotóját. Arra persze nem gondolnak, hogy az alkotások nem a kéznek, hanem a léleknek az alkotásai, vagyis a halhatatlanság tud csak halhatatlan értékeket létrehozni.

Közben a szobalány betolta a vacsoraasztalt. Dús csipkével, ezüsttel, kristálypoharakkal, papírvékony porcellánnal, amely testi vonatkozása ellenére is anynyira költői volt és anynyira beleillett a meleg, artisz-

tikus asszonyi otthon hatásába, hogy egyetlen szikrányit se vett el az előbbi elmélyedés lelkeségéből. Sőt, nem vett el, a szó igazi értelmében evésnek nem nevezhető kóstolgatás sem.

— Szeretnék kérdezni valamit — mondta a vacsora után Anka.

— Kérdezz, angyalom.

— Mi van köztetek? Dezső között és közted.

Mária a tűzbe nézett.

— Egy asszony, — mondta azután egyszerűen. Ankának elmeredt a szeme.

— Ugyan! Hiszen az egész hangverseny alatt reád bámult. Úgy bámult, mintha a szemével akart volna lehúzni magához.

Mária szája valami kis, beteg, félő mosolyra mozdult.

— Igen... le... a másik asszony mellé...

Anka olyan volt, mintha a csodálkozás szobrához ült volna modellt.

— Na, nél Ez nem lehet! Ilyen szerelem, mint a tiétek, nem törhetik ketté.

— Én is azt hittem eddig. Most látom, hogy igen.

— Mióta tart, az a... másik dolog?

— Nem tudom, mert én csak azt tudom, amit Dezső mondott. Az pedig kevés. És nem is megbízható. — Vér borította el az arcát. — Most már végleg nem megbízható.

— De hát mi van mégis?

— Kéthónapi várakozási álláspont. Vagyis, most már az sincs. Ma este óta nincs... Szakadék van, amely kettévágta közöttünk az utat, s amelyet... amely már csak isteni csoda tudna közülünk eltávolítani.

— Nem értem.

Mária elmondott mindent. Vagyis azt a kevés mindent, amit tudott. A névtelen levéltől, a becsület-

szóig... Mikor végzett, arca elkínzott volt és a szája remegett.

Azután percekig nem beszéltek. Nézték a hunyorgó tüzet és gondolkoztak.

— És mit csinálsz most? — kérdezte végre Anka.

— Csak egyet csinálhatok. Alternatíva elé állítom. Vagy, vagy.

— És ha nem tud ennek eleget tenni?

Mária, az uszályos ruha alól kikandikáló cipője orrát nézte. Nagyon nézte. Hosszan nézte.

— Akkor... — és a hangja olyan színtelen volt, mint egy haldoklóé — visszalépek...

Anka részvétellel szemlélte.

— Szegénykém, — mondta — ennyire szenvedsz?

— Még jobban. — És a feje, a dekoltázs fölé tűzött sárga rózsacsokorra bukott.

Megint hallgattak. Valahonnan a csend toronyóraütéseket hozott. Tizenkettőt. Mária felállt.

— Ne menj még. Sőt ne is menj el ma egyáltalán. A fiúk bizonyosan alusznak már és ebben az állapotban nem lesz jó a teljes egyedüllét. Ha akarod: rögtön lefekhetünk, ha akarod beszélgethetünk akár hajnalig.

Beszélgettek hát... Az órák múltak és még mindig ott ültek a kandalló előtt, amelyben ismét lobogott a láng. Végre, mikor három órakor felállottak, Anka a kívülálló világos bírálataival, objektivitásával mondta:

— Most már mindent értek... És mert értek, inkább sajnálom Dezsőt, mint elítélem.

— Hogy-hogy?

— Nézd, szívem. Ennek az embernek a szerencséje, hogy melléd került: egyben a szerencsétlensége is. A szerencséje az, hogy az ő számára a legjobb időben került melléd... Akkor, amikor legelhagyatottabb, legreménytelenebb voltál és amikor az életösszön megragadtatta veled a legelső kezét, amely símo-

gatón kinyúlt feléd. Ha csak három, négy hónappal később ismered meg, egész bizonyos: nem állsz meg mellette és nem ígéred neki az életedet. Nem, mert akkor már ott volt a munka, amibe megkapaszkodhattál és ami erőt adhatott neked... A szerencsétlensége pedig az, hogy bármennyire is akarta, — és talán nem is tudta igazán akarni — nem ért fel hozzád... Mikor melletted volt, érezte, szellemileg állandóan lábujjhegyen kell állnia és ez az érzés a fáradtságon kívül, állandóan meg is alázta, meg is szégyenítette kicsit.

— Lehet, — mondta Mária elgondolkozva és csöppnyit talán ijedten is a világos magyarázattól, amely oly sok néma kérdésre adta meg a választ. — Bár én soha se vettem így a dolgot. Soha se néztem le rá... mindig szembe néztem vele...

— Ezt csak hiszed, drágám. A szellemi fölény kijön és a szellemi fölényt a férfi soha sem tudja megbocsátani. Darabig élvezi, elkábul tőle, tetszik neki, néha meg büszke is rá, hogy az ő asszonya különb a többinél, azután kitör belőle a férfi, az imperátor. A sarki fűszereshől éppen úgy, mint a vezérigazgatóból, és bámultatni, imádatni, tömiéneztetni akarja magát. Annál is inkább akarja, minél kevesebb a jogcíme rá... És, ha attól a nőtől, aki mellette áll, nem kaphatja meg, ösztönösen elindul, hogy megkeresse azt, akitől megkaphatja. Ez a keresztmetszete a változásának.

— Talán... Nem tudom...

— De én tudom. Tudom, mert figyeltem és láttam, hogyan bámult a hangverseny alatt, hogyan várt a végén a falnak támaszkodva az utolsó pillanatig, amíg láthatott, hogyan állt az utcán és révedt utánad, amikor elrobogtunk. Pedig... ott volt mellette a másik asszony... Az, aki bálványt csinál belőle, aki semmivé tud sikkadni, hogy ő valami lehessen és aki mellett mindennek ellenére se lehet

igazán boldog soha. Nem, mert aki hosszú ideig lazacot evett, nem bír a töltött káposzta mellett kitartani. Most persze még nem tudja ezt, mert azt hiszi, a töltött káposzta mellett a lazac is megmarad neki, de ha majd ráébred, hogy nem, sőt hogy a töltött káposztán vesztette el a lazacot, rettenetesen szerencsétlen lesz.

— Vagy ki tudja... — és most, először életében, csöpp kiábrándult, cinikus ízű mosoly futott az ajka szögletére — lehet, hogy a töltött káposzta után rá fog térni a fokhagymás kolbászra.

XXXIII. FEJEZET.

Vagy... vagy.

— Hát nem tud megérteni? — És a férfi könyörgő, kétségbeesett nézéssel az asszony arcába meredt.

Mária visszanezett rá és nagyon fáradtan, szomorúan ingatta a fejét.

— Szeretném... de nem tudom, — mondta alig hallhatóan.

— De meg kell értenie! — erősködött a férfi. — Meg kell értenie, hogy csak azért voltam velük, mert a jegyünk egymás mellé szőtt.

Az asszonymak a szék karján nyugvó keze remegett az idegességtől. Nagyon megviselték a tegnapi est eseményei. A három hét óta akarat injekcióval tartott nyugalom elszállt, mint a köd és érezte, olyan gyenge és tehetetlen, mint az áldatlan harc óta még soha.

— Igen... a jegy... — hangzott színtelenül... — A jegy... ami fontosabb, mint... a becsületszó.

— Nem... nem fontosabb — mondta a férfi nagyon bizonytalanul. — De, mert együtt vettük a

jegyeket, mit mondtam volna, hogy miért nem megyek velük?

— Akármit... Elsősorban az igazat talán.

A férfi tehetetlen zavarában a levegőbe nézett.

— Azt... nem akartam mondani.

— Miért nem?

— Mert kompromittáltam volna magát.

— Oh... — és szinte megkövült a bámulattól.

— Hát azzal kompromittált volna? A nyolc esztendővel, amit velem töltött, nem. de ha kitart mellettem és ha hitet tesz az összetartozásunkra: igen... — Felállt. — Nézze... nincs mit mondanunk egymásnak. Végeztünk... Nekem... nem lehet közöm olyan férfihoz, aki megtagad, és akinek a szava annyi csak, mint a szappanbuborék.

A férfi arca halottfehérré vált.

— Ko... mo... lyan... mondja ezt?

— Nem... tréfából... A helyzet éppen arra való. — És keresztülment a szobán és megállt az ablak előtt.

Mikor megállt, egész teste remegett és mint mikor egy vizeztömlőt felszakítanak, ömlött el benne a keserűség és a szégyen. Halálosan szégyelte magát. Legszívesebben most, rögtön ajtót mutatott volna a férfinak, de ott hátul, valahol az agyában és mélyen a szívében még mindig volt egy sápadt, vérszegény sugár... Valami a régi, égigérő szerelem árnyékából. . . Igaz, még önmaga előtt is tagadta ezt, mert azt hitte, a férfi tegnapi cselekedete és mai viselkedése mindent agyonvert benne, amit a hónapok előtt felfedezett árulás még élve hagyott. De nem... Aszszony volt, akibe belenevelték, hogy a férfi mellett, akihez köze van, a legeslegvégsőkig ki kell tartani és csak akkor szabad elmenésre gondolni, amikor a reménytelenség biztosabb már, mint a halál. Ezt azonban nem tudta, vagy legalább is nem adott róla számot magának. De tagadni mégse lehetett, mert való-

jában az érzésnek az árnyéka volt, ami megfogta a kezét és nem engedte, hogy megtegye, amire az önérzete kényszeríteni akarta.

— Mária! — hallatszott a szoba mélyéből elgyötörtén. — Nem akar rólam tudni többet?

Az asszony megfordult, de nem felelt.

— Nem értem meg? Nem tud megbocsátani?

Mária még mindig néma volt.

A férfi összetette a kezét.

— Mária... könyörgöm... Ne ejtsen el... Ne engedje, hogy elpusztuljak. Adjon inkább az erejéből kicsit.

Az asszony lassú léptekkel a helyére ment.

— Hiszen ezt próbálom... Hetek óta ezt próbálom már... De magának nem kell. Illetőleg kell, amíg itt van, mert addig érzi, hogy amit mondok, helyes. Az egyedüli helyes. De ha kihúzza a lábát, rögtön megváltozik. Nem törődik, mit mondott, fogadott, esküdött, hanem rohan vakon, szédülten a veszedelembe.

— Éppen ezért... Mária... Éppen ezért ne eressze el a kezemet. Ne, mert nem tudja, mert fogalma se lehet a sötétségről, amelyben tévelygek. Talán nem is az új érzésért, amiért nagyon sokszor megvetem magam, de amivel szemben gyenge vagyok, hanem mert érzem, hogy el akar ejteni... Mária!... Nem is sejtheti, mi maga nekem. A világosság, szépség, tisztaság, jóság, harmónia. Mindennek a teteje. A legtökéletesebb asszony és a legkülönb ember... — Lecsúszott a szőnyegre az asszony lábához. — Tudja maga, hogy viseltem én magát? Olyan göggel, mint más férfi a becsületrendet... És tudja, mi vagyok én maga nélkül? Semmi... Üres, haszontalan doboz, amelyből kiszóródott, amit fáradtsággal, gonddal szeretettel beleraktak. Ezért nem szabad magának engem elejtenie.

— En ejtem el?

— Nem. Nem úgy értem. Úgy, hogy segítsen, hogy észretérjek. Minden erejével segítsen nekem.

— Ahhoz, hogy a súlyos beteg meggyógyuljon, nem elég, ha elhivatja az orvost. Meg kell tartani az orvos rendelkezését és be kell venni az orvosságot is.

— És ha megtartom... és ha beveszem... — és nézett fel rá várakozón.

Az asszony nem felelt. Nem tudott mindjárt felelni. Annyi igaztalan bántás, megcsúfolás, szégyen érte, annyi arculverése, megalázása az érzéseinek, hogy nem mert ígéretet kimondani. S még ha a többin, a sok mindenén túl is tette magát, a becsületszó megszegésén úgy érezte: nem tud túljutni. És nem is szabad. Mert hogyan építsen valakire, aki nem tart ki szava mellett?... Hát más kitart? Minden férfi kitart? — hallatszott belülről az ellenvetés. — Hiszen, ha kitartana, rendben volna minden és nem sírna egyetlen asszony se a földön. De nem tart ki. És azoknak se bocsátanak meg talán az asszonyok? Dehogy nem. Mind megbocsát... Mind... — De hiszen én is megbocsátottam — adta le valami ismeretlen leadó a választ. — Többször... Sokszor... — Bocsáss meg újra... És mindig újra... Azért vagy asszony — hallatszott a követelés.

Így hullámozott belülről és így dúlt benne a harc. Az igazi asszonymak a harca, amit a világ kezdete óta minden asszony harcol és harcolni fog a világ fennmaradásáig. Az, amit már nem is az érzésért s így nem is önmagáért, nem is a holnapért, hanem a tegnapért, a mentségért, a magyarázatért, az elvért vív. Mert érzi, még akkor is, ha nem tud róla számot adni, hogy az asszony részére csak egy értelem van: minden áldozat árán megtartani a férfit, akinek odaadta magát. Tudja, hogy az élet értékét: a szívet, lelket, emberiséget, jószágot, csak így viheti tovább. Tudja, hogy ezeknek mécsesét minden igazi asszony

szívében Isten maga gyújtja meg és hogy azt minden igazi asszony, néha a tenyerével, néha a ráhajlásával, néha az egész életével védi az elalvás ellen. És mégse tudott határozni... Vagyis nem tudott: ígéretet tenni... Igaz, a szíve kimondotta volna, de az esze: mint előbb az érzése a kezét, lefogta a száját és hallgatásra bírta. Hallgatott hát és gondolkozott és nézett le a férjira.

— És ha megtartom... — kérdezte a hosszú hallgatást nem tudva mire magyarázni a férfi.

Az asszony végigsimított a homlokán.

— Nézze, — kezdte — ez nem olyan egyszerű kérdés ma már. Tegnap, tegnapelőtt még az lett volna, Tegnap még sok minden volt élő bennem abból, ami ma halódik, vagy halott. Éppen ezért, ma már nem tehetek ígéretet arra az esetre sem, ha maga be is veszi az orvosságot. Mert ez a dolognak csak az egyik része. A másik az, hogy a sok mindenben én is beteg lettem kicsit. Mielőtt határozok, nekem is meg kell gyógyulnom. El kell felejtenem rengeteg mindent, amin végigkergetett és vissza kell jutnom érzésben oda, vagy legalább is a közelébe annak, ahol akkor voltam, amikor elárult. Hogy oda éppen úgy nem mehetek csak magamtól, mint ahogy ide se jutottam magamtól: természetes. Magának kell újra a réginek lenni, magának kell újra nagyon szeretnie és kényeszerítenie, hogy viszontszeressem. Becsületes vagyok és bevallom, nem lesz könnyű dolga. Olyan könnyű semmi esetre se, mint először volt. Mert először gyanútlanul, minden szépet és jót feltéve állottam szemben magával és míg meg nem győződtem az ellenkezőről, minden szavát hittem. Ma nem így van... A becsületszó megszegése olyan hasadást ütött a hitemen, amit csak nagyon nagy kitartással lehet rendezni. Tovább menni pedig csak azután lehet... — Lejjebb hajolt és nagyon halkán megkérdezte — akarja megpróbálni?

A férfi hallgatott pár pillanatig, azután hirtelen mondta:

— Akarom...

Az asszony, mintha követ hengerítettek volna le róla, megkönnyebbülten, felszabadultan fellélegzett.

— És hogyan akar hozzákezdeni?

— Még nem tudom. De meg kell és meg fogom találni a módját. — És kicsit félve, olyan formán, mint legeleinte, megsímogatta az asszony kezét, — hiszen... nagyon szeretem magát. Nagyon — erősítette meg még egyszer.

Az asszony nem erre, a másik kijelentésre felelt.

— Keresse meg a módját. Ha igazán akarja: meg fogja találni. Nekem csak egy kikötésem van.

— Mi? — És észre se vette, megint tiltakozó lett a szeme.

— Hogy az illetőkhöz nem megy többet...

— Azt nem! — És már csupa elzárkózás, elkülönülés, visszautasítás volt. — Nincs joga, nem lehet joga beleszólni, hogy kikkel érintkezem.

— Nincs? Nem lehet? — És még jobban elbámult, mint az előbb a kompromittálásánál. — Ne... kem?... Nincs?... Azt... mond... ja..., hogy nincs?

— Azt... azt... — kiáltotta ellenségesen, a sarokbaszorítottak gyűlöletével a férfi. — Nincs!!! Nincs!!! — Hosszú lélekzetet vett, mintha neki akarna szaladni valaminek, azután, még hangosabban mondta. — Nincs, mert még... még nem a feleségem...

Az asszony felállt. A padló kicsit ingott alatta, a falak kicsit hullámzottak előtte, a kályha kicsit előre-hajolt, de azért igyekezett egyenesen, keményen, gögösen állani. Igaz, a szája reszketett csöppet és a szeme fakószürke lett, meg a szíve is kihagyott, de vigyázott, hogy minél kevesebb látszódjon rajta.

— Igaz... még nem vagyok a felesége... — mondta fakón. Nagyon fakón. Kicsit várt, mint min-

díg, mielőtt végleges határozatot, megmásíthatatlan véleményt mondott. Azután lassan, felemelt hangon fogadta: — *És esküszöm... nem is leszek...*

Még hosszan, tágult szemmel ránézett a férfira, a pillantása felitta felhevült, minden szépségét, kedvességet veszített arcát, azután nagy kinnal és úgy érezte halálos fáradsággal, fölemelte kezét és az ajtó felé mutatott.

A férfi megdöbbenve nézte. Felelni akart, tiltakozni akart, magyarázni akart és mint már hetek óta, halogatni akart, csürni, csavarni akart. De mert az asszony arca mereven az ajtó felé nézett és a keze is arra mutatott, lassan megfordult, leszegte a fejét és köszönés nélkül kiment.

Az asszony állt tovább... Keze és arca az ajtó felé. Elmeredten, lélektelenül nézett, úgy, mint akinek a szakadék vagy víz mindenét magába nyelte. Azt hallotta még, hogy az előszoba ajtaja becsapódik, azután nagyon lassan, halálos fáradtan megfordult és hangtalanul, mint aki alól kirántották a talajt: elvágódott a szőnyegen.

XXXIV. FEJEZET.

Egy másik este.

Tizenkét óra...

A leeresztett redőnyök mögött künn rekedt a zaj.

Hogy a redőnyökön túl, a földbe süppedt szobán túl is van öröm, szomorúság, gond, baj, szépség, fájdalom és élet, azt Mária csak a szemközti ház kékes-vörös reklámfényeinek beszűrődéséből látta.

Letette a tollat.

A feje kábult volt és olyan nehéz, mint az ólom. Nem a munkától. Az akarattól, amellyel hetek óta egész napra és fél éjszakára az íróasztalhoz láncolta magát és amellyel nem engedett időt semmi magán

gondolkodásra, töprengésre, mert tudta: a toll minden félretétele, minden kis pihenés mire vezet. Millió kérdésre, önmarcangolásra, zsákutcába kalandozásokra, megbánásokra, amelyekben csak elfárad és tesztileg, lelkileg összeesik.

Ezekben az órákban — attól a naptól kezdve, hogy a férfi elmenetele után a fiai felszedték a szőnyegről, — minden nap megvívta önmagával ezt a harcot. És... minden nap elvesztette... Minden nap ember volt, ember tudott lenni, ilyenkorig... Minden nap ki tudott dobni magából minden asszonyi szentimentalizmust, bele tudott burkolózni a munka kényszerébe és magára tudta tenni a kötelesség álarcát. Így éjfélfeléig... Ilyenkor azonban, mintha belül megrázta volna benne valami magát. É leszórt volna magáról mindent. És felordított volna. Hogy most már elég!!! Mindenből elég! A kényszerből is, a munkából is, az önbecsapásból is. Hogy itt van, él az asszony is, akit nem lehet a vele összenőtt emberrel megfojtani vagy agyonveretni. Hogy az is szót kér. Ha másban nem: emlékezésben, szenvedésben, visszánézésben, visszaélésben. Hogy ehhez joga van és ebből nem enged. Nem, bárhogy is tiltakozik az ember ellene.

Mit tehetett hát? Felállt az íróasztaltól, keresztül ment a tágas szobán és leült, a kályha mellett álló nagy karosszékbe. Oda, ahol munka nélküli perceiben mindig ülni szokott.

És elkezdte kínozni, gyötörni magát.

Hát igen... — gondolta — másodszor is zátonyra futottam... Először elárult, megcsalt a *holtomiglan*... másodszor a *becsületszó*... Először az eskü... másodszor az ígéret... Nem azért, mert megérdemeltem. Dehogy. Azért, mert az asszony így is, úgy is, védtelen. Ki van szolgáltatva. A természettől, amely gyengébbnek és a férfira szorulónak teremtette, és a férfi által hozott törvényektől, amelyek nem a gyen-

gébbre kedvezők. Orvosság? Nincs. Csak egy volna. A lélek... De hol van a lélek? Van lélek, jóézés a férfiban, akinek a legitím, vagy illegitím kötöttség bizonyos vonatkozásban, ha csak pillanatnyilag is: teher? Lemond az valamiről az asszonyért? Az esküért? A becsületért? Az ígéretért? Nem. Esküt is, ígéretet is, becsületet is csak addig tart, amíg jólesik neki, amíg nem kerül megerőltetésbe, amíg nem hajlja a kedve, vére másra. Mert, ha igen... nincs előtte asszony, gyerek, jövő tisztesség, kötelesség, semmi... Semmi... csak vágy... Az új, ami után megint jön az új... és megint az új... És mindig az új... Mint a hóviharak... Mint a forgószelek... Végig, végig az egész életen... És ezt tudta mind! Valamennyi!!! És mégis... mégis futnak a délibáb után és nem fogják meg magukat és nem gondolnak arra, hogy ami holnap, holnapután elmúlik és pedig azért múlik el, mert nem tesznek elmúlása ellen semmit, — azért nem szabad becsületet, gyereket, esküt, asszony hitét, nyugalmat és jövőjét feláldozni.

Elmeredten, hosszan nézett a semmibe. Karja, mint sárgás márvány vált ki a kék bársony fotój mélységéből, és ahogy mozdult, megcsörrentek rajta az aranykarikák. — Keserű hullám futott át rajta. — Arany karikák... Tőle valók... Amikor hozta és a karjára húzta őket, mosolygott. — Ez olyan lesz Pirinkón, mint a csengő, — mondta. — Mindig tudom rólok, merre jár a házban. Azóta viselte a karikákat és ahányszor megcsörrentek, — milyen renegetegszer csörrentek meg naponta, — mindig a férfit hozták elé... De most már nem kell... Meg kell hát válni tőlük. Ezekről is. Mindentől. — Lassan felemelte a karját és vékony újjaival a másik karján lévő aranykarikák után nyúlt. Először csak körülsímogatta, körülcsókolgatta őket, mintha minden kis cirádájukat, vésésüket még utólszor a pórusaiba akarná szívni, gondolatban le akarná fotografálni. Azután hirtelen

elhatározással — mert félt, hogy gyenge lesz — lehúzta őket. Egyiket a másik után. Igaz, kicsit még melengette a tenyerén, végre lassan, mintha sírba ejtené, leejtette őket a dohányzóasztal fényes lapjára.

A két karika hangosat, éleset pendült. Mintha felkiáltottak, feljajdulnak volna. Belül, a szívében megfelelt rájuk a visszhang. Az is feljajdulás volt. Éles, hangos, fájó. Hiszen a két aranykarikának a testétől, lelkétől való elválásával egy darab tört le megint. Egy darab abból, ami szép volt, abból, ami az életet jelentette neki.

És élet szemben a karosszék is. A mély, puha karosszék. Milyen üres most... Milyen ordítóan üres. Tegnap, tegnapelőtt, vagy egy évvel, ezer évvel ezelőtt, — nem mindegy, hogy mikor? — ült benne valaki... Valaki, akinek szerelemről beszélt. Igen, azt is tudja már: mikor... Az együtt látott huszonötödik Faust előadása után.

Az a valaki, akkor azt mondta: nem érti, hogyan halhat meg egy nap, egy szép, egy szent szerelem, és olyan szédülten és kábultan csókolta órákig, és olyan mozdulattal, olyan tébolyult örömmel terítette rá a fekete muszlint a tükör előtt, mintha az élet palástját terítette volna. Olyannal, hogyha másnap azt mondja neki valaki, — ennek a szerelemnek vége lesz egyszer, az arcába nevet.

Felállt és bement a hálószobába. A szekrényből mint akkor, — de mégis mennyire másként — elővette a fekete muszlin darabot. De a lehető könnyű pókháló, amely a férfi idejében dekoráció volt, dísz volt, szépség volt, eszköz volt az örömmel még nagyobb felfokozása, most... olyan volt, ahogy a tenyerén feküdt, mint szemfödél a meghalt szerelem fölött.

De meghalt-e a szerelem igazán?

Állt a két szobát összekötő ajtóban és figyelte, kérdezte magát. De nem tudta eldönteni. Ha az el-

szenvedett sérelmekre gondolt, az volt az érzése: igen. Ha a magányosságára, az ehagyatottságára, azt gondolta: nem. És hirtelen ráébredt, hogy az asszony életében, elsősorban nem a szerelem a fontos, hanem: a valakihez tartozás... Nem az, hogy ő szeressen, hanem, hogy őt szeressék. Nem az, hogy kap valamit, sokat, mindent, hanem hogy ad valamit, sokat, mindent. Nem az aktivitás, a passzivitás. Az egyetlen aktív passzivitás. Várás a csókra. Kitárt lélekkel és kitárt testtel.

A toroka összeszorult.

Csak nem itt maradni... — gondolta. — Nem itt, ennél a tárgynál. Csak menni tovább. Okosabb, könnyebb, elviselhetőbb dolgokhoz. Olyanhoz, aminek értelme van, ami könnyebbé teszi a terhet és segít kiszabadulni, felemelkedni az elesettségből. Mindegy, hogy mi, csak valami pozitívum legyen, amibe bele lehet kapaszkodni, ami miatt előre lehet, előre kell nézni, mert az előre nézés: a jövő, a hátranézés: a halál.

Lássuk hát, igen, lássuk — hajtotta, korbácsolta magát — hogyan is kezdi a jövőt? Hogyan osztja be ezután az életét? Mit csinál a felszabadultságával, az idejével?... Először is azt hiszi, többet jár emberek közé. Többet színházba, operába. Megállt kicsit. — Ez a két utóbbi nem lesz könnyű. Nem, mert a nyolc esztendő alatt alig ment párszor — nyelt egyet és lélegzetével leszorította a szívdobogását — Dezső nélkül... Nehéz lesz megszokni a magányos taxizást, ácsorgást a ruhatáraknál, és az emberek kérdő, kémlelő, kíváncsi arcát. Hiszen szinte közismertek voltak már a hosszú évek alatt. Feltűnően szép pár voltak, érzett rajtuk a mély, a teljes összetartozás és sokszor látta, hogy az emberek szeme megértőn, jólesően simogat végig rajtuk.

És most egyszerre egyedül megy közéjük... Kitéve szánalomnak, kíváncsiságnak, rosszakaratú meg-

jegyzéseknek, mindennek. Különösen akkor, ha mint... mint a Toscanini hangversenyen... **azok is ott lesznek... Azok hárman...** Vagy, ami még rosszabb, rosszabb, ha esetleg összetalálkoznak egy ajtóban, vagy egy sorba szól a jegyük. Ha az az asszony le-sajnálón végigméri vagy összesűg a háta mögött. — Megrázkódott és a szégyentől, fájdalomtól, megalázottság érzésétől keserű lett a szája. — Mindegy, — gondolta és megkeményítette magát, — ezzel a dologgal számolni kell... Éspedig úgy kell számolni, hogyha megtörténik, ne érje váratlanul. Ha úgy tudja fogadni a férfi köszöntését, mint idegenét... Az első időben, az első fájdalomban ez semmi esetre se megy még könnyen, de lassanként megszokja majd. Őszszel?... Igen, az új idényben, bizonyos távlatban könnyebb lesz bizonyosan.

És mi lesz kifelé? A látszattal? Az emberekkel? A világgal? Az úgynevezett társadalommal? Azokkal, akik a közvéleményt jelentik és akiket mindig a mások dolga érdekel, soha se a maguké.

Társadalom? — És észre se vette, csöpp mosolyárnyék rezdült meg a szájaszögletén. Csöpp gúnyos mosoly. Olyan, amilyent csak az élet, az emberek megismerése, a sok hazug konvenciónak a semmibe-vevése, félredobása ad. — Mit számít neki az úgynevezett társadalom? Adott az neki, tett az érte valamit, amikor egyedül állt a világban és azon gondolkozott... *hány nap még az élet?* Meglátta őt a társadalom, amikor éhesen, kétségbeesett reménytelenséggel járt az utcákon és nem volt előtte más megoldás, csak a... fekete víz?... Nem... A társadalom csak most vesz róla tudomást. Most, amikor megáll a lábán és kezd — valaki lenni. És ha úgy viseli magát, ahogy a társadalomban tetszik, most már, még vállon is veregeti... Kis jóakarattal és nagy vélt leereszkedéssel, hiszen a társadalom a maga módja szerint szereti az írókat, művészeket. Persze, hogy szereti.

Azok szórakoztatják. Azok teszik elviselhetővé másként unalomba fúló életét. Adnak lehetőséget: premierekkel, hangversenyekkel, verniszázásokkal: öltözködésre, szórakozásra, összejövételre... Komolyan azonban nem veszi őket. Komolyan csak egyet vesz. A pénzt... A pénz: a jelen, a jövő, a hit, az élet, az üdvösség, az Isten... Éppen ezért a nőt is csak egy esetben érti meg és menti fel. Ha pénzért adja oda magát. Sokért... Akkor, — jó néhányszor látta már — az se számít, ha úgy váltogatja a férfit, mint a fehérneműt. Ha pénzért szeret, azt mondja: „okos“. De ha a szíve szaváért, az élete jogáért, a jövője reményéért, azt mondja: „buta“. Buta, mert oly értékeket hitelez, amelyekre csak egy a beváltó lehetőség: a becsület... Ezt az absztrakt valamit azonban nem ismeri a társadalom. Mint ahogy semmi absztrakt értéket nem ismer. A társadalom csak a sikert ismeri vagy a bukást. Ami a kettő közé esik: a lezüllés vagy a könny, az nem érdekli. Az unalmas, értelmetlen in-termezzo, amely csak hézagot tölt ki.

Azután itt a két gyerek... A két felnőtt fiú, akik látták, tudták az életét. — S ahogy az előbb gúnyos mosoly futott a szájára, most melegség ömlött el a szívéen. — A két gyerek? Azok mellette állanak, azok megértik őt. Éppen annyira megértik, ahogy ő mindenben megérti őket. Azoknak nem kell magyarázni, azok előtt nem kell képmutatóskodni. Azok előtt, csak egy a fontos: az ő nyugalma... Milyen drágák, okosak, szeretők voltak tegnap, amikor így éjszaka bejöttek hozzá, leültek mellé, átölelték, simogatták, becéztek, figyelték az arcát, nézését és mintha csak összebeszéltek volna, egyszerre s majdnem ugyanazon szavakkal mondták: — Nem számít semmi, csak az, hogy Csöppnek minél kevésbé fájjon a dolog.

Ebben a kérdésben nem számít hát senki, csak ő. Ő maga kérheti csak számon önmagától, ő boncolgathatja csak az ügyet, amelynek alapja: az érzés.

nyolc esztendeig kötötte le, töltötte ki az életét, lebegett körülötte a levegőben, virágzott a lelkében, dalolt a vérében, az idegeiben, és ami... igen... hiányzik, halálosan hiányzik az életéből.

És már újra ott volt, ahol az előbb, ahol hat hét óta mindennap... A magányosságánál... A senkihez nem tartozásánál... Ennél a leggyilkosabb asszonyi érzésnél, amelyet a férfi soha se ismerhet meg a maga sorvasztó valóságában, mert a férfi magánya soha se tud olyan gyilkos magány lenni, mint az asszonyé. Hiszen az asszony magánya nemcsak azt jelenti: magad vagy... egyedül vagy... nincs, akit szeress... aki szeressen... aki törődjön veled... aki a tiéd, hanem azt is, ilyenformát is, hogy *elhagytak... elmúltál... nem számítasz...* Azt is, hogy semmi vagy, értéktelen vagy, mert ha nem volnál, mert, ha még számítanál, biztos volna valaki, aki itt ülne veled a szemközti karosszékekben... És ez a legkétségbeejtőbb, a legörjítőbb... Amikor az asszony alól kisiklik az asszonyi érték talaja. Az, hogy kell... hogy számít... hogy szeretik... Amikor így ül az éjszakai csendben, egy puha karosszékekben és nincs körülötte senki, csak ő maga... Amikor nem hall mást, csak a saját szíve mindig gyötrőbb, kegyetlenebb, számonkérőbb, gyilkosabb dobolását és amikor a homályba vesző bútorok, mint félelmes szörnyek néznek vele farkasszemet. Amikor az íróasztal koporsónak látszik. Nagy, éhes, néma, várakozó, követelő koporsónak és amikor a holland hamutartóból mintha füst kígyózna föl. Füst, ami a valóságban most már soha se száll belőle. Soha! Soha!

Borzalmas szó... Olyan, mint a halál. Ahová ez a szó lehullott, ott nem lesz többé: hátha... esetleg... lehet... mégis... talán... Ott becsapódott a kriptaajtó és az egyetlen, amit tenni lehet, amit a bezárt ajtó előtt még elhullatni lehet: egy-egy virág... egy-egy könny... egy-egy emlékezés...

Mint most is... Mint egy hónap óta mindennap Szemben... igen... szemben... ó, milyen szörnyű! Nem! Ez még se lehet! De igen... igen... A falon, a Félkegyelmű portréja helyett most hirtelen egy asszonyportrét lát. Sötét, szomorú portrét, rajta ébenfa órával. Az asszony ül az ablaknál és néz az éjszakába. Merően, rendületlenül. Pedig az óra már a hajnalt mutatja. Mégis... néz... vár... Úgy vár, mintha az örökkévalóság óta várna és még az örökkévalóságig akarna várni. Addig... egészen addig, amíg nem jön az, aki... igen... nyolc esztendeig itt ült a szemközti karosszékekben és akinek a cigarettája nyomán mint finom, szürke csipke szállt fel a füst.

Úgy szenvedett, mint talán még soha. Mintha ott bent, ahol az egész nap kényszerrel öntudatlanra bunkózott, lehazudott szíve van, most szikladarab feküdnék és össze akarna nyomni, préselni mindent. Az okot: — amely a magánosságot vállaltatta, — az akaratot: — mely követelte, hogy kitartson az elhatározása mellett: — az önérzetet: — amely még összeroskadni se engedi, és a kényszert: — amely, oh, most olyan világosan látta, mindennap új szenvedést, új elesést, új magábaroskadást hoz.

Ha legalább sírni tudna... Sírni... Hosszan, kitartón, mélyről. Hogy megszabadulhatna minden könnytől, amely érzi, égetően érzi ott a szíve körül már tóvá dagadva, mint forró láva vagy ólom háborog.

De az igazi, nagy fájdalomban, az igazi elesés után nem lehet sírni. Csak nézni lehet meredten az ütések zöld foltjait, a lélek véres sebeit és imádkozni lehet a megváltó könnyért. Azt mondják, a könny a könnymirigyek terméke. Nem igaz. Ő tudja, hogy nem. Az igaz könnyek, a fájó, keserű könnyek a szív körül vannak. Ha ki lehet sírni őket, ha sokára is, ha lassan is, megkönnyebbül az ember. A könny elmossa a fájdalmat, lehűti a sebet, elzárja a vérzést... Ha

azonban nem lehet, ha csak gyűlnek, keserednek, előbb vagy utóbb beléjük fullad a szív.

Nézte a karosszéket... Az üres karosszéket. Mi-lyen ordítóan, tátongóan üres. Aki nem látja ezt és aki nem érzi, amit ő, az nem is tudja megérteni, ho-gyan lehet ilyen borzalmas üresség a világon.

Meg kell örülni, bele kell halni ebbe az ürességbe. Te Úr Isten!... Hát ennyire szerette? És ennyire sze-reti még most is minden árulása, bűne, hazugsága, al-jassága után? Ennyire, hogy úgy érzi, így ahogy van, nem más, mint egy... gödör. Sír-gödör, amelybe egy emlék mellé behantolta az életét is.

De hátha nem is szerelem az, amit érez, ami miatt kínlódik? Hátha csak hiúság, tisztességérvés és féle-lem. Hiúság, hogy őt, aki mégis csak különb, mint az átlag, egy egészen átlagért megcsalták, elárulták, el-hagyták... Hátha csak tisztesség az, ami ordít benne és tiltakozik: — te nem lehetsz félretett!... És hátha csak a magánytól fél? A sok üres óra kínjától, amikor így, mint most, egyedül lesz és úgy érzi, légüres tér-ben van és az élet elszaladt alóla.

Sírni!!! — ordított a szívében egy hang. — Mert bármi is fáj benned, az asszonyi fájdalom. És az asz-szonyi fájdalomnak csak egy orvossága van: a könny... Ezt adta Isten: menedéknek, erőnek, orvosságnak, vár-nak, mindennek. És az asszony, aki sír: már úton van a gyógyulás felé.

De nem tudott sírni...

Últ előre meredve, vállán a fekete muszlinnal, összeszorított szájjal, mint élő, lélekző síremléke ön-magának. Szíve olyan volt, mint szétroncsolt, véres húsdarab és a gondolatok, amelyek az agyán végig-száguldtak, a vádak, amelyeket önmaga szórt, úgy hulltak a lelkére, olyan hangos, kongó robajjal, mint göröngyök a koporsóra.

Temetett... Önmagát temette... A harmincnyolc esztendő életét temette. A boldogságát, a hitét, a jö-

vőjét, az asszonyiságát temette. Könny nélkül, sírás nélkül. Szeme, mint a parázs égett halottszínű arcában és szája cserepes volt a vágtyól: a könny után. De nem tudott sírni.

XXXVI. FEJEZET.

Róma.

Mária a Kolosseum előtt állott. Két évezred omladozó csodája előtt. Állott az olasz nap zuhogó augusztusi fényében, a valószínűtlenül kék ég alatt: és ámult.

Két hete ámult már... Mióta ez az út tartott. Ámult Velencében: a világ egyik legszebb terén a márványcsipkéből szőtt árkádok előtt, Firenzében az Uffizi erkélyén, amely alatt, mintha a középkor sötét bűneit hordozná, folyik álmosan az Arno. Ámult Palermóban: a Palazzo Reale pálmakertjén, a tengerek bársonyos kék, meg lápiszlazuli színű vizén, amelyen mint óriási hattyú úszott a hófehér csodahajó. Ámult a nap hajnali fürdőjén a tengerben, és amikor mint öngyilkos óriás, kiömlő vérével bíborosra festette az eget, a felhőket és a vizet. Ámult a hold ezüst arcán, amely beleragyogott a sötétségbe s a csillagok miriádjain, amelyek mint drágakövek szikráztak az éjszaka istenasszonyának elomló köntösén. Ámult a csenden, amelyet hajnalonta hallott, amikor egyedül állt a hajó korlátjánál, és a végtelen vízen, amely a láthatár szélén a végtelen égbe símult. Ámult Nápoly ékszerén: a mesebeli Caprin, és a kétezer esztendő óta alvó Pompei szépségein. Ámult Amalfi tenger felett függő virágos terraszain, Sorrento álomszerűségén, a végtelen narancserdőkön, amelyekben úgy csillogott a gyermekfej nagyságú narancs, mint karácsonyfán a kivilágitott üveggömbök. Ámult az olajfaerdők ezüst ra-

gyogásán, a piniák összeboruló smaragd sátrain, s a levegőn, amely kék volt és úgy villódzott, mintha porrá tört gyémánt szállt volna benne. Ámult Guido-Reni: Mózesén, amelynek arcán a két kőtábla összezúzásának pillanatában egész ehibázott életének tudata sötétlett. Ámult a Vatikán bronzkapuja mögött a pápai fogadás misztikumán és szent Péter sírjának nyolcvankilenc aranylámpáján, amelyekben folyton égett a láng. Ámult a keresztény Rómán és a pogány Rómán egyaránt.

A délelőttöt a Sixtini kápolnában töltötte... Két órát állt és a sejtelmes kék világításban felfelé szegett, merev nyakkal nézte, itt a Michelangelo: Az ember teremtését... Pedig mikor Ilával bement, az ajtónál úgy érezte: elég... Úgy érezte, az agya nem bír meg többet. Nem, mert a firenzei Uffizi csodáitól a monreáli katedrális arany és drágakő, meg féldrágakő mozaikjaiig, a vatikáni képtár zsúfoltságától a Szent Péter bazilika lélekzetelállító nagyságáig és fagyos pompájáig, végig egész Olaszország minden múzeumán és minden templomán, minden összekeveredett már benne és a káoszból semmit sem tud kiválogatni, semmit sem tud a helyére rakni.

Nem akart hát képeket és szobrokat látni már. Nézni... még talán igen. Úgy, ahogy a legtöbb ember néz. Csak a szemével és nem az agyával, meg a szívével is. Mikor azonban a mennyezeten meglátta a csodálatos freskót, agyából, mint pára szállt el a fáradtság és szeme, értelme företlen frissességgel itta az emberi elme egyik legtündöklőbb álmát.

Mert Máriának ez a freskó csak álom lehetett. Egy zseninek, egy félistennek az álma. Nem értett a képekhez, csak érezte. Nem értette a festés törvényeit, csak azt tudta: ez előtt a festmény előtt megvan semmisülve... És ez a megsemmisítő érzés, saját kicsiségének az érzése. végtelen alázatossá tette.

Nézett... Összecsuklott, szinte földreborult le-

lökkel. És a kétheti szomjas barangolás óta, a sokszáz kép megbámulása óta most jutott eszébe először, hogy a festő, aki ezt a csodát megteremtette, ezt az egész égi és földi világot, amely a kápolna falairól rátekint, amely lebegni látszik a kékes, homályos világításban... ember volt... Ember, aki mint a többi is, Istennek egy lélekzétvételeből kapta lelkét, de aki a végtelen sorban, az embermilliók szakadatlan láncolatában már elért a célhoz: az ember megistenesüléséhez. Nézte a képet...

Nézte Istennek, a világot teremtő Istennek kinyújtott jobbján a kinyújtott mutató ujját, az egész feszülő kart és a hozzá tartozó feszülő testet, a lobogó hajú, szakállt, óriási fejet, a szemet, amelyből teremtő akarat, lélek árad, és... a kinyújtott mutató ujj folytatását, az első ember szintén kinyújtott balját és az azt követő, a teremtés, a születés pillanatában még lágyatag, elomló testet. A szép férfi testet, amely a benne látszó erő ellenére, mint gyenge gyermek test dőlt a fűre az isteni akarat életet parancsoló nagysága folytán. A két fejet, amelynek minden része, vonása hasonló, de amelynek egyike mégis... egészen Isten... a másika egészen Ember...

Két óráig nézte... S mikor már úgy érezte, nem bírja tovább, mert a lelke, szíve, agya, egész teste telis-tele van szent, leboruló, ámuló áhítattal, kiment a napra. Az égető olasz napra, amelynek aranyszínű sugárzásában olyan volt az örök város, mint valószínű tündéralom.

Gyalog és egyedül vágott neki a városnak. Ila hívta, nézzék meg együtt a Foro Mussolinin és a modern Rómát. De Mária nem vágyott a modern Rómára, sőt semmire sem vágyott, ami modern. Úgy érezte, ezt a várost nem is volna szabad úgynevezett modern dolgokkal elrontani. Hogy ezt még sokkal inkább, mint Párizst, meg kellene hagyni csak a múltban, meg kellene menteni a jelentől. Hogy úgy kel-

lene hozzá, beleépíteni mindent, hogy az új belesimuljon, hozzá nőjjon, hozzá öregedjen, hozzá patinásodjon a régihez. Hiszen ennek a városnak, mint Párizsnak, elsősorban, óh, mennyire elsősorban: multja van... Régmultja... Az öreg Európában ezek ketten, csak ezek ketten, főként a multból élnek... Hagyják futni maguk felett a jelent, az eseményeket, irányokat, uralmakat és arra gondolnak, hogy ők... ők a Történelem... IV. Henrikre gondolnak, és a Valoisokra, a Mediciekre és a Lajosokra, Richelieure és Mazarinra, a forradalomra és Napoleonra... A Köztársaságra gondolnak és a császárságra, Ciceróra és Caesarra, a pogányságra és a kereszténységre, Nagy Constantinra és a többiekre. A nagyokra, jókra, gonoszokra, örültekre, hüekre és árulókra, a zseniokra és szentekre, akik valamennyien hordták ezekhez a városokhoz a köveket, a homokszemeket. Ezekhez, amelyek már a születésükben a Mult, a Történelem voltak és amelyeknek fényét, gazdagságát felülmulhatják Amerika metropolisai, de levegőjét és patináját nem vehetik meg soha. Ezt a levegőt és patinát, amely sokkal több, mint a fiatalság, a modernség, mert azokból sokszor lett giccs, ezek meg minden nappal igazabbak lesznek és értékállóbbak.

Átment a Tiberis hídján. Sok hídon ment át az utolsó esztendő alatt, de ilyen érzést, mint most, egyiken sem érzett. Ez a víz, itt a nevető kék ég alatt, az arany napsütésben és majdnem barna. Mindíg majdnem barna. Lassan, egyetlen fodrocska nélkül, sűrűn, olajosan, sötétlen folyik, inkább kúszik. Mintha fájna benne valami, mintha takargatna valamit, vagy mintha félelmetes őskori kígyószörnyeteg lenne.

Mindennek arca van, — gondolta Mária, — és ez a víz, amely háromezer esztendővel ezelőtt az első határ vonal volt az etruszok és italok között. régi bűnöktől terhes, régi gonoszágokért vezekel.

Megállt és az Angyalvárat nézte. A durva, barna

falakat, amelyeket Hadriánus császár emeltetett méltó mauzóleumként önmagának. Azóta kétezerharmincöt esztendő telt el, építettek hozzá, meg lebontottak belőle, leszedték róla a pogány császár szobrát és rátették Mihály arkangyalét, volt mauzóleum, meg erődítmény, pápai lakás, meg börtön, de lényege, lelke nem változott. Most is sötét és még az aranszínű napon is kicsit félelmetes.

Ahogy nézte, ezután a sok átsuhanó emlék után hirtelen Tosca jutott eszébe, aki az Angyalvárról vettette a mélybe magát.

És ettől az eszébejutástól szeméből elszállt a kék fény. A szépségeket, érdekességeket vágyó, kereső, meleg kék fény és helyette szomorú, magábeforduló, szürke szín költözött. S ugyanakkor, mintha hatalmas süllyesztő nyelte volna el, eltűnt előle minden. Az Angyalvár, a Tiberis, a napban szikrázó ablakú barokk-paloták és ódon házak, a messziről ideragyogó aranykereszt Szent Péter templomának kupoláján, a feje felett nevető kék ég, az utcák, az autók, a lárma, a járókelők.

A pesti operában ült a férfival és hallgatta Tosca könnyes, könyörgő áriáit.

Pillanatig, tízig, százig átadta magát ennek a keserűn jóleső és mindig más, más formában visszatérő hangulatnak, de azután, mint az egész utazás alatt, erőszakkal kirántotta belőle magát.

Tulajdonképen az egész utazás alatt ezt tette. Futott önmaga előtt... Futott, amikor elhatározta, hogy résztvesz az olaszországi társasutazáson, mert azt hitte, futás közben nem ér rá a gondolkozásra. Futott, amikor megrendelte a szükséges ruhákat, amikor belemerült az utazás izgalmaiba, amikor beledobta magát a látnivalók örvényébe. Félt a gondolkozás lehetőségétől és nem akart gondolkozni. Nézni akart, látni akart, szépségeket akart, impressziókat akart, mert érezte, ezek az egyetlen igazi orvosság. Érezte.

ha elmerül a szépségekbe, a csodákba, az eddig nem látott, csak ismeretlenül szeretett és áhított ismeretlenségekbe: elfelejti önmagát és ezzel elfelejti azt is, ami fáj.

Ami még mindig égetően fáj és amiről úgy érzi, fájni fog, amíg egy nagy sírással, a léleknek, a keserűségnek egy nagy áradásával, vagy egy nagy bele nyugvással, megbékéléssel meg nem könnyebbül tőle.

Járta az utcákat. A szűk, rosszul kövezett sikátorokat, amelyeknek minden kapujában gyönyörű gyümölcsöt és zöldséget árultak, és a fényes, széles, nevető, gazdag utakat, amelyekben a lépten-nyomon felbukkanó szobrokat, oszlopokat, a kirakatokat és a lezárt ajtajú, gögös palotákat egyaránt megcsodálta. A kirakatokból álomszerű ékszerek, régi után készült selymek, bársonyok, brokátok nevettek felé. A szobrok, kútak, oszlopok láttán meg azt gondolta, hogy ez a város így, ahogy van, csak az utcáival: múzeum.

Mindent nézett, mindent látott, mindent észrevett. De közben, mint akinek sebe van, ráeszmélt a sebre. A legkülönbélebb dolgokra eszmélt rá. Az egyik kirakatban herendi porcellánt látott. Viktória korabeli vázát. Olyant, mint az övéi. Akkor belehasított a tudat, hogy milyen határtalanul boldog volt, amikor kapta.

Félórával később a Corso Umberto-n parfömmüzlet előtt ment el. Elegáns dáma lépett ki az ajtón. Kábító, finom illat ütötte meg. Az orchidea kábító, finom illata. Akkor arra gondolt, mennyire szerette ezt az illatot a férfi, s hogyan bújt a nyakához, hogyan húzta kezét az arcára, mikor megérezte rajta.

Ment... De mindenhova, mint letehetetlen terhet vitte magával a szomorúságot. A tompa fájást, ami be sugárzott mindent, átszótt mindent, áttört mindenben.

A Via dell'Impero-n, amelynek végén a Koloszseum nyujtózkodott, nem ment végig, hanem letért a Foro Romano-ra. Ma is, mint tegnap és tegnapelőtt.

Ugy vonzotta a régi, a legrégibb Róma életének ez a romokban is csodálatos középpontja, mint lepkét a fény, vagy szomjást a forrás. Már tudta, hogy a földből kiálló ezer rom közül melyik Castor és Pollux temploma, hol csobog az Aeneisből ismert Juturna nimfa forrása, hogy a délre eső első diadalív Titus diadalíve és hogy melyik oszlopról égették el Antonius híres gyászbeszéde közben Julius Caesart. Ismerte a Vesta szüzek koralakú templomát, amelynek még ép fehér márványoszlopai a pogány művészet dicsőségeként gögösködtek. Ismerte a szüzek távolabb álló szobáscskáit, amelyeknek márványfalán még mindig frissen, üdén, majdnem hibátlanul ragyogott a festés. Ismerte Romulus és Remus sírjait, a legrégibb pogány áldozati oltárt, amelyet gyönyörű bika, kos és vadkan dombormű díszít, és amelyen Servius Tullius rendeltetere minden öt évben a népszámlálás után áldozatot mutattak be. Ismert mindent, amit ilyen ismeretéhséggel három nap alatt csak ismerni lehet.

Leült egy fehér márvány oszlopfőre, amelyet egymásra boruló akantuslevelek borítottak. Kicsit távol a játszó gyerekektől, akik barnán, rongyosan, piszkosan, de csillogó szemmel, nedves szájjal, pergő, éneklő veszekedés közben gomboztak, golyóztak, évezredek beszédes kövei, tanúi között.

Vagy egy órát ült így. Kalapja, fotografáló gépe az ölébe volt, szőke haján, barna bőrén, fehér ruháján előmlött a nap. Különös, furcsa hangulat kerítette hatalmába. Mintha a kövek, romok mozdulatlanságukban megelevenedtek és beszéltek volna körülötte. Évezredek eseményeit, bűneit, erényeit, tévelygéseit, csodálatos történeteit érezte átsuhanni magán. Emberóriásokat látott és emberszörnyeket. Az őspogányságot és római pogányságot. A kereszténység kezdetét, tévedéseit és diadalát. Sátáni önzéseket és kegyetlenkedéseket, meg isteni áldozatokat. Muciust, amint tűz fölé tartja meztelen karját. Pyrrhusz epiruszi király

hadielefántjait, Archimedes halálát, a Gracchusokat, Cicero kivégeztetését, Kleopatrárt és Antoniuszt. Néró vérgőzös korát, a bachanáliákat és az arénákat, Szent Péiert, a katakombákat, Marcus Aureliust, és a Borgiákat, akik bár keresztények és egyházfejedelmek voltak, kicsinyben feltámasztották Néró beteg, gonosz és erkölestelen korát.

Körülnézett a romok között.

A fehér márványoszlopokon, falakon, köveken, a pogány művészetnek e felbecsülhetetlen értékein napsugár és árnyék váltakozott. Ugyanaz a napsugár, amely évszázadok, évezredek előtt ragyogott rajtuk és ugyanaz az árnyék, amely attól a naptól született. Nézie Septimus Severus diadalívét és mellette Concordia templomát, amelyet nem régen ástak, bontottak ki durva, vörös kövek, téglák közül, ahová a középkor szigorú vallási parancsára befalazták.

— Igen, — gondolta, — mindennel így van... Az ember épít, azután elpusztítja, amit épített csak azért, hogy megtudja, mit pusztított el és mitől vált meg.

És a kétsoros üzenetet látta, amelyet elutazása előtti napon kapott és amelyben a férfi a messzeségen keresztül, — mert másként nem bírta elérni, nem bírt hozzáférni — kiáltotta feléje sírva: *„Halálosan egyedül vagyok... és nem bírok belenyugodni az elvesztésébe.“*

Felállt és lecsüggesztett fejjel, fájón, szomorúan megindult a Kolosseum felé.

Másnap vasárnap volt és mikor tíz óra tájban Mária a Via Nazionalén leszállt a villamosról, az első, amit meglátott, egy, az utcasorba beépített kis templom volt nehéz vörösbársony függönyökkel dekorálva.

Nem értette a dolgot és teátrálisnak vélte. De mikor lassú sétájában az ötödik, tizedik templomot -- sehol a világon nincs annyi templom, mint Rómában — ugyanilyen díszben látta: megértette.

A vörös függönyök, a nehéz, csillogó aranyrojtok-

kal, bojtokkal: felszólítás. Figyelmeztetés a vasárnap kötelességeire, hívogató a szükséges, megkönnyítő éhítatoskodásra. Egyúttal kifejezője az olasz nép színes pompaszeretetének is.

A következőbe bemegyek, — gondolta. — De nem fogok megnézni egyetlen képet, egyetlen szobrot, egyetlen mozaikot, és nem hallgatok egyetlen kínálkozó vezetőre sem, csak megállok, vagy letérdelek egy csendes sarokban és imádkozom.

Eddig ugyanis a körülbelül ötven templomban, amit megnézett, egyetlen szót, egyetlen sóhajtásnyit sem imádkozott. Ha akarta, ha nem, nézte a képeket, szenvedett a töméntelen szobortól, amelyek egyetlen pillanatra sem hagyták megpihenni, káprázott az aranytól és nem értette a számszámra függő csillárt, amelyek megterhelték a mennyezetet. Minden templomban az volt az érzése, mintha múzeumban volna és egyikben sem tudott eljutni még csak gondolatban sem oda, hogy összekulcsolja a kezét, csendesen, igazán magába nézzen és beszélgetni kezdjen Istennel.

Pedig vágyott rá... Nagyon... Nem azért, mintha azt hitte volna, hogy amikor kinyílt lélekkel és szívvel jár itt az ezer szépség és ezer csoda között, nem imádkozik, hanem mert vágyott valami teljes elkülönülésre, valami teljes, igazi, mély magábafordulásra.

Otthon a reggeli órákban, ha ez a vágy felébredt benne, mindig a kis Rókus kápolnába ment. És öt perc, tíz perc alatt, amelyet egy sarokban állva vagy térdelve, szemben az oltárral eltöltött, tökéletesen megkönnyebbült.

Ezt akarta most is.

Tér nyílt előtte és a téren magas, széles lépcsőzetű, kétkupolás, gyönyörű templom. Megnézte az útmutatóban: S. Mária Maggiore.

A templom óriási hajója — pedig már hozzászokott a nagy méretekhez — két sor rózsaszínű osz-

lopával és vörös márványboltozatával, meglepte. A hajóban, mint a többi templomban, sehol egyetlen pad. Itt ott, térdel, áll benne egy ember, úgy, hogy a mezőnyi tér majdnem üres. Végén, márványkorláttal körülvevett, rózsaszínű, dús aranyozású oszlopokkal, vörös bársony baldachinnal díszített, süllyesztett oltár.

Mária egyenesen arrafelé tartott.

Letérdelt a vörös bársony imazsámolyra és lenézett az oltárra. De az első, amit meglátott, mégsem az oltár volt, hanem egy életnagyságú, csodálatos, karrarai pápaszobor. Percek múlva, mikor a hideg, fehérségében is elevennek ható szobor minden szépségét magába szívta, ismét felütötte az útmutatót. A térdelő szobor IX. Pius és az oltár: *Jézus Krisztus bölcsője*, ezüst védő borításban.

Összekulcsolta kezét és pillantása megtapadt az ezüst oltáron... Az első pillanatokban, percekben még voltak gondolatai, még átfutott rajta, hogy ez a bölcső nemcsak Jézusnak, hanem a kereszténységnek, a megváltott, a minden szépre, jóra rendelt emberiségnek is a bölcsője. Lassankint azonban elvesztek benne a gondolatok. Minden gondolat elveszett benne. Szélid, ünnepi, megszentelt érzés lett úrrá rajta. Olyanféle, mint nagyon néha az erdő magányában, a tenger szemlélésénél, a hegyek csodálásánál, vagy a zenében való igazi elmerülésnél.

Imádkozott...

Imája, majdnem sohasem egymáshoz fűződő, egymás értelmét kiegészítő, fokozó szavak sorozatából állott. Szavakkal ritkán imádkozott. Legtöbbször a szívével, a szellemével. A szeretetével, amely vágyott Istenhez és a szellemével, amely érezte: Istentől való. És most így imádkozott... Úgy térdelt itt és úgy nézte az öröklámpa halvány világosságában fénylő ezüst oltárt, mintha nem is a szemével nézné. Olyan volt, mint a narkotizált, akinek csak a teste marad az orvos kezében, de az öntudata, a szelleme, a lelke

valahol kívül az anyag, a test szűk bőrtőnéen a végtelenbe szárnyal.

Az életnek ezeket a nagyon ritka perceit, amelyeket később mindig boncolni, elemezni szokott és amelyek után mindig nagyon könnyűnek, üdének, tisztának érezte magát, nem adta volna semmiért. Ezek után mindig tudta, hogy az út amelyen jár: jó, és hogy a harc, az élet kegyetlensége, irgalmatlansága, az emberek megismerése, nem vett el lelke érzékenységből semmit. Hogy mindig jobban rájön, nem szabad, nem lehet úgy élni, ahogy legtöbben élnek, úgy, mintha az élet csak az arasznyi földi létre szorítkozna. Az ilyen perceket után még sokkal jobban, mint máskor, csodálkozott és mosolygott a csúf, nemtelen harcon, amelyet a gazdagok harcolnak, hogy még gazdagabbak legyenek. Csodálkozott és szégyenkezett a kegyetlenségen, az embertelenségen, amellyel bankárok mások zsebéből emelik ki az utolsó filléret, amellyel munkaadók az alkalmazottakból csavarják ki az utolsó gondolatot, az utolsó erőt. A hazugságokon, aljasságokon, csalásokon, válogatás nélküli eszközökön, amelyeknek mindig csak alantas célja van. Csodálkozott azok bátorságán, akik el merik altatni magukban a lelkiismeretet és hazug érvekkel érveinek az élet mulandósága, a perc okos kihasználása mellett. Ilyenkor még jobban, mint máskor, bámult azon, hogy a bűnösök, rosszak, önzők, embertelenek, rövidlátók nem gondolnak az utolsó órára, az utolsó percre, amelyben be kell számolni mindenről, amit elkövettek, mindenről, amit elmulasztottak és amely után itt kell hagyniok minden anyagi értéket, melyért annyit verekedtek és amelyért olyan könnyen megtagadták a lélek értékeit, amelyeket pedig magukkal vihettek volna. Ilyenkor még sokkal inkább érezte, hogy csak az igazán emberi, amihez a léleknek is köze van, és emberi értékünket nyirháljuk meg, ha a lélek elten vagy a lélek nélkül cselekszünk.

Künn hirtelen nagyot dördült az ég. Legalább is Mária a nyári vihart megelőző készülődésből nem vett észre semmit. Csak arra tért magához, ébredt fel, de akkor is lassan, amikor egy óriási villám, mintha láng futott volna végig rajta, megvilágosította a templomot. Lelke visszaérkezett, ráébredt hol van és látta, hogy keze összekulesoltan fekszik a térdeplő vörshársony könyöklőjén.

Ettől fogva már csak szavakkal imádkozott... Szavakkal, amelyeket a villámlás, dörgés, az emberek járás-kelése és saját gondolatainak ide-oda hullámozása is befolyásolt. Érthető, hogy imádsága, amely előbb tárgyaltan volt, csak az imádságért való volt, hogy az Istenhez emelkedésért volt, most tárgyi lett és egyszer gyermekeiért, azok jövőjéért, egészségéért, egyszer a saját munkabírásaért kérte Istent, és egyszer... igen... egyszer azért, hogy végre... végre túl legyen minden... végre megkönnyebbüljön.

— Segíts! Istenem, segíts, — könyörgött egész szívvel, — hogy elfelejthessem... Hogy behegedjen végre a seb és ne kezdjen vérezni minduntalan. Segíts! hogy ne csak az agyam, de a szívem is tudja: így kellett lenni és jobb, hogy ma van így, mint később. Segíts, hogy a szívem is megértse: hálásnak kell lennem, amiért a szerelem futott zátonyra és nem a házasság... Mert az eszem már régen tud mindent. Istenem! Hónapok óta tud... És folyton harcol a szívemmel... Érvél, emlékeket, bántásokat elevenít meg, támad, tüzel, kínoz és beszél... beszél... beszél... Nézd, ilyeneket beszél, Istenem. — Egyszer régen, tíz esztendő előtt már elvesztettél valakit, akit nagyon szerettél, aki nagyon szeretett... Akkor — pedig a mostani életedhez viszonyítva pokolban éltél és értelmet is messze volt a mai értelmetől — keményebben álltál és jobban bírtad a veszteséget. Pedig... akkor nem is tudtad, mert nem tudhattad, *mit veszítettél*... Most meg, amikor tudod, *mit nem kaptál*

meg... szédülten, reménytelenül jársz és azt hiszed, összedőlt benned a világ. Azt hiszed, mindennek vége, mert az életedből kiesett a férfi, akit szeretted és akire építettél... Gyerek... Ha ez így volna, ha ez igaz volna, egyetlen asszony se élhetne a földön, mert egyetlen asszony sincs, akit nem csaltak meg... És nem is lesz soha... Soha, amíg férfi és nő él a földön. Az asszonynak, a legkülönbnek, legszebbnek, legokosabbnak is az a sorsa, az a végzete, hogy megcsalják, hogy felcserélik... Sőt legtöbbször, hogy nem is különbbel, nem is szebbel, nem is okosabbal cserélik fel. Mert ha így volna, még volna a cserére mentség... Meg lehetne érteni... Azt lehetne mondani, a második... tizedik... huszadik nő: fejlődési fok, lépcső, emelkedés a férfi életében... De nem az... Csak más... Csak új... Hogy a mást, az újat aljassággal, árulással, hitszegéssel, hazugsággal éri el, mit törődik vele... Ne bánd hát a csalást, a hitszegést, az aljasságot, az árulást. Tudod, mit mond Madách: „— *Nem adhatok mást, csak mi lényegem*“. Ez a *lényegük*. Az igazi, legbensőbb énjük. E körül forog egész életük, sikerük, bukásuk, emelkedésük és ebben nem tudja őket megakadályozni senki... Semmi... Semmi, csak egy... Az idő... Az évek futásával, a hajuk megfehéredésével, az erőik megcsappanásával, megrokkolásával megváltoznak, megtérnek. Haza viszik a fáradt testet, kiszikkadt lelket, üres szívet, amelynek erőit, gondolatait, érzéseit, álmait szétszórta a szélben. Gondolkozás nélkül szórták szét. Sokszor csak unalomból, vagy sportból, vagy virtusból... Légy hát erős! Emeld fel a fejedet és ne gyötörd magad a könny után, mert az a férfi, akit meg kell siratni, nem érdemes arra, hogy megsirasd... Vagy elég balga voltál azt hinni: arra teremtett Isten, hogy összeroskadj a fájdalomtól egy férfi, egy méltatlan férfi miatt? Hát ennyit érsz csak? Ennyi vagy csak? Te, aki millió nehézség között gyökeret tudtál eresz-

teni egy ismeretlen városban, ismeretlen világban, aki életet tudtál teremteni és mint a pelikán: magadból fel tudtad nevelni, emberré tudtad tenni a gyerekeidet? Aki magad köré tudtad gyűjteni az asszonyokat, fel tudtad szárítani könnyeiket, meg tudtad vigasztalni őket. lelket tudtál önteni beléjük és el tudtad hitetni velük, hogy nincsen olyan esés, amelyből nincs fel-emelkedés? Te, aki *ezt* tetted, teszed, most tehetetlen vagy, erőtlén vagy és nem bírod kitépni magadból egy zátonvra kergetett, megcsúfolt, elárvult szerelemnek a gyökereit?

Lenn az ezüst oltáron némán, mint könnyek peregetek a rózsák szirmai. Lassú hullással, halk perdüléssel, s amikor a magas, légies muranói vázából az oltárra estek, az ezüst olyan hangot adott, mintha sóhajtott volna valaki.

— Látod, Istenem! — és a szíve nehéz lett, mint a szikladarab. — Ezeket hallom. Ezeket az igazságokat, amelyek több, mint igazságok... Valóságok... Tudom, hogy azok. Érzem, hogy azok. És mégis, emberfölöttien szenvedek. A szívem lázong és azt mondja: a szív más, mint az ész... Azt mondja: az egyik mérlegel, okoskodik, a másik: szeret... Azt mondja, ha olyan okos az agyam és annyira igaza van, tegye, hogy ne fájjon a szívem... Adjon kárpótlást neki. Akarja, hogy ne tudja árvának, elhagyatottnak magát és legfőként, hogy ne érezze mindig, éjjel nappal, azt a megalázó érzést, azt... hogy eldobták... És én!... én!... hogy ne érezzem én se... hogy koldus lettem... Kifosztott lettem... Hogy odaadtam mindent és hogy mindenért... a hitért... a szerelemért... a jószágért... az áldozatért... az éveimért... nem kaptam semmit... Ne érezzem, hogy *csak adtam...* adtam... Mindíg adtam... Bőkezűen, királyian, boldogan... Adtam, hogy egy nap... az összes ajándékomat... az egész életemet... a hitemet... a lelke-

met... a jövőmet... kidobja... igen... komiszul... unottan... kidobja... *egy férfi a sárba...*

A szeme elnyílt... Nézte az oltár csillogó ezüstlapját, a felette ragyogó aranylámpával és márvány boltozattal és úgy érezte, hogy a szívével együtt a feje, teste, lelke is jéggé dermed, vagy kővé merevedik. Érezte, hogy belülről feszíti valami, hogy valami szörnyű az egész nyomorúságát, minden elesettségét magába sűrítő sikoly vagy ordítás kúszik fel benne. Hogy hónapok keserősége, tépelődése, lázongása fojtogatja.

S amikor már úgy érezte, hogy nem bírja tovább, amikor a sikoly vagy ordítás, mint nagy kígyó, már a torkába kúszott és valami tehetetlen, rekedt, éles, hasító, tépő, borzongató hangban, üvöltésben akart kirobbanni a száján: édes, lágy, könnyű érintést érzett... Olyant, mintha arcát, halántékát, nyakát lepkeszárnyak vagy virágzó gally érintette volna meg.

És hangot hallott... Halk, vigasztaló, földöntúli szomorú és mégis megbékélt hangot.

— Hát én nem voltam jó? Én nem hoztam áldozatot? Én nem felejtettem el másokért magamat? Én nem adtam oda mindent? És én?... én?... mit kaptam érte? Mit adtak az emberek érte? *Szegyenteljes, kinteljes halált...* Olyant, mint a legelvetemültebb gyilkosnak. Nézz körül a világban. A mában... & tegnapi... a tegnapelőttben... Nézz körül és meglátod, hogy a jóság sorsa, az áldozatos, lemondó szeretet sorsa: hálátlanság és halál... Kifelé, mindig ez... Kifelé mindig a rosszság győz. Az erőszak... A szívtelenség... Az embertelenség... De befelé... — és a hang olyan lett, mint csodálatos mennyei fuvolaszó — *mindig a jóság...* Minden ütés, amely igaz emberre hull: befelé jóságot teremt. Ezért nem tud elveszni a jóság és ezért lesz minden erőszak ellenére, minden vérengzés, aljasság, lelketlenség, hálátlanság ellenére: erősebb és nagyobb. Ne bánd hát a szene-

dést és ne lázadj fel ellene... Az tett emberré... az tett érzővé és az tesz még emberebbé... és még érzőbbé... Végig... amíg élned rendeltetett...

Mária úgy térdelt — most már nem a térdeplőn, hanem a márványon térdelt, — ahogy Mózes térdelhetett az isteni szó után az égő csipkebokor előtt. Elveszett előle az ezüst oltár, a karrarai pápaszobor, a pergő szirmú rózsák a muranói vázában, a rózsaszín márványoszlopok, csillárok, az egész templom. Nemi látott semmit, csak a hangot hallotta... A lány, simogató, gyógyító fuvolahangot. S a hangtól, a szavaktól, jóságtól, szeretettől, valami csodálatos, enyhe, jóleső hullám ömlött el benne. Olyan, mint végnélküli fáradtság után a langyos fürdő, mint halálos láz közben az üdítő ital, mint dohos, öröknek vélt börtön után a napsütötte levegő.

Hallgatta, hallgatta a hangot, érezte, hogy mindig is hallani fogja, és a szívéből lassan, fájdalom nélkül megereedt a felszabadító könny.

... hogy a gyógyulást igazán meghozta-e, hogy a másodszer is összeomlott élet újra fölépült-e, hogy a két gyerek útja hova, merre vitt és mennyire adott megnyugvást a munka, azt talán... évek múlva, ha úgy akarja Isten... a harmadik kötet mondja el.